

**DOLNY
ŚLĄSK**

URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY DLA WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO NA LATA 2007-2013

Dokument przyjęty przez Komisję Europejską w dniu 13 grudnia 2011r.

*decyzją nr K(2011) 9362 zmieniającą decyzję K(2007) 4207
w sprawie przyjęcia programu operacyjnego w ramach pomocy
wspólnotowej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
objętego celem Konwergencji dla regionu Dolny Śląsk w Polsce
(CCI 2007PL161PO005) oraz Uchwałą Zarządu Województwa
Dolnośląskiego nr 748/III/07 z dn. 25 września 2007r. z późn. zm.*

**PROGRAM
REGIONALNY**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego
na lata 2007-2013
www.rpo.dolnyslask.pl

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

www.umwd.dolnyslask.pl
umwd@dolnyslask.pl

www.bip.dolnyslask.pl

Wstęp.....	3
I. Analiza społeczno-gospodarcza Województwa Dolnośląskiego.....	4
II. Strategia Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013.....	54
III. Opis priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013	70
IV. Plan finansowy Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013	135
V. System zarządzania i wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013	140
VI. Synteza wyników Szacunkowej Oceny Projektu Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007 – 2013 oraz wyniki ocen spodziewanych efektów makroekonomicznych.	159
VII. Wyniki Prognozy Oddziaływania na środowisko RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013	162
VIII. Organizacja prac oraz konsultacje społeczno-gospodarcze Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013.....	164
IX. Przegląd i renegotjacje programów operacyjnych w ramach NSRO na lata 2007 – 2013	166
X. Objaśnienia pojęć	175
XI. Wykaz skrótów	182
XII. Załączniki do Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013	184

Wstęp

Kolejny okres programowania Funduszy Strukturalnych w Unii Europejskiej na lata 2007–2013 to ogromna szansa dla województwa dolnośląskiego. W latach 2007-2013 w ramach realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego województwo otrzyma bowiem znacznie większą kwotę na wsparcie rozwoju regionalnego, niż miało to miejsce w latach 2004-2006.

Efektywne wykorzystanie nowej puli środków jest równocześnie ogromnym wyzwaniem, zarówno dla przyszłych beneficjentów jak i Samorządu Województwa, którego rola w latach 2007-2013 została znacząco wzmocniona. Po raz pierwszy samorządom województw została bowiem powierzona rola Instytucji Zarządzających programami regionalnymi, tym samym są one w pełni odpowiedzialne za przygotowanie, wdrażanie oraz zarządzanie programami.

Warunkiem, który umożliwi osiągnięcie sukcesu, jest przede wszystkim celowość działań podejmowanych przez władze samorządowe przy użyciu właściwych narzędzi. Dlatego też punktem odniesienia dla opracowywania Regionalnego Programu Operacyjnego była Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku, która pełni funkcję podstawowego aktu planistycznego w zakresie rozwoju naszego regionu. Główny cel Regionalnego Programu Operacyjnego jest tożsamy z celem nadrzędnym SRWD - Podniesie poziomu życia mieszkańców Dolnego Śląska oraz poprawa konkurencyjności regionu przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Dlatego też Regionalny Program Operacyjny jest jednocześnie głównym narzędziem realizacji regionalnej strategii, jest on również zgodny z decyzją Rady Unii Europejskiej z dnia 6 października 2006 roku w sprawie strategicznych wytycznych Wspólnoty dla spójności. Tym samym program realizuje kluczowy wymóg dla wszystkich programów wdrażanych w latach 2007-2013, jakim jest ich wkład na rzecz wzrostu gospodarczego oraz tworzenia warunków sprzyjających zwiększeniu zatrudnienia.

Program umożliwi przyznanie wsparcia różnorodnym rodzajom inwestycji, które zostały określone m.in. w wyniku szeroko prowadzonych konsultacji oraz uzgodnień z jednostkami i środowiskami zaangażowanymi w rozwój naszego województwa. Dlatego też kierujemy podziękowania do wszystkich, którzy wzięli aktywny udział w przeprowadzonych konsultacjach, a których wkład okazał się niezwykle cenny w trakcie prac nad programem.

W latach 2007-2013 wsparcie zostanie skierowane zarówno do obszarów już finansowanych ze środków europejskich, takich jak infrastruktura komunikacyjna, turystyka, kultura, edukacja, infrastruktura ochrony środowiska, społeczeństwa informacyjnego, ochrony zdrowia, ale także do nowych dziedzin, w tym m.in. bezpieczeństwa ekologicznego i energetycznego regionu, które dotychczas nie były wspierane ze środków funduszy strukturalnych. Ponadto Regionalny Program Operacyjny będzie w większym stopniu wspomagać innowacyjność dolnośląskiej gospodarki oraz rozwój małych i średnich przedsiębiorstw.

Jesteśmy przekonani, że Regionalny Program Operacyjny, którego zapisy odzwierciedlają główne idee rozwoju Unii Europejskiej w zakresie trwałego, harmonijnego wzrostu i osiągania wewnętrznej spójności, będzie istotnym elementem w realizacji podstawowego celu Odnowionej Strategii Lizbońskiej, jakim jest poprawa jakości życia obywateli Europy oraz uczynienie gospodarki Unii Europejskiej bardziej dynamiczną i konkurencyjną.

I. Analiza społeczno-gospodarcza Województwa Dolnośląskiego

1.1 Położenie regionu w przestrzeni krajowej i europejskiej

Województwo dolnośląskie położone jest w południowo-zachodniej części Polski. Obejmuje większość historycznego i geograficznego Dolnego Śląska oraz fragment Łużyc. Zasadniczo obszar regionu można podzielić na dwie strefy: nizinną na północy i wschodzie oraz strefę górską (Sudety i ich pogórze) na południu. Od zachodu graniczy z Niemcami (Saksonia), od południa z Republiką Czeską (region Severovýchod), od wschodu z województwem opolskim, na północnym wschodzie sąsiaduje z województwem wielkopolskim, zaś od strony północno-zachodniej z lubuskim.

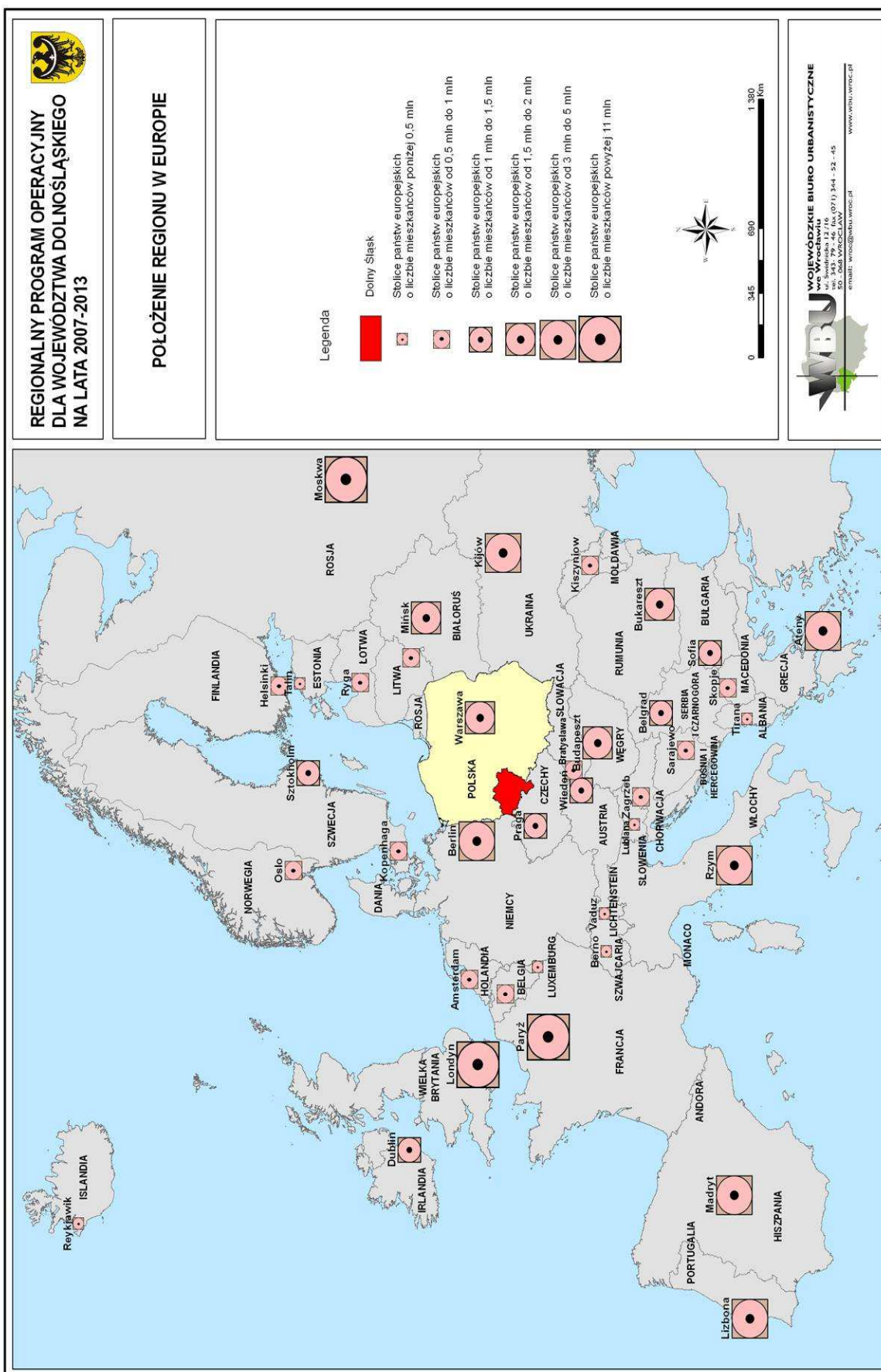
Region leży w strategicznym miejscu Polski i Europy, na przecięciu odwiecznych szlaków komunikacyjnych wschód-zachód i południe-północ. Stolicą regionu jest Wrocław, położony w niewielkiej odległości od stolic sąsiednich krajów europejskich. Sprawia to, że miasto oraz przynależny doń region mają atrakcyjną lokalizację w europejskiej przestrzeni gospodarczej. Odległość Wrocławia od Warszawy i Berlina wynosi około 350 km, do Drezna, Krakowa i Pragi jest około 300 km, zaś do Bratysławy, Szczecina i Wiednia około 400 km. Do najbliższych polskich metropolii - Katowic i Poznania - jest około 200 km.

Województwo dolnośląskie składa się z 26 powiatów, 3 miast na prawach powiatu oraz 169 gmin (36 miejskich, 54 miejsko-wiejskich i 79 wiejskich). Przynależy, wspólnie z opolskim, do regionu południowo-zachodniego (NUTS 1), a jako jednostka szczebla NUTS 2 podzielone jest na 4 jednostki terytorialne szczebla NUTS 3 (podregiony: jeleniogórsko-wałbrzyski, legnicki, wrocławski i miasto Wrocław).

Województwo zajmuje obszar 19 948 km² zamieszkały przez blisko 2,9 mln osób. W 91 miastach zamieszkuje 70,9% ogółu ludności regionu. Z ogólnej jego powierzchni 29,2% przypada na lasy i grunty leśne, 53,0% na użytki rolne i są to proporcje podobne do tych, jakie występują w innych częściach kraju. Istniejące zasoby kopaliny użytecznych (w tym rud miedzi i węgla brunatnego) stanowią podstawę dla rozwoju przemysłu wydobywczego oraz wielu innych gałęzi przemysłu. Rozwijają się także nowoczesne dziedziny przetwórstwa przemysłowego oraz sfera usług. Ukształtowanie geograficzne, warunki środowiska przyrodniczego, zasoby wód leczniczych oraz bogate dziedzictwo kulturowe i historia regionu sprawiają zaś, że także turystyka i lecznictwo uzdrowiskowe jest jedną z podstawowych sfer działalności w województwie dolnośląskim.

Udział regionu w tworzeniu PKB dla całej gospodarki narodowej wynosi 7,7%, a region osiąga jedynie 51,7% średniego PKB na mieszkańca UE-27.

Istotnymi problemami regionu są narastający spadek zaludnienia, wysokie bezrobocie, dysproporcje w jakości życia mieszkańców, w poziomie i rozmieszczeniu infrastrukturalnego wyposażenia. Dysproporcje te widoczne są nie tylko między miastami i miejscowościami wiejskimi, lecz także w przekroju podregionów, powiatów i gmin. Jednocześnie widoczne są pozytywne symptomy przemian społecznych i gospodarczych: wzrastająca innowacyjność dolnośląskiej gospodarki, napływ kapitału zagranicznego, dynamicznie funkcjonujące trzy specjalne strefy ekonomiczne, rozwijający się sektor małych i średnich przedsiębiorstw, wysoka aktywność samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych.

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY
DLA WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO
NA LATA 2007-2013

**PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY
WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO**

Legenda

- granica państwa
- granica województwa
- granice powiatów
- granice gmin

Nomenklatura Jednostek Terytorialnych
do Celów Statystycznych /poziom NUTS 3/

- granice NUTS
- podregion jeleniogórsko-walbrzyski
- podregion legnicki
- podregion wrocławski
- podregion Wrocław

MBU WOJEWÓDZKIE BIURO URBANISTYCZNE
we Wrocławiu
ul. Świdnicka 12/16
50-066 WROCŁAW
e-mail: wbu@mbu.wroclaw.pl
www.wbu.wroclaw.pl

1.2 Sytuacja makroekonomiczna regionu

1.2.1. Struktura i specyfika gospodarki regionalnej

Region dolnośląski w gospodarce polskiej zajmuje istotne, choć zróżnicowane miejsce. Udział regionu dolnośląskiego w tworzeniu PKB dla całej gospodarki narodowej w 2004 roku wyniósł 7,7%, a w 2000 roku – 8,0%. Pod względem poziomu PKB na jednego mieszkańca dolnośląskie plasuje się na 4 miejscu w kraju (po mazowieckim, śląskim i wielkopolskim).

Według Eurostatu w roku 2004 wartość produktu krajowego brutto w Polsce na mieszkańca, liczonego według parytetu siły nabywczej, wyniosła 10904,8 PPS tj. 50,7% przeciętnego poziomu w UE-27. Na każdego mieszkańca Dolnego Śląska przypadało ponad 11,1 tys. PPS, a region osiągał 51,7% średniego PKB na mieszkańca UE-27.

Regionalną strukturę gospodarczą obrazuje ponadto sektorowy układ wartości dodanej brutto. Region dolnośląski zajmuje 3 miejsce w kraju pod względem wartości dodanej brutto w przeliczeniu na 1 pracującego (po mazowieckim i śląskim). W 2004 roku każdy z pracujących w regionie wytworzył 69451 zł, przeciętnie zaś w kraju – 63561 zł (czyli o 8,5% mniej).

Struktura gospodarcza województwa dolnośląskiego według rodzajów działalności jest odmienna od prezentowanej ogólnie przez Unię Europejską i Polskę.

Tabela 1. Sektorowa struktura tworzenia wartości dodanej brutto w województwie dolnośląskim, w kraju i Unii Europejskiej w 2004 roku

Wyszczególnienie	OGÓŁEM	Z tego w %		
		sektor I (rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo, rybactwo)	sektor II (przemysł, budownictwo)	sektor III (usługi)
UE „25”	100,0	1,90	26,60	71,50
Polska	100,0	5,05	30,17	64,78
Dolnośląskie	100,0	3,00	34,15	62,85

Zródło: EUROSTAT: baza danych regionalnych REGIO.

Udział sektora rolnictwa w wartości dodanej brutto całego województwa jest wyższy niż w UE (3,00%), a jednocześnie niższy aniżeli w Polsce (5,05%). Udział sektora przemysłu i budownictwa w tworzeniu tej wartości w regionie jest zaś wyższy nie tylko od krajowego (30,17%), ale także od wskaźnika dla Unii Europejskiej (26,60%). Natomiast udział sektora usługowego, będącego symptomem nowoczesnej struktury gospodarczej, w tworzeniu wartości dodanej brutto regionu dolnośląskiego, stanowi 62,85% (w kraju przeciętnie 64,78%). W krajach Unii Europejskiej udział tego sektora przekracza 71%.

1.2.2. Podmioty gospodarcze

W województwie w grudniu 2006 roku w systemie REGON zarejestrowanych było 303,1 tys. podmiotów gospodarczych, w tym 20 tys. spółek prawa handlowego (w tym 5681 firm z udziałem kapitału zagranicznego). Podmioty sektora prywatnego stanowiły 94,2% ogółu zarejestrowanych podmiotów. Zdecydowana większość podmiotów to nadal zakłady osób fizycznych (218,9 tys. podmiotów, tj. ponad 72% ogólnej ich liczby w regionie).

Wskaźnik przedsiębiorczości mieszkańców (liczba podmiotów gospodarczych przypadająca na 1000 osób) w końcu 2006 roku był w województwie dolnośląskim wyraźnie wyższy

anizeli przeciętnie w kraju (105,1 wobec 95). Pod tym względem województwo sytuuje się na wysokiej 3 pozycji w Polsce (po zachodniopomorskim i mazowieckim).

W strukturze podmiotów gospodarczych znaczącą część (ponad 290 tys.) stanowią mikroprzedsiębiorstwa (o liczbie pracujących do 9 osób). W regionie dolnośląskim ich udział w końcu 2006 roku wynosił 95,9%. Jak wskazano w Krajowym Programie Reform dominacją tego typu podmiotów jest cechą charakterystyczną dla polskich przedsiębiorstw. Ich udział w skali kraju wynosi 95,0%. Zdecydowana większość mikroprzedsiębiorstw na Dolnym Śląsku przynależy do sektora prywatnego (95,2%, a w kraju przeciętnie – 97,5%).

Sektorowa struktura podmiotów gospodarczych podkreśla wyraźnie usługowe funkcje regionu. W końcu 2006 roku spośród 303,1 tys. podmiotów gospodarczych:

- w sektorze rolnictwa i leśnictwa funkcjonowały 6502 podmioty (2,1 % ogółu);
- w sektorze przemysłu i budownictwa – 57071 podmiotów (18,8% ogółu);
- w sektorze usług rynkowych – 218587 podmiotów (71,2% ogółu);
- w sektorze usług nierynkowych – 20857 podmiotów (6,9% ogółu)

Widoczny jest ponadto wysoki udział firm funkcjonujących w dziedzinie handlu i napraw - sekcja G (30,9% ogółu zarejestrowanych podmiotów) oraz obsługi nieruchomości i usług związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej – sekcja K (21,2% ogółu).

W regionie obserwuje się od lat przybierający na sile napływ kapitału zagranicznego. Pod względem liczby podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego (5681 podmiotów w grudniu 2006 roku, 5095 podmiotów w końcu 2004 roku, 4834 podmioty w grudniu 2003 roku, a 4378 podmiotów w końcu 2000 r.) województwo dolnośląskie zajmuje 2 miejsce w kraju (po mazowieckim). Na 10 tys. mieszkańców w końcu 2006 r. przypadało 19,7 (w 2000 roku - 14,7) przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, podczas gdy przeciętnie w kraju – 15,2. Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego prowadzą działalność głównie w zakresie handlu (prawie 40% ogółu) i przetwórstwa przemysłowego (ponad 25%).

1.2.3. Przemysł

Województwo dolnośląskie należy do najbardziej uprzemysłowionych regionów kraju. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu województwa w 2000 roku wyniosła 35719,1 mln zł, a w 2006 roku – 62949,1 mln zł (8,4% produkcji przemysłowej kraju), co lokuje region na 4 miejscu w Polsce (po mazowieckim, śląskim i wielkopolskim). Udział małych i średnich przedsiębiorstw w ogólnej wartości produkcji sprzedanej przemysłu regionu wykazuje tendencję malejącą i jest relatywnie niższy od prezentowanego dla kraju (36,5% wobec 39,6%).

Najważniejsza dla gospodarki regionu jest eksploatacja rud miedzi i srebra przez KGHM „Polska Miedź” S.A. w Legnicko-Głogowskim Okręgu Miedziowym, węgla brunatnego prowadzona przez KWB „Turów” w gminie Bogatynia, różnego rodzaju kamieni drogowych i budowlanych, glin ogniotrwałych (ze złoża Rusko-Jaroszów) oraz gazu ziemnego.

Wydobywane w trzech kopalniach (Lubin, Polkowice, Rudna) rudy miedzi odgrywają znaczącą rolę na rynkach europejskich i światowych (w 2004 roku wielkość wydobycia tych rud wyniosła niemal 31,9 mln ton).

Dolny Śląsk zajmuje 3 miejsce w kraju pod względem wydobycia węgla brunatnego (po województwach łódzkim i wielkopolskim). W roku 2005 wydobyto ponad 11,9 mln ton węgla brunatnego, co stanowiło 19,3% wydobycia krajowego.

Podmioty gospodarcze prowadzące działalność przemysłową wykazują istotne zróżnicowanie branżowe. Branżami dominującymi w województwie są: produkcja maszyn i urządzeń, w tym przede wszystkim produkcja środków transportu oraz urządzeń elektrotechnicznych, produkcja wyrobów ceramicznych, farmaceutycznych, produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych, górnictwo węglowe, górnictwo i kopalnictwo miedzi, surowców skalnych, zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę, produkcja artykułów spożywczych i napojów oraz produkcja tkanin i odzieży. Odzwierciedla to struktura produkcji sprzedanej przemysłu w regionie dolnośląskim. W 2005 roku 72,5% łącznej wartości produkcji sprzedanej przemysłu przypadało na przetwórstwo przemysłowe.

Pracujący w zakładach przemysłowych zlokalizowanych w województwie dolnośląskim stanowią 8,1% ogółu zatrudnionych w tej dziedzinie gospodarki w kraju. W przemyśle dolnośląskim w ostatnich latach obserwuje się spadek zatrudnienia. W 2000 roku zatrudnionych w nim było 342,9 tys. osób, a w 2004 roku – 302,9 tys. osób, czyli o 40 tys. mniej. To efekt niekorzystnej koniunktury dla wielu branż przemysłu, a także przestarzałych na ogół technologii i urządzeń produkcyjnych.

1.2.4. Wspieranie rozwoju gospodarczego

Instytucje wspierania rozwoju regionalnej gospodarki to przede wszystkim agencje rozwoju regionalnego i lokalnego, inkubatory przedsiębiorczości (we Wrocławiu, w Nowej Rudzie oraz w Wałbrzychu), parki przemysłowe (we Wrocławiu, w Nowej Rudzie oraz w Bukowicach), ośrodki informacji gospodarczej, promocji, fundusze kapitałowe oraz inne instytucje pozarządowe (stowarzyszenia, kluby). Instytucje te są zróżnicowane pod względem aktywności.

Na terenie województwa funkcjonują cztery Specjalne Strefy Ekonomiczne: Wałbrzyska SSE (obecnie 14 podstref, z tego 12 na terenie województwa: Wałbrzych, Dzierżonów, Kłodzko, Nowa Ruda, Kudowa Zdrój, Jelcz-Laskowice, Żarów, Świdnica, Strzelin, Wrocław, Oława i Brzeg Dolny), Kamiennogórska SSE Małej Przedsiębiorczości (obecnie 8 podstref w Kamiennej Górze, Nowogrodźcu – Wykrotach, Jaworze, Lubawce, Krzeszowie, Piechowicach, Lubaniu i Janowicach Wielkich), Legnicka SSE (7 podstref w Legnicy, Legnickim Polu, Polkowicach, Krzywej, Lubinie, Złotoryi i Środzie Śląskiej) i Tarnobrzaska SSE z podstrefą w Kobierzycach. Specjalne Strefy Ekonomiczne dynamizują rozwój gospodarczy poszczególnych gmin oraz ich bliższego i dalszego otoczenia. Silnym obszarem koncentracji działań gospodarczych jest także aglomeracja wrocławska.

W regionie na chwilę obecną w niewielkim stopniu występuje współpraca przedsiębiorstw w ramach lokalnych i regionalnych sieci (np. klastrów). Można jednak zauważyć pozytywne tendencje zarówno wśród przedsiębiorstw, jak i Instytucji Otoczenia Biznesu (np. jednostek działających na Dolnym Śląsku w ramach Krajowego Systemu Usług dla MSP).

1.2.5. Potencjał badawczo-rozwojowy i innowacyjny

Zasoby ludzkie związane z nauką i techniką¹ w regionie dolnośląskim liczą ponad 400 tys. osób (7,4% tych zasobów w kraju). W tym zakresie dolnośląskie prezentuje poziom zbliżony do przeciętnego w kraju, gdzie zasoby te stanowią 32,2% ludności aktywnej zawodowo

---

¹ Termin zasoby ludzkie dla nauki i techniki (*Human Resources for Science and Technology* - HRST) oznacza ogół osób aktualnie zajmujących się lub potencjalnie mogących zająć się pracą związaną z tworzeniem, rozwojem, rozpowszechnianiem i zastosowaniem wiedzy naukowo-technicznej. Według międzynarodowych zaleceń metodologicznych w zasobach tych uwzględnia się ogół osób, których formalny poziom wykształcenia (ponadśredni) pozwala na pracę w zawodach związanych z nauką i techniką oraz ogół osób zatrudnionych w tych zawodach.

(w regionie 32,4%). Wskaźnik ten w województwie jest wyraźnie niższy aniżeli w sąsiednich regionach Niemiec i Republiki Czeskiej, lecz wyższy niż w sąsiednich polskich regionach.

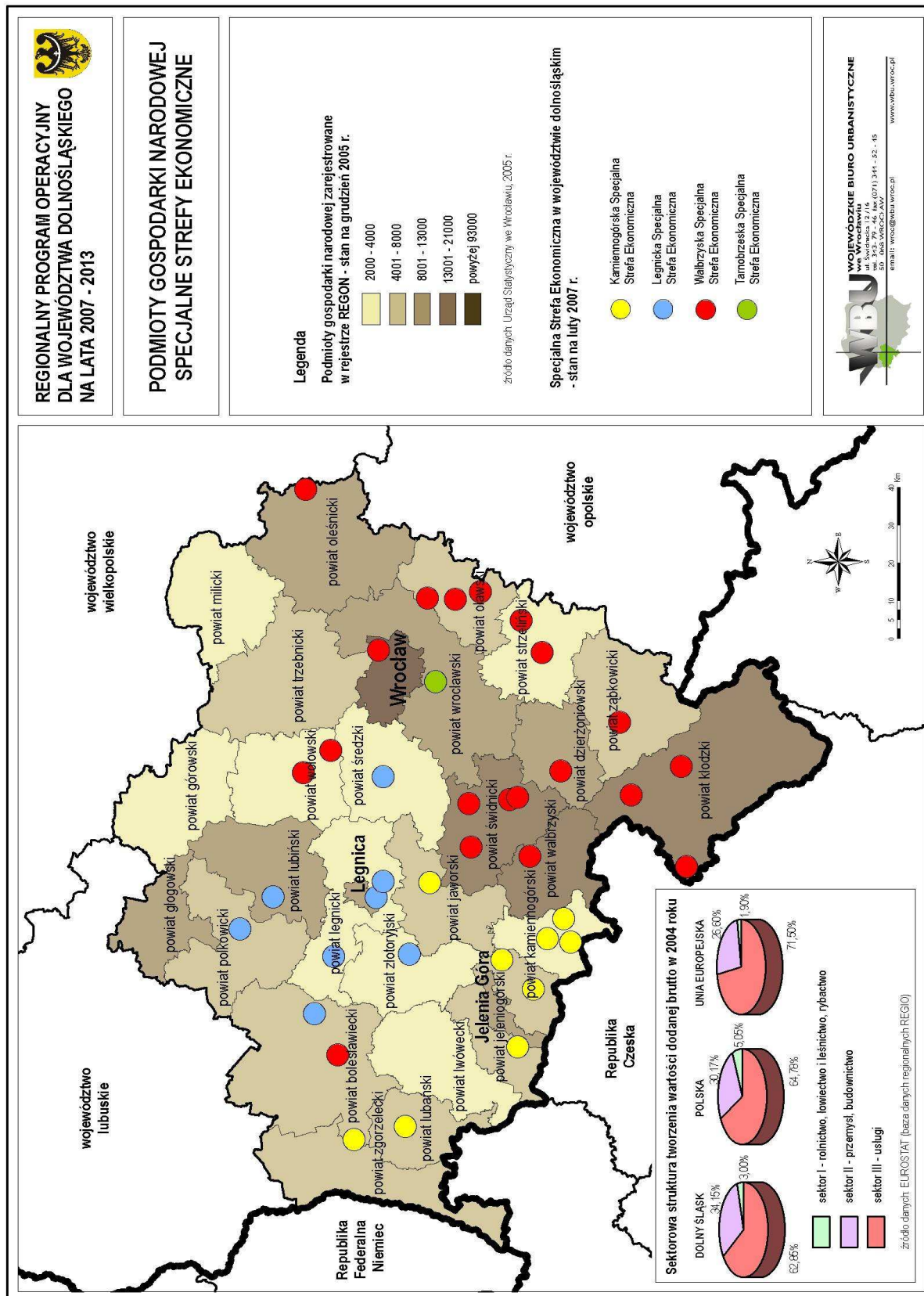

Tabela 2. Zasoby ludzkie w nauce i w technice w regionie i kraju w latach 1999-2005

Wyszczególnienie	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Zasoby ludzkie w tys. osób							
Polska	4514	4491	4574	4615	4943	5223	5485
Dolnośląskie	356	334	334	331	331	384	404
W % ludności aktywnej zawodowo							
Polska	26,5	25,9	26,2	26,8	29,2	30,9	32,2
Dolnośląskie	27,0	26,6	27,8	26,8	27,3	30,0	32,4

Źródło: EUROSTAT: baza danych regionalnych REGIO.

Znaczenie aktywności badawczo-rozwojowej w regionie stale wzrasta. W 2000 roku działalność w zakresie B+R podejmowana była przez 61 jednostek, a w końcu 2005 roku przez 82 jednostki spośród 1097 funkcjonujących w kraju. Pod tym względem region dolnośląski zajmuje 5 miejsce w kraju (po mazowieckim, śląskim, małopolskim i wielkopolskim). W działalności badawczo-rozwojowej i innowacyjnej w regionie i w kraju istotną rolę pełni Wrocławskie Centrum Transferu Technologii Politechniki Wrocławskiej. Na Politechnice Wrocławskiej działa Centrum Zaawansowanych Technologii oraz Centrum Nanotechnologii. Obecnie na terenie województwa dolnośląskiego funkcjonuje jeden park technologiczny we Wrocławiu, natomiast w trakcie organizacji jest park technologiczny w Wałbrzychu i Szczawnie Zdroju.

Zatrudnienie w jednostkach B+R w regionie dolnośląskim i w Polsce w latach 1999-2004 nieznacznie się zwiększyło (dla regionu o 1,8%, dla kraju o 1,1%), natomiast w 2005 roku notuje się jego zmniejszenie. Widoczne są przy tym zmiany struktury zatrudnienia w jednostkach tego typu według sektorów instytucjonalnych. W porównaniu z sytuacją notowaną w tym zakresie w kraju i w Unii Europejskiej, region dolnośląski charakteryzuje się niewielkim znaczeniem sektora przedsiębiorstw i sektora organizacji rządowych. Sektorem zaś o największej randze w sferze działalności B+R w regionie jest sektor szkolnictwa wyższego (ponad 80% zatrudnionych w badanych jednostkach, a w krajach UE udział ten jest przeciętnie dwukrotnie niższy).

Nakłady wewnętrzne na działalność badawczo-rozwojową w latach 1999-2001 wykazywały tendencję wzrostową. W latach 2002-2003 nastąpił jednak wyraźny spadek ich rozmiarów tak w kraju, jak i w regionie. Począwszy jednak od roku 2004 widoczny jest stopniowy wzrost nakładów na działalność B+R. Jest to zgodne z tendencją ogólnokrajową przedstawioną w Krajowym Programie Reform.

W strukturze nakładów wewnętrznych na działalność badawczo-rozwojową dominują nakłady bieżące. W 2005 roku stanowiły one w kraju 79,1%, a w regionie dolnośląskim – 67,6%. Nakłady inwestycyjne na środki trwałe wyniosły zatem 32,4% łącznej kwoty nakładów wewnętrznych na działalność badawczo-rozwojową (przeciętnie w kraju 20,9%). Ponadto region dolnośląski wyróżnia się relatywnie wyższym poziomem nakładów w przemyśle. O ile bowiem w 2005 roku przemysł dolnośląski absorbował prawie 27% ogółu nakładów wewnętrznych na działalność B+R, to przeciętnie w kraju udział ten wynosił przekraczał 15%.

Do słabości sfery badawczo-rozwojowej regionu dolnośląskiego należy zaliczyć m.in.:

- relatywnie niski poziom nakładów wewnętrznych w odniesieniu do PKB: nakłady te w województwie w 2004 roku stanowiły jedynie 0,41% PKB (dane GUS), podczas gdy przeciętnie w kraju wskaźnik ten wynosił 0,57% (dane GUS), a w krajach „starej” Unii Europejskiej – 1,91% (szacunek EUROSTAT);

- niski udział zatrudnienia w działalności badawczo-rozwojowej w relacji do liczby ludności aktywnej zawodowo: w 2005 roku w regionie 0,40%, podczas gdy w kraju – 0,45% (dane GUS), a przeciętnie w krajach Unii Europejskiej – 1,46% (szacunek EUROSTAT);

- wysoki stopień zużycia aparatury naukowo-badawczej (ponad 84%).

O poziomie nowoczesności gospodarki świadczy m.in. rola sektorów wysokiej technologii w dziedzinie przetwórstwa i usług². W regionie dolnośląskim w 2005 roku w dziedzinach HighTech pracowało ponad 74 tys. osób, co stanowiło 7,78% ogółu pracujących w regionie. Pod tym względem województwo dolnośląskie zajmuje 6 miejsce w kraju (po pomorskim, opolskim, wielkopolskim, śląskim i mazowieckim). Przeciętnie w kraju w sektorach wysokiej technologii zatrudnionych jest 7,23% ogółu pracujących.

1.2.6. Działalność inwestycyjna

Nakłady inwestycyjne w regionie w 2005 roku osiągnęły wielkość 11,5 mld zł, co stanowiło 8,7% łącznych nakładów poniesionych w gospodarce narodowej. W strukturze tychże nakładów dominują nakłady poniesione w sektorze prywatnym (67% ogółu nakładów inwestycyjnych poniesionych w województwie).

Zdecydowana większość nakładów inwestycyjnych ponoszonych w sektorze prywatnym dotyczy przedsiębiorstw, w których pracuje więcej niż 9 osób. Podmioty małe (zatrudniające do 9 pracowników) w 2005 roku poniosły nakłady inwestycyjne w kwocie niemal 4 mld zł, co stanowiło ponad 30% całości nakładów poniesionych w sektorze prywatnym w regionie. Odsetek ten jest wyraźnie niższy aniżeli przeciętnie w kraju (niemal 35%).

W dziedzinowej strukturze nakładów inwestycyjnych poniesionych przez podmioty gospodarcze funkcjonujące na terenie województwa dolnośląskiego najwyższymi udziałami wyróżniały się: przemysł (44,0% ogółu nakładów inwestycyjnych), obsługa nieruchomości, wynajem, nauka i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, budownictwo, handel oraz transport, gospodarka magazynowa i łączność.

Wartość nakładów inwestycyjnych w regionie w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2005 roku wyniosła 3970 zł, w kraju zaś przeciętnie – 3434 zł. Pod tym względem dolnośląskie zajmuje 2 miejsce (po mazowieckim). Oznacza to, iż region wyróżnia się wysoką aktywnością inwestycyjną. Wzrasta przy tym zaangażowanie zagranicznego kapitału inwestycyjnego. Do najważniejszych inwestycji zagranicznych w roku 2005 zaliczyć należy: LG Philips w Kobierzycach (430 mln €), Toyota w Jelczu-Laskowicach (200 mln €) oraz Electrolux w Świdnicy, Oławie i Żarowie.

1.2.7. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

Według stanu w końcu grudnia 2005 roku połączeniom telefonicznym w województwie dolnośląskim sprzyjało funkcjonowanie 1004,8 tys. łączy głównych (w 1999 roku ich liczba wynosiła prawie 835 tys.). Spośród prawie 766,5 tys. prywatnych abonentów telefonicznych jedynie 113,8 tys. (tj. 14,8%) stanowią mieszkańcy wsi.

² Eurostat wspólnie z OECD do sektorów wysokiej technologii (*high and medium high technology manufacturing and knowledge-intensive high-technology services*) zalicza następujące dziedziny działalności (działy EKD): 24 – produkcja wyrobów chemicznych, 29 – produkcja maszyn i urządzeń, 30 – produkcja maszyn biurowych i komputerów, 31 – produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, 32 – produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych, 33 – produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków, 34 – produkcja pojazdów mechanicznych, przyczep i naczip, 35 – produkcja pozostałego sprzętu transportowego, 64 – poczta i telekomunikacja, 72 – informatyka oraz 73 – działalność badawczo-rozwojowa.

W 2005 roku na 1000 osób w Polsce przypadało 273 abonentów telefonii przewodowej, a w regionie – 299. Pod tym względem region dolnośląski zajmuje 2 pozycję wśród województw kraju (po mazowieckim – 322). W krajach Unii Europejskiej dostępność telefonii przewodowej jest relatywnie wyższa niż w regionie dolnośląskim i w kraju (np. ok. 740 w Szwecji).

Należy jednak wskazać na istotne dysproporcje między miastami i terenami wiejskimi. O ile bowiem w 2005 roku na 1000 mieszkańców miast przypadało 362 abonentów telefonicznych, to w przeliczeniu na ludność wiejską wskaźnik ten osiąga poziom jedynie 145 abonentów.

W kształtowaniu podstaw rozwoju społeczeństwa informacyjnego szczególne miejsce zajmuje komputeryzacja i dostępność sieci internetowej. Dotyczy to zwłaszcza ludności, placówek edukacyjnych i podmiotów gospodarczych.

Według badań statystycznych, w latach 2000-2005 zaznacza się wyraźny wzrost stopnia wyposażenia gospodarstw domowych w komputery osobiste. W regionie dolnośląskim 38,8% gospodarstw domowych wyposażonych jest w komputery osobiste, a przeciętnie w kraju niewiele mniej (38,6%). Najwyższy wskaźnik dostępu do Internetu w domu notuje się wśród gospodarstw domowych w Danii (69%), natomiast najniższy - na Litwie (12%), przy średniej w UE wynoszącej 43%.

Stopień wyposażenia w komputery jest znacznie zróżnicowany na niekorzyść terenów wiejskich. Dostępność komputerów osobistych na wsi jest bowiem dwukrotnie niższa aniżeli w miastach. Podobne zróżnicowanie dotyczy dostępu do sieci internetowej. Dostęp ten posiada około połowa gospodarstw domowych wyposażonych w komputery osobiste.

Tabela 3. Wyposażenie gospodarstw domowych w komputery osobiste w regionie dolnośląskim i w kraju w latach 2000-2005

Wyszczególnienie	Udział gospodarstw domowych (w %) wyposażonych w:	
	komputer osobisty	w tym z dostępem do Internetu
POLSKA		
2000	14,3	5,1
2003	26,7	12,8
2004	32,9	16,9
2005	38,6	22,5
DOLNOŚLĄSKIE		
2000	16,4	x
2003	27,7	13,9
2004	31,4	17,1
2005	38,8	22,7

Źródło: GUS

Poza dostępem do komputera i Internetu w domu, czynnikiem rozwoju społeczeństwa informatycznego staje się komputeryzacja placówek edukacyjnych.

Szkoły funkcjonujące w miejscowościach regionu dolnośląskiego są w zróżnicowanym stopniu wyposażone w komputery. Zdecydowanie najkorzystniej prezentują się szkoły podstawowe, gdyż ponad 91% tych placówek posiada komputery. Równie dobrze w tym zakresie prezentują się gimnazja i licea ogólnokształcące. Relatywnie słabsze jest natomiast wyposażenie ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych szkół zawodowych (zasadniczych i średnich). Komputery w szkołach w zdecydowanej części przeznaczone są do użytku uczniów, umożliwiając im przy tym dostęp do Internetu.

Zwiększa się także powszechność wyposażenia podmiotów gospodarczych w komputery, lokalne sieci komputerowe oraz możliwości korzystania z Internetu. Ocenia się, iż ponad 90% przedsiębiorstw w regionie w swej działalności wykorzystuje możliwości komputera.

Istnieją zróżnicowane techniczne możliwości dostępu do Internetu poprzez łącza szerokopasmowe (pozwalające na przesyłanie danych z prędkością przekraczającą 128kb/s). Z takiej możliwości korzysta jedna trzecia gospodarstw domowych, głównie w miastach.

Wśród powodów korzystania z Internetu dominują cele prywatne (głównie poszukiwanie informacji, korzystanie z serwisów on-line oraz komunikowanie się). Coraz częściej jednak Internet staje się pośrednikiem w kontaktach z administracją publiczną. Pomimo to, jak wskazano w Krajowym Programie Reform, poziom wykorzystania technologii informatycznych w administracji jest znacznie niższy niż średnia w UE – 15, a nawet niższy niż wśród nowych państw członkowskich.

1.3 Kapitał ludzki regionu

1.3.1. Tendencje rozwoju ludnościowego

Zaludnienie województwa dolnośląskiego w końcu 1999 roku wynosiło 2977,6 tys. osób, co stanowiło 7,7% ogółu ludności kraju. Według zaś stanu z końca 2006 roku województwo dolnośląskie zamieszkałe było przez 2882,3 tys. osób, co stanowiło 7,6% ludności Polski. Pod względem wielkości zaludnienia region dolnośląski zajmuje 5 miejsce wśród województw kraju (po mazowieckim, śląskim, wielkopolskim i małopolskim).

Zmniejszanie się liczby ludności regionu wywołane jest nie tylko utrzymującym się od wielu lat ujemnym saldem przyrostu naturalnego, lecz również wzrastającym natężeniem migracji (do innych województw i za granicę). W ostatnich latach ujemne saldo migracji na pobyt stały wynosi ok. 2,5 tys. osób rocznie.

Województwo dolnośląskie wyróżnia się wysokim poziomem urbanizacji demograficznej. W 2006 roku w miastach regionu zamieszkiwało 70,9% ogółu ludności. Pod tym względem region zajmuje 2 miejsce w kraju (po województwie śląskim – 78,5%), ogólnie w kraju przeciętnie 61,3% ludności zamieszkuje w miastach.

Gęstość zaludnienia województwa wynosi 145 osób na km², w kraju zaś 122 osoby na km². Pod tym względem region dolnośląski zajmuje 3 miejsce w Polsce (po śląskim i małopolskim) i przekracza przeciętny wskaźnik dla krajów UE-25 (118 osób na km²) oraz UE-27 (112 osób na km²).

Struktura ludności województwa dolnośląskiego według wieku wskazuje, iż społeczeństwo regionu jest nieco starsze aniżeli przeciętnie w kraju. Wzrasta nie tylko liczba ludności w wieku produkcyjnym (z 1810,8 tys. w 2000 roku do 1897,5 tys. w 2006 roku, czyli o niemal 87 tys.), lecz również w wieku poprodukcyjnym. W końcu 2006 roku udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w regionie wynosił 18,45% (w kraju – 20,09%), ludności w wieku produkcyjnym – 65,83% (w kraju – 64,21%), a ludności w wieku poprodukcyjnym – 15,71% (w kraju – 15,69%). Prognozuje się, że w 2020 roku ludność w wieku produkcyjnym stanowić będzie 60,3%, a w wieku poprodukcyjnym niemal 25% ogółu mieszkańców województwa dolnośląskiego. Ten proces niewątpliwie będzie znacząco determinować sytuację społeczno-ekonomiczną regionu.

1.3.2. Poziom wykształcenia ludności

Wyraźnie zmienia się także struktura mieszkańców regionu dolnośląskiego według poziomu posiadanego wykształcenia. Dane w tym zakresie pochodzą wyłącznie z badań prowadzonych

w ramach cyklicznych narodowych spisów powszechnych. Stąd też prezentacja wyników dotyczy lat 1988 i 2002.

W regionie obserwuje się wzrost odsetka osób z wykształceniem ponadpodstawowym: z 56,9% w 1988 r. do 68,7% w roku 2002. Wzrósł także udział osób z wykształceniem średnim (o 8,3 pkt.%) oraz wyższym (o 3,7 pkt.%), przy nieznacznym zmniejszeniu się udziału ludności z wykształceniem zasadniczym zawodowym (o 0,1%).

Tabela 4. Struktura wykształcenia ludności w wieku 15 lat i więcej w regionie dolnośląskim i w kraju w latach 1998-2002 (w %)

Poziom wykształcenia	Dolnośląskie		Polska	
	1988	2002	1988	2002
Wyższe	6,6	10,3	6,5	10,2
średnie (wraz z policealnym)	26,1	34,4	24,7	32,7
zasadnicze zawodowe	24,2	24,1	23,6	24,1
podstawowe	36,8	27,1	38,8	28,2
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	6,2	2,7	6,1	2,8

Źródło: wyniki NSP 1988 i 2002.

Dolnośląskie wyróżnia się w kraju relatywnie wysokim odsetkiem osób z wykształceniem wyższym wynoszącym 10,3% ludności w wieku 15 lat i więcej (wyniki NSP 2002), co plasuje region na 5 miejscu w kraju (po województwach mazowieckim, pomorskim, małopolskim i zachodniopomorskim), przy średniej krajowej 10,2%. Pod tym jednak względem region ustępuje znacznie wielu krajom UE. Przykładowo w Niemczech udział osób z wykształceniem wyższym wynosi 17,4% ludności w wieku 15 lat i więcej, w Szwecji i Wielkiej Brytanii – po 18,3%, a w Irlandii – 23,5%. Rozmieszczenie ludności posiadającej ten poziom wykształcenia jest w regionie wyraźnie zróżnicowane na niekorzyść terenów wiejskich. Ludność wiejska regionu w wieku 15 lat i więcej jedynie w 4,1% legitymuje się wyższym wykształceniem. W miastach natomiast odsetek ten jest ponad 3-krotnie wyższy - 12,6%. Ponadto około 34,4% ludności województwa dolnośląskiego posiada wykształcenie średnie, zasadnicze zawodowe – 24,1%, a podstawowe (ukończone, nieukończone) i bez wykształcenia – 29,8%. Ze względu na wzrost liczby absolwentów po roku 2002, szczególnie szkół wyższych (wynikach NSP 2002), wskaźniki te wzrosły. Brak jednak szczegółowych aktualnych danych w tym zakresie.

1.3.3. Aktywność ekonomiczna ludności

W końcu 2005 roku liczba aktywnej ekonomicznie ludności Dolnego Śląska wyniosła 1300,5 tys. osób, z których 708,9 tys. osób stanowili mężczyźni (54,5%), zaś 591,6 tys. osób to kobiety (45,5%). W krajach UE-27 proporcje te wynoszą odpowiednio: 55,4% aktywnych ekonomicznie mężczyzn oraz 44,6% kobiet.

Tabela 5. Wskaźniki aktywności ekonomicznej i zatrudnienia ludności województwa dolnośląskiego na tle kraju i Unii Europejskiej

Wyszczególnienie	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Wskaźnik aktywności ekonomicznej w %							
UE-27	.	56,5	56,4	56,3	56,3	56,4	56,8

Wyszczególnienie	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
UE – 25	.	56,3	56,3	56,4	56,5	56,6	56,9
UE – 15 „stare” kraje	55,9	56,0	56,2	56,5	56,7	56,8	57,3
UE – 10 „nowe” kraje	.	57,8	56,6	56,4	55,8	55,5	55,6
Polska	56,5	56,6	56,4	55,5	54,7	54,7	54,9
Dolnośląskie	55,7	56,3	54,4	54,5	53,0	53,5	54,5
Wskaźnik zatrudnienia w %							
UE - 27	.	51,3	51,5	51,2	51,2	51,2	51,7
UE – 25	.	51,2	51,4	51,3	51,4	51,4	51,9
UE – 15 „stare” kraje	50,9	51,6	52,0	52,1	52,1	52,1	52,6
UE – 10 „nowe” kraje	.	49,0	48,3	47,5	47,4	47,5	48,2
Polska	49,6	47,5	46,1	44,4	44,0	44,3	45,2
Dolnośląskie	47,5	44,3	41,5	40,3	39,2	40,2	42,0

Wyniki badania LFS (Community labour force survey); w Polsce – BAEL.

Źródło: EUROSTAT: baza danych regionalnych REGIO.

Stopa aktywności zawodowej ludności w wieku ponad 15 lat w regionie dolnośląskim w 2005 roku była niższa od notowanej przeciętnie w kraju (54,9%) oraz w Unii Europejskiej (56,8%). Wskaźnik ten dla mężczyzn w województwie sięgał 62,5%, czyli był mniejszy niż przeciętnie w UE-27 (65,2%) oraz w kraju (62,8%). Wskaźnik aktywności ekonomicznej kobiet w regionie (47,2%) był także niższy od poziomu notowanego w UE-27 (49,0%) i niższy od przeciętnego wskaźnika w kraju (47,7%).

Poza relatywnie niższymi wskaźnikami aktywności zawodowej w regionie, także niższe są wskaźniki zatrudnienia. W województwie dolnośląskim w 2005 roku jedynie 42,0% ludności w wieku 15 lat i więcej stanowiły osoby faktycznie zatrudnione, podczas gdy przeciętnie w krajach Unii Europejskiej – 51,7%, a w Polsce – 45,2%.

Ponadto wśród wskaźników z Laeken uwzględnianych w Europejskiej Strategii Zatrudnienia (ESZ) i Narodowym Planie Działań na rzecz Integracji wskazać należy, iż w 2005 roku relatywnie niższa w regionie dolnośląskim była stopa zatrudnienia osób w wieku 55-64 lat – 23,3% wobec 42,2% w EU-27, 42,5% w EU-25 i 27,2% przeciętnie w kraju. W tym względzie zdecydowanie wyższa jest stopa zatrudnienia mężczyzn aniżeli kobiet (odpowiednio 31,7% wobec jedynie 15,7%, podczas gdy w UE-27 wskaźniki te kształtują się na poziomie: 51,5% i 33,5%).

1.3.4. Struktura pracujących

Liczba pracujących w województwie dolnośląskim (według stanu w grudniu 2005 r.) wynosiła ogółem 890,1 tys. osób. Pod względem rozmiarów zatrudnienia region dolnośląski zajmuje 6 miejsce wśród województw kraju (po mazowieckim, śląskim, wielkopolskim, małopolskim i łódzkim).

W regionie z sektorem usług związanych jest 58,6% ogółu pracujących (w tym usług rynkowych - 33,7%, a nierynkowych – 24,9%), z sektorem przemysłowym - 31,9%, a z sektorem rolniczym – 9,4%. W strukturze pracujących w Polsce uwidacznia się natomiast relatywnie wysoki udział sektora rolniczego oraz niższe udziały sektora przemysłowego i usługowego. W krajach Unii Europejskiej w rolnictwie pracuje 5,0% ogółu pracujących, w sektorze przemysłowym – 27,7%, a w sektorze usługowym – 66,7%.

W województwie dolnośląskim obserwuje się niekorzystne wskaźniki „sztywności” na rynku pracy wyrażone spadkiem udziału niepełnowymiarowych stanowisk pracy. W 2005 roku

w krajach Unii Europejskiej 18,3% ogółu pracujących stanowiły osoby zatrudnione w niepełnym wymiarze czasu, podczas gdy w kraju – 10,8%, a w regionie tylko 6,9%.

Istotnym dla funkcjonowania regionu, a zwłaszcza dla jego transportowej infrastruktury, zagadnieniem są regularne dojazdy do pracy. Według badań, w 2005 roku w regionie dolnośląskim pracowało 977 tys. osób, a do miejsc pracy poza regionem dojeżdżało niemal 27 tys. pracujących (tj. 2,7% ogółu pracujących).

W ramach regularnej komunikacji autobusowej pomiędzy miastami regionu przewozy za okazaniem biletu miesięcznego stanowiły około 40%, w tym zdecydowana większość to dojazdy do szkół 31%. Ponadto na tle innych województw w przewozach autobusowych występował wysoki udział przewozów pracowniczych realizowanych na podstawie umów (według kwalifikacji Unii Europejskiej zaliczanych do przewozów regularnych – specjalnych). Stanowiły one 26,3% ogółu przewozów pasażerskich autobusowych w województwie. (dane na podstawie badań przeprowadzonych na potrzeby „Programu rozwoju infrastruktury transportowej i komunikacji dla województwa dolnośląskiego”, Wrocław, sierpień 2006, str.20-21).

1.3.5. Bezrobocie

Rozmiary bezrobocia w regionie dolnośląskim wykazują wyraźną zmienność w badanym okresie. W urzędach pracy w grudniu 1999 r. zarejestrowanych było 203,4 tys. bezrobotnych, co stanowiło 16% cywilnej ludności aktywnej zawodowo. Na koniec kwietnia 2007 roku w ewidencji pozostawało 163,4 tys. bezrobotnych. Od momentu akcesji Polski do Unii Europejskiej liczba zarejestrowanych bezrobotnych w województwie zmalała o ponad 110 tys. osób, tj. o ponad 40%. Ocenia się ponadto, iż bezrobocie nierejestrowane w regionie dolnośląskim wynosi ok. 25 tys. osób. Należy jednak podkreślić, że część osób bezrobotnych podejmuje pracę w tzw. „szarej strefie” (bez oficjalnego zgłoszenia zatrudnienia). Niestety ze względu na brak danych w tym zakresie trudno jest określić skalę takiego zjawiska w regionie.

W chwili obecnej na sytuację na rynku pracy istotny wpływ ma emigracja zarobkowa, przede wszystkim młodych osób do państw UE – 15 (zwłaszcza do Wielkiej Brytanii i Irlandii). Niepokojącym zjawiskiem jest migracja osób wykształconych (np. informatyków, lekarzy i pielęgniarek) oraz reprezentujących określone branże istotne dla rozwoju regionu, np.: branżę budowlaną. Nasilenie tego zjawiska będzie stanowić istotną barierę w pozyskaniu odpowiednich zasobów siły roboczej niezbędnych do prawidłowego rozwoju województwa. Problem tak dużej migracji zarobkowej w regionie jest zjawiskiem stosunkowo nowym, dlatego też trudno jest w chwili obecnej przedstawić w sposób wiarygodny skalę tego zagadnienia.

W strukturze bezrobocia w województwie dolnośląskim znaczący udział stanowią mieszkańcy wsi (w kwietniu 2007 roku – 56,4 tys. osób, tj. ponad 1/3 ogólnej liczby bezrobotnych; w 1999 roku bezrobotni z terenów wiejskich stanowili ponad 36%).

W końcu kwietnia 2007 roku stopa bezrobocia w regionie wynosiła 15,0%, w kraju zaś 13,7%. Pod tym względem województwo dolnośląskie znajduje się na 7 miejscu w kraju.

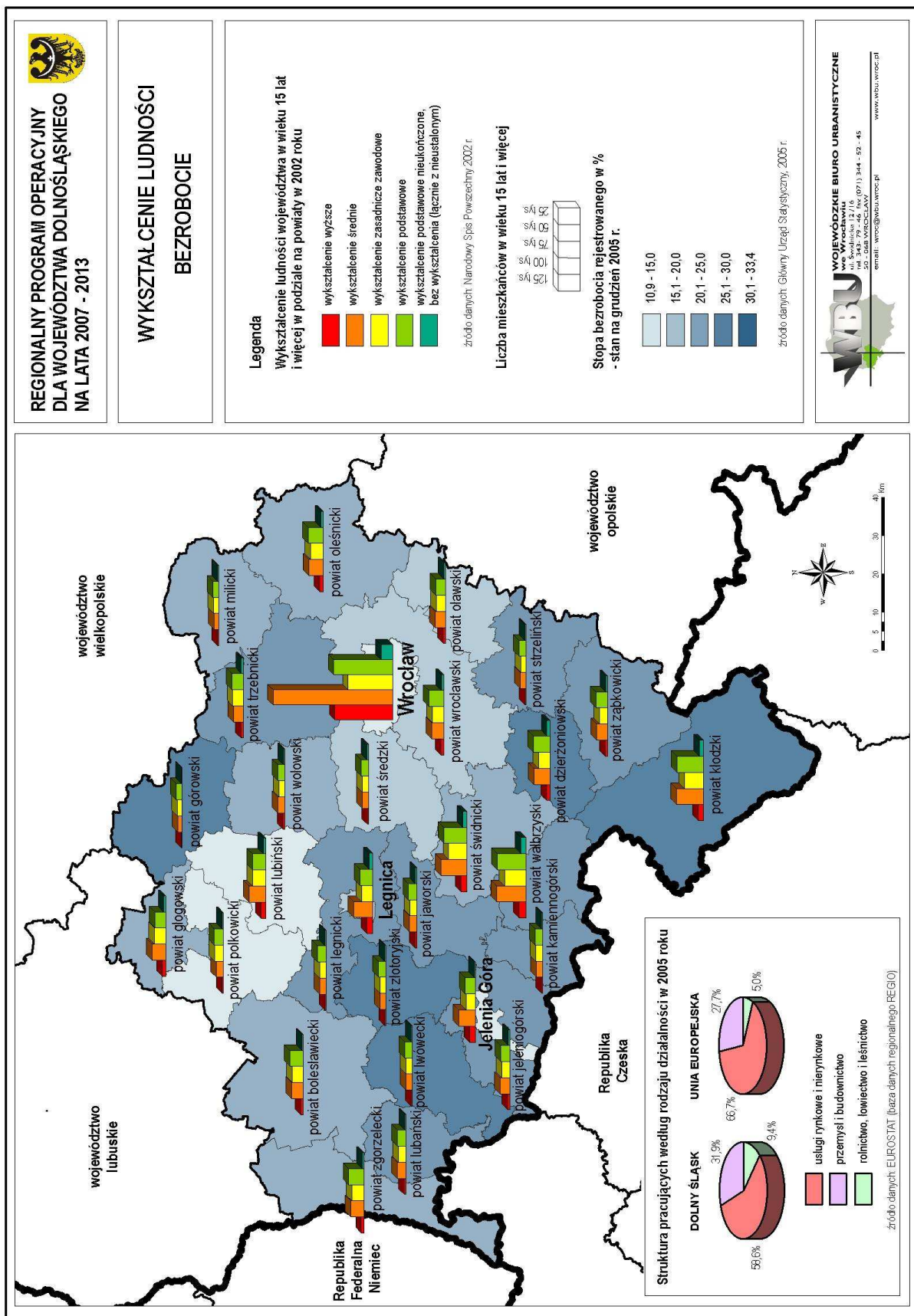
Do jednostek terytorialnych, w których w kwietniu 2007 roku na 100 osób aktywnych zawodowo przypadało najmniej zarejestrowanych bezrobotnych zaliczyć należy Wrocław (7,1%), powiaty lubiński (9,1%) i polkowicki (9,4%) oraz Jelenią Górę (9,7%). Najwyższe stopy bezrobocia dotyczyły natomiast powiatów: lwóweckiego (28,0%), złotoryjskiego (27,7%), dzierzoniowskiego (27,1%) i kłodzkiego (25,5%).

Tabela 6. Stopa bezrobocia w województwie dolnośląskim na tle kraju i Unii Europejskiej

Wyszczególnienie	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
UE-27	.	9,2	8,7	9,1	9,2	9,2	9,0
UE – 25	.	9,2	8,6	8,9	9,2	9,2	9,0
UE - 15 „stare” kraje	9,3	8,3	7,5	7,8	8,2	8,2	8,2
UE – 10 „nowe” kraje	.	13,5	14,4	14,9	14,5	14,3	13,4
Polska	12,3	16,1	18,2	19,9	19,6	19,0	17,7
Dolnośląskie	14,8	21,3	23,7	26,1	26	24,9	22,8
Podregion jeleniogórsko- wałbrzyski	19,6	28,3	31,6	33,8	33,4	28,9	26,5
Podregion legnicki	17,3	22,6	23,0	23,3	22,4	24,6	24,0
Podregion wrocławski	13,7	19,4	21,1	24,2	25,2	24,4	20,5
Miasto Wrocław	4,8	8,2	11,2	14,7	15,8	17,8	16,5

Wyniki badania LFS (Community labour force survey); w Polsce – BAEL.

Źródło: EUROSTAT: baza danych regionalnych REGIO.

W końcu 2005 roku stopa bezrobocia w regionie, mierzona stosunkiem liczby bezrobotnych do łącznej liczby ludności ekonomicznie aktywnej, wyniosła 22,8%. Jest to bardzo wysoki wskaźnik (najwyższy wśród regionów Unii Europejskiej) przekraczający o ponad 5 pkt.% stopę bezrobocia w całym kraju i o niemal 14 pkt.% stopę bezrobocia notowaną w krajach członkowskich UE (UE – 15 przeciętnie 8,2%, a UE-27 – 9,0%).

W regionie dolnośląskim widoczne są także zmiany struktury bezrobotnych według wieku. W latach 2000-2007 obserwuje się spadek liczby bezrobotnych w grupach wieku do 44 lat, zwiększa się natomiast wyraźnie liczba bezrobotnych w wieku 45-54 lat oraz 55 i więcej lat. Analogiczny kierunek zmian strukturalnych notuje się w kraju.

Udziały starszych wiekowo grup bezrobotnych w regionie dolnośląskim są relatywnie wyższe niż przeciętnie w kraju. W końcu marca 2007 roku bezrobotni w wieku 45-54 lat stanowili w regionie 30,1% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych (w kraju – 25,3%). Odnośnie natomiast osób pozostających bez pracy w wieku 55 i więcej lat wskazać należy na wysoką dynamikę wzrostu. W regionie liczebność tej grupy wiekowej bezrobotnych wzrosła w latach 2000-2007 prawie 4-krotnie. Udział bezrobotnych w tym wieku w marcu 2007 roku kształtował się na poziomie 9,4% (w kraju – 7,2%).

Szczególnie niekorzystna jest sytuacja młodzieży na rynku pracy. W grudniu 2006 roku 31,2 tys. bezrobotnych stanowiły osoby w wieku 18-24 lat (16,9% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych). Problem ze znalezieniem pracy przez młodych ludzi w regionie zaostrza się. Na Dolnym Śląsku stopa bezrobocia wśród młodzieży do 25 lat wynosiła w 2005 roku 45,0% (w podregionie legnickim ponad 52%, w jeleniogórsko-wałbrzyskim niemal 49%), a w „starych” krajach Unii Europejskiej jej poziom sięgał 17%.

Jedną z niekorzystnych cech regionu jest także rosnący odsetek bezrobotnych z wykształceniem wyższym (w grudniu 2006 roku – 5,4%, w końcu 2005 roku – 4,9% ogółu bezrobotnych, w 2004 roku – 4,4%, w 2003 roku – 3,8%, a w końcu 1999 roku – 1,7%). Prawie 2/3 bezrobotnych w województwie dolnośląskim ma jedynie wykształcenie podstawowe, gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe. W 2006 roku zanotowano duży spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych posiadających wykształcenie zawodowe. Liczba bezrobotnych z wykształceniem zasadniczym zawodowym zmniejszyła się o 24,4%, a liczba bezrobotnych z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym zmalała o 20,8%. Spadek ten wiąże się z rosnącym zapotrzebowaniem pracodawców na pracowników posiadających kwalifikacje na poziomie średnim i zasadniczym zawodowym.

Trudności ze znalezieniem pracy mają charakter zarówno ilościowy, jak też jakościowy. Chociaż w latach 1999-2000 udział bezrobotnych pozostających bez pracy ponad rok zmniejszył się, to w latach 2001-2005 widoczne jest nieregularne wprawdzie, ale pogorszenie sytuacji w tym zakresie. Mimo nawet zmniejszenia populacji tej grupy zarejestrowanych bezrobotnych, ich odsetek zwiększył się do 49,6% w końcu 2004 roku i do 65,4% w grudniu 2005 roku, a w kwietniu 2007 roku wynosił 64,9%.

W ujęciu wskaźników z Laeken uwzględnianych w Europejskiej Strategii Zatrudnienia (ESZ) i Narodowym Planie Działań na rzecz Integracji zwrócić należy także uwagę na udział pozostających bez pracy ponad 1 rok w ogólnej liczbie ludności aktywnej zawodowo. Udział ten w regionie dolnośląskim w 2005 roku wynosił 12,2%, podczas gdy w UE-25 i w UE-27 – 4,1%, a w kraju przeciętnie – 10,2%.

Gospodarcze trudności województwa i całego kraju odbijają się bardzo niekorzystnie na sytuacji kobiet. W kwietniu 2007 roku 56,4% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły kobiety (w końcu 2005 roku – 53,7%, w końcu 2004 roku – 52,4%, a w końcu 2003 roku – 51,5%). W latach 1999-2005 stopa bezrobocia wśród kobiet zwiększyła się w regionie

dolnośląskim z 15,9% do 23,7%. Jest to poziom ponad 2,5-krotnie wyższy od występującego w 15 krajach „starej” Unii Europejskiej (9,1%). Stopa bezrobocia wśród kobiet w regionie jest ponadto wyższa o 4,6 pkt.% od wskaźnika ogólnokrajowego w tym zakresie. Szczególnie wysokie bezrobocie wśród kobiet notuje się w podregionie jeleniogórsko-wałbrzyskim (27,7%).

Kategorią bezrobotnych, którą charakteryzuje stały wzrost populacji są osoby niepełnosprawne. W końcu 2001 roku w regionie dolnośląskim wśród zarejestrowanych bezrobotnych było 5474 osób niepełnosprawnych, w końcu 2005 roku 8793, a w grudniu 2006 roku 8036 (tj. o prawie 2,6 tys. więcej niż w 2001 roku). Osoby te stanowią 4,3% ogółu bezrobotnych.

Ogólnie biorąc, do niekorzystnych tendencji na dolnośląskim rynku pracy zaliczyć należy: utrzymujący się wzrost liczby bezrobotnych z wykształceniem wyższym, wzrost liczby bezrobotnych w starszych grupach wiekowych (w wieku ponad 55 lat) oraz relatywnie wysokie bezrobocie wśród młodzieży, kobiet i osób niepełnosprawnych.

Bezrobocie w regionie dolnośląskim jest przede wszystkim rezultatem rozbieżności ilościowych i jakościowych między popytem a podażą pracy. Jednym z istotnych aspektów tych rozbieżności są poziom i zakres kwalifikacji zawodowych. W końcu 2006 roku w strukturze bezrobotnych dominowały osoby posiadające zawód (85,0% ogółu zarejestrowanych), natomiast osoby bez zawodu stanowiły 15,0%.

W układzie grup zawodów największe bezrobocie dotyczy:

- robotników przemysłowych i rzemieślników (29,0% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych),
- techników i innego rodzaju personelu (13,8% ogółu),
- pracowników usług osobistych i sprzedawców (13,6% ogółu),
- pracowników przy pracach prostych (10,7% ogółu)

Niekorzystnym zjawiskiem na rynku pracy jest wzrost bezrobocia wśród specjalistów, tj. w grupie osób posiadających kwalifikacje zawodowe wymagające wyższego poziomu wykształcenia. Specjaliści stanowią 5,7% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Są to głównie specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych (17,0% ogółu bezrobotnych specjalistów), specjaliści nauk przyrodniczych i ochrony zdrowia (12,9%) oraz specjaliści szkolnictwa (12,2%).

Wzrost bezrobocia wśród osób z wyższym wykształceniem jest głównie wynikiem niedopasowania struktury kształcenia w odniesieniu do struktury popytu na pracę. Przykładem jest duża liczba osób kształcących się na kierunkach ekonomicznych i administracyjnych, co przy wielokrotnie mniejszym zapotrzebowaniu powoduje utrzymywanie się wysokiego bezrobocia w tych zawodach. Trudności na rynku pracy dotyczą również specjalistów reprezentujących zawody z zakresu polityki społecznej, jak również wybranych kierunków pedagogicznych.

Analiza napływu ofert pracy w zestawieniu z napływem bezrobotnych pozwala na określenie skali nadwyżki i deficytu zasobów pracy w układzie zawodów i specjalności oraz grup zawodów. W 2006 roku zawody deficytowe skupiały 6,3% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Do zawodów o najwyższym poziomie deficytu (śladowy napływ bezrobotnych przy jednoczesnym wielokrotnie większym napływie ofert pracy) należy zaliczyć m.in.: telemarketera, operatora maszyn tapicerskich, operatora maszyn do szycia, modela (modelki) i rzeczoznawcę. Przedstawione informacje potwierdzają, iż struktura kształcenia zawodowego, zwłaszcza na poziomie szkół wyższych, policealnych i średnich, w znaczącej

mierze generuje bezrobocie umacniając jego strukturalne niedostosowanie do popytu na dolnośląskim rynku pracy.

1.3.6. Edukacja

Sieć placówek oświaty i wychowania o lokalnym znaczeniu tworzą placówki wychowania przedszkolnego, szkoły podstawowe i gimnazja. Ich rozmieszczenie w przestrzeni regionu dolnośląskiego jest na ogół zgodne z rozmieszczeniem ludności.

Szkolnictwo ponadgimnazjalne (zwłaszcza zawodowe) i wyższe pozostaje w istotnym związku z potrzebami zgłaszanymi przez regionalny rynek pracy.

W regionie dolnośląskim zaznacza się spadek liczby uczniów w szkołach ponadgimnazjalnych (zasadniczych oraz średnich ogólnokształcących i zawodowych). W roku szkolnym 1999/2000 uczęszczało do nich 181,4 tys. uczniów, a na początku roku szkolnego 2006/2007 niespełna 115 tys. uczniów. Ponadto wskazać należy na prawie 380 szkół policealnych dla młodzieży i dorosłych (niemal 26 tys. uczniów) oraz niemal 20 szkół artystycznych, do których uczęszcza prawie 1,7 tys. uczniów. Większość szkół ponadgimnazjalnych (ponad 90%) zlokalizowana jest w miastach.

O potencjale naukowym i badawczo-rozwojowym regionu dolnośląskiego w istotnej mierze decydują szkoły wyższe. Większość uczelni ma swoje siedziby we Wrocławiu. Placówki szkolnictwa wyższego funkcjonują także w innych miastach regionu, m.in. w Jeleniej Górze, w Legnicy i w Wałbrzychu. Ponadto w kilku miastach działalność edukacyjną prowadzą zamiejscowe ośrodki dydaktyczne szkół wyższych. Do najważniejszych realizowanych obecnie inwestycji w zakresie szkół wyższych należy budowa nowej siedziby Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego.

Rok akademicki 1999/2000 rozpoczął się w 23 szkołach wyższych dla ponad 119 tys. studentów, rok akademicki 2006/2007 rozpoczęło natomiast w 34 uczelniach 169,1 tys. studentów (8,5% ogółu studentów w kraju), w tym ponad 91 tys. stanowili słuchacze studiów dziennych. W 2006 roku szkoły wyższe w regionie ukończyło ponad 33 tys. absolwentów, w tym 16 tys. studia magisterskie (tj. 48,5% ogółu absolwentów).

Specyfiką szkolnictwa wyższego w regionie dolnośląskim jest relatywnie większe znaczenie następujących kierunków studiów: ekonomicznych i administracyjnych, inżynierijno-technicznych, prawnych, medycznych, weterynaryjnych, opieki społecznej oraz architektury i budownictwa. Mniejsza natomiast ranga postrzegana jest wobec kierunków: pedagogicznych, humanistycznych, społecznych, usług dla ludności oraz usług transportowych.

Pod względem liczby studiujących w szkołach wyższych region dolnośląski plasuje się na 3 miejscu w kraju (po województwach: mazowieckim i małopolskim). Na 10 tys. ludności Dolnego Śląska przypada 574 studentów, podczas gdy w kraju 506 studentów. Wskaźniki te są wyższe od charakteryzujących większość krajów Unii Europejskiej (przeciętnie – ok. 320 studentów na 10 tys. ludności).

1.3.7. Kształcenie ustawiczne

Według badań statystycznych, w 2005 roku jedynie 4,8% ludności kraju w wieku 25-64 lat uczestniczyło w różnych formach tegoż kształcenia, podczas gdy w „starych” krajach UE udział ten jest ponad dwukrotnie większy.

Ludność regionu dolnośląskiego wyróżnia się relatywnie wysokim i systematycznie rosnącym zainteresowaniem ustawicznym kształceniem. Skoro w 2001 roku w kształceniu tym

uczestniczyło 4,8% ludności w wieku 25-64 lat, to w 2005 roku – 5,9% tej grupy ludności, czyli wyraźnie więcej aniżeli przeciętnie w kraju i w sąsiednich regionach.

Tabela 7. Udział ludności w wieku 25-64 lat w kształceniu ustawicznym w regionie dolnośląskim na tle kraju i Unii Europejskiej

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005
UE – 25	.	.	7,3	8,7	8,9	10,1
UE – 15 „stare” kraje	.	.	7,8	9,6	9,6	11,2
UE – 10 „nowe” kraje	.	.	4,5	4,9	5,4	5,3
Polska	.	4,1	3,9	4,4	5,0	4,8
Dolnośląskie	.	4,8	4,5	4,9	6,1	5,9

Źródło: EUROSTAT: baza danych regionalnych REGIO.

Zmieniający się rynek pracy, nowe technologie, nowe zawody i specjalności powodują, że stopniowo wzrasta znaczenie kształcenia ustawicznego.

W Wojewódzkim Kuratorium Oświaty we Wrocławiu w roku 2007 zarejestrowanych jest 7 publicznych Centrów Kształcenia Ustawicznego (4 w subregionie legnickim i po jednym we Wrocławiu, Wałbrzychu i Jeleniej Górze). Ponadto zarejestrowanych jest 8 niepublicznych Placówek Kształcenia Ustawicznego (4 we Wrocławiu, 3 w subregionie wałbrzyskim, 1 w Legnicy, która dopiero rozpoczyna działalność). Potrzeby w tym zakresie są niewystarczające wobec wzrastającego zainteresowania kształceniem ustawicznym.

1.3.8. Kultura i dziedzictwo kulturowe

Znaczącą rolę w rozwoju kultury Dolnego Śląska pełnią Wrocław, Jelenia Góra, Wałbrzych i Legnica.

Do najważniejszych placówek kultury o lokalnym zasięgu obsługi należą: domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice (242 placówki, z tego 112 w miastach i 130 w miejscowościach wiejskich), biblioteki publiczne (w końcu 2005 roku ich liczba wynosiła 668, a ich łączny księgozbiór sięgał 10,6 mln woluminów) oraz kina (47 obiektów dysponujących niemal 19,5 tys. miejsc na widowni; w 1999 roku było ich 63).

Do instytucji kultury o znaczeniu regionalnym i krajowym zaliczają się m.in. teatry dramatyczne (9 placówek; łącznie 3077 miejsc na widowni), filharmonie (4 placówki; łącznie 1054 miejsca na widowni), Festiwal Wratislavia Cantans, Teatr Muzyczny Capitol. Istotną rolę odgrywa odremontowana w ostatnich latach Opera Wroclawska. Na Dolnym Śląsku odbywają się liczne festiwale i wydarzenia artystyczne o znaczeniu międzynarodowym.

W ostatnich latach postępuje jednak proces pogarszania się stanu infrastruktury kulturalnej oraz zmniejszania się liczby odbiorców kultury. Związane jest to zarówno z niewystarczającymi wydatkami publicznymi na ten cel, nienajlepszą sytuacją ekonomiczną wielu rodzin, jak też nieodpowiednim marketingiem produktów kultury. Niezadowolający stan techniczny obiektów służących kulturze oraz wyposażenie instytucji kultury wpływa ograniczająco na zakres podejmowanych inicjatyw kulturalnych oraz ich jakość. Pogłębia się również nierównomierny dostęp społeczeństwa do kultury, który dotyczy zwłaszcza zróżnicowania między miastem a wsią.

Dolny Śląsk należy do najbogatszych regionów pod względem zasobów zabytkowych w Polsce. Zachowały się tu cenne układy urbanistyczne, zespoły i obiekty architektury wysokiej klasy oraz unikatowe przykłady budownictwa regionalnego. Na Dolnym Śląsku do rejestru zabytków wpisanych jest 8 tys. obiektów nieruchomych (1 miejsce w kraju) i 22 tys. ruchomych (2 miejsce) oraz 1600 stanowisk archeologicznych. Należy jednak zaznaczyć, że wiele obiektów o zabytkowych wartościach nie znajduje się w rejestrze zabytków.

Do najcenniejszych obiektów dziedzictwa kulturowego należą m.in. Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy oraz Hala Stulecia (tzw. Hala Ludowa) we Wrocławiu wpisane na Listę Dziedzictwa Naturalnego i Kulturalnego UNESCO oraz zespoły klasztorne w Krzeszowie i Legnickim Polu, które obok historycznego centrum Wrocławia oraz zespołu fortów w Srebrnej Górze uznane są za pomniki historii. Istotną rolę odgrywają także zespoły poklasztorne w Lubiążu i Henrykowie oraz zamek Książ koło Wałbrzycha.

Stan techniczny obiektów i zespołów dziedzictwa kulturowego jest zły głównie z powodu braku środków finansowych na odbudowę, rewaloryzację czy też konserwację zabytków oraz niewystarczającą współpracę między jednostkami publicznymi a partnerami prywatnymi.

1.3.9. Kultura fizyczna i rekreacja

Do obiektów, których znaczenie społeczne stale wzrasta zaliczane są także elementy infrastruktury sportowo-rekreacyjnej. Służą one zarówno sportowi wyczynowemu, jak i szeroko rozumianej rekreacji. Obiekty te znajdują się w zróżnicowanym stanie technicznym. W ostatnich latach część z nich poddana została gruntownym pracom remontowym i modernizacyjnym.

W latach 1999-2004 w regionie dolnośląskim wzrosło znaczenie kultury fizycznej. Wyraźnym symptomem tego jest wzrost liczby klubów (z 469 do 713) i sekcji sportowych (z 1068 do 1251) oraz liczby osób czynnie uprawiających różne dyscypliny sportu. Badania statystyczne w tym zakresie prowadzone są co dwa lata (dostępne aktualnie dane dotyczą roku 2004). W klubach sportowych w 2004 roku ćwiczyło 52,4 tys. osób, w tym 36,7 tys. osób w wieku do 18 lat, podczas gdy w 1999 roku osób ćwiczących w klubach było łącznie 42,2 tys. osób (czyli o ponad 10 tys. mniej), w tym 30,6 tys. dzieci i młodzieży do lat 18. Do najbardziej powszechnych dyscyplin sportu w regionie zaliczają się: piłka nożna, piłka siatkowa, piłka koszykowa, pływanie i lekka atletyka.

1.3.10. Bezpieczeństwo zdrowotne i ochrona zdrowia

Zachorowalność ludności stanowi wyzwanie dla organizacji i dla zarządzania placówkami stacjonarnej i ambulatoryjnej opieki medycznej. Szczególnie niepokojący jest wysoki poziom zachorowalności na AIDS (pod tym względem region dolnośląski zajmuje 1 miejsce w kraju) i choroby weneryczne (3 miejsce wśród ogółu województw). Ponadto stały wzrost wykazuje liczba osób uzależnionych, a przy tym obniża się wiek inicjacji alkoholowej i narkotycznej.

W poradniach odwykowych w regionie dolnośląskim leczonych jest ponad 13,3 tys. osób z zaburzeniami psychicznymi i z zaburzeniami zachowania spowodowanymi używaniem alkoholu lub innych substancji. Oznacza to, że na 100 tys. osób w wieku 20 lat i więcej w poradniach tych leczonych było prawie 606 osób, podczas gdy przeciętnie w kraju – 596 osób. Pod tym względem województwo dolnośląskie zajmuje 4 miejsce w kraju (po warmińsko-mazurskim, świętokrzyskim i wielkopolskim), a w 2000 roku lokowało się na 1 miejscu.

Sieć ambulatoryjnej podstawowej opieki zdrowotnej tworzy 277 przychodni publicznych oraz 512 przychodni niepublicznych. Sieć tych placówek uzupełniana jest przez praktyki lekarskie prowadzone w miastach (przez 458 osób) i na wsi (66 osób).

W końcu 2005 roku na terenie województwa funkcjonowało 70 szpitali ogólnych (w tym 15 prywatnych). Warto także nadmienić, że z ponad 180 tys. łóżek rzeczywistych w szpitalach kraju ponad 14,1 tys. znajdowało się na Dolnym Śląsku. Na 10 tys. mieszkańców w 2005 roku przypadało 49 łóżek szpitalnych (w kraju przeciętnie 47,0). Pod tym względem województwo zajmuje 5 miejsce w kraju. W krajach Unii Europejskiej wskaźnik ten

kształtował się w granicach od ok. 40 łóżek szpitalnych na 10 tys. mieszkańców w Danii, Irlandii, Portugalii i w Hiszpanii do ok. 120 łóżek we Francji. Jednym z problemów szpitali dolnośląskich jest kwestia odpowiedniego wykorzystania łóżek szpitalnych. Potwierdzają to dane zawarte w Biuletynie Statystycznym Ochrony Zdrowia Województwa Dolnośląskiego (2005) zgodnie, z którymi średnie wykorzystanie łóżka szpitalnego w 2005 roku wyniosło w województwie dolnośląskim 68,6%, a w zakładach opieki długoterminowej 92,3%, podczas gdy wskaźnik ten powinien być porównywalny z optymalnym poziomem wykorzystania łóżek szpitalnych, który winien kształtować się na poziomie 85%. Dane zawarte w Biuletynie Statystycznym Ochrony Zdrowia Województwa Dolnośląskiego (2005) potwierdzają ponadto, że w województwie dolnośląskim funkcjonuje za dużo łóżek krótkoterminowych, które nie są w pełni wykorzystywane (w 2005 roku ich liczba na 10 tys. ludności wyniosła 44,6, podczas gdy docelowo liczba ta powinna wynieść 35) oraz za mało łóżek długoterminowych, które są nadmiernie wykorzystywane (w 2005 roku na 10 tys. ludności ich liczba wyniosła 12,6, podczas gdy docelowo liczba ta powinna wynieść 14).

Personel medyczny regionu liczył w 2005 roku ogółem niemal 27 tys. osób, w tym 5773 lekarzy medycyny. Pod względem wskaźnika personelu medycznego na 10 tys. ludności region zajmował jedno z najwyższych miejsc w kraju (wskaźnik ten dla personelu medycznego przekracza 96, a dla lekarzy medycyny 20,0). Od kilku lat liczba personelu medycznego, w tym lekarzy, ulega jednak ciągłemu zmniejszeniu.

Na Dolnym Śląsku zlokalizowane są także ośrodki o znaczeniu krajowym: Klinika Onkologii i Hematologii Dziecięcej w Akademickim Szpitalu Klinicznym, Dolnośląskie Centrum Transplantacji Komórkowych z Krajowym Bankiem Dawców Szpiku we Wrocławiu, sieć sanatoriów uzdrowiskowych. Do najważniejszych obecnie realizowanych inwestycji związanych z ochroną zdrowia należy budowa nowego budynku Akademii Medycznej we Wrocławiu.

1.3.11. Niepełnosprawność

Liczba osób niepełnosprawnych w regionie dolnośląskim w 2002 roku wynosiła 435,8 tys. (tj. 15,1% ogółu ludności województwa; przeciętnie w kraju – 14,3%). Wśród osób niepełnosprawnych przeważają kobiety (53,7%), mężczyźni stanowią 46,3% tej populacji.

Problem niepełnosprawności dotyczy częściej ludności wiejskiej. Liczba niepełnosprawnych przypadająca na 1000 mieszkańców terenów wiejskich regionu i kraju jest bowiem wyższa aniżeli w miastach (w regionie 161 wobec 146 osób, a w kraju – 155 wobec 136).

Osoby niepełnosprawne mają niższy poziom wykształcenia niż osoby w pełni sprawne. W szkołach wyższych zlokalizowanych w regionie w roku akademickim 2005/2006 kształciło się 1267 studentów niepełnosprawnych, w tym 790 na studiach dziennych. Stanowili oni 0,8% ogółu studiujących (w kraju odsetek ten kształtuje się przeciętnie na poziomie 0,7%). W 2005 roku absolwentami szkół wyższych w regionie było jedynie 100 osób niepełnosprawnych, w tym 71 z nich ukończyło studia dzienne.

Podstawowym problemem niepełnosprawnych mieszkańców regionu jest mała aktywność zawodowa przekładająca się na bardzo wysoki poziom bezrobocia w tej grupie społecznej. Na Dolnym Śląsku, aż 84,1% osób prawnie niepełnosprawnych jest nieaktywnych zawodowo. Wśród aktywnych zawodowo osób niepełnosprawnych w regionie, większość (około 70%) zatrudniona jest w zakładach pracy chronionej.

Zjawisko niepełnosprawności dotykać będzie coraz większej populacji, gdyż silnie skorelowane jest z procesem starzenia się. Konieczna będzie zatem intensyfikacja działań zarówno instytucjonalnych, jak i pozainstytucjonalnych na rzecz tej kategorii ludności.

1.3.12. Aktywność obywatelska

Istotą społeczeństwa obywatelskiego jest podejmowanie przez jego członków działań na rzecz dobra wspólnego, na rzecz społeczności lokalnej. Ważną w tym rolę odgrywają samorządy lokalne, a także organizacje pozarządowe.

Na terenie województwa dolnośląskiego funkcjonuje ponad 3300 organizacji pozarządowych. Region ten wyróżnia się wysoką aktywnością społeczną na tle innych województw. Województwo dolnośląskie znajduje się na 6 miejscu z liczbą ponad 11 organizacji przypadających na 10 tys. mieszkańców. Według szacunków w regionie działa ok. 8,2% ogółu zarejestrowanych w Polsce organizacji pozarządowych.

1.4 Przestrzeń, środowisko i infrastruktura techniczna

1.4.1. Obszary problemowe

Obecnie w wielu miastach i rejonach województwa dolnośląskiego widoczne są niepożądane i destrukcyjne procesy w sferze ekonomicznej, przestrzennej i społecznej. Stany kryzysowe i trwała degradacja tych obszarów stają się zjawiskiem wymagającym stałej interwencji, bezustannych działań prewencyjnych i rewitalizacyjnych. Dotyczy to nie tylko nieodpowiedniego stanu zagospodarowania przestrzeni miejskiej (w tym infrastrukturalnego wyposażenia). Równie ważnymi problemami są: spadek zaludnienia, powstawanie nowych obszarów ubóstwa, bezrobocie oraz towarzysząca tym problemom społeczno-ekonomiczna degradacja wielu dzielnic miejskich.

Większość miast Dolnego Śląska swymi początkami sięga XIII i XIV wieku. Ich zabudowa, architektura i układ urbanistyczny mają zatem istotną wartość historyczną, będąc świadectwem dziedzictwa kulturowego. Te zabytkowe miasta (m.in. o wielowiekowych tradycjach administracyjnych, turystycznych i uzdrowiskowych) wymagają kompleksowej rewitalizacji. Dotyczy to w szczególności obszarów staromiejskich, a także dzielnic pochodzących z XIX i początków XX wieku położonych w centralnych obszarach miast.

Stan zabudowy mieszkaniowej, jej wyposażenie w instalacje techniczno-sanitarne oraz rozwój budownictwa mieszkaniowego i infrastruktury komunalnej wyznaczają bezpośrednio poziom warunków zamieszkiwania ludności, pośrednio stwarzają jednak istotne możliwości dla lokalnego rozwoju gospodarczego.

W 2005 roku na osobę przypadało 23,1 m² powierzchni użytkowej mieszkania (w kraju 23,2 m²), a na każde z mieszkań – 2,86 osoby (w kraju – 2,99). Najwyższy standard powierzchniowy zamieszkiwania dotyczy ludności zamieszkałej w podregionie wrocławskim (23,5 m² powierzchni użytkowej mieszkania na osobę). Nieco niższy dotyczy Wrocławia i podregionu jeleniogórsko-wałbrzyskiego (po 23,0 m²), a najniższy podregionu legnickiego (21,9 m²). Najwięcej natomiast osób przypadało na mieszkania w subregionie wrocławskim (3,33), najmniej zaś we Wrocławiu (2,60). Powierzchniowy standard zamieszkiwania ludności wiejskiej jest nieco korzystniejszy (w miastach na osobę przypada 22,1 m² powierzchni użytkowej mieszkania, a na wsi – 24,6 m²). Zbliżone są natomiast wskaźniki obrazujące zaludnienie mieszkań. Mieszkania w miastach są jednak zdecydowanie lepiej wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne (m.in. w łazienkę i centralne ogrzewanie).

Brak międzynarodowej kompatybilności uniemożliwia prowadzenie porównawczych analiz w tym zakresie. Niemniej jednak na uwagę zasługują wyniki badań dotyczących jakości życia w miastach. Badaniami w ramach programu Urban Audit dotyczącymi warunków życia prowadzonymi przez Eurostat objęte są jedynie 2 miasta regionu – Wrocław i Jelenia Góra³. Wśród głównych cech charakteryzujących te miasta można wymieść dostępność transportową,

³ Prezentowane dalej dane pochodzą z badań przeprowadzonych w latach 1999-2003, www.urbandaudit.org.

którą ocenia się poniżej średniej dla Unii Europejskiej (wielkości wahają się między 70% średniej UE-27 dla dostępności multimodalnej i lotniczej dla Jeleniej Góry do 96% średniej UE-27 dla dostępności drogowej Wrocławia). Na uwagę zasługuje także wysoki udział mieszkań pozbawionych podstawowych udogodnień w ogólnej liczbie mieszkań, wynoszący we Wrocławiu i Jeleniej Górze odpowiednio 10,7% i 17,6%.

Nieużytkowane tereny przemysłowe w regionie dolnośląskim powstały w wyniku procesów transformacyjnych i jako skutki globalizacji. Wiele zakładów przemysłowych zostało zlikwidowanych wskutek przemian w technologii oraz przekształcania się rynków zbytu i zaopatrzenia, konfliktów z wymogami ochrony środowiska, itp.

Z kolei obszary powojenne (m.in. poradzieckie) w regionie dolnośląskim zajmują znaczny areał. Tereny te wymagają gospodarczej i społecznej aktywizacji, a nadto działań w zakresie ochrony środowiska. Ich degradacja stwarza niejednokrotnie zagrożenie dla zdrowia ludzi i środowiska naturalnego.

Zróznicowanie w stanie infrastruktury i zasobów mieszkaniowych widoczne jest także na poziomie poszczególnych miast. W zdekapitalizowanych budynkach zamieszkują głównie osoby starsze oraz mniejszości etniczne (np. Romowie), które nie posiadają wystarczających środków aby partycypować w remoncie budynków. Tereny te położone są często poza bezpośrednimi centrami miast i wymagają działań zarówno z zakresu modernizacji podstawowej infrastruktury (np. drogi, kanalizacja), jak i działań skierowanych na rozwój gospodarczy i społeczny.

Wobec widocznej wieloaspektowej degradacji wielu obszarów miejskich oraz problemowych (przemysłowych i powojennych) nasila się potrzeba ich przeobrażeń funkcjonalnych, rewaloryzacji i rewitalizacji. Jest to szansa na ożywienie społeczno-gospodarcze nie tylko określonych obszarów miejskich, przemysłowych i powojennych, lecz także i sąsiednich terenów.

1.4.2. Stan i ochrona jakości środowiska

Pod względem różnorodności biologicznej i rangi walorów krajobrazowych województwo dolnośląskie należy do najbardziej atrakcyjnych w kraju. Jednocześnie na terenie województwa występuje znaczny odsetek obszarów zdewastowanych i zdegradowanych, obejmujących również miejsca najbardziej wartościowe przyrodniczo.

W celu zachowania najcenniejszych walorów środowiska i zapobiegania jego dalszej degradacji na terenie województwa tworzony jest regionalny system ochrony przyrody. Obecnie ochronie podlega 18,1% powierzchni województwa (docelowo ok. 35–40%). Pod tym względem województwo dolnośląskie zajmuje przedostatnie miejsce w kraju wyprzedzając jedynie województwo łódzkie (w kraju chroni się prawnie przeciętnie 32,5% powierzchni ogólnej). Na 1 mieszkańca województwa dolnośląskiego w 2005 roku przypadała również ponad dwukrotnie mniejsza powierzchnia obszarów prawnie chronionych aniżeli przeciętnie w kraju (1247 m² wobec 2664 m²).

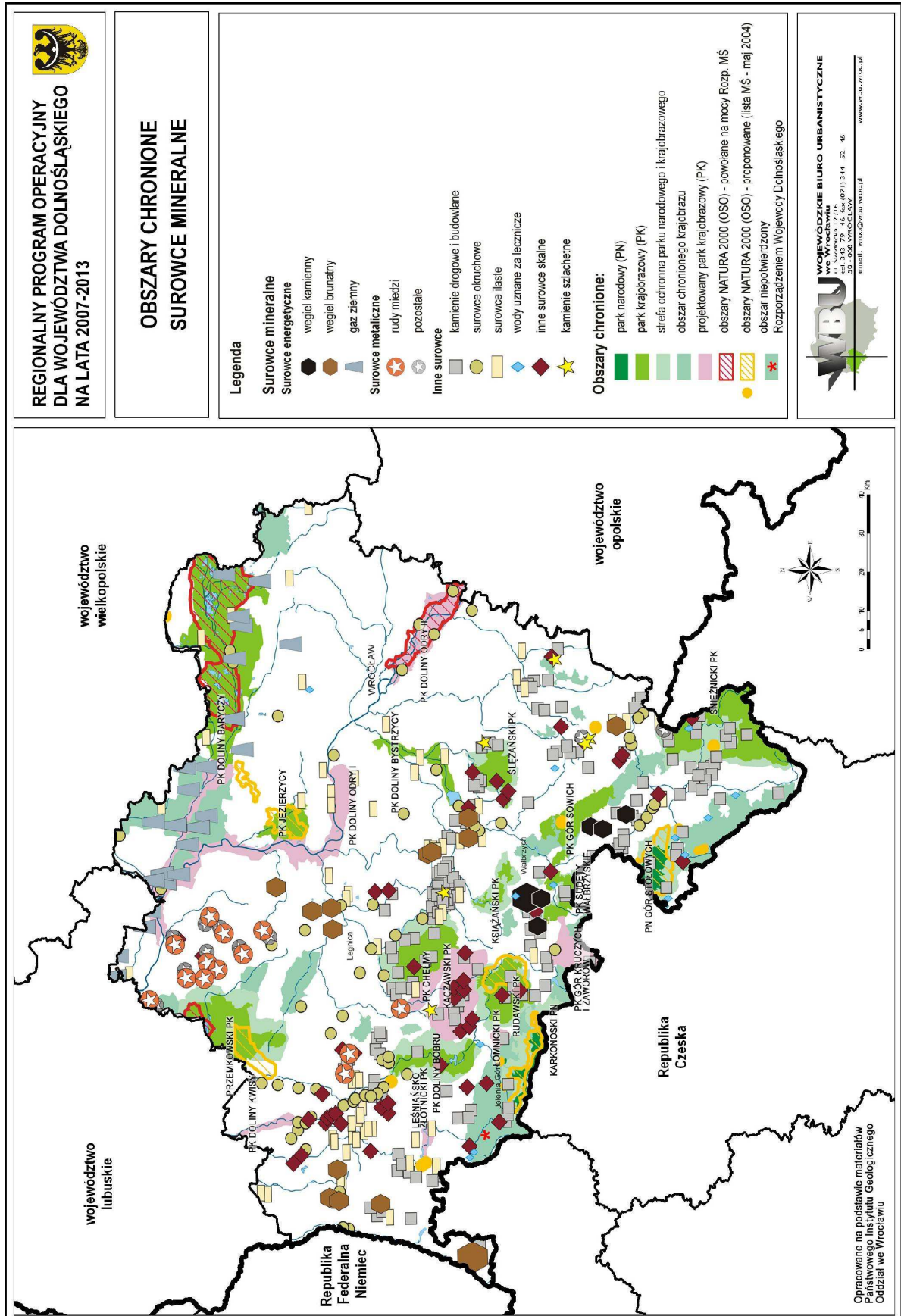
Obszary zdewastowane i zdegradowane na terenie województwa dolnośląskiego są związane przede wszystkim z działalnością wydobywczą i przemysłową; znaczny udział mają również tereny byłych radzieckich baz wojskowych. W końcu 2005 roku rekultywacji wymagało 6764 ha gruntów zdewastowanych i zdegradowanych (stanowiło to 10,4% krajowego areału tych gruntów). Pod względem powierzchni tych gruntów region dolnośląski zajmuje 2 miejsce w kraju (po wielkopolskim).

Do najbardziej zdegradowanych i wymagających rekultywacji obszarów należą: tereny Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego (LGOM) związane z wydobywaniem

i przetwarzaniem miedzi oraz odpadami poflotacyjnymi, obszar wałbrzysko-noworudzki będący do niedawna terenem wydobywania węgla kamiennego, obszar turosszowski związany z wydobywaniem węgla brunatnego, tereny byłych baz wojskowych w dawnych województwach legnickim i jeleniogórskim oraz tereny wydobywania surowców skalnych.

Na terenie województwa dolnośląskiego funkcjonuje wiele zakładów uciążliwych dla czystości powietrza (prawie 10% ogólnej liczby takich zakładów w kraju). Ponadto na obszarze pogranicza polsko-niemieckiego i polsko-czeskiego występuje znaczne skupienie zakładów związanych z przemysłem wydobywczym i energetycznym.

Region znajduje się w grupie województw o najwyższej ilości zanieczyszczeń emitowanych do powietrza. W 2005 roku wyemitowano do powietrza 18048,8 tys. ton gazów (więcej niż w 1999 roku - 14358,6 tys. ton) i 8,0 tys. ton pyłów (czyli znacznie mniej niż w 1999 roku - 20,2 tys. ton). Mimo wyraźnego ograniczenia emisji zanieczyszczeń, zwłaszcza pyłowych, stanowią one znaczny odsetek globalnej emisji gazów i pyłów na terenie Polski. W przypadku emisji gazów jest to 8,4%, a w przypadku pyłów – 7,2% ogółu krajowej emisji.

Wysoki poziom zanieczyszczeń powietrza dotyczy w szczególności obszarów: aglomeracji miejsko-przemysłowych Wrocławia, Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego, Wałbrzycha i Jeleniej Góry oraz rejonu powiatów: zgorzeleckiego, kłodzkiego, części bolesławieckiego, lubańskiego i jeleniogórskiego.

Niestety na chwilę obecną nie prowadzi się w skali poszczególnych regionów szczegółowych badań dotyczących wpływu emisji będących skutkiem korzystania z transportu lub innych źródeł energii. Takie szacunkowe badania prowadzone są tylko na poziomie krajowym.

Wody powierzchniowe w województwie dolnośląskim narażone są na stałe zagrożenie zanieczyszczeniami związanymi z działalnością bytową i gospodarczą ludności.

O zanieczyszczeniu rzek Dolnego Śląska decydują przede wszystkim ponadnormatywne stężenia związków biogenych, a także zły stan sanitarny wód. Mimo wyraźnej poprawy w ostatnich latach, nadal zbyt długie odcinki dolnośląskich rzek prowadzą wody pozaklasowe tak pod względem fizyko-chemicznym jak i sanitarnym.

1.4.3. Turystyka i lecznictwo uzdrowiskowe

Ukształtowanie geograficzne, warunki środowiska przyrodniczego oraz zasoby kulturowe i historia regionu, powodują, że turystyka na Dolnym Śląsku jest jedną z podstawowych sfer działalności.

Region jest dość dobrze zagospodarowany i wyposażony w infrastrukturę turystyczną w porównaniu z innymi obszarami Polski. Na terenie Dolnego Śląska w lipcu 1999 roku funkcjonowało 1,1 tys. obiektów noclegowych turystyki (ponad 58 tys. miejsc noclegowych; 7,5% ich ogólnej liczby w kraju). Z kolei w lipcu 2005 roku funkcjonowało łącznie 712 obiektów noclegowych turystyki zbiorowego zakwaterowania (45,6 tys. miejsc noclegowych; 8,0% ich liczby w kraju). Widoczne jest zatem uszczuplenie sieci obiektów noclegowych turystyki w regionie dolnośląskim w analizowanym okresie. Województwo dolnośląskie zajmuje 4 miejsce w kraju pod względem liczby miejsc w bazie noclegowej ogółem (po województwach: zachodniopomorskim, pomorskim i małopolskim). Ponad połowa wszystkich miejsc noclegowych w województwie jest zlokalizowana w powiecie jeleniogórskim i powiecie kłodzkim.

Struktura obiektów noclegowych turystyki w kraju i w regionie dolnośląskim jest wyraźnie odmienna od charakteryzującej Unię Europejską. Relatywnie niski jest bowiem udział miejsc noclegowych w obiektach hotelowych (w tym hotelach, motelach i pensjonatach). O ile w regionie dolnośląskim 39,3% ogółu miejsc noclegowych w 2005 roku stanowiły miejsca w obiektach hotelowych (w kraju jedynie 29,8%), to przykładowo w Austrii udział miejsc noclegowych w tych obiektach sięga prawie 62%, a w Republice Czeskiej - przekracza 50%.

Liczba korzystających z noclegów w dolnośląskich obiektach turystyki w 2005 roku przekraczała 1,7 mln osób. Cudzoziemcy przybywający na Dolny Śląsk i korzystający z noclegów w 2005 roku stanowili 433,3 tys. osób, czyli 27,1% ogółu korzystających. Potwierdza to rosnące zainteresowanie regionem ze strony turystów zagranicznych (w 1999 roku dolnośląskie obiekty noclegowe odwiedziło jedynie 237,6 tys. osób, czyli 19,5% korzystających ogółem). Niemal 80% wszystkich turystów zagranicznych wybiera hotele jako miejsce noclegu. Zdecydowaną największą grupę turystów zagranicznych stanowili Niemcy (prawie połowa ogółu cudzoziemców korzystających z noclegów).

Istotnymi elementami wspomagającymi rozwój ruchu turystycznego na Dolnym Śląsku są liczne przejścia graniczne z Republiką Czeską i z Niemcami. W 2005 roku przejścia

graniczne zlokalizowane w regionie dolnośląskim przekroczyło ponad 34 mln osób, w tym w drodze do Polski ponad 10 mln cudzoziemców.

Potencjał lecznictwa uzdrowiskowego tworzą przede wszystkim specyficzne właściwości klimatu, zasoby surowców leczniczych oraz infrastruktura świadczenia usług. Na terenie województwa istnieją też bogate i różnorodne złoża wód mineralnych i leczniczych w tym radoczących i termalnych. Wykorzystywane są w lecznictwie sanatoryjnym, rozlewnictwie i eksploatacji naturalnego CO₂. Występują przede wszystkim w rejonie sudeckim (zachodnia i centralna część Kotliny Kłodzkiej, pas Wałbrzych – Bolków, Góry Izerskie). Poza Sudetami, źródła wód mineralnych znajdują się jedynie w Przerzecznym Zdroju (wody siarczkowe) i w rejonie Trzebnicy (wody chlorkowe). Wody Łądka Zdroju (radoczące wody termalne), Kudowy Zdroju (szczawy arsenowe) oraz Szczawna Zdroju (szczawy wodorowęglanowo-sodowe) są unikatowe w skali kraju. Ponadto w niektórych miejscowościach uzdrowiskowych, np. Jelenia Góra - Cieplice, Świeradów Zdrój i Jedlina Zdrój występują zasoby wód geotermalnych.

Na terenie Dolnego Śląska funkcjonuje 11 uzdrowisk statutowych spośród 43 w całej Polsce. Województwo posiada bogate i różnorodne, choć nierównomiernie rozmieszczone, zasoby surowców leczniczych. Dysponuje także rozwiniętą siecią placówek świadczących usługi leczniczo-uzdrowiskowe. Piąta bowiem część wszystkich placówek lecznictwa uzdrowiskowego funkcjonujących w Polsce była umiejscowiona na terenie Dolnego Śląska.

Główną częścią potencjału lecznictwa uzdrowiskowego w regionie dolnośląskim dysponuje 41 szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych. W województwie dolnośląskim w tychże placówkach lecznictwa uzdrowiskowego w końcu 2004 roku czynnych było 4897 łóżek (w 1999 roku - 6039 łóżek). Spośród ponad 533,2 tys. leczonych stacjonarnie kuracjuszy w skali kraju, ponad 67 tys. osób (w 1999 roku - ponad 74 tys.) kuracje odbywało w regionie dolnośląskim. Niepokojącym jednak zjawiskiem jest zmniejszanie się bazy lecznictwa uzdrowiskowego w regionie oraz ogólnej liczby kuracjuszy.

1.4.4. Infrastruktura techniczna

1.4.4.1. Sieć drogowa

Sieć drogowa województwa dolnośląskiego należy do najgęstszych w kraju. Regionalna sieć dróg publicznych o twardej nawierzchni liczyła w końcu 2005 roku ponad 18,1 tys. km długości. Wskaźnik zaś ich gęstości wynosił 90,7 km/100 km², przy średniej krajowej 81,2 km/100 km². Pod tym względem region dolnośląski lokuje się na 4 miejscu w kraju (po województwach: śląskim, małopolskim i świętokrzyskim). Jednakże ze względu na słabą jakość infrastruktury drogowej dojazd do poszczególnych części regionu jest nadmiernie czasochłonny. Szczególne utrudnienia wynikające z warunków atmosferycznych występują w części południowej województwa w okresie zimowym.

Warto zauważyć, że na terenie regionu dolnośląskiego (według stanu z końca 2005 roku) znajduje się 150 km odcinek autostrady spośród jedynie 551,7 km dróg tego typu w Polsce.

Drogom publicznym regionu towarzyszy ponad 4,3 tys. mostów i wiaduktów oraz 6 przepraw promowych.

Dla transportowej infrastruktury regionu jednym z istotnych czynników stają się regularne dojazdy do pracy. W 2005 roku w regionie dolnośląskim pracowało łącznie ponad 1 mln osób, w tym 977 tys. osób w miejscowościach regionu, a do miejsc pracy poza regionem dojeżdżało niemal 27 tys. pracujących (tj. 2,7% ogółu pracujących).

Publiczny transport autobusowy na terenie województwa obsługuje prawie 2100 linii regularnej komunikacji krajowej, których długość sięga 107 tys. km. Ponadto rozwinięta jest

sieć komunikacji miejskiej obsługująca 18 miast i wiele podmiejskich miejscowości (długość linii tej komunikacji w 2005 roku wynosiła 3724 km). Środkami komunikacji miejskiej w regionie w 2005 roku przewieziono łącznie 265 mln pasażerów.

Znacznie rozwija się motoryzacja pociągająca za sobą liczne potrzeby odnośnie rozwoju sieci drogowej i wzrostu bezpieczeństwa ruchu drogowego. W 2005 roku na 1000 osób w województwie dolnośląskim przypadało 319 (w 1999 roku – 183) zarejestrowanych samochodów osobowych i 57 (w 1999 roku – 37) samochodów ciężarowych, w kraju zaś wskaźniki te kształtowały się na poziomie 323 i 60. Pod względem liczby samochodów osobowych na 1000 mieszkańców region dolnośląski zajmuje 8 miejsce wśród województw kraju (najwyższy wskaźnik cechuje województwo wielkopolskie - 374). W „starych” krajach Unii Europejskiej wskaźniki zmotoryzowania ludności są wyraźnie wyższe (przeciętnie prawie 500 samochodów osobowych na 1000 ludności).

Rozwój motoryzacji przy braku znaczących postępów w zakresie rozwoju i modernizacji sieci drogowej wywiera wpływ na rosnącą liczbę wypadków drogowych w regionie dolnośląskim. W roku 2005 na drogach regionu odnotowano 2979 wypadków drogowych (ich ofiarami było 4050 osób, w tym 372 zabitych) oraz ponad 37,2 tys. kolizji drogowych. Liczba wypadków drogowych w przeliczeniu na 10 tys. pojazdów silnikowych w regionie w 2004 roku wyniosła 26,8, w kraju zaś przeciętnie – 30,6. Mniejsze natężenie wypadków drogowych dotyczy jedynie województw: lubuskiego (19,5), podlaskiego (23,9), mazowieckiego (24,6), opolskiego (25,8) i kujawsko-pomorskiego (26,7).

1.4.4.2. Sieć kolejowa

W ostatnich latach długość czynnych linii kolejowych na Dolnym Śląsku wyraźnie się zmniejszyła, a w ślad za tym ich przestrzenna dostępność. Według stanu z końca 2005 roku w województwie dolnośląskim eksploatowanych było 1766 km (w roku 1999 - 2042 km) linii kolejowych, co stanowiło 8,9% łącznej ich długości w całym kraju. Pod względem gęstości sieci linii kolejowych województwo dolnośląskie (8,9 km linii kolejowych na 100 km²) zajmuje trzecie miejsce wśród regionów kraju (po województwie śląskim - 17,2 km na 100 km² i opolskim – 9,0 km). Jest to wyraźnie więcej niż średnia dla kraju, która w 2005 roku wynosiła 6,3 km linii kolejowych na 100 km². Także w relacji do krajów Unii Europejskiej Dolny Śląsk prezentuje się korzystnie.

Główne trasy kolejowe w województwie (magistralne i pierwszorzędne) są zelektryfikowane. Długość linii zelektryfikowanych w końcu 2005 roku wynosiła 1047 km, a linii dwu- i więcej torowych – 773 km. Na terenie regionu nie są eksploatowane linie wąskotorowe.

1.4.4.3. Komunikacja lotnicza

Komunikacja lotnicza na Dolnym Śląsku jest stosunkowo dobrze rozbudowana. Głównym lotniskiem województwa jest Port Lotniczy Wrocław S.A. na Strachowicach (lotnisko wojskowe, współużytkowane). Lotnisko obsługuje nie tylko regularne połączenia z Warszawą, lecz także międzynarodowe (m.in. Frankfurt n/Menem, Monachium, Londyn, Kopenhaga). W ostatnich latach widoczny jest wyraźny wzrost rozmiarów ruchu lotniczego wrocławskiego lotniska. Wrocław jest czwartym, co do wielkości krajowego ruchu pasażerów, portem lotniczym (po Warszawie, Gdańsku i Krakowie).

Pozostałe lotniska i lądowiska (np. w Mirosławicach, Szewcach-Szymanowie, Jeleniej Górze, Lubinie, Świebodzicach, Bystrzycy Kłodzkiej i w Orsku) mają charakter lokalny i służą do celów sanitarnych, sportowo-usługowych oraz agrotechnicznych. Ponadto na terenie regionu znajdują się dwa nieeksploatowane lotniska poradzieckie w Legnicy i Krzywej.

1.4.4.4. Wodny transport śródlądowy

Odra stanowi szlak komunikacyjny od Kędzierzyna – Koźła do ujścia w Szczecinie (742 km). Dla prowadzenia transportu wodnego rzeka została skanalizowana na odcinku 228 km od Kędzierzyna–Koźła do Brzegu Dolnego (łącznie z Kanałem Gliwickim). Odrzańska droga wodna połączona jest z zachodnim systemem dróg wodnych przez kanał Odra-Hawela, Odra-Szprewa i Łabę oraz ze wschodnim systemem dróg wodnych przez Wartę, Noteć, Kanał Bydgoski, Brdę i Wisłę. Rzeka Odra stanowi element projektowanego, europejskiego korytarza transportowego na osi północ-południe, łączącego Skandynawię i północne Włochy oraz Bałkany, przebiegającego przez Polskę, Czechy i Austrię.

Na odcinku Odry przechodzącej przez województwo dolnośląskie zlokalizowane są porty: we Wrocławiu (Port Miejski i Port Popowice), w Malczycach i Głogowie. Dwa ostatnie porty użytkowane są w ograniczonym stopniu do przewozów towarów masowych.

W 2005 roku przewozy ładunków żeglugą śródlądową z województwa dolnośląskiego wyniosły prawie 1,3 mln ton. Większość przewozów stanowią przewozy lokalne związane z wydobyciem kruszywa (około 60% przewozów). Przewozy na Odrze swobodnie płynącej w relacjach długotrasowych mają mniejsze znaczenie.

Zalety żeglugi śródlądowej (niskie zużycie energii, niska hałaśliwość, niska terenochłonność i wysokie bezpieczeństwo) zostały podkreślone w tzw. Białej Księdze („Europejska polityka transportowa w horyzoncie 2010 r.: czas na decyzje”).

Efektywne udrożnienie szlaku komunikacyjnego na rzece Odrze wymaga wsparcia infrastruktury transportu śródlądowego w aspekcie ponadregionalnym. Dlatego też przedsięwzięcia z zakresu poprawy stanu śródlądowych dróg wodnych na górnej Odrze będą wspierane w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, wdrażanego na poziomie krajowym.

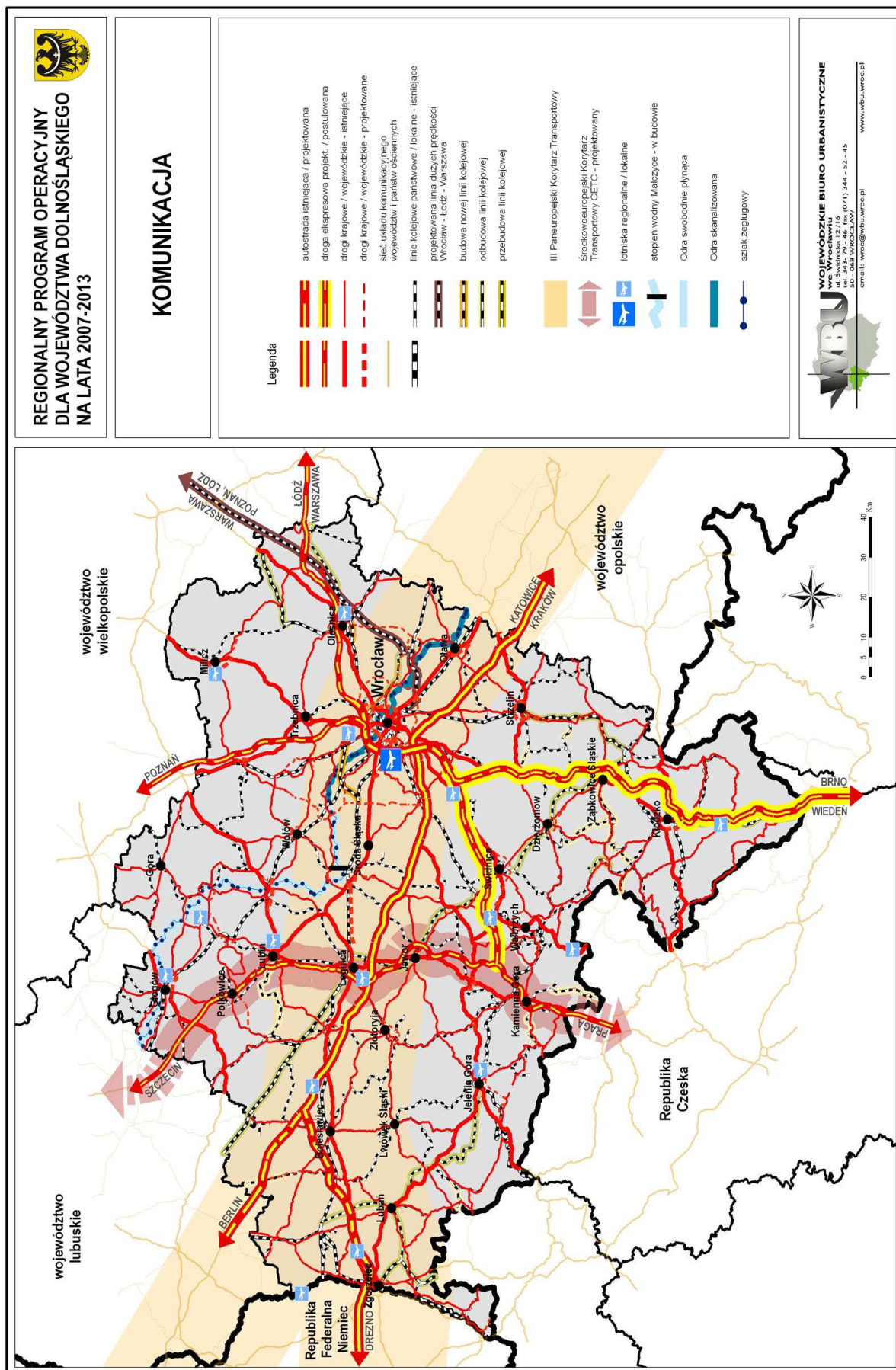
1.4.4.5. Infrastruktura i ochrona przeciwpowodziowa

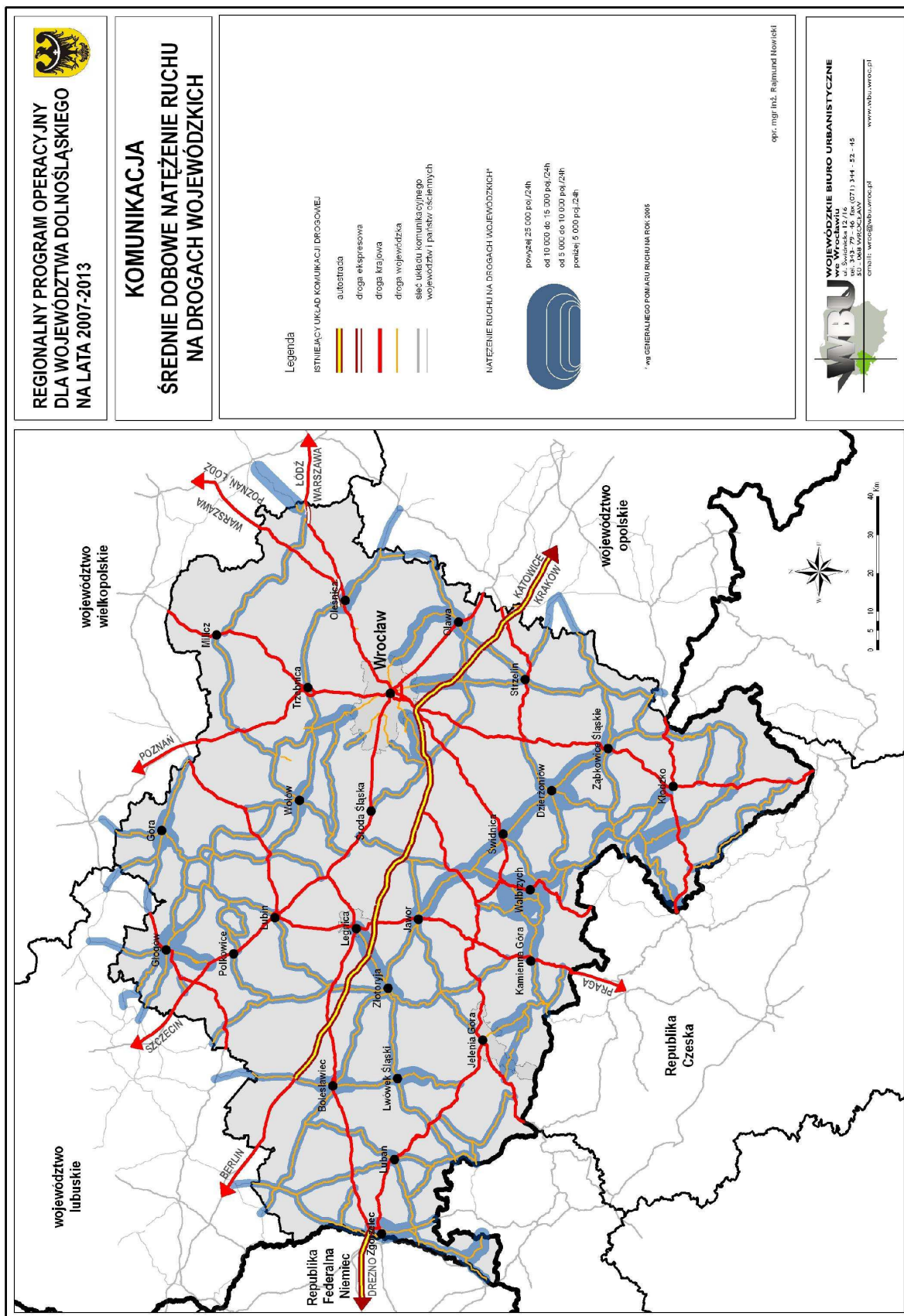
Skuteczność ochrony przed powodzią w regionie jest ograniczona z powodu niedostatecznych nakładów na utrzymanie obiektów oraz inwestycje, a także działań prewencyjnych. Powodzie, a w konsekwencji także ich skutki można znacznie ograniczyć dzięki odpowiedniemu systemowi wałów przeciwpowodziowych oraz zbiorników retencyjnych i suchych. System zabezpieczeń przeciwpowodziowych w regionie jest stary i wyeksploatowany (pochodzi głównie z lat 1915-1936).

W końcu 2005 roku było 1327 km wałów przeciwpowodziowych chroniących obszar o powierzchni 154,8 tys. ha, co stanowi 7,8% obszaru regionu. Stan wałów nie jest zadowalający. Ocenia się bowiem, iż ponad 500 km (tj. 37,4% łącznej ich długości) wymaga odbudowy lub modernizacji. Najbardziej skomplikowanym systemem ochrony przed powodzią jest Wrocławski Węzeł Wodny.

Na terenie województwa występują jeziora, stawy i zbiorniki retencyjne (np. duże zbiorniki: Mietków, Słup, Dobromierz, Topola, Sosnówka, Bukówka). Pojemność użytkowa zbiorników wodnych wynosi 412,9 mln m³, co stanowi jedynie 1,5% pojemności tych zbiorników w kraju. Pod tym względem region dolnośląski zajmuje 12 miejsce w kraju. Na rzekach podgórskich zbudowano liczne suche zbiorniki przeciwpowodziowe. Na poprawę bezpieczeństwa powodziowego wpływa także uregulowanie koryt rzecznych. W 2005 roku 3903 km rzek było uregulowanych. Istotne znaczenie mają ponadto budowa kompleksowego systemu monitorowania sytuacji hydrologicznej w zlewniach oraz działania prewencyjne, w tym wzrost lesistości regionu.

Pomimo trwającej praktycznie od 2003 r. realizacji rządowego „Programu dla Odry – 2006” nadal należy uznać za niewystarczający system ochrony przeciwpowodziowej. Powodzie występują w ostatnich latach prawie co roku (największa w roku 1997) zagrażając w szczególności Wrocławowi oraz Kotlinom Kłodzkiej i Jeleniogórskiej. Wiele szkód powodziowych nie zostało do dzisiaj naprawionych. W ramach „Programu dla Odry – 2006” do 2016 r. powinna zostać zrealizowana m.in. budowa dwóch dużych zbiorników retencyjnych: w Kamieńcu Ząbkowickim i Raciborzu (woj. śląskie), inwestycji kluczowych dla ochrony przed powodzią na Dolnym Śląsku.

1.4.4.6. Zaopatrzenie w wodę

W 2005 roku na potrzeby gospodarki narodowej i ludności pobrano 380,5 hm³ (w 1999 roku - 406,4 hm³) wody. Struktura zużycia wody w regionie dolnośląskim jest wyraźnie odmienna od charakteryzującej kraj i przedstawia się następująco: rolnictwo i leśnictwo – 39,5% (w kraju – 10,6%), zaopatrywanie sieci wodociągowej, z przeznaczeniem głównie dla gospodarstw domowych – 32,2% (w kraju – 15,3%) i przemysł – 28,3% (w kraju – 74,1%).

W końcu 2005 roku łączna długość rozdzielczej sieci wodociągowej w województwie dolnośląskim wynosiła ponad 13,1 tys. km (czyli o 1,7 tys. km więcej niż w końcu 1999 roku), z tego w miastach – 4763 km, a na terenach wiejskich – 8383 km. Wielkość ogólnego zużycia wody dostarczonej w 2005 roku siecią wodociagową wyniosła 124,9 hm³, w tym przez gospodarstwa domowe 94,9 hm³ (w miastach - 75,7 hm³, na wsiach – 19,2 hm³).

Wszystkie miasta regionu posiadają wodociągi komunalne, natomiast tereny wiejskie są wyposażone w tego rodzaju urządzenia techniczne w różnym stopniu. W 2005 roku z sieci wodociągowej korzystało 90,9% mieszkańców regionu, podczas gdy w skali kraju 86,1%. Świadczy to o relatywnie wyższym poziomie infrastrukturalnego wyposażenia regionu w tym zakresie. Z wodociągu sieciowego korzysta 96,4% ogółu ludności miast regionu, w kraju zaś odsetek ten wyniósł 94,4%. Pod względem powszechności korzystania z wodociągu przez ludność miejską Dolny Śląsk zajmuje 6 miejsce w kraju. Ponadto możliwości korzystania z wodociągu sieciowego dotyczą 76,3% ludności miejscowości wiejskich regionu (w skali kraju z tych urządzeń korzystać może 71,3% ludności wiejskiej). Mimo widocznej poprawy zaopatrzenia ludności wiejskiej w wodę, nadal wiele wsi zaopatrywanych jest z indywidualnych źródeł – przeważnie z przydomowych studni kopanych.

1.4.4.7. Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków

Z dostarczaniem wody nierozzerwalnie związany jest problem odprowadzania i oczyszczania ścieków. Łączna długość rozdzielczej sieci kanalizacyjnej w województwie dolnośląskim w końcu 2005 roku wyniosła ponad 6,5 tys. km (czyli o ponad 1,9 tys. km więcej niż w 1999 roku). Z sieci tej korzysta 66,1% ogółu ludności zamieszkującej w regionie (w kraju zaś przeciętnie 59,2%). Pod tym względem dolnośląskie zajmuje 4 lokatę w kraju (za województwami: zachodniopomorskim, pomorskim i śląskim).

Znaczna część sieci kanalizacyjnej związana jest przestrzennie z miastami (prawie 3,8 tys. km, czyli 58,0% ogólnej długości tej sieci w regionie). W 2005 roku z urządzeń tych korzystać mogło przeciętnie 84,2% ludności miejskiej województwa, a w skali miast kraju wskaźnik ten był niewiele niższy i wynosił 84%. Należy podkreślić, iż na terenach wiejskich Dolnego Śląska funkcjonuje coraz gęstsza sieć kanalizacyjna (w 2005 roku długość tej sieci wynosiła już ponad 2,7 tys. km, podczas gdy w 1999 roku o ok. 1,5 tys. km mniej). W 2005 roku z kanalizacji sieciowej korzystać mogło tylko 20,6% mieszkańców wsi (w kraju przeciętnie jedynie 19%). Nadal powszechnie ścieki wiejskie odprowadzane są do osadników gnilnych.

W 2005 roku oczyszczaniu ścieków służyło 296 oczyszczalni komunalnych i przemysłowych o łącznej dobowej przepustowości ponad 1350 tys. dam³.

Komunalne oczyszczalnie ścieków w województwie dolnośląskim w 2005 roku swym zasięgiem obejmowały 74,1% (w 1999 roku - 67,1%) ogółu ludności, podczas gdy w kraju wyraźnie mniej (jedynie 60,2%). Widoczne są jednak wyraźnie dysproporcje przestrzenne w ich rozmieszczeniu. W zasięgu obsługi komunalnych oczyszczalni ścieków pozostaje 95,2% ogółu ludności miejskiej, a jedynie 20,2% (w 1999 roku - 12,5%) mieszkańców wsi.

Na terenach wiejskich sukcesywnie budowane są lokalne oczyszczalnie ścieków wraz z siecią kanalizacyjną lub sieć kanalizacji sanitarnej odprowadzająca ścieki do istniejącej oczyszczalni miejskiej. Nadal jednak w niemałych rozmiarach odpady ciekłe (zwłaszcza z terenów wiejskich) wywożone są do oczyszczalni ścieków. W 2005 roku do oczyszczalni ścieków wywieziono 1231 dam^3 nieczystości ciekłych, w tym 854 dam^3 od gospodarstw domowych i ponad 300 dam^3 od podmiotów prowadzących działalność gospodarczą.

1.4.4.8. Gospodarka odpadami

Na terenie województwa dolnośląskiego eksploatowanych jest 117 wysypisk odpadów komunalnych o łącznej powierzchni wynoszącej ponad 364 ha (stanowi to 10,6% powierzchni tego typu składowisk w kraju). Pod względem powierzchni tych wysypisk region zajmuje 1 miejsce w kraju (przed województwem wielkopolskim).

W 2005 roku na terenie województwa zebrano łącznie 873,7 tys. ton odpadów komunalnych, z których zdecydowaną większość (99% ich ogólnego tonażu) zdeponowano na składowiskach, a jedynie 0,6% (tj. ok. 5,2 tys. Mg) unieszkodliwiono w kompostowniach. Unieszkodliwianie odpadów komunalnych dotyczy głównie wysegregowanych pozostałości organicznych.

Zdecydowana większość komunalnych odpadów stałych pochodzi z gospodarstw domowych (72,4%). Na każdego z mieszkańców regionu przypadają 320 kg zebranych odpadów komunalnych (przeciętnie na mieszkańca kraju – znacznie mniej – 256 kg). Pod tym względem dolnośląskie zajmuje 1 miejsce w Polsce.

W celu zmniejszenia ilości składowanych odpadów władze lokalne promują wśród mieszkańców selektywną zbiórkę odpadów. W 2005 roku wyselekcjonowane odpady stanowiły jedynie 2,1% ogółu wywiezionych odpadów komunalnych (w skali kraju niespełna 3,2%). Relatywnie mniej korzystna sytuacja w tym zakresie ma miejsce na terenach wiejskich, gdzie tylko 1% wywożonych odpadów komunalnych stanowią odpady objęte selektywną zbiórką. Odsetek mieszkańców korzystających z zorganizowanej zbiórki i wywozu zmieszanych odpadów komunalnych szacowany jest w skali województwa na 85%. Relatywnie wysoki wskaźnik mieszkańców korzystających z usług podmiotów wywozowych kształtowany jest głównie przez duże gminy miejskie, w których blisko 100% mieszkańców zawarło umowy na wywóz odpadów. W gminach wiejskich wskaźnik ten zwykle nie przekracza 50%, a w wielu przypadkach wynosi zaledwie 20-30%.

Ponadto trudnym do zlikwidowania problemem są w dalszym ciągu „dzikie wysypiska” odpadów. W końcu 2005 roku zidentyfikowano 329 dzikich wysypisk odpadów komunalnych (w tym ponad 200 na terenach wiejskich), mimo iż w tym roku zlikwidowano 280 takich nielegalnych wysypisk. Pod względem liczby dzikich wysypisk odpadów region zajmuje 2 miejsce wśród województw (za śląskim).

Na terenie województwa zlokalizowanych jest ponadto 45 składowisk odpadów przemysłowych. Pod względem ilości wytworzonych odpadów przemysłowych dolnośląskie znajduje się w czołówce województw Polski. W roku 2004 na terenie regionu wytworzono ponad 34,7 mln ton odpadów przemysłowych uciążliwych dla środowiska, co stanowiło 27,2% ogółu odpadów wytworzonych na terenie Polski (2 miejsce w kraju po województwie śląskim). Z ilości tej ponad 75% odpadów zostało wykorzystanych gospodarczo, a 21,5% unieszkodliwionych. Spośród odpadów unieszkodliwionych niemal 99% stanowiły odpady gromadzone na składowiskach własnych poszczególnych zakładów przemysłowych.

1.4.4.9. Energetyka

Dolnośląskie charakteryzuje się stosunkowo gęstą siecią przewodów gazowych. Łączna długość sieci gazowej w regionie wynosi 7471,1 km. Długość natomiast rozdzielczej sieci gazowej w województwie w 2005 roku wyniosła 5388,5 km, z tego w miastach - 4219,9 km, a w miejscowościach wiejskich jedynie 1168,6 km (w 1999 roku jedynie 4735 km, w tym 3828 km zlokalizowanych na terenach miejskich). W okresie zatem analizowanego 5-lecia długość rozdzielczej sieci gazowej w regionie wzrosła o ponad 650 km, w tym o ponad 260 km na terenach wiejskich.

Z gazu sieciowego korzysta obecnie 62,8% ludności regionu, w kraju natomiast wskaźnik powszechności korzystania z gazu sieciowego jest wyraźnie niższy (51,8%). Pod tym względem widoczne jest wyraźne zróżnicowanie przestrzenne. Z sieci tej bowiem korzysta 84,9% ludności miejskiej regionu, lecz jedynie 8,7% ludności wiejskiej (w kraju odpowiednio: 73,2% i 17,8%). Pod względem dostępności sieci gazowej dla mieszkańców miast dolnośląskie zajmuje 2 miejsce w kraju (po podkarpackim).

W północnej części województwa dolnośląskiego występują złoża gazu ziemnego oraz podziemny magazyn gazu.

Region dolnośląski posiada korzystne warunki zasilania w energię elektryczną. Województwo posiada dobrze rozwiniętą sieć energetyczną, dzięki której zapewnione jest stabilne dostarczanie energii elektrycznej do odbiorców. Przepustowość linii elektroenergetycznych wysokich i średnich napięć nie stanowi bariery w dalszej rozbudowie układu sieciowego i zasilania nowych odbiorców.

Na terenie województwa dolnośląskiego zlokalizowane są obiekty elektro-energetyczne mające istotny wpływ na bezpieczeństwo energetyczne kraju. Występujące obecnie zapotrzebowanie na energię elektryczną pokrywane jest głównie z Elektrowni „Turów” i położonej w sąsiednim regionie Elektrowni Opole. W 2005 roku elektrownie regionu dolnośląskiego wyprodukowały łącznie 15757,4 GWh energii elektrycznej. Moc zainstalowana w elektrowniach regionu wynosi niemal 2750 MW, z tego 2691,2 MW (tj. 97,9%) w elektrowniach cieplnych i jedynie 58,5 MW (tj. 2,1%) w elektrowniach wodnych i źródłach niekonwencjonalnych (w kraju zaś przeciętnie udział ten przekracza 6,5%).

Pod względem mocy zainstalowanej w elektrowniach oraz produkcji energii elektrycznej województwo dolnośląskie zajmuje 5 miejsce w kraju (po województwach: śląskim, łódzkim, mazowieckim i wielkopolskim).

Udział produkcji energii z odnawialnych źródeł energii w ogólnej produkcji energii elektrycznej regionu w 2005 roku wynosił jedynie 2,2 %, podczas gdy w kraju był prawie 1,5-krotnie wyższy (3,2%), a w UE ponad 6-krotnie wyższy (14, 2%). Ilość energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych (moc zainstalowana) wynosiła w regionie 61,3 MW (w całym kraju 1128,9 MW). Ze względu na położenie i ukształtowanie region nie ma zbyt sprzyjających warunków do rozwoju energii wiatrowej i słonecznej, natomiast istnieje możliwość zwiększenia udziału energii wodnej, głównie z małych i średnich elektrowni. Istnieje także możliwość pozyskiwania energii opartej na biomasie oraz w bardzo ograniczonym zakresie energii geotermalnej (w niektórych miejscowościach na południu województwa).

W strukturze zużycia energii elektrycznej w regionie dolnośląskim znaczące udziały dotyczą przemysłu (w 2004 roku – 34,7% globalnego zużycia), sektora energetycznego (27,4%) i gospodarstw domowych (15,5%).

Ogrzewnictwo w regionie dolnośląskim oparte jest głównie na zdecentralizowanym systemie dostaw energii cieplnej, lecz ze względów ekonomicznych oraz ochrony środowiska coraz większą rolę, zwłaszcza w miastach, odgrywa system sieciowy. Infrastrukturę ogrzewnictwa w 2005 roku stanowiły 1982 kotłownie oraz 1091 km przesyłowych sieci ciepłych (w tym jedynie 63 km w miejscowościach wiejskich).

Rozmiary energii cieplnej z przeznaczeniem na cele ogrzewania oraz kubatura ogrzewanych obiektów wyraźnie wzrastają. W 2005 roku centralnie ogrzewane obiekty posiadały łączną kubaturę przekraczającą 111,4 tys. dam^3 , a w tym 60,0 tys. dam^3 dotyczy budynków mieszkalnych. Odnośnie wielkości kubatury budynków mieszkalnych centralnie ogrzewanych region dolnośląski zajmuje 7 miejsce w kraju.

Znaczna część mieszkań szczególnie w starej zabudowie wyposażona jest w indywidualne urządzenia grzewcze funkcjonujące na paliwo stałe lub gaz, przy czym zdecydowana większość korzysta z paliwa stałego, co skutkuje zanieczyszczeniem środowiska naturalnego.

1.5 Obszary wiejskie i rolnictwo

1.5.1. Obszary wiejskie w strukturze regionu

Sieć osadnictwa wiejskiego w województwie dolnośląskim wykazuje istotne zróżnicowanie pod względem rozmiarów miejscowości wiejskich, ich układu zagospodarowania oraz pełnionych funkcji. Sieć ta w latach 1999-2005 uległa uszczupleniu. Skoro bowiem w końcu 1999 roku składała się z 2930 miejscowości (w tym z 2328 wsi), to w 2005 roku z 2556 miejscowości wiejskich (w tym z 2348 wsi).

Na obszarach wiejskich zamieszkuje 29% ludności regionu. Miejscowości wiejskie w istotnym, choć malejącym stopniu są słabiej wyposażone w elementy infrastruktury technicznej i społecznej od miast. Odzwierciedleniem tego jest relatywnie niższy poziom warunków bytowych ludności wiejskiej, na co uprzednio wskazywano.

1.5.2. Rolnictwo i leśnictwo

Województwo dolnośląskie jest znacznie zróżnicowane pod względem warunków do prowadzenia działalności rolniczej. Ponad połowa gmin regionu (głównie w pasie centralnym) charakteryzuje się korzystnymi lub bardzo korzystnymi warunkami środowiska przyrodniczego dla produkcji rolniczej (wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej powyżej 70 pkt. według IUNG Puławy).

Użytki rolne w województwie dolnośląskim stanowiły w 2005 roku 50,1% ogólnej jego powierzchni (w kraju przeciętnie – 50,9%). W strukturze użytków rolnych dominują grunty orne (82,9% wobec 76,8% w kraju). Użytki zielone (łąki i pastwiska) natomiast zajmują 16,4% powierzchni użytków rolnych w regionie (w kraju – 21,3%).

Ogólnie biorąc grunty orne zajmują 41,5% ogólnej powierzchni województwa dolnośląskiego i kraju. Spośród prawie 1 mln ha gruntów ornych Dolnego Śląska jedynie ok. 8% stanowią grunty I i II klasy bonitacyjnej.

Region dolnośląski wyróżnia się relatywnie mniejszym udziałem areałów w gestii rolnictwa indywidualnego. Użytki rolne znajdujące się we władaniu gospodarstw indywidualnych stanowiły w 2005 roku 76,3% (w kraju zaś przeciętnie 88,1%). Pod tym względem region dolnośląski zajmuje dopiero 13 miejsce wśród 16 województw kraju.

Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku na terenie województwa funkcjonowało 83343 gospodarstw indywidualnych (dysponujących powyżej 1 ha użytków rolnych). Średnia wielkość gospodarstwa indywidualnego wynosiła 9,6 ha użytków rolnych, była więc nieco większa niż średnia dla Polski (7,4 ha), jednak dużo niższa niż w krajach UE

(19,0 ha w 1995 roku). Ponad połowa gospodarstw znajdowała się w grupie obszarowej 1,01-4,99 ha użytków rolnych, co świadczy o ich bardzo znacznym rozdrobnieniu – jest to kilkakrotnie niższa średnia niż w najbardziej rozwiniętych rolniczo krajach UE.

Zdecydowaną większość powierzchni zasiewów w regionie przeznaczają na zboża (głównie pszenicę). W 2005 roku region zajmował 3 miejsce w kraju pod względem udziału zasiewów zbóż w ogólnej powierzchni zasiewów (76,4% przy średniej krajowej 74,4%). Stosunkowo wysoki był także udział zasiewów roślin przemysłowych (14,1% wobec 7,7%).

Relatywnie mniej rozwiniętym działem rolnictwa na Dolnym Śląsku jest natomiast hodowla zwierząt. Szczególnie obszary górskie nie są w wystarczającym stopniu wykorzystywane na cele hodowlane. Obsada zwierząt w relacji do arealu terenów rolnych jest wyjątkowo niska. W końcu 2005 roku na 100 hektarów użytków rolnych przypadało bowiem jedynie 11,7 sztuk bydła (16,7 szt. w 1999 roku), 46,8 sztuk trzody chlewnej (52,2 sztuki w 1999 roku), 1 owca i 630 sztuk drobiu kurzego. W Polsce w 2005 roku wskaźniki obsady zwierząt hodowlanych na 100 ha użytków rolnych wynosiły odpowiednio: bydła - 33,9 szt., trzody chlewnej – 117,6 szt., owiec - 2 szt. i drobiu kurzego - 714 sztuk.

Dolnośląskie wyróżnia się w kraju wyjątkowo niskim poziomem produkcji żywca rzeźnego i mleka w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Najniższą w kraju produkcję żywca rzeźnego na 1 ha użytków rolnych w 2005 roku odnotowano w województwie dolnośląskim (153,3 kg) przy średniej krajowej – 295,4 kg. Najniższą zaś produkcją mleka na jednostkę powierzchni charakteryzowały się województwa: zachodniopomorskie (196 l), dolnośląskie (245 l) i lubuskie (272 l) wobec średniej krajowej wynoszącej 728 l. Produkcja żywca rzeźnego w 2005 roku w regionie dolnośląskim wyniosła jedynie 149,7 tys. ton, co stanowiło tylko 3,2% produkcji krajowej. Odnośnie zaś mleka krowiego, to jego produkcja w województwie sięgała 239,5 mln litrów, czyli jedynie 2,1% krajowej produkcji.

Wartość skupu produktów rolnych wyniosła w 2005 roku 1481,9 mln zł, co stanowiło jedynie 4,8% jego ogólnokrajowej wartości. Bardziej wymowne jest przeliczenie wartości skupu rolnego na 100 ha użytków rolnych. Pod tym względem rolnictwo dolnośląskie zajmuje 10 miejsce w kraju realizując skup produktów o wartości 1518 zł z każdego ha użytków rolnych (w kraju zaś przeciętnie 1944 zł, a w województwie wielkopolskim – 3302 zł). W strukturze skupu produktów rolnych na terenie regionu przeważają produkty roślinne (61,4%).

Dla rozwoju rolnictwa w regionie szczególnie odczuwalna jest zbyt mała liczba zakładów przetwórstwa produktów rolnych.

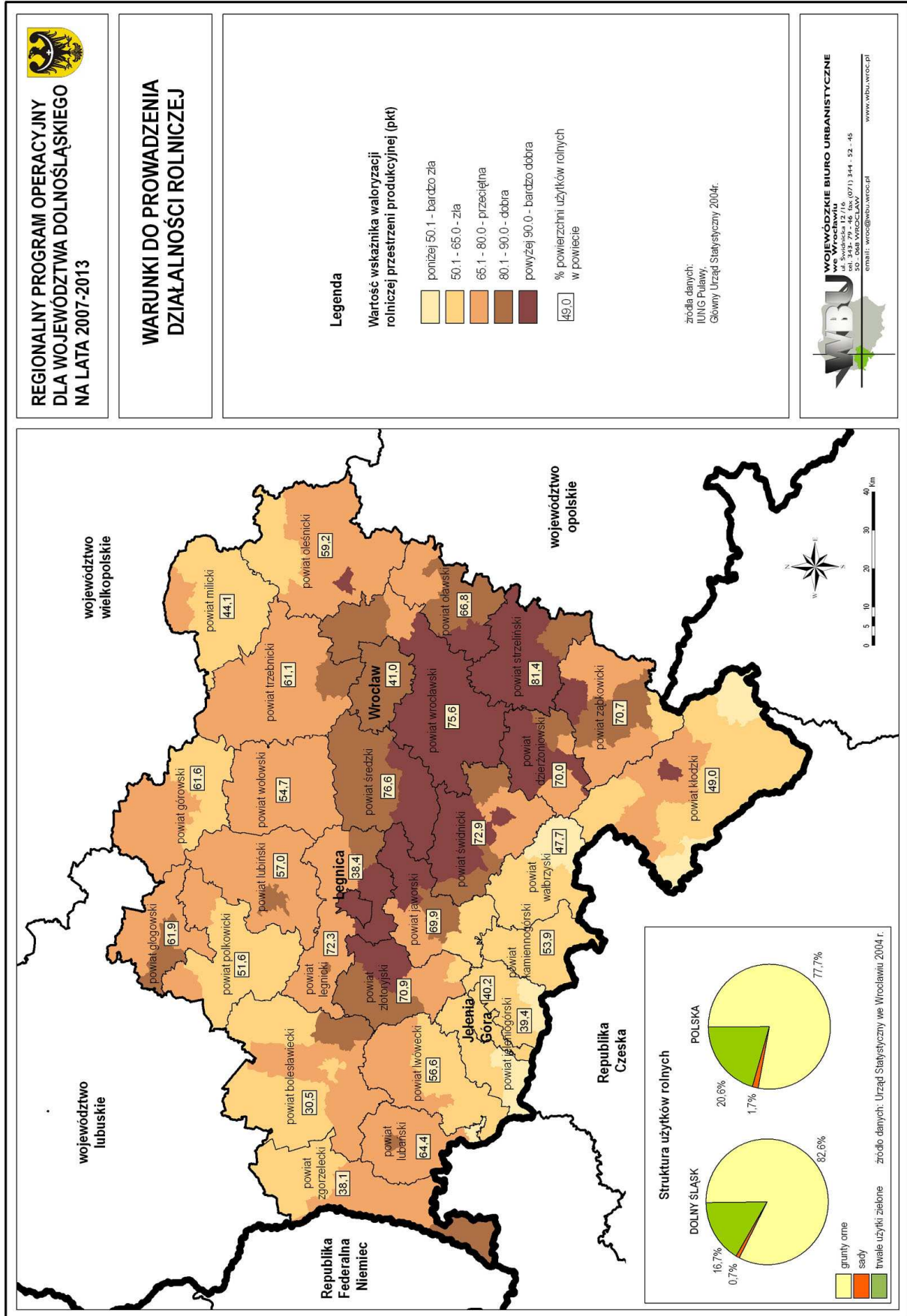
W latach 1999-2005 powierzchnia lasów (publicznych i prywatnych) w regionie zwiększyła się o ponad 30 tys. ha. Zajmują one powierzchnię 583,4 tys. hektarów. Lesistość regionu wynosi 29,2% i jest nieco większa aniżeli w kraju (28,8%). Do 2025 r. w efekcie zalesiania zbędnych rolniczo gruntów przewiduje się osiągnięcie 32% lesistości regionu. Większość lasów stanowi własność publiczną (97,6% ogólnej powierzchni lasów), w tym znaczna część pozostaje w zarządzie Dyrekcji Lasów Państwowych we Wrocławiu (w roku 2005 – 547,0 tys. ha). Lasy prywatne zajmują natomiast relatywnie niewielką powierzchnię – jedynie 14,0 tys. ha (tj. 2,4% ogólnej powierzchni lasów, podczas gdy przeciętnie w kraju - 17,7%).

Województwo dolnośląskie należy do obszarów o najwyższym poziomie uszkodzenia drzewostanów. Na obszarze regionu niemal 2/3 powierzchni lasów zostało zaliczonych do lasów ochronnych (w kraju przeciętnie niespełna 38%).

1.6. Spójność terytorialna regionu

Jakość i spójność przestrzeni decyduje w znacznym stopniu o konkurencyjności regionu i jego zdolności do przyciągania kapitału i wiedzy. Ukazanie poziomu spójności terytorialnej

regionu sprowadza się m.in. do oceny stanu istniejącej sieci osadniczej (w tym występujących relacji rozwojowych między ośrodkami miejskimi i obszarami wiejskimi) oraz stanu infrastruktury komunikacyjnej w regionie.

Regionalna sieć osadnicza to układ zróżnicowany obejmujący miejscowości o różnym statusie, strukturze funkcjonalnej, poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, możliwościach rozwojowych, itd. Do największych miast regionu pod względem liczby ludności należą: Wrocław - 634,6 tys. (w końcu 2006 roku), Wałbrzych – 125,0 tys., Legnica - 105,2 tys. i Jelenia Góra – 86,5 tys. Zaznacza się przy tym wyraźna dominacja metropolii wrocławskiej, o czym decyduje nie tylko koncentracja potencjału ludnościowego oraz pełnione przez Wrocław funkcje w systemie osadniczym, lecz szczególnie duża koncentracja majątku produkcyjnego i usługowego oraz regionalnych (często również ponadregionalnych) funkcji zarządczych, naukowo-badawczych, informacyjnych i logistycznych.

Umiarkowanie policentryczna struktura osadnicza regionu z niecentralnie usytuowaną aglomeracją wrocławską utrudnia zrównoważony przestrzennie rozwój województwa. Ujawnia się bowiem wyraźnie narastający dystans między metropolią a pozostałymi częściami regionu dolnośląskiego. Potwierdzeniem tego jest choćby obserwowana po roku 1998 tendencja spadku udziału podregionu jeleniogórsko-wałbrzyskiego i legnickiego w tworzeniu regionalnego PKB. Ponadto zmiany poziomu tegoż produktu w przeliczeniu na 1 mieszkańca są w tych podregionach wyraźnie niekorzystne w porównaniu z Wrocławiem i rejonem okółowrocławskim.

O relatywnie niskim poziomie spójności terytorialnej województwa zaświadcza również zróżnicowana dostępność komunikacyjna poszczególnych powiatów, miast i gmin regionu. Nieodpowiednia jakość sieci transportowych zwiększa koszty transakcyjne działalności gospodarczej, odcina wiele miejscowości od możliwości inwestycyjnych, zmniejsza szanse na optymalne wykorzystanie potencjału turystycznego i uzdrowiskowego, a także pogarsza niekorzystną sytuację na wielu lokalnych rynkach pracy. Wpływa to na pogłębianie się zróżnicowań wewnątrzregionalnych, co przejawia się między innymi dominacją gospodarczą Wrocławia i podregionu wrocławskiego i relatywną słabością ekonomiczną podregionu jeleniogórsko-legnickiego i wałbrzyskiego. Na wzrost spójności terytorialnej Dolnego Śląska wpłynąć niewątpliwie może budowa Autostradowej Obwodnicy Wrocławia.

Czynnikiem, który ogranicza spójność terytorialną województwa, jest ponadto likwidacja połączeń kolejowych, co wpływa na ograniczenia w dostępie do rynków pracy, a tym samym pogłębia niespójność społeczną.

Ponadto obserwowane zbyt duże dysproporcje w jakości życia mieszkańców regionu dolnośląskiego, w tym w poziomie bezrobocia, dostępności do usług oświatowych, kulturalnych i zdrowotnych oraz infrastrukturalnych warunków bytowych oddziałują ograniczająco na możliwości rozwoju gospodarczego. Dysproporcje te widoczne są nie tylko między miastami i miejscowościami wiejskimi, lecz także w przekroju subregionów, powiatów i gmin.

Wzrost spójności terytorialnej wymaga zatem wyraźnego niwelowania zróżnicowań wewnątrzregionalnych, zarówno w wymiarze subregionalnym, jak i powiatowym. Ważnym kierunkiem zwiększenia poziomu tej spójności jest wzmocnienie funkcji endogenicznych i egzogenicznych (w tym naukowych, edukacyjnych i kulturalnych) większych miast regionu, rozbudowa infrastruktury technicznej zwiększającej ich inwestycyjną atrakcyjność oraz połączenie tych ośrodków miejskich siecią dróg ekspresowych, co będzie z jednej strony wspierało konkurencyjność poszczególnych subregionów, a z drugiej będzie wpływało na zwiększenie szybkości dyfuzji procesów rozwojowych na otoczenie. Wszelkie bowiem wewnątrzregionalne dysproporcje w sferze funkcjonalnej i infrastrukturalnej nie sprzyjają dalszemu zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu regionu.

1.7. Podsumowanie i ocena efektywności wykorzystania wsparcia UE w latach 2000-2006

1.7.1 Uwagi wstępne

W niniejszym rozdziale omówiono wykorzystanie wsparcia Unii Europejskiej o charakterze zbliżonym do możliwości, jakie daje Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007 – 2013. W latach 2000-2006 wsparcie UE związane z rozwojem regionalnym na Dolnym Śląsku udzielane było za pośrednictwem:

- programów przedakcesyjnych finansowanych ze środków Unii Europejskiej: ISPA, Phare (Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza oraz Program Współpracy Przygranicznej Phare), SAPARD;
- Funduszu Spójności;
- Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR) 2004-2006;
- Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich (PAOW) finansowanego ze środków Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju;
- Sektorowych Programów Operacyjnych 2004-2006;
- Inicjatywy INTERREG.

Znacząca część projektów, które otrzymały dofinansowanie w okresie 2000 -2006 r. nie została jeszcze zakończona. W związku z powyższym nie jest możliwe dokonanie kompleksowej oceny wykorzystania wsparcia na Dolnym Śląsku. Przeprowadzenie całościowej oceny będzie możliwe w dłuższym horyzoncie czasowym, po zakończeniu realizacji wszystkich zadań. W związku z tym na obecnym etapie można dokonać jedynie częściowej analizy efektywności wdrażanych programów.

1.7.2 Charakterystyka i analiza wykorzystanego wsparcia w latach 2000-2006

Analizując efektywność wykorzystania środków należy stwierdzić, iż tylko w przypadku dużych przedsięwzięć już są widoczne bezpośrednie oddziaływania. Dotyczy to przede wszystkim projektów realizowanych w ramach programu ISPA oraz Funduszu Spójności.

W zakresie transportu drogowego efektem uzyskanego wsparcia jest realizacja 2 projektów, o łącznej wartości ok. 460 mln euro, dotyczących budowy i modernizacji autostrady A-4, będącej „kręgosłupem” systemu komunikacji drogowej regionu. Przyczyniły się one do wzrostu konkurencyjności regionu, szczególnie w aspekcie lokalizacji nowych inwestycji (np. inwestycja LG.Philips). Bardzo istotne z punktu widzenia regionu są również projekty z zakresu transportu kolejowego. Inwestycje te związane są z modernizacją odcinka magistrali kolejowej E-30 (realizowane są 2 projekty o łącznej wartości ok. 250 mln euro), która jest częścią osi komunikacyjnej łączącej Niemcy przez Polskę z Ukrainą. W najbliższej perspektywie magistrala E-30 powinna mieć istotne znaczenie nie tylko dla rozwoju regionu, ale także południowej części Polski. Wymierne korzyści dla regionu przynoszą również przedsięwzięcia realizowane w zakresie infrastruktury ochrony środowiska. Widocznym efektem już zakończonych (5 przedsięwzięć) i obecnie realizowanych (2 przedsięwzięć) zadań ISPA i Funduszu Spójności jest rozwiązywanie problemów gospodarki wodno-ściekowej na terenie województwa, a w szczególności na obszarze miasta Wrocławia. Realizowane inwestycje przyczynią się nie tylko do poprawy stanu środowiska, ale także będą miały istotny wpływ na możliwości rozwoju gospodarczego regionu. Warto podkreślić, że województwo dolnośląskie jest jednym z nielicznych regionów, w którym realizowana jest tak duża liczba projektów z ISPA/Funduszu Spójności, zarówno dotyczących infrastruktury

transportowej, jak i ochrony środowiska (12 przedsięwzięć zrealizowanych, bądź będących w trakcie realizacji oraz kolejnych 9 przedsięwzięć przygotowywanych do wdrożenia).

Kolejnym programem, o istotnym i zauważalnym oddziaływaniu, jest program Phare. W tym zakresie w pierwszej kolejności należy wymienić Phare CBC. Program skierowany był na obszar pogranicza dolnośląsko-saksońskiego i dolnośląsko-czeskiego. W przypadku programu Dolny Śląsk – Saksonia, z powodu dużej koncentracji środków na stosunkowo niewielkim obszarze można mówić o rozwiązywaniu istotnych problemów strukturalnych. W ramach tego programu zatwierdzono do realizacji 16 projektów infrastrukturalnych (o minimalnej wartości dotacji 2 mln euro). Realizacja powyższych zadań, poprawiła stan środowiska naturalnego i udostępniła nowe tereny inwestycyjne. Kontynuacją programu Phare CBC jest Inicjatywa Wspólnotowa Interreg III A realizowana na pograniczu z Niemcami i Czechami. Obszar wsparcia wyżej wymienionych programów jest większy, a ich możliwości finansowe znacznie mniejsze. Ze względu na fakt, iż większość projektów realizowanych ramach IW Interreg III A zostało wybranych w 2005, w chwili obecnej nie można ocenić ich efektywności.

Niestety, pozostały obszar województwa nie miał możliwości otrzymania aż tak dużego przedakcesyjnego wsparcia inwestycyjnego w ramach programu Phare. Dla porównania na terenie całego Dolnego Śląska zatwierdzono w ramach Programu Phare Spójność Społeczna Gospodarcza do realizacji tylko 6 projektów o dotacji 2 mln euro. Natomiast obszar wsparcia tego programu był o wiele większy, a środki finansowe znacznie mniejsze, niż w przypadku Phare CBC.

Niezwykle ważnym dla Dolnego Śląska z powodu wielkości alokacji oraz liczby zaangażowanych podmiotów jest realizacja Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR). Pod względem wartości zakontraktowanej alokacji (wg stanu na maj 2007 r.), województwo znalazło się w gronie 8 regionów, które w pełni wykorzystwały dostępne środki. Na Dolnym Śląsku zgłoszono 2100 wniosków⁴, z czego 1355 wniosków zostało pozytywnie ocenionych pod względem spełniania kryteriów formalnych, 1168 wniosków uzyskało pozytywną ocenę merytoryczną, 798 wniosków zostało wybranych do realizacji, natomiast 752 projektów doczekało się podpisania umów o dofinansowanie, których łączna wartość dofinansowania z EFRR/EFS przekroczyła kwotę 860 mln zł, co stanowi 100% dostępnej alokacji dla województwa dolnośląskiego na lata 2004-2006. Świadczy to o dobrym przygotowaniu beneficjentów do absorpcji unijnych środków. Jednocześnie warto zwrócić uwagę na fakt, iż łączna wartość zgłoszonych do finansowania projektów (ok. 2,6 mld zł), znacznie przewyższyła dostępną dla województwa alokację. Średnio dofinansowanie otrzymał prawie co trzeci projektodawca i niespełna połowa tych beneficjentów, których wniosek został pozytywnie oceniony pod względem formalnym i merytorycznym. Przypuszczać zatem można, że w przyszłym okresie programowania zainteresowanie środkami z funduszy strukturalnych będzie nadal bardzo duże.

Doświadczenia wynikające z realizacji zarówno programu Phare, jak i ZPORR pokazały, że gminy w pierwszej kolejności decydowały się na realizację zadań własnych rozwiązujących najważniejsze problemy z jakimi się zmagają, w szczególności dotyczące podstawowej infrastruktury drogowej i kanalizacyjnej, a dopiero w dalszej kolejności decydowały się na realizację zadań np. z zakresu turystyki, kultury, czy odnawialnych źródeł energii. Ze względu na niewystarczającą ilość środków przeznaczoną na zaspokajanie najpilniejszych potrzeb infrastrukturalnych jednostek samorządu terytorialnego należy przyjąć, iż zapotrzebowanie na tego typu wsparcie będzie wciąż bardzo duże.

⁴ Dane dot. priorytetów 1,2 i 3 ZPORR, z wyłączeniem wdrażanego na poziomie centralnym działania 1.6

Działanie poświęcone rewitalizacji w ramach ZPORR, również cieszyło się bardzo dużym zainteresowaniem wśród beneficjentów, a jego wdrażanie w regionie przebiegało najefektywniej w skali całego kraju. Jest to pozytywny symptom przed wdrażaniem priorytetu poświęconego rewitalizacji w ramach RPO.

Pozytywne skutki wynikające z wykorzystywanego wsparcia, widoczne są również w sferze gospodarczej, a w szczególności w sektorze MŚP. Przedsiębiorcy mogli ubiegać się o wsparcie zarówno z programu przedakcesyjnego Phare SSG, jak i z funduszy strukturalnych (ZPORR, SPO-WKP). Największym zainteresowaniem wśród przedsiębiorców w ramach wspomnianych programów, cieszyły się działania dotyczące udzielania bezpośrednich dotacji na wsparcie inwestycyjne. Przyczyną takiego stanu rzeczy, są przede wszystkim bardzo ograniczone możliwości MŚP, w zakresie samodzielnego finansowania prowadzonych inwestycji. Natomiast prowadzenie nowych inwestycji, ma bardzo istotny wpływ na poprawę konkurencyjności oraz wzrost innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw działających na obszarze Dolnego Śląska, a także na poprawę sytuacji na regionalnym rynku pracy. Również jednak w tej dziedzinie zapotrzebowanie na tego typu wsparcie znacznie przewyższa dostępną alokację (np. w ramach działania 3.4 ZPORR „Mikroprzedsiębiorstwa”, złożono 670 wniosków, z czego ze względu na dostępne środki tylko 202 projekty otrzymały dofinansowanie). Obrazuje to zatem, skalę potrzeb wsparcia tego sektora.

Istotnym zjawiskiem z punktu widzenia rozwoju sektora MŚP, było również dokapitalizowanie w ramach SPO-WKP istniejących i nowopowstających funduszy pożyczkowych i poręczeniowych. Podmioty te są naturalnym elementem systemu finansowania mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Wielu przedsiębiorców lub osób rozpoczynających działalność gospodarczą, swój rozwój zawdzięcza wsparciu funduszy pożyczkowych i poręczeniowych. Dlatego też w ramach RPO, przewiduje się dalsze wspieranie tych instytucji. Ponadto otrzymane wsparcie, szczególnie w ramach SPO-WKP, miało duży wpływ na powstawanie i rozwój proinnowacyjnych instytucji otoczenia biznesu (np. projekt Wrocławskiego Parku Technologicznego). Należy również podkreślić, iż zapotrzebowanie w regionie na tego typu instytucje jest wciąż bardzo duże i przewiduje się, że w obecnym okresie programowania nastąpi dalszy rozwój tej sfery, a istotne znaczenie powinno odegrać wsparcie udzielane na tego typu przedsięwzięcia w ramach RPO. W dłuższej perspektywie przyczyni się to do budowy gospodarki opartej na wiedzy w regionie.

Realizowane zadania w ramach ZPORR i Sektorowych Programów Operacyjnych, przyczyniają się do wyrównywania wewnątrzregionalnych dysproporcji rozwojowych. Dotyczy to szczególnie obszarów najbardziej zacofanych, dla których brak wsparcia, oznaczałoby ich dalszą marginalizację społeczną i ekonomiczną. Na obecnym etapie trudno ocenić wpływ realizacji programów wdrażanych na poziomie centralnym na sytuację społeczno – ekonomiczną Dolnego Śląska. Wynika to z braku informacji na temat udzielonego wsparcia w ujęciu regionalnym. Dotyczy to w szczególności SPO RZL, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach którego dofinansowano m.in. inwestycje w wyposażenie placówek edukacyjnych. Jednakże ze względu na brak szczegółowych danych na temat udzielonej pomocy w tym zakresie, trudno ocenić wpływ EFS na podniesienie poziomu infrastruktury edukacyjnej na Dolnym Śląsku. Można jednak z pewnością stwierdzić, że zarówno ZPORR jak i Sektorowe Programy Operacyjne stanowiły doskonałe przygotowanie dla beneficjentów do realizacji bardziej kompleksowych przedsięwzięć w okresie programowania 2007-2013.

Pozytywne zmiany widoczne są również w sektorze rolnictwa i obszarów wiejskich. Największe wsparcie, w ramach realizowanych programów, skierowane było na inwestycje

w gospodarstwa rolne oraz na infrastrukturę obszarów wiejskich. Przekazywane środki ułatwiały podejmowanie działalności rolniczej oraz jej różnicowanie. Należy jednak podkreślić, że ze względu na ogrom zapóźnień i potrzeb występujących w tym obszarze, uzyskana pomoc okazała się niewystarczająca i konieczne jest dalsze wspieranie tego segmentu gospodarki.

Opisując efekty wykorzystywanego wsparcia, pochodzącego zarówno z krajowych jak i zagranicznych źródeł, na Dolnym Śląsku nie sposób pominąć wartości dodanej. Widoczny jest wzrost myślenia proinwestycyjnego i podejmowania działań prorozwojowych, szczególnie wśród przedsiębiorców, a także władz samorządowych. W dłuższej perspektywie powinno to mieć decydujące znaczenie dla rozwoju całego regionu. Również, w przypadku realizacji różnego rodzaju projektów szkoleniowych, zwłaszcza wśród osób młodszych, zauważalne jest zwiększenie aktywizacji oraz zmiana mentalności i sposobu myślenia, polegająca na odrzuceniu biernych postaw. Zwiększyła się również świadomość konieczności kształcenia i dokształcania się, nabywania nowych umiejętności, zwiększania mobilności, oraz prezentowania przedsiębiorczych postaw. Również ten czynnik powinien przyczynić się do zwiększenia konkurencyjności i atrakcyjności regionu.

Należy także stwierdzić, że mimo zauważalnych rezultatów wynikających z realizacji poszczególnych zadań, uzyskane wsparcie jest wysoce niewystarczające w odniesieniu do występujących potrzeb. Świadczy o tym fakt, iż znaczna część pozytywnie ocenionych projektów w ramach poszczególnych programów nie mogła otrzymać dotacji ze względu na dostępne dla regionu środki. Niemniej, należy podkreślić, że analiza zgłaszanych i już realizowanych projektów pozwoliła zdiagnozować najważniejsze dla rozwoju regionu i poszczególnych podmiotów potrzeby. Pozytywną kwestią związaną z wykorzystaniem funduszy przedakcesyjnych i strukturalnych są również nabyte umiejętności związane z planowaniem, opracowywaniem, wdrażaniem, zarządzaniem i rozliczaniem projektów przez wszystkich beneficjentów. Z pewnością będzie to miało olbrzymie znaczenie dla dalszego rozwoju różnych podmiotów na terenie regionu i to nie tylko w aspekcie wykorzystywania środków pomocowych w następnych latach. Jeżeli chodzi o najistotniejsze problemy z wykorzystywaniem środków pomocowych, to należy wskazać na zbyt skomplikowane i zbiurokratyzowane procedury, związane z aplikowaniem o środki pomocowe oraz niejasny podział kompetencji dotyczący zarządzania i wdrażania poszczególnych programów. Okoliczności te skutkowały znacznymi opóźnieniami realizacji programów, a w szczególności opóźnieniami związanymi z przekazywaniem płatności beneficjentom. Na ten problem zwracała uwagę znaczna część beneficjentów poszczególnych programów, a szczególnie z sektora gospodarczego. Ponadto w przypadku realizacji przedsięwzięć dotyczących infrastruktury komunikacyjnej, beneficjenci napotykali na istotne problemy związane ze skomplikowanymi procedurami przetargowymi, skutkującymi licznymi odwołaniami i tym samym wydłużającymi się postępowaniami przetargowymi, znacznie opóźniającymi realizację zadań.

1.7.3 Wpływ nabytych doświadczeń w latach 2004-2006 w kontekście wniosków dla systemu zarządzania i wdrażania RPO.

Warto zwrócić uwagę na znaczenie nabytych doświadczeń przez instytucje uczestniczące we wdrażaniu programów pomocowych w latach 2004-2006 i ich wykorzystanie w obecnym okresie programowania. Rola tego czynnika nabiera jeszcze większego znaczenia, ze względu na zmiany w zakresie programowania, zarządzania i wdrażania programów operacyjnych w obecnej perspektywie finansowej, polegające na znacznej decentralizacji tych procesów. Zarząd Województwa, który do tej pory pełnił wyłącznie rolę instytucji uczestniczącej w zarządzaniu regionalnym komponentem ZPORR, obecnie będzie sprawował funkcję

Institucji Zarządzającej RPO, odpowiadając zarówno za programowanie, wdrażanie, jak i zarządzanie programem. Kwestia ta jest niezwykle istotna z punktu widzenia potencjalnych beneficjentów RPO, ze względu na fakt, że procedury związane z wdrażaniem RPO będą skupione w ramach jednej instytucji. Jest to tym samym bardziej efektywny system wdrażania całego Programu niż miało to miejsce w przypadku ZPORR (nie następuje powielanie funkcji i zadań w różnych instytucjach na poziomie regionu).

Najważniejszymi wnioskami, wpływającymi z doświadczeń związanych z wdrażaniem ZPORR oraz innych programów operacyjnych w latach 2004-2006, są:

- Położenie znacznie większego nacisku na wspieranie przedsiębiorczości i innowacyjności w regionie, jako odpowiedź na istniejące zapotrzebowanie w tym zakresie oraz stojące wyzwania przed regionem. W tym celu zarezerwowano największą alokację środków, wśród wszystkich priorytetów RPO, na priorytet dotyczący wspierania przedsiębiorczości i innowacyjności w regionie. Ponadto analiza wykorzystania i zainteresowania środkami z funduszy strukturalnych przez przedsiębiorstwa, zadecydowała o przeznaczeniu największej ilości środków w ramach wspomnianego priorytetu, na bezpośrednie wsparcie inwestycyjne dolnośląskich małych i średnich przedsiębiorstw.
- Analiza wykorzystania środków i zainteresowania beneficjentów regionalnym komponentem ZPORR, a także innymi programami pomocowymi, stanowiła bardzo pomocne narzędzie dla Zarządu Województwa, w procesie programowania RPO. Ozwierciedleniem tego jest np. przeznaczenie największej alokacji środków, wśród priorytetów realizujących drugi cel szczegółowy Programu, na priorytety dot. wsparcia dróg, kolei i komunikacji publicznej oraz poprawy stanu środowiska naturalnego.
- Decentralizacja procesów związanych z programowaniem, zarządzaniem i wdrażaniem Regionalnych Programów Operacyjnych, będąca reakcją na małą przejrzystość tych procesów w poprzedniej perspektywie finansowej.
- Diagnoza najbardziej uciążliwych dla beneficjentów problemów, związanych z procesem aplikowania, realizacji i rozliczania projektów umożliwiła podjęcie kroków w kierunku znacznego uproszczenia zbytnio skomplikowanych do tej pory procedur, co z pewnością będzie miało pozytywny wpływ na skuteczne wykorzystanie dostępnych dla regionu środków (np. ograniczenie ilości składanych dokumentów aplikacyjnych przez beneficjentów, na etapie składania wniosków).

Szczegółowe informacje związane z wykorzystaniem w latach 2000-2006 krajowego i zagranicznego wsparcia związanego z rozwojem regionalnym na Dolnym Śląsku, dostępne są na witrynie internetowej www.rpo.dolnyslask.pl w zakładce Ocena ex-ante.

1.8 Analiza SWOT

1.8.1. Sytuacja makroekonomiczna, innowacyjność i inne ramowe uwarunkowania

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – Korzystne dla gospodarki przygraniczne położenie województwa; – Wielodzinowa gospodarka o dużej zdolności konkurencji; – Wysoka przedsiębiorczość ludności regionu; – Stosunkowo duża, jak na warunki Polski, liczba podmiotów i inwestycji zagranicznych; – Rozwój specjalnych stref ekonomicznych; – Wysoka aktywność inwestycyjna w regionie w przeliczeniu na jednego mieszkańca; – Rosnące znaczenie aktywności badawczo-rozwojowej w regionie; – Współpraca najlepszych IOB w ramach Krajowego Systemu Usług dla MŚP; – Techniczne możliwości rozwoju społeczeństwa informacyjnego (dostępność telefonii przewodowej oraz coraz większe wykorzystywanie Internetu); – Bliskość znaczących rynków zaopatrzenia i zbytu (m.in. duże ośrodki miejskie w regionie i w sąsiednich krajach); – Silne ośrodki łączące potencjał gospodarczy i naukowy (we Wrocławiu, Legnicy, Jeleniej Górze, Wałbrzychu); – Duże znaczenie MŚP w strukturze gospodarki. 	<ul style="list-style-type: none"> – Niekorzystna struktura gospodarki regionalnej (relatywnie niski udział sektora usługowego w porównaniu do średnie w UE i w kraju); – Relatywnie niski udział zasobów ludzkich związanych z nauką i technologią; – Niewielkie znaczenie sektora przedsiębiorstw w działalności B+R; – Wysoki stopień zużycia aparatury naukowo-badawczej; – Niewystarczająca współpraca przedsiębiorstw (zwłaszcza MŚP) a sferą badawczo – rozwojową, – Mała zdolność do inwestowania sektora MŚP ze względu na brak własnego kapitału; – Niewielka współpraca pomiędzy przedsiębiorstwami, niewielka ilość przedsięwzięć realizowanych w ramach regionalnych sieci współpracy; – Relatywnie niska powszechność szerokopasmowego dostępu do Internetu, zwłaszcza na wsi; – Niski poziom e-usług w regionie; – Niewystarczające informacje o prawnych warunkach funkcjonowania gospodarki w krajach sąsiedzkich.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – Wykorzystanie europejskich korytarzy transportowych dla tworzenia obszarów aktywności gospodarczej; – Wprowadzenie innowacyjnych technologii w przemyśle, rozwój nowoczesnych usług; – Ułatwienie dostępu do kapitału; – Dostosowanie instrumentów wspierających innowacje do wymogów firm oraz możliwości sektora B+R; – Wejście na nowe rynki w sąsiadujących krajach; – Rozwój gospodarczy regionu w oparciu o branżę turystyczną – Możliwości rozwoju przedsiębiorczości w oparciu o fundusze strukturalne UE; – Wzmocnienie związków gospodarczych 	<ul style="list-style-type: none"> – Ograniczone instrumenty finansowego oddziaływania na region w kompetencjach organów województwa (centralizacja instrumentów finansowych); – Malejąca skłonność sektora przedsiębiorstw do podejmowania przedsięwzięć badawczo-rozwojowych; – Konkurencyjność gospodarcza sąsiednich województw oraz Czech i Niemiec; – Konkurencyjność atrakcyjnych terenów turystycznych i warunków cenowych po stronie czeskiej; – Zahamowanie decentralizacji finansów publicznych; – Wysoki poziom fiskalizmu i skomplikowany system podatkowy;

i naukowych regionu z partnerami w innych krajach.	– Niestabilny system prawny.
--	------------------------------

1.8.2. Zasoby ludzkie, równość szans i zagadnienia społeczne

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – Duży potencjał demograficzny; – Wysoki wskaźnik urbanizacji regionu; – Relatywnie wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym; – Silny wrocławski ośrodek akademicki oraz rozwój szkolnictwa wyższego w innych miastach regionu; – Wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców; – Relatywnie wysokie zainteresowanie kształceniem ustawicznym; – Rosnąca aktywność społeczna środowisk lokalnych oraz organizacji pozarządowych; – Bogata infrastruktura związana z kulturą; – Wartościowe tereny i obiekty dziedzictwa kulturowego; – Rozwinięta sieć placówek ambulatoryjnej i szpitalnej opieki zdrowotnej; – Ośrodki subregionalne (Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych) w zakresie administracji, sądownictwa, kultury, itp.; 	<ul style="list-style-type: none"> – Nasilający się spadek zaludnienia regionu; – Nasilająca się migracja ludności aktywnej gospodarczo i wykwalifikowanej zawodowo; – Relatywnie niska aktywność ekonomiczna ludności; – Wysokie bezrobocie, w tym na wsi; – Nielegalne zatrudnianie pracowników („szara strefa”) – Relatywnie wysoki udział bezrobotnych wśród młodzieży, kobiet i niepełnosprawnych oraz osób posiadających wyższe wykształcenie; – Niska mobilność zawodowa i przestrzenna pracowników; – Relatywnie niski udział pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy; – Przystarzała baza i niska elastyczność szkolnictwa, szczególnie zawodowego; – Słabo rozwinięta sieć i oferta kształcenia ustawicznego; – Niedostosowanie profili i kierunków kształcenia do specyfiki rynku pracy; – Zły stan techniczny wielu zabytków; – Niewłaściwa struktura bazy szpitalnej; – Niedoinwestowanie i zły stan infrastruktury społecznej (m.in. rekreacyjnej i sportowej); – Znaczące problemy niepełnosprawnych i uzależnionych od alkoholu lub innych substancji.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – Dostosowanie koncepcji edukacji i doksztalcenia do wymagań rynku pracy; – Możliwość rozwoju zasobów ludzkich oraz wyrównania szans na rynku pracy poprzez wykorzystanie EFS; – Korzystne uregulowania prawne dotyczące współpracy administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi; – Partnerstwo samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych w realizacji projektów z wykorzystaniem unijnych środków finansowych. 	<ul style="list-style-type: none"> – Dalszy wzrost bezrobocia i pogorszenie sytuacji materialnej ludności regionu; – Postępujący ubytek zasobów wysokokwalifikowanej siły roboczej oraz zasobów pracy o kwalifikacjach odpowiadających potrzebom pracodawców; – Wzrost patologii społecznych, szczególnie wśród dzieci i młodzieży; – Opóźnienia w modernizacji infrastruktury społecznej; – Niekorzystne trendy demograficzne i cywilizacyjne (np. starzenie się

	<p>społeczeństwa, wzrost zachorowalności);</p> <ul style="list-style-type: none"> – Malejąca partycypacja państwa w kosztach edukacji i nauki oraz kultury; – Brak stabilności i uregulowań prawnych w zakresie polityki zdrowotnej i społecznej, w tym zatrudniania niepełnosprawnych.
--	---

1.8.3. Infrastruktura, aspekty przestrzenne, środowisko

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – Zróżnicowane ukształtowanie terenu; – Atrakcyjny i zróżnicowany układ komponentów środowiska przyrodniczego; – Walory kulturowe; – Atrakcyjne turystycznie przygraniczne położenie; – Obfite zasoby leczniczych wód mineralnych, w tym termalnych; – Rozwinięta baza uzdrowiskowa i turystyczno-wypoczynkowa; – Bogate i różnorodne złoża bogactw naturalnych; – Wysoka dostępność lokalnej infrastruktury technicznej; – Relatywnie wysoka gęstość publicznej sieci drogowej; – Rozbudowana sieć dróg o znaczeniu międzynarodowym; – Gęsta sieć linii i stacji kolejowych; – Port Lotniczy Wrocław S.A. z regularnymi połączeniami lotniczymi krajowymi i międzynarodowymi; – Zdolność do bieżącego zaspokojenia potrzeb odbiorców na energię elektryczną przez regionalną elektroenergetykę; – Postępująca poprawa stanu czystości wód i powietrza; – Sukcesywna rekultywacja terenów zdegradowanych i zdewastowanych. 	<ul style="list-style-type: none"> – Duży odsetek terenów zdegradowanych i zdewastowanych; – Niewielki udział terenów chronionych w ogólnej powierzchni województwa; – Miejscowe i okresowe wysokie stężenie pyłów i zanieczyszczeń gazowych; – Wysoki udział emisji niskiej oraz emisji z środków transportu w całkowitej emisji zanieczyszczeń do powietrza; – Zniszczenia i zagrożenia lasów; – Niedostatecznie rozwinięta selektywna zbiórka odpadów; – W większości wyeksploatowane składowiska odpadów; – Wyeksploatowany i nieodpowiedni system zabezpieczeń przeciwpowodziowych; – Niewystarczające wykorzystywanie alternatywnych źródeł energii, w tym elektrowni wodnych; – Niewystarczający stan techniczny sieci energetycznych, zwłaszcza na obszarach wiejskich. – Niedostosowany do standardów europejskich poziom bazy noclegowo-gastronomicznej oraz infrastruktury turystycznej; – Wysokie natężenie zjawisk kryzysowych w przestrzeni miejskiej oraz na terenach przemysłowych i powojkowych; – Niski standard techniczny i funkcjonalny dróg publicznych linii kolejowych oraz stacji i przystanków kolejowych; – Mała liczba lotniczych połączeń krajowych i zagranicznych; – Zły stan techniczny taboru i postępująca dekapitalizacja floty śródlądowej; – Zróżnicowanie przestrzenne wyposażenia regionu w urządzenia i sieci lokalnej infrastruktury technicznej.

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – Rozbudowa połączeń transgranicznych jako elementów europejskiej sieci transportowej; – Kompleksowa realizacja systemu dróg ekspresowych i autostrad; – Rozwój aktywnej turystyki zimowej i letniej; – Rozwój turystyki biznesowej, kongresowej, uzdrowiskowej i kulturowej; – Modernizacja krajowej sieci kolejowej, infrastruktury i taboru; – Możliwość rozwoju przewozów rzeczno-morskich dzięki dostępowi żeglugi śródlądowej do zespołu portów Szczecin-Świnoujście; – Rozwój centrów logistycznych z udziałem żeglugi śródlądowej, pozwalających na współpracę różnych gałęzi transportu; – Realizacja Programu dla Odry 2006 w zakresie poprawy stopnia zabezpieczenia przeciwpowodziowego; – Sukcesywny rozwój sieci gazowej; – Rozwój źródeł energii odnawialnej (np. elektrowni wodnych); – Rewitalizacja terenów miejskich, przemysłowych i powojaskowych. 	<ul style="list-style-type: none"> – Opóźnienia w budowie i przebudowie sieci infrastruktury służącej transportowi; – Niewystarczające instytucjonalne i prawne wsparcie rozwoju żeglugi śródlądowej ze strony instytucji publicznych; – Opóźnienia w modernizacji infrastruktury ochrony środowiska; – Narastające ryzyko inwestowania na terenach zagrożonych powodzią.

1.8.4. Rozwój obszarów wiejskich, rolnictwo

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – Korzystne warunki glebowo-klimatyczne dla prowadzenia wielokierunkowej produkcji rolniczej; – Postępujące różnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich; – Korzystne położenie w stosunku do zagranicznych rynków zbytu; – Duże zasoby siły roboczej na wsi; – Rosnąca lesistość regionu i średnia wieku drzewostanów; – Duże zwarte obszary ekosystemów leśnych i rolniczych; – Podnoszenie się poziomu wykształcenia ludności wiejskiej; – Rozwój produkcji ekologicznej. 	<ul style="list-style-type: none"> – Pas obszarów górskich i podgórskich o gorszych warunkach gospodarowania; – Niekorzystna struktura agrarna gospodarstw indywidualnych; – Wysoka stopa bezrobocia; – Niedorozwój sfery obsługi rolnictwa; – Niska intensywność produkcji zwierzęcej; – Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna i społeczna; – Niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej; – Duży udział zatrudnienia w rolnictwie; – Spadek aktywności zawodowej ludności wiejskiej; – Niska towarowość i rentowność gospodarstw rolnych; – Odpływ młodzieży z terenów wiejskich.

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – Wsparcie rozwoju obszarów wiejskich środkami pomocowymi i uzupełniającymi je środkami krajowymi; – Możliwość rozwoju na obszarach wiejskich działalności pozarolniczej w oparciu o środki funduszy strukturalnych; – Utrzymanie większości zasobów leśnych w zarządzie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych (gwarancja prowadzenia prawidłowej gospodarki leśnej); – Rozwój systemów infrastruktury technicznej i społecznej. 	<ul style="list-style-type: none"> – Niekonsekwentna i niespójna polityka państwa dotycząca wsi i rolnictwa; – Niechęć inwestorów do lokalizowania się na obszarach słabo rozwiniętych; – Niewystarczające instytucjonalne i prawne formy skutecznego wspierania rozwoju obszarów wiejskich; – Centralizacja polityki rolnej przy ograniczeniu roli samorządu regionalnego.

1.8.5. Podsumowanie i ocena efektywności wykorzystania wsparcia zagranicznego i krajowego dla regionu w latach 2000-2006

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – Bardzo duże zainteresowanie podmiotów z terenu województwa środkami pomocowymi; – Duża ilość pozytywnie ocenionych projektów w ramach ZPORR, które nie otrzymały dofinansowania – potencjalne projekty do RPO; – Nabyte doświadczenie w pozyskiwaniu środków unijnych; – Dobra sytuacja finansowa większości potencjalnych beneficjentów, przede wszystkim jednostek samorządu terytorialnego – możliwość współfinansowania projektów;. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zniechęcenie wnioskodawców, głównie przedsiębiorców, wynikające z nadmiernego skomplikowania procedur;.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – Większa alokacja środków dostępnych dla regionu na realizację polityki spójności; – Szerszy przedmiotowy zakres wsparcia w ramach funduszy strukturalnych w nowym kresie programowania; – Uproszczenie procedur związanych z aplikowaniem o środki funduszy strukturalnych; 	<ul style="list-style-type: none"> – Zbyt małe środki w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego wobec zgłaszanych potrzeb; – Długie procedury przetargowe przy projektach infrastrukturalnych. – Zbyt duże obszary wsparcia o znaczeniu regionalnym w ramach programów zarządzanych centralnie; – Zbyt mała decentralizacja w zarządzaniu funduszami strukturalnymi; – Dla wnioskodawców w niektórych wypadkach zbyt skomplikowana tzw. „linia demarkacyjna” pomiędzy programami finansowanymi ze środków UE; Niewystarczające zasoby w instytucjach odpowiedzialnych za wdrażanie RPO

II. Strategia Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013

2.1. Cel główny i cele szczegółowe RPO

Cele i priorytety Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 (RPO) z jednej strony są spójne ze Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku (SRWD), a z drugiej wpisują się w cele Polityki Spójności wspierającej wzrost gospodarczy i zatrudnienia przedstawione w Strategicznych Wytycznych Wspólnoty dla spójności (SWW) oraz na poziomie krajowym w Narodowych Strategicznych Ramach Odniesienia (NSRO). Ustalając strategię programu uwzględniono potrzebę zdynamizowania realizacji odnowionej Strategii Lizbońskiej określoną na szczeblu państw członkowskich w „Zintegrowanym Pakiecie Wytycznych dla Wzrostu Zatrudnienia na lata 2005-2008, a w Polsce w Krajowym Programie Reform na lata 2005-2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej”(KPR). Realizacja założeń tych dokumentów na Dolnym Śląsku w latach 2007-2013 związana będzie przede wszystkim z wdrażaniem Regionalnego Programu Operacyjnego. Dlatego też cel główny programu określono jako:

Podniesienie poziomu życia mieszkańców Dolnego Śląska oraz poprawa konkurencyjności regionu przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.

Cel główny RPO jest tożsamy z celem nadrzędnym strategii województwa i odnosi się do trójkierunkowego oddziaływania wynikającego z unijnych i krajowych dokumentów strategicznych. Jego istota wyraźnie akcentuje wzrost konkurencyjności regionu w aspekcie osiągania sukcesu w gospodarczej, krajowej i europejskiej rywalizacji. Wsparcie z Funduszy Strukturalnych stanowić będzie ogromny impuls dla rozwoju regionu. Ambicją Województwa Dolnośląskiego jest osiągnięcie w roku 2015, m.in. dzięki interwencji Funduszy Strukturalnych w latach 2007-2013, poziomu PKB na jednego mieszkańca w wysokości 76,72% średniej dla 27 krajów Wspólnoty. Istotna jest także poprawa jakości życia regionalnej społeczności. W swoich założeniach cel główny obejmuje całokształt przedstawionych w analizie społeczno-gospodarczej stosunków społecznych, ekonomicznych, warunków pracy, zamieszkiwania i obsługi ludności (m.in. dostępność szerokiego wachlarza usług dla ludności w sferze: bytowej, oświaty, kultury, ochrony zdrowia, rekreacji i wypoczynku), a także warunków tworzonych przez walory i niedostatki środowiska przyrodniczego oraz ład przestrzenny i funkcjonalność zagospodarowania terenów. Zarówno podniesienie poziomu gospodarczej i społecznej konkurencyjności regionu, jak i poprawa jakości życia ludności uwzględnić musi użytkowanie zasobów naturalnych zgodnie z zasadami ekorozwoju.

Wzrost konkurencyjności dolnośląskiej gospodarki, przy jednoczesnym podnoszeniu jakości życia społeczności regionu i poprawie stanu środowiska, wymaga wdrażania celów szczegółowych Regionalnego Programu Operacyjnego.

Pierwszy z celów szczegółowych:

I. Wzrost aktywności gospodarczej opartej o wiedzę i innowacyjność;

odnosi się głównie do sfery gospodarczej, do wzrostu konkurencyjności regionalnej gospodarki wykorzystującej osiągnięcia sektora B+R, do rozwoju społeczeństwa opartego na wiedzy, stosującego nowoczesne techniki informacyjne. Realizacja tego celu szczegółowego oparta jest o mocne strony i szanse regionu dotyczące rozwoju przedsiębiorstw (przede wszystkim MŚP), innowacyjności oraz społeczeństwa informacyjnego. Jednocześnie dzięki podjęciu stosownych działań w ramach tego celu powinny zostać przezwyciężone najważniejsze bariery rozwojowe przedstawione w części

1.8.1 analizy SWOT.

Realizacja tego celu jest równocześnie odpowiedzią na SWW w zakresie wytycznej 1.2. „Poprawa poziomu wiedzy i innowacyjności na rzecz wzrostu” i zgodna z tą wytyczną cel 4 NSRO „Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług”. Również zapisy KPR (w priorytecie 2 i 3 KPR) podkreślają konieczność szybkiego rozwoju przedsiębiorczości w naszym kraju i wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw.

Drugi z celów szczegółowych:

II. Rozwój infrastruktury służącej poprawie jakości środowiska, warunków inwestowania i prowadzenia działalności gospodarczej;

wskazuje na konieczność eliminacji, zdiagnozowanej w pkt. 1.8.3 analizy SWOT ewidentnej luki infrastrukturalnej w najważniejszych aspektach, między innymi: sferze wodno-ściekowej, gospodarki odpadami, komunikacji, dostarczania i wytwarzania energii, szczególnie ze źródeł odnawialnych.. Ukierunkowany jest zatem na stworzenie infrastrukturalnych „korzyści zewnętrznych” dla środowiska i gospodarki.

Realizacja tego celu jest zgodna z priorytetem 4 KPR dotyczącym rozwoju i modernizacji infrastruktury oraz zapewnienie warunków konkurencji w sektorach sieciowych. Jednocześnie rozwój podstawowej regionalnej infrastruktury przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności Europy i jej regionów pod względem inwestycji i zatrudnienia (SWW, wytyczna nr 1.1.). Realizacja tego celu szczegółowego przyczyni się również do wdrożenia jednego z najważniejszych założeń NSRO dotyczącego budowy i modernizacji infrastruktury technicznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski (cel 3 NSRO) oraz wzrostu konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałaniu ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej (cel 5 NSRO). Ze względu na preferencje dla obszarów wiejskich i małych miast w ramach priorytetów tego celu szczegółowego wspierana będzie realizacja celu 6 NSRO: „Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich”.

Trzeci z celów szczegółowych:

III. Poprawa bytu mieszkańców i wzrost konkurencyjności regionu poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury społecznej;

dotyczy warunków bytowych ludności w wielu aspektach m.in. dostępności i jakości usług edukacyjnych, kulturalnych i zdrowotnych, co zostało szczegółowo opisane w odpowiednich rozdziałach analizy społeczno-gospodarczej województwa oraz w analizie SWOT (przede wszystkim w części 1.8.2).

Realizacja tego celu szczegółowego poprzez poprawę warunków życia mieszkańców będzie miała wpływ na poprawę spójności społeczno-gospodarczej regionu. Wieloaspektowość tego celu sprawia, że jest on zgodny zarówno z wytycznymi SWW dotyczącymi zwiększenia atrakcyjności Europy i jej regionów (wytyczna 1.1) oraz zwiększenia liczby i poprawy jakości miejsc pracy (wytyczna 1.3), jak również z terytorialnym wymiarem polityki spójności SWW poprzez zaakcentowanie wkładu miast we wzrost i zatrudnienie (wytyczna 2.1). Z tego też względu realizacja tego celu szczegółowego RPO przyczyni się do osiągnięcia założeń kilku celów NSRO, przede wszystkim związanych z poprawą jakości kapitału ludzkiego i zwiększeniem spójności społecznej (cel 2 NSRO) oraz wzrostem konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałaniem ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej (cel 5 NSRO). Także w zapisach KPR akcentuje się m.in. potrzebę poprawy jakości i efektywności kształcenia i szkolenia (priorytet 6) oraz dalszych zmian w systemie ochrony zdrowia (priorytet 1 KPR). W priorytecie 4 KPR podniesiono także kwestię wspierania rozwoju zasobów mieszkaniowych, mającą istotny wpływ na jakość życia i mobilność na rynku pracy.

Powyżej przedstawione cele Regionalnego Programu Operacyjnego będą realizowane z uwzględnieniem zasad pomocy określonych w Rozporządzeniu Rady (WE) 1083/2006. Szczególna uwaga będzie zwrócona na przestrzeganie zasad partnerstwa, równości mężczyzn i kobiet oraz niedyskryminacji, jak również zrównoważonego rozwoju.

W załączniku nr 1 przedstawiono schemat najistotniejszych relacji między celami szczegółowymi Regionalnego Programu Operacyjnego (RPO) a priorytetami Krajowego Programu Reform (KPR) oraz wytycznymi i celami Strategicznych Wytycznych Wspólnoty (SWW) i Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (NSRO).

2.2. Realizacja celu głównego i celów szczegółowych – priorytety RPO

Realizacji celu głównego i celów szczegółowych Regionalnego Programu Operacyjnego służyć będzie 10 priorytetów. Podejmowane interwencje w ramach określonych priorytetów przyczyniać się będą przy tym do realizacji Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego.

Powiązania pomiędzy priorytetami RPO, celami szczegółowymi RPO oraz sferami i celami Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego ujęto w poniższej tabeli.

Priorytety Regionalnego Programu Operacyjnego	Cele szczegółowe Regionalnego Programu Operacyjnego	Sfera / Cel Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
1. Wzrost konkurencyjności dolnośląskich przedsiębiorstw („Przedsiębiorstwa i innowacyjność”)	I. Wzrost aktywności gospodarczej opartej o wiedzę i innowacyjność	Sfera: Gospodarcza Cel: Zbudowanie konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki Dolnego Śląska
2. Rozwój społeczeństwa informacyjnego na Dolnym Śląsku („Społeczeństwo informacyjne”)		
3. Rozwój infrastruktury transportowej na Dolnym Śląsku („Transport”)	II. Rozwój infrastruktury służącej poprawie jakości środowiska, warunków inwestowania i prowadzenia działalności gospodarczej	Sfera: Przestrzenna Cel: Zwiększenie spójności przestrzennej i infrastrukturalnej regionu i jego integracja z europejskimi obszarami wzrostu
4. Poprawa stanu środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwa ekologicznego i przeciwpowodziowego Dolnego Śląska („Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”)		
5. Regionalna infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku („Energetyka”)		
6. Wykorzystanie i promocja potencjału turystycznego i kulturowego Dolnego Śląska („Turystyka i Kultura”)		

Priorytety Regionalnego Programu Operacyjnego	Cele szczegółowe Regionalnego Programu Operacyjnego	Sfera / Cel Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
7. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury edukacyjnej na Dolnym Śląsku („Edukacja”)	III. Poprawa bytu mieszkańców i wzrost konkurencyjności regionu poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury społecznej	Sfera: Społeczna Cel: Rozwijanie solidarności społecznej oraz postaw obywatelskich twórczych i otwartych na świat
8. Modernizacja infrastruktury ochrony zdrowia na Dolnym Śląsku („Zdrowie”)		
9. Odnowa zdegradowanych obszarów miejskich na terenie Dolnego Śląska („Miasta”)		
10. Pomoc techniczna		

Priorytety Regionalnego Programu Operacyjnego tworzą spójny, wzajemnie uzupełniający się układ reagujący na zidentyfikowane potrzeby rozwoju regionu dolnośląskiego.

Osiągnięcie wyznaczonych celów szczegółowych Regionalnego Programu Operacyjnego, a tym samym i celu głównego, możliwe będzie dzięki realizacji działań ujmowanych w ramach poszczególnych priorytetów. Każdy bowiem z priorytetów bezpośrednio bądź pośrednio powiązany jest z hierarchiczną strukturą celów RPO.

Wzrostowi aktywności gospodarczej opartej o wiedzę i innowacyjność sprzyjać będą przedsięwzięcia w zakresie modernizacji procesów produkcyjnych oraz wdrażania nowych technologii (przede wszystkim w MŚP), wspierania rozwoju działalności badawczo-rozwojowej oraz większej współpracy pomiędzy jednostkami naukowymi, otoczenia biznesu i przedsiębiorcami (priorytet RPO „Przedsiębiorstwa i innowacyjność”). Priorytet ten jest ukierunkowany na zmniejszenie opisanego w analizie wyraźnego dystansu dzielącego Dolny Śląsk w tych dziedzinach od innych regionów Unii Europejskiej. Osiągnięciu celu szczegółowego służyć będą ponadto działania ukierunkowane na przedsięwzięcia w zakresie kształtowania i rozwoju społeczeństwa informacyjnego (Priorytet „Społeczeństwo informacyjne”). Dzięki innowacjom i wdrożeniu prac badawczo-rozwojowych, wielodziedzinowej znaczącej roli sektora małych i średnich przedsiębiorstw oraz wysokiej dostępności do różnych form informacji zwiększy się aktywność i konkurencyjność gospodarcza regionu oraz jego zdolność do osiągnięcia sukcesu nie tylko w krajowej rywalizacji. W ramach projektów realizowanych w tym celu szczegółowym istotnym będzie przestrzeganie zasady niedyskryminacji, przede wszystkim ze względu na płeć oraz niepełnosprawność.

W przypadku projektów dotyczących społeczeństwa informacyjnego przestrzegane będą również zasady neutralności technologicznej oraz otwartego dostępu. W zakresie społeczeństwa informacyjnego szczególnie preferowane będą projekty dotyczące obszarów wiejskich i małych miast, na których (jak wykazano w analizie) dostępność do sieci internetowej jest zdecydowanie mniejsza niż na pozostałych obszarach województwa.

Infrastruktura to podstawa nie tylko efektywnego prowadzenia działalności gospodarczej i wysokiej aktywności inwestycyjnej, lecz także źródło wieloaspektowego postępu w sferze środowiskowej. Szczególnego znaczenia nabiera współcześnie dostępność komunikacyjna regionu oraz jego poszczególnych jednostek osadniczych. Poprawa połączeń komunikacyjnych stworzy szersze możliwości dla alokacji kapitału, w tym zagranicznego,

z czym wiązać się będzie również rozwój regionalnego rynku pracy (Priorytet „Transport”). Nieodzowne będą także przedsięwzięcia w zakresie poprawy stanu środowiska naturalnego, a zwłaszcza dotyczące rozwoju infrastruktury odprowadzania i oczyszczania ścieków oraz gospodarki odpadami oraz zmniejszenia zanieczyszczeń powietrza (co przyczyni się do osiągnięcia krajowych celów w zakresie zmniejszenia emisji CO₂ w odpowiednich obszarach). Działania w tym zakresie, jak i w dziedzinie zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego i przeciwpowodziowego oraz monitoringu środowiska (Priorytet 4 RPO), wpisują się bezpośrednio w realizację segmentu celu głównego RPO odnoszącego się do zrównoważonego rozwoju, a pośrednio do dwóch pozostałych segmentów, czyli poprawy jakości życia i wzrostu gospodarczej konkurencyjności regionu. W podobny sposób do realizacji celu głównego przyczyniać się będą działania ujęte w ramach Priorytetu RPO „Energetyka”. Dolnośląski potencjał turystyczny, kulturowy i uzdrowiskowy należy do najbardziej atrakcyjnych w kraju. Jego rozwój, promocja i gospodarcze uaktywnienie (Priorytet RPO „Turystyka i Kultura”) przyczyni się do wzrostu konkurencyjności regionu, jego pozycji wśród regionów kraju i Europy. W ramach poszczególnych priorytetów realizujących ten cel szczegółowy programu zapewniono preferencje dla obszarów wiejskich i małych miast. Ponadto w przypadku szeroko rozumianej komunikacji publicznej zaakcentowano konieczność uwzględnienia w tego rodzaju projektach problemów osób niepełnosprawnych.

Realizacji celu szczegółowego RPO odnoszącego się do poprawy warunków bytu ludności tworzonych przez stan i funkcjonowanie infrastruktury społecznej bezpośrednio służyć będą przedsięwzięcia w zakresie rozwoju sfery edukacji (Priorytet „Edukacja”) i ochrony zdrowia (Priorytet „Zdrowie”). Ich efekty przyczynią się do osiągnięcia celu głównego RPO w segmencie nie tylko dotyczącym poprawy jakości życia regionalnej społeczności, lecz również podniesienia poziomu konkurencyjności regionu. Poprawie jakości życia ludności miejskiej w regionie dolnośląskim oraz wzrostowi aktywności gospodarczej miejskiej przestrzeni sprzyjać będą natomiast przedsięwzięcia ujęte w ramach Priorytetu „Miasta”. Przedsięwzięcia w tym zakresie przyczynią się do poprawy sytuacji gospodarczej i społecznej najbardziej zdegradowanych obszarów miejskich, w tym poprzemysłowych i powojkowych, w wybranych miastach regionu (powyżej 10 tys. mieszkańców). Działania na tych obszarach wynikać będą z przygotowanych przez władze miejskie programów i muszą być odpowiednio skoncentrowane, tak aby uzyskać znaczące efekty na tych terenach, nie tylko dla mieszkańców, ale także dla potencjalnych inwestorów i turystów.

Szczególnie istotnym jest w przypadku infrastruktury społecznej dostosowanie jej do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz starszych, a także zapewnienie równości szans kobiet i mężczyzn.

Reasumując kompleksowe wdrażanie działań priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego przyczyni się do wzrostu jakości życia mieszkańców regionu, poprawy stanu środowiska oraz wzrostu atrakcyjności inwestycyjnej i konkurencyjności gospodarczej, a tym samym do osiągnięcia celu głównego i celów szczegółowych RPO. Zmniejszy się przy tym dystans dzielący społeczeństwo Dolnego Śląska od innych regionów Polski i Unii Europejskiej oraz różnice występujące wewnątrz regionu, również pomiędzy ośrodkami miejskimi a obszarami wiejskimi.

2.3. Wskaźniki realizacji celów RPO ^a

Rozwój społeczno-gospodarczy regionu w dłuższej perspektywie możliwy dzięki wzrostowi atrakcyjności i konkurencyjności warunkować będzie jakość życia mieszkańców regionu we wszystkich jej aspektach (w tym środowiskowym, infrastrukturalnym, rynku pracy, itd.). W ujęciu ilościowym wyrazi się to poprzez wzrost PKB na 1 mieszkańca, zmniejszenia stopy bezrobocia oraz liczbę utworzonych miejsc pracy.

	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki realizacji celu głównego	Wpływ Programu na poziom PKB w województwie dolnośląskim	%	0	1,49	0,70
	Liczba utworzonych miejsc pracy brutto	etaty	0	6 700	8 370
	w tym:				
	kobiety	etaty	0	3 350	4 185
	mężczyźni	etaty	0	3 350	4 185
	Liczba utworzonych miejsc pracy netto	szt.	0	14 770	4 440

Wskaźniki:

- Wpływ Programu na poziom PKB w województwie dolnośląskim ;
- Liczba utworzonych miejsc pracy netto

będą mierzone w roku 2013 i po zakończeniu programu za pomocą ewaluacji oraz z wykorzystaniem modelu makroekonomicznego HERMIN.

Wskaźnik: Liczba utworzonych miejsc pracy brutto, w tym kobiet i mężczyzn będzie mierzony rocznie przez Instytucję Zarządzającą na podstawie raportów monitoringowych.

^a wszystkie wartości wskaźników (zarówno na poziomie celów Programu jak i poszczególnych Priorytetów) odnoszą się do poziomu regionalnego i dotyczą wyłącznie przedsięwzięć wspieranych w ramach RPO.

Proces realizacji celów szczegółowych będzie zaś monitorowany poprzez obserwację zmian poziomów niżej przedstawionych wskaźników.

Wyszczególnienie	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki realizacji celów szczegółowych	<i>Cel szczegółowy: Wzrost aktywności gospodarczej opartej o wiedzę i innowacyjność</i>				
	Liczba projektów dotyczących współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostkami badawczymi	szt.	0	70	90
	Liczba utworzonych miejsc pracy w zakresie B+R w tym:	etaty	0	60	80
	Mężczyźni	etaty	0	30	40
	Kobiety	etaty	0	30	40
	Dodatkowe inwestycje indukowane w MŚP	euro	0	116 000 000	160 000 000
	<i>Cel szczegółowy: Rozwój infrastruktury służącej poprawie jakości środowiska, warunków inwestowania i prowadzenia działalności gospodarczej</i>				
	Liczba projektów dotyczących poprawy dostępności komunikacyjnej terenów inwestycyjnych i atrakcji turystycznych	szt.	0	10	25
	Ilość oczyszczanych ścieków w wyniku realizacji projektów	m ³	0	1 150 000	1 440 000

Wyszczególnienie	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
	Liczba osób zabezpieczonych przed powodzią w wyniku realizacji projektów	osoby	0	110 000	140 000
<i>Cel szczegółowy: Poprawa bytu mieszkańców i wzrost konkurencyjności regionu poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury społecznej</i>					
	Liczba studentów kierunków inżyniersko-technicznych, matematycznych (w tym informatycznych i przyrodniczych) korzystających z efektów projektów	osoby	0	10 000	12 000
	Liczba zakładów opieki zdrowotnej podlegających Samorządowi Województwa objętych konsolidacją lub procesem konsolidacji w wyniku realizacji Programu	szt.	0	4	4
	Liczba osób zamieszkujących obszary objęte rewitalizacją	osoby	0	216 000	216 000

Częstotliwość pomiaru wszystkich wskaźników celów szczegółowych: rocznie.

Źródło pomiaru wskaźników celów szczegółowych: Instytucja Zarządzająca. W załączniku nr 2 przedstawiono listę wskaźników kontekstowych wynikających z danych statystyki publicznej dotyczącej regionu. Lista tych wskaźników służyć ma zaprezentowaniu ogólnych warunków realizacji programu, które mogą mieć wpływ na osiągalne wartości wskaźników interwencji w ramach RPO.

W części finansowej programu przedstawiono informacje dotyczące zaproponowanego wykorzystania wkładu Europejskiego Funduszy Rozwoju Regionalnego w program operacyjny w podziale na poszczególne kategorie interwencji.

2.4 Spójność RPO z politykami horyzontalnymi Unii Europejskiej.

Realizacja RPO WD jest spójna z założeniami głównych polityk horyzontalnych Unii Europejskiej: polityki ochrony środowiska, równości szans, rozwoju społeczeństwa informacyjnego oraz polityki konkurencji. Spójność zakłada przede wszystkim dążenie do zapewnienia konsensusu pomiędzy efektywnością przedsięwzięć wspieranych w ramach RPO WD a wymogami związanymi z wdrażaniem idei trwałego rozwoju, przy równoczesnym zachowaniu równości szans wszystkim osobom (bez względu na płeć, sprawność czy pochodzenie), ułatwieniu dostępności do najnowszych rozwiązań technologicznych i informacji oraz integracji wymogów w zakresie ochrony i poprawy jakości środowiska naturalnego. Ma to swoje odzwierciedlenie w każdym z celów szczegółowych RPO WD.

2.4.1 Środowisko.

Zasada zrównoważonego rozwoju zakłada takie podejście do planowania i realizacji przedsięwzięć, które ukierunkowane jest na osiągnięcie realnego i trwałego zmniejszenia różnic społecznych i ekonomicznych z zachowaniem i ochroną środowiska naturalnego. Zgodnie z definicją zrównoważonego rozwoju działania, które mają zaspakajać potrzeby teraźniejszości muszą uwzględniać długoterminowy horyzont czasowy. Stosownie do art. 17 Rozporządzenia nr 1083/2006 Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 uwzględnia propagowanie i stosowanie zasad zrównoważonego rozwoju dzięki aktywnym działaniom zmierzającym m.in. do:

- a) Racjonalnego wykorzystywania nieodnawialnych zasobów naturalnych oraz większego zastosowania energii odnawialnych. Ten cel zostanie osiągnięty poprzez przekrojowe podejście do poprawy efektywności energetycznej oraz promocji wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Zgodnie z *Polityką energetyczną Polski do 2025 r.* realizowane będą również projekty służące zmniejszeniu strat przesyłu energii elektrycznej.
- b) Kontrolowania i eliminacji z procesów gospodarczych substancji niebezpiecznych i toksycznych. Realizowane to będzie między innymi poprzez preferencje dla tych przedsiębiorstw, które będą dostosowywać swoją działalność do obowiązujących norm. W zakresie infrastruktury realizowane będą projekty dot. gospodarki wodno – ściekowej oraz gospodarki odpadami. Będzie miała miejsce likwidacja zagrożeń ekologicznych występujących na obszarach przemysłowych i wojskowych. Istotnym jest także obniżenie emisji zanieczyszczeń ze środków komunikacji miejskiej poprzez zakup nowego, przyjaznego dla środowiska taboru transportu zbiorowego.
- c) Ograniczania uciążliwości i nie przekraczania norm środowiskowych
W związku z realizacją tego celu na etapie składania wniosków aplikacyjnych, Instytucja Zarządzająca, zgodnie z prawem polskim i wymogami Unii Europejskiej, nałoży na wnioskodawców obowiązek przedkładania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia. Wspieraniem objęte zostaną innowacje związane z szeroko pojętą ochroną środowiska oraz usługi doradcze w tym związane z wdrażaniem środowiskowych systemów zarządzania (ISO-14.001).
- d) stałej ochrony i odtwarzania różnorodności biologicznej.

Ten cel zostanie osiągnięty poprzez realizację przedsięwzięć służących ochronie walorów przyrodniczych oraz krajobrazowych, w tym objętych siecią Natura 2000.

Zasadzie zrównoważonego środowiska sprzyjać będą również projekty dot. prewencji oraz przedsięwzięcia z zakresu edukacji ekologicznej.

Ze względu na znaczenie omówionych powyżej zagadnień przewidziane zostały dodatkowe elementy wspierające (np. Menedżer ds. środowiska) mające na celu zagwarantowanie odpowiedniego uwzględnienia wymiaru środowiskowego i jego monitoring na wszystkich poziomach realizacji RPO. Ponadto Instytucja Zarządzająca uwzględni środowiskowe kryteria oceny projektów oraz zaangażowanie partnerów środowiskowych w procedurę wyboru projektów oraz monitoringu realizacji programu.

Ponadto projekty współfinansowane w ramach programu operacyjnego będą w pełni zgodne z postanowieniami dyrektyw oceny oddziaływania na środowisko, siedliskowej i ptasiej. W fazie wyboru projektów zostaną zastosowane odpowiednie kryteria kwalifikacyjne celem zagwarantowania, że projekty spełniają wymagania nakreślone przez powyżej wymienione dyrektywy. Współfinansowanie projektów, które negatywnie oddziałują na potencjalne obszary Natura 2000 (tzn. te obszary, które w opinii Komisji Europejskiej powinny zostać wyznaczone w 2004 roku, ale nie zostały wyznaczone przez Polskę), nie będzie dozwolone. Przekrojowe uwzględnienie aspektu środowiskowego w Regionalnym Programie Operacyjnym przyczyni się do prawidłowego wdrożenia horyzontalnej polityki zrównoważonego rozwoju.

2.4.2 Równość szans.

Zgodnie z Artykułem 16 Rozporządzenia nr 1083/2006, zapisy RPO biorą pod uwagę przestrzeganie i promocję zasad równości szans na rynku pracy, potrzeby osób niepełnosprawnych i mniejszości etnicznych. Na każdym etapie realizacji programu uwzględniona zostanie sytuacja w/w grup, objętych bezpośrednio lub pośrednio, efektami realizowanych przedsięwzięć. Wsparcie otrzymają te działania, które poprzez inwestycje w rozwój sfery przedsiębiorczości oraz poprawę jakości infrastruktury edukacji, przyczynią się do poprawy sytuacji na rynku pracy. W Programie wskazane zostały również działania, które poprzez zastosowanie odpowiednich rozwiązań architektonicznych wpłyną na poprawę szeroko rozumianej dostępności dla osób niepełnosprawnych. Ten aspekt brany jest również pod uwagę w przypadku projektów z zakresu komunikacji publicznej. Potrzeby mniejszości etnicznych zostaną uwzględnione przy tworzeniu i realizacji Lokalnych Programów Rewitalizacji w zakresie adekwatnym do występujących problemów.

Każdy z priorytetów zakłada równe traktowanie kobiet i mężczyzn co znajduje odzwierciedlenie m.in. w założonych wskaźnikach monitoringu realizacji poszczególnych Priorytetów RPO, głównie w odniesieniu do powstawania nowych miejsc pracy.

Program poprzez dążenie do zmniejszenia różnic rozwojowych pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi (szczególnie w zakresie transportu, ochrony środowiska i edukacji) przyczynia się także do zapewnienia równoprawnego uczestnictwa wszystkich mieszkańców Dolnego Śląska w życiu społeczno-gospodarczym regionu.

2.4.3 Społeczeństwo informacyjne.

Warunkiem rozwoju gospodarczego i społecznego jest powszechny dostęp do informacji. W ramach RPO WD przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia informacyjnego realizowane będzie między innymi poprzez zespół działań zmierzających do zapewnienia jak największej liczbie mieszkańców regionu dostępu do informacji z zastosowaniem odpowiednich rozwiązań technicznych i technologicznych. W tym celu wsparciem objęte zostaną projekty

upowszechniające szerokopasmowy dostęp do Internetu, szczególnie na obszarach wiejskich. Tworzone będą również publiczne punkty dostępu do sieci Internet.

Ponadto, w związku z koniecznością poprawy dostępności do informacji publicznej realizowane będą projekty z zakresu e-government. Jednocześnie w celu poniesienia konkurencyjności dolnośląskich przedsiębiorstw promowane będzie wykorzystywanie nowoczesnych metod informacyjnych w biznesie. Wspierane będą przedsięwzięcia podnoszące konkurencyjność i innowacyjność oraz zapewniające wysoki poziom, dostępność i atrakcyjność edukacji (np. e-learning). Ważne będą również przedsięwzięcia sprzyjające wymianie doświadczeń i transferu innowacji pomiędzy sferą nauki i gospodarki w regionie z wykorzystaniem technologii informacyjnych.

Elementem tworzenia infrastruktury społeczeństwa informacyjnego będzie wykorzystanie infrastrukturalnych projektów inwestycyjnych do rozbudowy systemów kanalizacji teletechnicznej. Wsparcie uzyskają również przedsięwzięcia wykorzystujące nowoczesne rozwiązania ICT do monitorowania i zarządzania np. systemami centralnego sterowania ruchem lub procesami oczyszczania ścieków i uzdatniania wody. Projekty przyczyniające się do zmniejszenia zjawiska wykluczenia informacyjne zostały w sposób przekrojowy ujęte w RPO WD realizując w ten sposób cele polityki horyzontalnej UE.

2.4.4 Polityka konkurencji.

Polityka konkurencji należy do najważniejszych polityk Unii Europejskiej, która gwarantuje sprawne funkcjonowanie jednolitego europejskiego rynku. Jednym z elementów realizacji polityki konkurencji jest przestrzeganie zasad związanych z udzielaniem pomocy publicznej. W celu pełnej zgodności działań podejmowanych w ramach RPO WD z polityką konkurencji Unii Europejskiej, Instytucja Zarządzająca zapewni, że każde wsparcie stanowiące pomoc publiczną udzielane w ramach RPO, będzie zgodne z przepisami dotyczącymi zasad udzielania tej pomocy, obowiązującymi w momencie jej przyznawania.

2.4.5 Zamówienia publiczne.

Instytucja Zarządzająca zapewni, że przyznane zamówienia publiczne, w tym udzielone koncesje, związane z projektami finansowanymi z pomocy Funduszy Strukturalnych są zgodne z Dyrektywą 2004/17WE, 2004/18/WE, Rozporządzeniem (WE) Nr 1564/2005 lub stosownymi postanowieniami Traktatu.

2.5. Zgodność RPO z priorytetami KPR na lata 2005-2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej

Realizacja celów i priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 przyczyni się do osiągnięcia celu głównego Krajowego Programu Reform: „utrzymanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego, sprzyjającego tworzeniu nowych miejsc pracy z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju”.

Regionalny charakter RPO oraz możliwość wsparcia przedsięwzięć wyłącznie środkami Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego powoduje, że realizacja programu będzie miała wpływ na realizację priorytetów KPR związanych polityką mikroekonomiczną i strukturalną (priorytet 2, 3 i 4 KPR).

Rozwojowi przedsiębiorczości (Priorytet 2. KPR) służyć będą działania realizowane w RPO związane z wzmocnieniem finansowym funduszy pożyczkowych i poręczeniowych oraz wsparciem systemu promocji gospodarczej, w tym systemu eksporterów, inwestorów oraz turystyki. Duże znaczenie dla wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw (Priorytet 3. KPR) będą miały działania podejmowane w ramach RPO dotyczące rozwoju innowacji oraz

wspierania sfery badawczo-rozwojowej i współpracy między tą sferą a przedsiębiorstwami. Istotny jest także rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz wspierania efektywności energetycznej.

Inny charakter ma 4 priorytet KPR „Rozwój i modernizacja infrastruktury oraz zapewnienie warunków konkurencji w sektorach sieciowych”. W ramach RPO do jego realizacji przyczyni się drugi cel szczegółowy odnoszący się do rozwoju infrastruktury służącej poprawie jakości środowiska, warunków inwestowania i prowadzenia działalności gospodarczej. Wdrożenie priorytetów realizujących ten cel doprowadzi do unowocześnienia sieci transportowej, budowy i modernizacji infrastruktury sanitacji, wspomagania rozwoju odnawialnych źródeł energii i modernizacji infrastruktury energetycznej. Natomiast renowacja istniejących zasobów mieszkaniowych oraz podnoszenie ich jakości możliwa będzie w zakresie priorytetu „Miasta” w ramach środków przeznaczonych na mieszkalnictwo.

W najmniejszym, choć również istotnym zakresie RPO przyczyni się do osiągnięcia celów KPR dotyczących polityki budżetowej i rynku pracy. Realizacja priorytetu RPO „Edukacja” wpłynie na poprawę poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych mieszkańców regionu. Natomiast działania związane z konsolidacją placówek ochrony zdrowia oraz poprawą ich efektywności (realizowane w ramach priorytet „Zdrowie”) przyczyniać się będą do poprawy sytuacji w regionalnym systemie ochrony zdrowia. Z kolei wdrażanie priorytetu RPO „Społeczeństwo informacyjne” wpłynie na usprawnienie funkcjonowania jednostek administracji publicznej.

2.6. RPO – NSRO 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie

Realizacja Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 w pełni przyczyni się do osiągnięcia zarówno celu strategicznego jak i horyzontalnych celów szczegółowych Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (Narodowej Strategii Spójności).

Poprawie jakości funkcjonowania instytucji publicznych oraz rozbudowie mechanizmów partnerstwa (1 cel szczegółowy NSRO) sprzyjać będą przedsięwzięcia podejmowane głównie w zakresie zwiększania zakresu i znaczenia e-government w społecznej komunikacji między instytucjami publicznymi (w tym regionalną administracją rządową i samorządową), a lokalnymi społecznościami, podmiotami gospodarczymi, itd. Działania w tym zakresie przyczynią się niewątpliwie do wzmocnienia społeczeństwa informacyjnego (Priorytet RPO „Społeczeństwo informacyjne”), a tym samym do rozwoju społecznego partnerstwa. Niemniej istotne będą także przedsięwzięcia ukierunkowane na wzrost poziomu świadczonych usług publicznych, w tym kulturalnych (Priorytet RPO „Turystyka i Kultura”), edukacyjnych (Priorytet RPO „Edukacja”) i zdrowotnych (Priorytet RPO „Zdrowie”). Zwłaszcza działania w sferze edukacji przyczynić się mogą do wzmocnienia jakości kadry urzędniczej poprzez systematyczne doskonalenie zawodowe w ramach ustawicznego kształcenia. Istotnym jest także budowanie społeczeństwa obywatelskiego poprzez zapewnienie w większości priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego realizacji zadań przez podmioty „trzeciego sektora”, np. organizacje pozarządowe.

Z kolei na poprawę jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej (2 cel szczegółowy NSRO) ukierunkowane są przede wszystkim przedsięwzięcia ujęte w ramach Priorytetu RPO „Edukacja” (m.in. rozwój szkolnictwa wyższego, doskonalenie zawodowe i kształcenie ustawiczne) oraz Priorytetu „Społeczeństwo informacyjne” preferującego działania w zakresie upowszechniania technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz wzrostu dostępności do informacji, w tym o ilościowej i jakościowej strukturze popytu zgłaszanego przez regionalny rynek pracy. Nie sposób nie dostrzec również znaczących

implikacji przedsięwzięć w sferze infrastruktury, w tym komunikacyjnej (Priorytet RPO „Transport”) zwiększającej mobilność przestrzenną ludności i dostępność do wyspecjalizowanych usług zlokalizowanych w większych ośrodkach miejskich regionu oraz w metropolii wrocławskiej. Wyrazem natomiast dbałości o poprawę jakości potencjału zdrowotnego kapitału ludzkiego będą przedsięwzięcia w zakresie modernizacji infrastruktury ochrony zdrowia (Priorytet „Zdrowie”).

Istotne znaczenie dla wzrostu konkurencyjności regionu dolnośląskiego przypisano w RPO przedsięwzięciom w zakresie budowy i modernizacji infrastruktury technicznej i społecznej (3 cel szczegółowy NSRO). Dostrzegając podstawową rolę stanu i zakresu infrastrukturalnego wyposażenia, odpowiednie miejsce nadano transportowi publicznemu i wzrostowi dostępności komunikacyjnej (Priorytet RPO „Transport”), poprawie powszechności korzystania i jakości systemów zaopatrzenia w wodę oraz odprowadzania i oczyszczania ścieków (Priorytet RPO „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”), modernizacji systemów energetycznych i wzrostowi roli odnawialnych źródeł energii (Priorytet RPO „Energetyka”), a także zapewnieniu bezpieczeństwa ekologicznego i przeciwpowodziowego (Priorytet 4 RPO „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”). Wzrostowi konkurencyjności regionu sprzyjać będą ponadto działania dotyczące rozwoju regionalnej i lokalnej infrastruktury społeczeństwa informacyjnego (w tym sieci szerokopasmowych) w ramach Priorytetu RPO „Społeczeństwo informacyjne”. Istotne znaczenie wśród czynników wzrostu konkurencyjności województwa dolnośląskiego nadano również odpowiedniemu wykorzystaniu możliwości specyficznych zasobów regionu tworzących podstawy rozwoju turystyki i potencjału uzdrowisk (Priorytet RPO „Turystyka i Kultura”). Do realizacji 4 celu szczegółowego NSRO dotyczącego podniesienia konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw przyczyni się realizacja priorytetu RPO „Przedsiębiorstwa i innowacyjność”. Przede wszystkim dotyczy to konkurencyjności MŚP, zarówno w skali krajowej jak i europejskiej. Wzrośnie przy tym konkurencyjność sektora usług m.in. dzięki wzrostowi poziomu atrakcyjności dolnośląskiej oferty turystycznej, kulturowej i uzdrowiskowej na rynku krajowym i międzynarodowym (Priorytet RPO „Turystyka i Kultura”) oraz edukacji (Priorytet RPO „Edukacja”).

Kolejny 5 cel szczegółowy NSRO odnosi się do wzrostu konkurencyjności regionów i przeciwdziałania ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Zwiększeniu konkurencyjności regionu dolnośląskiego podporządkowane są wszystkie priorytety RPO (w tym szczególnie Priorytet RPO „Miasta” ukierunkowany na odnowę zdegradowanych obszarów miejskich oraz Priorytet RPO „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” dotyczący zapewnienia optymalnego poziomu bezpieczeństwa w regionie, poprzez m.in. przeciwdziałanie zagrożeniom powodziowym).

Wyrównywaniu szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich, na co wskazuje 6 szczegółowy cel NSRO, służyć będą w istotnym stopniu działania związane z poprzednio przedstawionym horyzontalnym celem szczegółowym. Przeciwdziałaniu wzrostowi widocznych dysproporcji między miastami (zwłaszcza większymi) a miejscowościami wiejskimi, a tym samym powstrzymaniu i niwelacji stopnia społecznej, gospodarczej i przestrzennej marginalizacji terenów wiejskich sprzyjać będą działania aktywizujące rozwój pozarolniczego sektora małych i średnich przedsiębiorstw (Priorytet 1 RPO „Przedsiębiorstwa i innowacyjność”) i dolnośląskiego potencjału turystycznego i uzdrowiskowego (Priorytet 6 RPO „Turystyka i Kultura”), a także ujęte w RPO przedsięwzięcia ukierunkowane na wzrost poziomu życia ludności wiejskiej (Priorytety RPO: „Społeczeństwo informacyjne”, „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”, „Energetyka” oraz „Edukacja”). W przypadku priorytetów RPO realizujących najistotniejsze potrzeby obszarów wiejskich i małych miast zdecydowano o określeniu

minimalnego limitu środków priorytetu, który musi być przeznaczony na te obszary (dotyczy to takich dziedzin jak: społeczeństwo informacyjne, transport, ochrona środowiska, energetyka i edukacja). Limit ten określono na podstawie liczby osób zamieszkujących te obszary lub liczby uczniów w szkołach na tych terenach (priorytet „Edukacja”). Ponadto w niektórych priorytetach Programu zapisano stosowne preferencje dla projektów realizowanych na obszarach wiejskich.

2.7 Komplementarność i demarkacja RPO z innymi programami realizowanymi w ramach NSRO oraz innymi programami finansowanymi z funduszy UE.

Dolny Śląsk w okresie 2007 – 2013 będzie beneficjentem celu I (Konwergencja) i celu III (Europejska Współpraca Terytorialna) Polityki Spójności Unii Europejskiej. Działania te będą uzupełniane przez Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, który realizuje założenia Wspólnej Polityki Rolnej interweniując głównie na obszarach wiejskich. Ponadto wsparcie uzyskują przedsięwzięcia zmierzające do rozwoju sektora rybołówstwa w ramach Wspólnej Polityki Rybackiej. W celu maksymalizacji efektów synergicznych wszystkie wyżej wymienionych interwencje charakteryzować powinien wysoki poziom komplementarności. Jednocześnie, mając na uwadze prawidłowe wykorzystanie środków UE, nie można dopuścić do podwójnego finansowania projektów. Sytuacji tej zapobiegnie prawidłowe wyznaczenie linii demarkacyjnej oraz właściwa koordynacja.

2.7.1 Komplementarność z innymi programami realizowanymi w ramach NSRO

Komplementarność celów strategicznych Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka (POIG) oraz RPO odnosi się przede wszystkim do zwiększania innowacyjności przedsiębiorstw oraz tworzenia trwałych i lepszych miejsc pracy. W ramach POIG przewidywane są na poziomie krajowym działania dotyczące m.in.: rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, badań i rozwoju nowoczesnych technologii, inwestycji w B+R, innowacje w przedsiębiorstwach, wspieranie tworzenia ponadregionalnych powiązań kooperacyjnych grup przedsiębiorców lub instytucji współpracujących z przedsiębiorstwami oraz rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Wszystkie te działania na poziomie ogólnokrajowym są w pełni komplementarne z możliwymi do realizacji projektami o charakterze regionalnym w ramach priorytetów: „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” oraz „Społeczeństwo Informacyjne”.

Obszar interwencji RPO w zakresie Priorytetów: „Transport”, „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”, „Energetyka”, „Turystyka i Kultura”, „Edukacja oraz „Zdrowie” stanowi uzupełnienie działań o charakterze ponadregionalnym przewidzianych do realizacji w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Jest to szczególnie widoczne w zakresie priorytetów dotyczących: infrastruktury transportowej, ochrony środowiska i ochrony przeciwpowodziowej, infrastruktury energetycznej, turystycznej i kulturowej, szkolnictwa wyższego oraz działań związanych z poprawą efektywności systemu ochrony zdrowia. W przypadkach wielu rodzajów inwestycji tylko wartość lub skala przedsięwzięcia decyduje o realizacji projektu w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.

Priorytety RPO będą również komplementarne ze wsparciem Europejskiego Funduszu Społecznego realizowanym w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (POKL). W szczególności dotyczy to kwestii związanych ze sferą badań i rozwoju, innowacji i przedsiębiorczości, rozwoju społeczeństwa informacyjnego, wsparcia dla powstawania nowych przedsiębiorstw. W tych obszarach szkolenia realizowane w ramach POKL powinny być istotnym uzupełnieniem dla projektów infrastrukturalnych realizowanych w RPO. Przedsięwzięcia w ramach PO KL i RPO są wzajemnie komplementarne także w zakresie wsparcia dla struktur świadczących usługi lokalne w tworzeniu nowych miejsc pracy,

inwestycji w kulturę oraz w kształcenie (zwłaszcza zawodowe oraz w zakresie ochrony zdrowia i infrastruktury społecznej), a także wdrażania systemów informatycznych w zakresie e-government zwiększających dostępność usług świadczonych drogą elektroniczną.

Działania rozwojowe realizowane na obszarze Województwa Dolnośląskiego w ramach RPO będą uzupełniane o projekty o silnym charakterze transgranicznym. Będą one oddziaływać na poprawę sytuacji pogranicza Polski, Czech i Saksonii. Projekty te będą współfinansowane w ramach Programów celu 3 „Europejska Współpraca Terytorialna” (Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Saksonia - Polska 2007 – 2013 oraz Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska na lata 2007 – 2013). Dotyczy to w szczególności terenów województwa znajdujących się bezpośrednio przy granicy z Niemcami i Czechami.

2.7.2 Komplementarność RPO ze wsparciem Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Rybackiego.

Komplementarność RPO z Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW) obejmuje przede wszystkim działania infrastrukturalne objęte współfinansowaniem w ramach Priorytetu „Transport”, „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” oraz „Energetyka”. Na rozwój obszarów wiejskich istotny wpływ będą miały także przedsięwzięcia realizowane w Priorytecie „Społeczeństwo informacyjne” oraz „Edukacja”, ze względu na brak możliwości realizacji działań z tego zakresu w ramach PROW. We wszystkich wymienionych priorytetach dla obszarów wiejskich i małych miast zapewniono odpowiednie preferencje oraz określono minimalny udział w budżecie dla projektów dotyczących tych terenów. Widząc potrzebę rozwoju przedsiębiorstw na obszarach wiejskich, szczególnie w aspekcie bezpośredniego wsparcia inwestycyjnego oraz działalności funduszy pożyczkowych i poręczeniowych, uwzględniono stosowne preferencje w ramach Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność”. Rozwój tak istotnej dla regionu dziedziny jak turystyka nie może się odbyć z pominięciem wsparcia obszarów wiejskich. Dlatego działania lokalne i o mniejszej skali realizowane w ramach PROW będą uzupełniane przez projekty o charakterze ponadlokalnym w ramach priorytetu „Turystyka i Kultura” (przede wszystkim dotyczących turystyki aktywnej i kulturowej).

Ze względu na położenie geograficzne województwa dolnośląskiego, działania realizowane w ramach RPO będą w niewielkim stopniu komplementarne w stosunku do przedsięwzięć przewidzianych do wsparcia w ramach Programu „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013”. Program ten będzie miał jednak pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy regionu poprzez wsparcia dla gospodarstw i przedsiębiorstw zajmujących się produkcją i przetwórstwem rybnym.

2.7.3 Linia demarkacyjna.

W celu wyeliminowania ewentualnego nakładania się interwencji poszczególnych programów operacyjnych współfinansowanych z funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności, EFRROW i EFR, Instytucja Zarządzająca będzie stosować się do zapisów „Linii demarkacyjnej pomiędzy Programami Operacyjnymi Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybackiej” – dokumentu akceptowanego przez Komitet Koordynacyjny NSRO.

W/w dokument szczegółowo określa kryteria rozgraniczające (demarkację), które opierają się głównie na: zasięgu terytorialnym działań, wartości projektów, rodzaju beneficjenta itd. Dokument ten jest efektem uzgodnień wszystkich instytucji zaangażowanych w programowanie rozwoju na lata 2007-2013.

W przypadku Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013, dla ułatwienia potencjalnym wnioskodawcom wyboru odpowiedniego programu pomocowego, w każdym priorytecie umieszczono punkt „Komplementarność i demarkacja” przedstawiający w sposób ogólny możliwe do uzyskania wsparcie z danego zakresu w ramach poszczególnych programów finansowanych ze środków UE.

III. Opis priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013

Priorytet 1

Wzrost konkurencyjności dolnośląskich przedsiębiorstw („Przedsiębiorstwa i Innowacyjność”)

1. Główny cel priorytetu

Celem priorytetu jest wzrost konkurencyjności dolnośląskich przedsiębiorstw, głównie poprzez działania wspomagające rozwój MŚP oraz wzmocnienie i wykorzystanie potencjału sektora B+R. W dłuższej perspektywie wpłynie to na trwałą poprawę zatrudnienia oraz stworzy podstawy do rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

2. Uzasadnienie priorytetu i jego opis

Na Dolnym Śląsku spośród wszystkich zarejestrowanych w systemie REGON podmiotów gospodarczych, aż 99,2% stanowią przedsiębiorstwa zatrudniające do 49 pracowników. Stanowi to o potencjale i znaczeniu sektora MŚP dla regionalnej gospodarki

Identyfikując słabości dolnośląskich mikro, małych i średnich firm należy wskazać na najniższy w kraju udział MŚP w regionalnych nakładach inwestycyjnych. Należy również zaznaczyć, że ok. 82 % wartości inwestycji w tym sektorze finansowane jest ze środków własnych⁵. Oznacza to, że dostęp do kapitału zewnętrznego niezbędnego do realizacji przedsięwzięć rozwojowych jest utrudniony. Dodatkowo, jak wykazano w Dolnośląskiej Strategii Innowacji oraz w analizie sytuacji makroekonomicznej, szczególnie niepokojący jest niski udział nakładów na sferę badawczo-rozwojową w MŚP oraz w sektorze dużych przedsiębiorstw, które z racji rozbudowanych procesów i zróżnicowanej oferty produktowej powinny częściej wdrażać innowacyjne rozwiązania.

Trudność w pozyskiwaniu zewnętrznych komercyjnych źródeł finansowania oraz ograniczony zasób środków własnych stanowią jedne z głównych barier rozwojowych dolnośląskich przedsiębiorstw, szczególnie sektora MŚP.

W związku z powyższym w ramach priorytetu realizowane będą następujące formy wsparcia:

- a) bezpośrednie wsparcie inwestycyjne (poprzez dotacje) dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, przy czym preferowane będą projekty inwestycyjne:
  - wspierające innowacyjność produktową i procesową o charakterze regionalnym, zgodną z DSI / **RSI WD**;
  - wdrażające technologie informacyjne;
  - dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów wynikających z prawa krajowego i wspólnotowego w zakresie ochrony środowiska oraz projekty w zakresie zwiększenia efektywności energetycznej;
  - zwiększające atrakcyjność turystyczną regionu;
  - realizowane w ramach regionalnych sieci współpracy;
- b) bezpośrednie wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw w zakresie działalności badawczo-rozwojowej, poprzez zakup środków trwałych związanych z prowadzeniem prac B+R w przedsiębiorstwach;

⁵ Raport o stanie sektora Małych i Średnich Przedsiębiorstw w Polsce w latach 2004 – 2005, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. <http://pliki.parp.gov.pl/wydaw/rap0405/raport0405.pdf>

- c) wsparcie dla odnawialnych instrumentów finansowanych dla MŚP, szczególnie takich jak regionalne i lokalne fundusze pożyczkowe i poręczeniowe. W tym zakresie dopuszcza się możliwość zastosowania inicjatywy JEREMIE;
- d) ze względu na szczególne znaczenie sektora uzdrowiskowego dla konkurencyjności regionalnego produktu turystycznego oraz potrzebę poprawy wizerunku dolnośląskich uzdrowisk w kraju i za granicą, przewiduje się zastosowanie dotacji inwestycyjnych dla przedsiębiorstw prowadzących działalność uzdrowiskową (bez względu na ich wielkość) zlokalizowanych w miejscowościach uzdrowiskowych.

W zakresie wyżej wymienionych działań szczególna uwaga skierowana będzie na wspieranie rozwoju MŚP inwestujących na terenach o wysokim bezrobociu oraz na obszarach wiejskich i małych miast, jak również na obszarach wsparcia wskazanych w ramach priorytetu IX RPO „Miasta”. Przyczyni się to do poprawy sytuacji gospodarczej tych terenów, z jednej strony poprzez stymulowanie inwestycji tworzących miejsca pracy w istniejących przedsiębiorstwach, a z drugiej poprzez aktywizację mieszkańców w zakładaniu działalności gospodarczej.

Wyżej wymienione formy wsparcia udzielane będą przede wszystkim małym i średnim przedsiębiorstwom. Wsparcie dla dużych przedsiębiorstw, będzie udzielane wyłącznie w wyjątkowych wypadkach i pod następującymi warunkami:

- wysokość wydatków kwalifikowanych nie będzie przekraczała 8 mln PLN,
- udzielone wsparcia przyniesie wyraźne i duże korzyści dla regionu.

Maksymalna wielkość wsparcia dla dużych przedsiębiorstw w ramach priorytetu, nie przekroczy 10% całkowitej alokacji priorytetu.

Efektywność przedsiębiorstw zależy od warunków, w których funkcjonują i które niosą wiele zagrożeń natury finansowej, prawnej, organizacyjnej, technologicznej, itp. W otoczeniu tym występują jednak podmioty działające na rzecz stabilizacji i rozwoju firm. Dlatego należy wspierać przedsiębiorstwa poprzez poprawę dostępności i podnoszenie jakości usług świadczonych na ich rzecz przez Instytucje Otoczenia Biznesu (np.: jednostki działające na Dolnym Śląsku w ramach Krajowego Systemu Usług dla MŚP).

Kolejnym istotnym problemem w rozwoju gospodarki regionalnej są bariery w nawiązywaniu współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami oraz przedsiębiorstwami i sferą badawczo-rozwojową, co skutkuje niewystarczającym wykorzystywaniem osiągnięć sektora B+R przez przedsiębiorstwa. Według podmiotów gospodarczych, badanych w ramach prac nad Dolnośląską Strategią Innowacji problemy te wynikają głównie z wzajemnej nieufności pomiędzy przedsiębiorcami, braku odpowiednich partnerów oraz wysokich kosztów współpracy. Należy zatem dążyć do ułatwienia współpracy wielu partnerów przy realizacji wspólnych celów gospodarczych. Szczególną rolę w tym procesie powinny odegrać Instytucje Otoczenia Biznesu.

W związku z powyższym, w ramach priorytetu wspierane będą przedsięwzięcia:

- a) wzmacniające potencjał usługowy instytucji otoczenia biznesu między innymi poprzez rozwój regionalnej współpracy sieciowej pomiędzy tymi podmiotami,
- b) ułatwiające dostęp do specjalistycznego wsparcia doradczego dla przedsiębiorstw, szczególnie w zakresie innowacyjności oraz wykorzystania osiągnięć sektora B+R (działania te będą realizować cele DSI / RSI WD),
- c) wspierające nawiązywanie kontaktów gospodarczych np.: poprzez udział w przedsięwzięciach targowo – wystawienniczych i misjach gospodarczych.

Istotną kwestią jest zapewnienie kompleksowej obsługi przedsiębiorstw w zakresie doradztwa. Dlatego też w ramach priorytetu preferowane będą projekty Instytucji Otoczenia Biznesu zapewniających taką obsługę (np. w ramach sieci KSU).

Jak wskazano w jednym z celów strategicznych Dolnośląskiej Strategii Innowacji, Dolny Śląsk musi dysponować infrastrukturą innowacyjną, wspierającą zarówno procesy inkubacji, jak i komercjalizacji innowacji. Konieczna jest modernizacja i rozbudowa istniejącego już systemu, jak i jego wyposażenie w nowe elementy. Dolnośląskie firmy, zwłaszcza małe i średnie muszą mieć łatwy dostęp do całego spektrum niezbędnych usług. W celu realizacji powyższych założeń, a także w celu zapewnienia odpowiednich warunków dla powstawania i rozwoju firm, podejmowane będą niezbędne działania w zakresie tworzenia i rozwoju tzw. infrastruktury proinnowacyjnej (np. parki przemysłowe, parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości, centra transferu technologii, centra doskonałości, jednostki naukowe). Działania te doprowadzą do zwiększenia liczby nowopowstających przedsiębiorstw oraz poprawią transfer technologii i komercjalizację wyników prac badawczych przyczyniając się do rozwoju istniejących firm. Zagospodarowana zostanie również infrastruktura pozostała po restrukturyzacji upadających branż przemysłu. Ponadto, jak wykazują badania, występuje istotna korelacja pomiędzy prężnie działającymi instytucjami wsparcia procesów innowacyjnych i nasileniem działalności innowacyjnej przez przedsiębiorstwa.

W związku z powyższym w ramach priorytetu realizowane będą następujące rodzaje wsparcia:

- a) projekty inwestycyjne w zakresie tworzenia i rozwoju infrastruktury wspierającej innowacje np.: parki naukowo–technologiczne, centra transferu technologii, inkubatory technologiczne, centra innowacji;
- b) udzielanie bezpośredniego wsparcia finansowego dla jednostek naukowych, centrów doskonałości na inwestycje w zakresie infrastruktury działalności badawczo-rozwojowej prowadzonej na rzecz przedsiębiorstw;
- c) projekty inwestycyjne w zakresie tworzenia i rozwoju parków przemysłowych;

Preferowane będą parki:

- zlokalizowane na terenach o wysokim bezrobociu oraz na obszarach wsparcia wskazanych w ramach priorytetu IX RPO „Miasta”;
- wykorzystujące infrastrukturę techniczną pozostałą po restrukturyzowanych lub likwidowanych przedsiębiorstwach.

- d) projekty inwestycyjne w zakresie tworzenia i rozwoju inkubatorów przedsiębiorczości.

Preferowane będą inkubatory zlokalizowane na terenach o wysokim bezrobociu oraz na obszarach wiejskich i małych miast, jak również na obszarach wsparcia wskazanych w ramach priorytetu IX RPO „Miasta”.

3. Zgodność priorytetu z opracowaniami strategicznymi

- **Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla spójności (SWW).** Priorytet jest zgodny z zapisami tego dokumentu. Spójność ta dotyczy wytycznej 1.2 „Poprawa poziomu wiedzy i innowacyjności na rzecz wzrostu”, która w szczególności realizowana będzie przez następujące działania: zwiększenie i lepsze ukierunkowanie inwestycji w BRT; ułatwianie innowacji i promowanie przedsiębiorczości; poprawa dostępu do dofinansowania.
- **Programy UE dotyczące innowacyjności.**

Realizacja priorytetu będzie komplementarna z innymi wspólnotowymi instrumentami horyzontalnymi wspierającymi innowacyjność i konkurencyjność, takimi jak np.: 7.

Program Ramowy w zakresie badań i rozwoju technologicznego (7PR), Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji (CIP), programy z zakresu kształcenie ustawicznego. Tym samym, stworzy to warunki do aktywniejszego włączenie się regionu w Europejską Przestrzeń Badawczą oraz w realizację założeń Strategii Lizbońskiej.

- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO).** Działania przewidziane do realizacji w ramach priorytetu, są zgodne z celem strategicznym NSRO, zakładającym tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Ponadto priorytet spójny jest z założeniami celu IV NSRO: Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług. Realizacja celu odbywać się będzie m.in. poprzez: wzrost inwestycji w B+R w przedsiębiorstwach, wzrost współpracy sektora przedsiębiorstw ze sferą B+R, tworzenie i rozwój parków naukowo-technologicznych, centrów transferu technologii, inkubatorów technologicznych, centrów innowacji, rozwijaniu powiązań kooperacyjnych pomiędzy przedsiębiorstwami, budowę klastrów, zwiększenie dostępu przedsiębiorstw do finansowania inwestycji, wspieranie instytucji otoczenia biznesu, dzięki którym możliwe będzie zwiększenie dostępności usług wspierających przedsiębiorczość, bezpośrednią pomoc inwestycyjną i doradczą na rozwój istniejących oraz tworzenie nowych przedsiębiorstw, ułatwianie wprowadzania nowoczesnych rozwiązań wysokiej techniki i wytwarzania innowacyjnych produktów, podniesienie zdolności przedsiębiorstw do wchłaniania nowych technologii i tworzenia nowych rynków, wsparcie dla sektora usług rynkowych, stymulowanie powstawania funduszy pożyczkowych i poręczeniowych.
- **Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku (SRWD).** W opisywanym priorytecie przewidziane zostały działania spójne z działaniami wytyczonymi do realizacji w SRWD. Dotyczy to przede wszystkim sfery gospodarczej, Priorytetu 2: „Budowa gospodarki opartej na wiedzy”, Działanie 1: „Rozwijanie nowoczesnych technik i technologii również w sferze usług oraz umiejętności ich wykorzystania”, w ramach którego przewiduje się wspieranie działalności badawczej i technologicznej prowadzonej w przedsiębiorstwach, stymulowanie rozwoju technik i technologii, tworzenie i wprowadzenie w przedsiębiorstwach istniejących w regionie innowacji technologicznych i organizacyjnych. Priorytet jest również kompatybilny z innymi działaniami w ramach wspomnianego priorytetu, mianowicie z Działaniem 2: „Wspieranie potencjału innowacyjności”, Działaniem 3: „Wsparcie dla transferu technologii”, w ramach których przewiduje się m.in. propagowanie postaw innowacyjnych, tworzenie warunków do absorpcji i dyfuzji innowacji. Ponadto priorytet jest zgodny z priorytetem Strategii „Wspieranie rozwoju MŚP”, które obejmuje dostosowanie rozwiązań prawnych do obowiązujących w UE. Priorytet jest również zgodny z priorytetem - „Promowanie produktów regionalnych i ich marketing”, które przewiduje wsparcie dla nowych mechanizmów promocji, w tym promocji eksportu oraz priorytetem - „Współpraca gospodarcza w regionie”, który obejmuje wspieranie współpracy przedsiębiorstw w regionie, a także tworzenie powiązań sieciowych.
- **Dolnośląska Strategia Innowacji (DSI) / Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2011-2020 (RSI WD)**

Niniejszy priorytet jest zgodny z celami wytyczonymi w Dolnośląskiej Strategii Innowacji. Dotyczy to w szczególności następujących celów: celu 1 – „Wzmacnianie regionalnych bloków kompetencji”; celu 3 – „Budowanie infrastruktury innowacyjnej”; celu 4 – „Finansowanie innowacji”; celu 5 – „Obniżanie barier dla działań innowatorów”. Realizacja przytoczonych celów, w ramach priorytetu odbywać się będzie m.in. za pomocą następujących instrumentów: bezpośredniego wsparcia inwestycyjnego przedsiębiorstw w zakresie działalności badawczo-rozwojowej; przedsięwzięć ułatwiających dostęp do specjalistycznego wsparcia doradczego dla przedsiębiorstw, szczególnie w zakresie innowacyjności oraz wykorzystania osiągnięć sektora B+R; wsparcia inwestycyjnego w zakresie tworzenia i rozwoju infrastruktury wspierającej innowacje; udzielanie bezpośredniego wsparcia dla jednostek naukowych prowadzących badania na rzecz przedsiębiorstw; wspieranie tworzenia regionalnych bloków kompetencji, klastrów.

Samorząd Województwa Dolnośląskiego podjął prace związane z aktualizacją DSI w wyniku których zostanie opracowana i przyjęta RSI WD. Istotnym elementem nowej Regionalnej Strategii Innowacji będą Plany Wykonawcze, które będą uszczegóławiać zapisy RSI WD i przygotowywane będą w cyklach kilkuletnich. Na moment wprowadzania zmian do RPO WD nie jest jeszcze znany ostateczny kształt zaktualizowanej Regionalnej Strategii Innowacji.

4. Lista przykładowych beneficjentów

- przedsiębiorcy,
- instytucje otoczenia biznesu,
- organizacje pozarządowe,
- jednostki naukowe, (w tym placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk),
- szkoły wyższe,
- jednostki samorządu terytorialnego ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki organizacyjne j.s.t. posiadające osobowość prawną.

Wyżej wymieniona przykładowa lista beneficjentów kwalifikujących się do wsparcia w ramach Priorytetu zostanie doprecyzowana w *Szczegółowym opisie osi priorytetowych RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013* oraz w ogłoszeniach o naborze wniosków w ramach Programu.

5. Komplementarność i demarkacja

5.1 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach innych priorytetów RPO:

W ramach priorytetu nie będą finansowane projekty wynikające z opisu następujących osi priorytetowych: „Społeczeństwo informacyjne”, „Transport”, „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”, „Energetyka”, „Turystyka i Kultura”, „Zdrowie” realizowane przez:

- przedsiębiorców prowadzących działalność telekomunikacyjną,
- przedsiębiorców będących zarządcami infrastruktury oraz przedsiębiorcy (przewoźnicy) świadczący usługi przewozowe zgodnie z ustawą z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (Dz. U. z 2007 r. nr 16, poz. 94),
- przedsiębiorców świadczących usługi wodno-ściekowe lub usługi w zakresie gospodarki odpadowej w ramach realizacji zadań jednostek samorządu terytorialnego,

- przedsiębiorców działający w sektorze energetyki,
- zakłady opieki zdrowotnej działające w publicznym systemie ochrony zdrowia.

5.2 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IG

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” są komplementarne z następującymi osiami priorytetowymi PO IG:

- Oś priorytetowa 2 „Infrastruktura sfery B+R”- w zakresie wsparcia dla jednostek naukowych i centrów doskonałości,
- Oś priorytetowa 3 „Kapitał dla innowacji”- w zakresie wsparcia odnawialnych instrumentów finansowych,
- Oś priorytetowa 4 „Inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia” w zakresie:
  - wzornictwa przemysłowego - wsparcie prowadzonej działalności B+R przez przedsiębiorców),
  - wsparcia inwestycji innowacyjnych MŚP,
- Oś priorytetowa 5 „Dyfuzja innowacji” w zakresie:
  - wspierania powiązań kooperacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym
  - wspierania Instytucji Otoczenia Biznesu i ich sieci,
  - wspierania inwestycji dotyczących tworzenia i rozwoju infrastruktury wspierającej innowacje,
- Oś priorytetowa 6 „Polska gospodarka na rynku międzynarodowym” w zakresie wspierania działalności eksportowej MŚP,
- Oś priorytetowa 8 „Społeczeństwo informacyjne - zwiększanie innowacyjności gospodarki” w zakresie wspierania inwestycji z zakresu ICT prowadzonych przez MŚP.

Linia demarkacyjna w w/w zakresie zostanie ustalona na podstawie wielkości projektu, umiejscowienia projektu i charakteru beneficjenta.

5.3 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IS

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” są komplementarne z projektami przewidzianymi do realizacji w ramach Priorytetu 4 PO IS „Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska”, w zakresie wsparcia MŚP na dostosowywanie się do wymogów ochrony środowiska.

Linia demarkacyjna ustalona będzie na podstawie rodzaju beneficjenta.

5.4 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO KL

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” są komplementarne z projektami przewidzianymi do realizacji w ramach PO KL. W szczególności dotyczy to kwestii związanych ze sferą badań i rozwoju, innowacji i przedsiębiorczości, wsparcia dla rozwoju istniejących mikroprzedsiębiorstw oraz doradztwa.

5.5 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach EWT

Projekty charakteryzujące się dużym efektem transgranicznym realizowane na obszarze wsparcia celu III „Europejska Współpraca Transgraniczna” oraz spełniające przynajmniej dwa z czterech warunków tj: wspólne przygotowanie, wspólna realizacja, wspólne finansowanie, wspólny personel, będą realizowane w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Saksonia - Polska 2007 – 2013 oraz Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska na lata 2007 – 2013.

5.6 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFRROW

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” są komplementarne z następującymi działaniami PROW:

- Działanie 1.5. „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”,
- Działanie 3.1. „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”,
- Działanie 3.4. „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”,
- Działanie 4.1 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”

Linia demarkacyjna ustalona będzie na podstawie charakteru beneficjenta, przedmiotu projektu oraz umiejscowienia projektu.

5.7 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFR

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” są komplementarne z następującymi priorytetami Programu „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013”:

- Oś priorytetowa 2 „Akwakultura, rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i rynek rybny produktów rybołówstwa i akwakultury” w zakresie inwestycji przetwórstwo i wprowadzanie ryb do obrotu”
- Oś priorytetowa 4 „Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa” w zakresie zrównoważonego rozwoju obszarów zależnych głównie od rybactwa

Linia demarkacyjna ustalona będzie na podstawie charakteru beneficjenta, przedmiotu projektu oraz umiejscowienia projektu.

6. Kategorie interwencji Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013

W ramach priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” będą miały zastosowanie następujące kategorie interwencji: 02, 03, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 14.

7. Instrument elastyczności (cross financing)

W priorytecie „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” dopuszcza się zastosowanie instrumentu elastyczności w zakresie niezbędnym do osiągnięcia zakładanych celów poszczególnych przedsięwzięć. Przewiduje się możliwość dofinansowania szkoleń, stanowiących uzupełnienie projektów inwestycyjnych, np. szkolenia dla personelu mającego obsługiwać zakupiony w ramach projektu sprzęt.

8. Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna:

W ramach Priorytetu możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany dobrych praktyk oraz doświadczeń w zakresie obszarów przewidzianych do realizacji w niniejszym priorytecie. Na

realizację projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej zostanie przeznaczonych nie więcej niż 0,5% alokacji środków EFRR przewidzianych w tym Priorytecie.

9. Wskaźniki

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki produktu	Liczba projektów z dziedziny B+R w MŚP	szt.	0	64	80
	Liczba projektów dotyczących bezpośredniego wsparcia inwestycyjnego MŚP	szt.	0	800	1 000
	w tym:				
	Mikroprzedsiębiorstwa	szt.	0	400	504
	Małe przedsiębiorstwa	szt.	0	288	360
	Średnie przedsiębiorstwa	szt.	0	112	136
	w tym:				
	dotyczące przedsiębiorstw innowacyjnych	szt.	0	70	90
ograniczające negatywne oddziaływanie na środowisko w MŚP	szt.	0	160	200	
Liczba projektów doradczych świadczonych firmom	szt.	0	72	88	
Wartość dotacji (EFRR) na projekty doradcze świadczone firmom	euro	0	1 300 000	1 600 000	
Wskaźniki rezultatu	Liczba utworzonych miejsc pracy w MŚP (brutto, zatrudnienie w pełnym wymiarze godzin)	etaty	0	6 200	7 800
	w tym:				
	mężczyźni	etaty	0	3 100	3 900
	kobiety	etaty	0	3 100	3 900
	w tym:				
	na obszarach wiejskich	etaty	0	940	1 100
Liczba udzielonych pożyczek	szt.	0	560	700	
Liczba wspartych MŚP w formie pożyczek i poręczeń	szt.	0	1000	3000	
Dla wszystkich wskaźników:					
Źródło pozyskania/weryfikacji danych: IZ					

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Częstotliwość pomiaru: rocznie					

Priorytet 2:

Rozwój społeczeństwa informacyjnego na Dolnym Śląsku („Społeczeństwo informacyjne”)

1. Cel priorytetu

Głównym celem priorytetu jest wspieranie konkurencyjności regionu poprzez rozwój szeroko rozumianej regionalnej i lokalnej infrastruktury społeczeństwa informacyjnego.

Przyczyni się to do zmniejszenia dystansu w dostępie i wykorzystywaniu Internetu i innych technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK), dzielącego społeczeństwo Dolnego Śląska od innych regionów Unii Europejskiej. Istotnym jest także zmniejszenie różnic w tym zakresie występujących wewnątrz regionu, zwłaszcza pomiędzy ośrodkami miejskimi a obszarami wiejskimi. Udział w budżecie priorytetu projektów dotowanych na obszarach wiejskich i małych miast wynosił będzie nie mniej niż 38%.

2. Uzasadnienie priorytetu i jego opis

Aby poprawić wydajność i konkurencyjność regionu niezbędne jest upowszechnienie technologii informacyjno-komunikacyjnych. Dystans dzielący Polskę i Dolny Śląsk w tym zakresie od krajów „starej UE” jest ogromny. Jak wykazano w analizie społeczno-gospodarczej w regionie tylko około 31 % gospodarstw domowych posiada komputer, z tego dostęp do Internetu ma zaledwie 17,1% (UE – średnia 43%). Niekorzystny jest również fakt, że z szerokopasmowego dostępu do Internetu w regionie korzysta zaledwie 1/3 gospodarstw domowych i to głównie w miastach. Sytuacja w przedsiębiorstwach i administracji publicznej kształtuje się lepiej niż w obszarze odbiorców indywidualnych, jednak często jest niewystarczająca dla wprowadzania bardziej złożonych systemów i usług informacyjnych. Szacuje się, że poziom zaawansowania elektronicznych usług publicznych (e-administracja, e-zdrowie, e-nauka, e-biznes) wynosi niespełna 20% (w krajach UE – 68%). Dodatkowo poziom pełnej interaktywności usług publicznych (uwzględniających dokonywanie płatności on-line) jest bardzo słabo rozwinięty, zaledwie na kilkuprocentowym poziomie przy średniej unijnej wynoszącej 40%. Dysproporcje w rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych są szczególnie widoczne na obszarach wiejskich.

Taka sytuacja stwarza potrzebę realizacji projektów o charakterze infrastrukturalnym dotyczących:

- budowy lub rozbudowy regionalnych i lokalnych szerokopasmowych i bezpiecznych sieci, zwłaszcza na obszarach wiejskich i małych miast,
- rozwoju bezpiecznych systemów transmisji danych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii,
- tworzenie publicznych punktów dostępu do Internetu jako uzupełnienie sieci.

Poprawa powszechnego dostępu do informacji realizowana będzie poprzez przedsięwzięcia pozwalające na rozwój e-usług publicznych o wymiarze regionalnym i lokalnym. W tym zakresie wdrażane będą projekty dotyczące:

- budowy, przebudowy i rozbudowy infrastruktury informacyjnej administracji publicznej umożliwiającej sprawny i bezpieczny dostęp do zasobów danych oraz informacji,
- tworzenia nowych i udoskonalania istniejących usług i aplikacji pozwalających na sprawny system obsługi obywateli i podmiotów gospodarczych (np. pozwalające na uwzględnienie podpisu elektronicznego, elektronicznego obiegu dokumentów, itp),

- tworzenia nowych i udoskonalania istniejących cyfrowych zasobów informacji oraz systemów elektronicznej archiwizacji baz danych wykorzystywanych przez obywateli oraz podmioty gospodarcze (np. systemy informacji przestrzennej).

W ramach tego rodzaju projektów możliwe będzie uzyskanie wsparcia na kształcenie kadr wdrażających i obsługujących systemy i technologie informacyjne - jeżeli będzie to niezbędne do osiągnięcia zakładanych celów projektów (w ramach cross financing).

Realizowane projekty uwzględniać muszą szybki rozwój technologiczny, przestrzegać zasady neutralności technologicznej oraz otwartego dostępu.

Preferowane będą przedsięwzięcia o charakterze ponadlokalnym i zmierzające do integracji systemów informacyjnych na poziomie regionalnym i krajowym. Ponadto preferowane będą projekty przyczyniające się do rozwoju „społeczeństwa partycypacyjnego”, np. poprawiające dostępność do technologii informacyjnych i komunikacyjnych dla osób niepełnosprawnych i starszych.

Realizacja priorytetu pozwoli na zapewnienie większej dostępności do informacji i e-usług mieszkańcom oraz podmiotom gospodarczym w regionie, co przyczyni się do rozwoju społeczno-ekonomicznego.

3. Zgodność priorytetu z opracowaniami strategicznymi

- **Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla spójności (SWW)** - Priorytet jest zgodny z wytyczną 1.2. Poprawa poziomu wiedzy i innowacyjności na rzecz wzrostu poprzez realizację działania 1.2.3. Promowanie społeczeństwa informacyjnego dla wszystkich. W ramach tej wytycznej przewiduje się następujące działania: zapewnienie wykorzystania TIK (technologii informacyjno-komunikacyjnych) przez przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowe oraz promowanie rozwoju poprzez zrównoważone wsparcie dla podaży i popytu na towary i usługi z zakresu TIK, zarówno publiczne jak i prywatne; dodatkowo przewiduje się zapewnienie dostępności do infrastruktury TIK i powiązanych z nią usług po przystępnych cenach i o takim stopniu rozwoju, aby mogły być świadczone zwłaszcza na obszarach peryferyjnych i wiejskich oraz w nowych państwach członkowskich.
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO)** - Priorytet jest zgodny z założeniami celu IV NSRO - Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług, w którym mowa w celu szczegółowym o rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Zakłada się w nim wdrażanie nowoczesnych usług świadczonych drogą elektroniczną, w tym wprowadzenie elektronicznych usług e-government. Ponadto wprowadzone zostaną elektroniczne platformy usług publicznych z zakresu zabezpieczenia społecznego, rozliczenia z fiskusem lub też rejestracji działalności gospodarczej. Przyczyni się to do wzrostu wydajności pracy, zmniejszenia kosztów prowadzenia działalności gospodarczej, powstawania nowych produktów i usług oraz poprawy jakości usług.
- **Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku (SRWD)** - Implementacja priorytetu RPO przyczyni się do realizacji następujących priorytetów i działań Strategii Województwa Dolnośląskiego:
  - W sferze społecznej Strategii działanie „Zapewnienie powszechnego dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych” poprzez wspieranie projektów dotyczących infrastruktury dostępu szerokopasmowego Internetu dla sfery publicznej i komercyjnej oraz dostępu do usług elektronicznych dla mieszkańców.

- W sferze gospodarczej Strategii, priorytet „Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Dolnego Śląska”, między innymi poprzez projekty informacyjne i tworzenie platform internetowych ukierunkowanych na lepsze promowanie walorów regionu oraz zwiększające możliwości informowania na temat zachęt inwestycyjnych dla potencjalnych inwestorów oraz priorytet „Budowa gospodarki opartej na wiedzy” między innymi poprzez projekty związane z rozwijaniem technologii informacyjno-komunikacyjnej.

4. Lista przykładowych beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną
- administracja rządowa
- organizacje pozarządowe
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych
- instytucje kultury
- szkoły wyższe
- zakłady opieki zdrowotnej działające w publicznym systemie ochrony zdrowia
- przedsiębiorcy

Wyżej wymieniona przykładowa lista beneficjentów kwalifikujących się do wsparcia w ramach Priorytetu zostanie doprecyzowana w *Szczegółowym opisie osi priorytetowych RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013* oraz w ogłoszeniach o naborze wniosków w ramach Programu.

5. Komplementarność i demarkacja Priorytetu”

5.1 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Społeczeństwo informacyjne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach innych priorytetów RPO

- W ramach priorytetu nie przewiduje się wsparcia projektów, których efektem będzie wyłącznie „wewnętrzne” usprawnienie funkcjonowania pojedynczych podmiotów (za wyjątkiem administracji samorządowej i rządowej). Tego typu projekty będą wspierane w innych priorytetach np. dotyczących edukacji, zdrowia, środowiska, bezpieczeństwa, itp.
- Projekty inwestycyjne dot. technologii informacyjno-komunikacyjnych, które będą miały zastosowanie w przedsiębiorstwach oraz projekty w zakresie współpracy jednostek sektora B+R, będą realizowane w priorytecie „Przedsiębiorstwa i innowacyjność”.
- W niniejszym priorytecie będą wspierane tylko przedsiębiorstwa prowadzące działalność telekomunikacyjną realizujące projekty związane z rozbudową infrastruktury.
- W niniejszym priorytecie nie będą wspierane projekty wskazane do realizacji na obszarze wsparcia w ramach priorytetu „Miasta” (wymienione w załączniku do Lokalnego Programu Rewitalizacji, zgodnie z wytycznymi IZ).

5.2 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Społeczeństwo informacyjne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IG

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Społeczeństwo informacyjne” są komplementarne z projektami przewidzianymi do wsparcia w priorytecie VII PO IG „Społeczeństwo informacyjne - budowa elektronicznej administracji”. O możliwości

wsparcia w ramach RPO lub PO IG decyduje charakter projektu i rodzaj wnioskodawcy.

5.3 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Społeczeństwo informacyjne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IŚ

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu II RPO „Społeczeństwo informacyjne” są komplementarne do obszaru wsparcia priorytetu XIV PO IŚ „Infrastruktura Szkolnictwa Wyższego”. O możliwości wsparcia w ramach RPO lub PO IŚ decyduje charakter i wartość projektu.

5.4 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Społeczeństwo informacyjne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO KL

Obszar interwencji priorytetu RPO „Społeczeństwo informacyjne” jest komplementarny do inwestycji ESF w e-umiejętności finansowanych w ramach priorytetów PO KL dotyczących edukacji i zdolności przystosowania (Priorytety 3 i 9 oraz odpowiednio 2 i 8).

5.5 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Społeczeństwo informacyjne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach EWT

Projekty charakteryzujące się dużym efektem transgranicznym realizowane na obszarze wsparcia celu III „Europejska Współpraca Transgraniczna” oraz spełniające przynajmniej dwa z czterech warunków tj: wspólne przygotowanie, wspólna realizacja, wspólne finansowanie, wspólny personel, będą realizowane w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Saksonia - Polska 2007 – 2013 oraz Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska na lata 2007 – 2013.

5.6 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Społeczeństwo informacyjne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFRROW

W ramach tego priorytetu będą podejmowane działania komplementarne z pomocą udzielaną w następujących działaniach PROW 2007-2013:

- Działanie 3.3 „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” PROW w zakresie upowszechniania dostępu do Internetu
- Działanie 4.1 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”.

5.7 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Społeczeństwo informacyjne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFR

W ramach RPO nie przewidziano działań komplementarnych do obszaru wsparcia Programu „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013”.

6. Kategorie interwencji Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013

W ramach priorytetu „Społeczeństwo informacyjne” będą miały zastosowanie następujące kategorie interwencji: 10,11,13.

7. Instrument elastyczności (cross financing)

W priorytecie „Społeczeństwo informacyjne” przewiduje się zastosowanie instrumentu elastyczności w zakresie wskazanym w pkt 2 „Uzasadnienie priorytetu i jego opis”.

Instrument będzie dotyczył wydatków bezpośrednio związanych z realizacją celów projektu np. szkolenie personelu, który będzie obsługiwał zakupiony w ramach projektu sprzęt/oprogramowanie lub szkolenia związane bezpośrednio z uruchomieniem infrastruktury.

8. Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna:

W ramach Priorytetu możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany dobrych praktyk oraz doświadczeń w zakresie obszarów przewidzianych do realizacji w niniejszym priorytecie. Na realizację projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej zostanie przeznaczonych nie więcej niż 0,5% alokacji środków EFRR przewidzianych w tym Priorytecie.

9. Wskaźniki

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki produktu	Liczba projektów realizowanych w zakresie społeczeństwa informacyjnego	szt.	0	55	70
	w tym: liczba projektów dotyczących e-usług	szt.	0	28	36
Wskaźniki rezultatu	Liczba osób, które uzyskały dostęp do szerokopasmowego Internetu	osoby	0	200 000	250 000
	w tym: na obszarach wiejskich	osoby	0	60 000	75 000
	Liczba nowych węzłów dostępowych w posiadaniu administracji publicznej	szt.	0	240	300
Dla wszystkich wskaźników: Źródło pozyskania/weryfikacji danych: IZ Częstotliwość pomiaru: rocznie					

Priorytet 3: Rozwój infrastruktury transportowej na Dolnym Śląsku („Transport”)

1. Cel priorytetu

Głównym celem priorytetu jest modernizacja i rozbudowa istniejącej infrastruktury transportowej w taki sposób, aby zmodernizować sieć połączeń transportowych z sąsiednimi regionami oraz połączeń wewnętrznych przyczyniających się do rozwoju obszarów aktywności gospodarczej, w tym turystycznej. Zapewni to powiązanie regionalnej sieci dróg z krajowym i międzynarodowym układem transportowym. Nie mniej ważne są działania przyczyniające się do rozwoju i usprawnienia transportu zbiorowego oraz zmniejszenia jego uciążliwości dla środowiska naturalnego oraz likwidowania barier dla niepełnosprawnych. Udział w budżecie priorytetu projektów dotowanych na obszarach wiejskich i małych miast wynosić będzie nie mniej niż 38%.

2. Uzasadnienie priorytetu i jego opis

Na terenie regionu funkcjonuje rozbudowana siatka dróg, w tym dróg o znaczeniu międzynarodowym (autostrada A-4 i A-18). Wskaźnik gęstości sieci dróg o twardej nawierzchni przewyższa średnią krajową o 9,5 km/100 km², co plasuje województwo dolnośląskie na 4 miejscu w Polsce. Rozbudowana infrastruktura drogowa związana jest z dużą liczbą obiektów inżynierskich. Silnym stroną regionalnej infrastruktury drogowej towarzyszy jednak szereg słabości. Kluczową niedogodnością jest niski standard techniczny i funkcjonalny większości dróg oraz pogłębiająca się degradacja istniejącej sieci, która wynika głównie z faktu prowadzenia ciężkiego ruchu tranzytowego nieprzystosowanymi do tego drogami publicznymi. Niezwykle uciążliwe jest również wysokie natężenie ruchu przekraczające na niektórych odcinkach wymagany poziom swobody ruchu. W związku z brakiem obwodnic wielu miast i miejscowości zjawisko to jest szczególnie uciążliwe na drogach miejskich. Bardzo odczuwalny jest także niezadowolający stan infrastruktury towarzyszącej drogom (parkingi, miejsca obsługi podróżnych, itp.), infrastruktury związanej z bezpieczeństwem i zarządzaniem ruchem oraz niewystarczająca ilość przepraw mostowych, przede wszystkim na rzece Odrze. Tranzytowy charakter regionu oraz spodziewany wzrost liczby samochodów w niedalekiej przyszłości może doprowadzić do paraliżu komunikacyjnego pomiędzy ośrodkami regionalnymi i pozostałymi obszarami, co niekorzystnie wpłynie na rozwój gospodarczy województwa oraz będzie negatywnie oddziaływać na środowisko naturalne. Dlatego konieczne jest podjęcie interwencji, która zatrzyma negatywne tendencje i sprzyjać będzie realizacji strategicznej wizji rozwoju Dolnego Śląska jako regionu węzłowego.

W związku z powyższym w ramach priorytetu realizowane będą projekty dotyczące:

- poprawy jakości połączeń drogami wojewódzkimi, powiatowymi i w uzasadnionych przypadkach gminnymi (przede wszystkim o dużym natężeniu ruchu) z drogami krajowymi, co doprowadzi do poprawy komunikacji z regionalnymi ośrodkami wzrostu gospodarczego i siecią TEN-T. Poprzez poprawę komunikacji w/w dróg z siecią dróg krajowych nastąpi również poprawa połączenia pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi,
- budowy obwodnic miast i miejscowości oraz poprawy połączeń tranzytowych przez miasta, w których występuje duże natężenie ruchu,
- poprawy dostępności ośrodków rozwoju gospodarczego zarówno o znaczeniu regionalnym (np. specjalne strefy ekonomiczne, parki technologiczne i przemysłowe) oraz lokalnych centrów aktywności gospodarczej w tym, szczególnie na terenach

o wysokim bezrobociu. Istotne jest także ułatwienie dojazdu do miejsc atrakcyjnych turystycznie,

- modernizacji i budowy obiektów inżynierskich zwiększających m.in. ilość przepraw mostowych przez rzekę Odrę w celu poprawy dostępności transportowej wielu miast.

W ramach wyżej wymienionych przedsięwzięć należy przewidzieć w uzasadnionych przypadkach dostosowanie dróg do nacisku 115 kN/oś. Przy budowie i przebudowie dróg wskazana jest równoczesna realizacja infrastruktury towarzyszącej oraz bezpieczeństwa i zarządzania ruchem, w tym inteligentnych systemów transportowych. Możliwe jest również przeprowadzenie inwestycji polegającej wyłącznie na budowie infrastruktury towarzyszącej oraz bezpieczeństwa i zarządzania ruchem, w tym inteligentnych systemów transportowych (bez modernizacji szlaku komunikacyjnego), ale jedynie w przypadku projektów o charakterze regionalnym.

W ramach infrastruktury drogowej możliwa będzie również realizacja projektów integrujących transport drogowy z transportem kolejowym oraz z transportem śródlądowym.

Pomimo tego, iż w ostatnich latach długość czynnych linii kolejowych na Dolnym Śląsku zmniejszyła się o ok. 276 km, to w regionie eksploatowanych jest ok. 8,9% całkowitej długości linii kolejowych w Polsce. Pod względem gęstości sieci linii kolejowych województwo sytuuje się znacznie powyżej średniej krajowej, jednak znaczna część linii kolejowych charakteryzuje się niskimi parametrami technicznymi. Jest to jedna z przyczyn zawieszenia oraz likwidowania wielu połączeń kolejowych. Dużą bolączką komunikacji kolejowej w regionie jest przestarzały pasażerski tabor kolejowy oraz wielce uciążliwy dla podróżnych niski standard dworców i przystanków kolejowych. Biorąc pod uwagę fakt odwiedzania województwa przez wielu przyjezdnych, sytuacja ta wystawia regionowi niekorzystną wizytówkę. W związku z ograniczonym budżetem programu oraz jego regionalnym charakterem działania podejmowane w ramach priorytetu w dziedzinie transportu kolejowego skupiać się będą na:

- poprawie stanu pasażerskiego taboru kolejowego wykorzystywanego do dolnośląskich przewozów regionalnych. Projekty realizowane w tym zakresie muszą być zgodne ze *Strategią dla transportu kolejowego do roku 2009*
- likwidacji ograniczeń (wąskich gardeł) wynikających z braku lub złego stanu infrastruktury kolejowej (wyłącznie projekty o dużym znaczeniu dla regionu),
- wykorzystaniu potencjału komunikacji kolejowej, w celu usprawnienia obsługi ruchu pasażerskiego w miastach.

Jak wykazano w Analizie społeczno-gospodarczej województwa dolnośląskiego w zakresie zbiorowego transportu miejskiego i podmiejskiego, pomimo stosunkowo gęstej sieci połączeń oraz rozbudowanej sieci przystanków i stacji, sytuacja na Dolnym Śląsku daleka jest od zadowalającej. Dotkliwy jest brak nowoczesnego przyjaznego dla środowiska taboru (obecnie używany jest w większości mocno przestarzały). Na terenach zabudowanych odczuwalny jest wysoki udział emisji zanieczyszczeń powietrza ze środków transportu oraz przekraczanie norm akustycznych. W organizacji transportu zbiorowego widoczna jest niewystarczająca integracja różnych rodzajów transportu w układzie miejskim i podmiejskim.

Dlatego też w dziedzinie zbiorowego transportu miejskiego i podmiejskiego realizowane będą projekty dotyczące:

- zakupu nowych, przyjaznych dla środowiska środków transportu zbiorowego do obsługi istniejących i planowanych linii tramwajowych oraz autobusowych,
- budowy, przebudowy i rozbudowy infrastruktury niezbędnej do uruchomienia nowych linii,

- budowy, przebudowy i rozbudowy stosownej infrastruktury towarzyszącej, w tym także integrującej różne środki transportu np. węzłowe dworce przesiadkowe, zajezdnie, systemy centralnego sterowania ruchem, dystrybucji biletów, informacji oraz monitoringu bezpieczeństwa, podstacje zasilające dla trakcji tramwajowej.

Działania realizowane w ramach priorytetu będą uwzględniać potrzeby osób niepełnosprawnych, szczególnie w zakresie dostosowania taboru i infrastruktury do potrzeb osób z ograniczoną zdolnością poruszania. Ponadto w uzasadnionych przypadkach realizowane projekty powinny uwzględniać infrastrukturę niezbędną do stosowania nowoczesnych rozwiązań ICT.

3. Zgodność priorytetu z opracowaniami strategicznymi

- **Strategiczne Wytyczne Wspólnoty dla spójności (SWW)** – w dokumencie tym w wytycznej 1.1.1 Rozszerzenie i poprawa infrastruktury transportowej stwierdzono, iż skuteczna, elastyczna i bezpieczna infrastruktura transportowa jest koniecznym warunkiem rozwoju gospodarczego, ponieważ ułatwiając przepływ ludzi i towarów, przyczynia się do zwiększenia wydajności, a tym samym perspektyw rozwoju poszczególnych regionów. Ponadto zgodnie z zapisami tego dokumentu konieczne jest dostosowanie inwestycji w infrastrukturę do specyficznych potrzeb i stopnia rozwoju gospodarczego poszczególnych regionów i państw.
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO)** – w analizie SWOT jako słabe strony wymienia się m.in. niską jakość połączeń transportowych pomiędzy głównymi ośrodkami życia gospodarczego, brak zintegrowanych systemów transportu publicznego oraz niską dostępność i jakość usług transportowych. Wśród celów polityki spójności w Polsce wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie NSRO wymienia się jako trzeci budowę i modernizację infrastruktury technicznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów.
- **Strategia dla transportu kolejowego do roku 2009** – Działania w ramach priorytetu skierowane na wsparcie transportu kolejowego są zbieżne z celami Strategii i są ukierunkowane przede wszystkim na wzrost efektywności gospodarowania w sektorze kolejnictwa oraz sprzyjanie systematycznemu podnoszeniu jakości obsługi użytkowników kolei. W opracowywaniu jest również Strategia dla transportu kolejowego do roku 2013.
- **Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku (SRWD)** – Priorytet jest zgodny z Działaniem 2.1.4 Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego – kształtowanie układów komunikacyjnych sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi społecznemu i gospodarczemu regionu. Obejmuje ono przedsięwzięcia zmierzające do kompleksowej modernizacji i przebudowy istniejących układów komunikacyjnych, tak aby w sposób jak najbardziej efektywny dokonywało się rozprzestrzenianie impulsów rozwoju społeczno-gospodarczego, generowanych w ośrodkach wzrostu oraz dążenie do takiego kształtowania się tych zjawisk, aby zachowywały one w pełni zasady zrównoważonego rozwoju i stałego podnoszenia poziomu bezpieczeństwa.

4. Lista przykładowych beneficjentów

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- przedsiębiorcy

Wyżej wymieniona przykładowa lista beneficjentów kwalifikujących się do wsparcia w ramach Priorytetu zostanie doprecyzowana w *Szczegółowym opisie osi priorytetowych RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013* oraz w ogłoszeniach o naborze wniosków w ramach Programu.

5. Komplementarność i demarkacja

5.1 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Transport” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach innych priorytetów RPO:

W ramach priorytetu przewidziano wsparcie dla przedsiębiorców będących zarządcami infrastruktury oraz przedsiębiorców (przewoźników) świadczących usługi zgodnie z ustawą z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (Dz. U. z 2007 r. nr 16, poz. 94). Wyżej wymienieni przedsiębiorcy mogą się także ubiegać o wsparcie w ramach priorytetu „Przedsiębiorstwa i innowacyjność” w zakresie przewidzianych tam przedsięwzięć objętych pomocą.

Projekty dotyczące drogowej infrastruktury towarzyszącej (parkingi, itp.) przy obiektach atrakcyjnych turystycznie będą realizowane w ramach priorytetu „Turystyka i Kultura”.

W niniejszym priorytecie nie będą wspierane projekty, wskazane do realizacji na obszarze wsparcia w ramach priorytetu „Miasta” (wymienione w załączniku do Lokalnego Programu Rewitalizacji, zgodnie z wytycznymi IZ).

5.2 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Transport” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IG

W ramach niniejszego priorytetu nie przewiduje się działań komplementarnych do interwencji przewidzianych w Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka.

5.3 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Transport” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IS

W ramach priorytetu realizowane będą komplementarne projekty do tych przewidzianych w ramach Priorytetu 6 PO IS – „Rozwój sieci drogowej TEN-T”; Priorytetu 7- „Transport przyjazny środowisku” oraz Priorytetu 8 – „Bezpieczeństwo transportu i krajowe sieci transportowe”. Decydujące o możliwości wsparcia w RPO lub PO IS będzie charakter oraz wartość projektu.

5.4 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Transport” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO KL

W ramach niniejszego priorytetu nie przewiduje się działań komplementarnych do interwencji przewidzianych w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki.

5.5 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Transport” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach EWT

Projekty charakteryzujące się dużym efektem transgranicznym realizowane na obszarze wsparcia celu III „Europejska Współpraca Transgraniczna” oraz spełniające przynajmniej dwa z czterech warunków tj: wspólne przygotowanie, wspólna realizacja, wspólne finansowanie, wspólny personel, będą realizowane w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Saksonia - Polska 2007 – 2013 oraz Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska na lata 2007 – 2013.

5.6 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Transport” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFRROW

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Transport” są komplementarne do działania 1.7 PROW 2007-2013 „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa”. O możliwości wsparcia w ramach RPO lub PROW decyduje charakter i umiejscowienie projektu.

5.7 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Transport” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFR

W ramach priorytetu nie przewidziano działań komplementarnych w tym obszarze wsparcia do działań objętych Programem „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013”.

6. Kategorie interwencji Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013

W ramach priorytetu „Transport” będą miały zastosowanie następujące kategorie interwencji: 16, 18, 23, 52.

7. Instrument elastyczności (cross financing)

W priorytecie „Transport” nie przewiduje się zastosowania instrumentu elastyczności.

8. Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna :

W ramach Priorytetu możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany dobrych praktyk oraz doświadczeń w zakresie obszarów przewidzianych do realizacji w niniejszym priorytecie. Na realizację projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej zostanie przeznaczonych nie więcej niż 0,5% alokacji środków EFRR przewidzianych w tym Priorytecie.

9. Wskaźniki

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki produktu	Liczba projektów w zakresie transportu	szt.	0	35	55
	Długość nowych dróg	km	0	24	45
	w tym:				
	drogi regionalne	km	0	8	25
	drogi lokalne,	km	0	16	20
	Długość zmodernizowanych dróg	km	0	80	100
	w tym:				
	drogi regionalne	km	0	30	35
	drogi lokalne	km	0	50	65
Liczba zakupionego taboru komunikacji miejskiej	szt.	0	48	60	

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
	Liczba miejsc w zakupionym taborze komunikacji miejskiej	szt.	0	5600	7000
	Liczba zakupionego taboru kolejowego	szt.	0	17	17
	Liczba miejsc w zakupionym taborze kolejowym	szt.	0	3000	3000
	Długość zmodernizowanych linii kolejowych	km	0	8	8
Wskaźniki rezultatu	Przyrost liczby ludności korzystającej z komunikacji miejskiej wspartej z programu	osoby	0	1 081 200	1 351 500
	Oszczędność czasu w euro /na nowych drogach i zmodernizowanych/ w przewozach pasażerskich i towarowych	euro/rok	0	50 000 000	72 000 000
	Oszczędność czasu w euro /na nowych i zmodernizowanych liniach kolejowych/ w przewozach pasażerskich i towarowych	euro/rok	0	1 400 000	1 400 000
Dla wszystkich wskaźników:					
Źródło pozyskania/weryfikacji danych: IZ					
Częstotliwość pomiaru: rocznie					

Priorytet 4:

Poprawa stanu środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwa ekologicznego i przeciwpowodziowego Dolnego Śląska („Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”)

1. Cel priorytetu

Głównym celem priorytetu jest poprawa stanu środowiska naturalnego, zapobieganie jego degradacji i zachowanie różnorodności biologicznej oraz walorów przyrodniczych Dolnego Śląska, a także poprawa poziomu bezpieczeństwa w regionie, poprzez przeciwdziałanie naturalnym i technologicznym zagrożeniom, likwidację ich skutków oraz wspieranie działających w tym zakresie służb ratowniczych. Udział w budżecie priorytetu projektów dotowanych na obszarach wiejskich i małych miast wynosił będzie nie mniej niż 38%.

2. Uzasadnienie priorytetu i jego opis

Wieloletnie zapóźnienia infrastrukturalne w zakresie ochrony środowiska wymagają pilnych działań, zmierzających do eliminacji występujących zagrożeń dla jakości środowiska naturalnego, a także ochrony i racjonalnego wykorzystania istniejących wartości i zasobów przyrodniczych. W celu osiągnięcia głównych założeń priorytetu należy podjąć szereg różnorodnych działań skierowanych przede wszystkim na zapobieganie degradacji oraz poprawę stanu środowiska.

Dużą słabością regionu jest jakość wód powierzchniowych (zanieczyszczonych głównie działalnością bytową i gospodarczą) oraz niewystarczająca ochrona wód podziemnych. Jak wykazano w analizie społeczno-gospodarczej programu region w ośrodkach miejskich charakteryzuje się dobrym wyposażeniem w wodociągi i kanalizację. Znaczne braki infrastruktury w tym zakresie, zwłaszcza w odniesieniu do kanalizacji, obserwowane są natomiast na obszarach wiejskich (jedynie niewiele ponad 20% mieszkańców wsi korzysta z kanalizacji). Słabością Dolnego Śląska jest także brak wystarczającej infrastruktury w zakresie oczyszczania ścieków. Mimo licznych obiektów (prawie 290) ich efektywność niejednokrotnie jest niewystarczająca. Dodatkowo widoczne są wyraźne dysproporcje w przestrzennym ich rozmieszczeniu i dostępności na niekorzyść obszarów wiejskich.

Działania w tym obszarze powinny więc koncentrować się przede wszystkim na ochronie wód, zarówno powierzchniowych jak i podziemnych, poprzez wspieranie przedsięwzięć polegających na zapobieganiu powstawania zanieczyszczeń oraz redukcji zanieczyszczeń przedostających się do środowiska wodnego.

W ramach priorytetu wspierane będą projekty dotyczące:

- budowy i modernizacji oczyszczalni ścieków,
- budowy i modernizacji sieci wodociągowej (w tym dotyczących ujęć wody) i kanalizacyjnej,
- działania z zakresu sanitacji i racjonalnego gospodarowania wodą, zwłaszcza na obszarach wiejskich i terenach objętych ochroną np. siecią Natura 2000 oraz na terenach turystycznych, czy uzdrowiskowych.

W przypadku projektów dotyczących kanalizacji i oczyszczalni ścieków realizowane będą projekty zgodne z Krajowym Programem Oczyszczania Ścieków Komunalnych (w zakresie wskazanych w tym dokumencie aglomeracji od 2 tys. do 15 tys. RLM). W przypadku infrastruktury wodociągowej wspierane będą przedsięwzięcia realizowane przede wszystkim na obszarach wiejskich. Na obszarach miejskich współfinansowane będą wyłącznie zadania z zakresu poprawy jakości wody. Preferowane będą projekty zintegrowane tzn. dotyczące jednocześnie obu elementów: infrastruktury (oczyszczanie ścieków, dostarczanie wody) lub

uzupełniająca istniejącą infrastrukturę (np. uzupełnienie istniejącej sieci wodociągowej siecią kanalizacyjną lub indywidualnymi systemami oczyszczania ścieków). Przy systemach służących oczyszczaniu ścieków przewiduje się możliwość instalowania infrastruktury służącej produkcji energii z odpadów pościekowych.

Na Dolnym Śląsku jakość powietrza atmosferycznego jest niska. Region znajduje się w grupie województw o najwyższej ilości zanieczyszczeń emitowanych do powietrza. Na obszarze województwa są miejsca, nad którymi bardzo często dochodzi do okresowych stężeń pyłów i zanieczyszczeń gazowych, ponadto wysoki jest udział emisji niskiej. Zjawisko to szczególnie uciążliwe jest na obszarach miejskich.

W ramach priorytetu realizowane będą działania przyczyniające się do poprawy jakości powietrza, dzięki obniżeniu wielkości emisji z obiektów użyteczności publicznej poprzez modernizację zlokalizowanych w nich źródeł ciepła. Preferowane będą przedsięwzięcia:

- realizowane na obszarach o dużej gęstości zaludnienia,
- mające wpływ na tereny objęte ochroną np. siecią Natura 2000,
- zlokalizowane na terenach turystycznych czy uzdrowiskowych.

Jak wykazano w analizie na terenie województwa eksploatowane są liczne wysypiska odpadów komunalnych i składowiska odpadów przemysłowych. Pod względem ogólnej ich powierzchni region zajmuje 1 miejsce w kraju. Niepokojący jest jednak ich stan. Problemem regionu jest ponadto konieczność likwidacji „dzikich wysypisk śmieci” oraz odbywająca się na niewielką skalę selektywna zbiórka odpadów i ich recykling.

W ramach niniejszego priorytetu realizowane będą projekty zawarte w Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami:

- dotyczące budowy i rozbudowy nowoczesnych obiektów obsługujących do 150 tys. mieszkańców zajmujących się zbiórką, segregacją, składowaniem, recyklingiem, unieszkodliwianiem różnego typu odpadów,
- przyczyniające się do likwidacji „dzikich wysypisk śmieci” zwłaszcza na obszarach turystycznych czy uzdrowiskowych oraz objętych ochroną np. siecią Natura 2000,
- dotyczące rekultywacji wyłączonych z eksploatacji składowisk szczególnie zagrażających środowisku.

Ponadto przewiduje się możliwość realizowania projektów związanych z możliwością odzyskiwania energii z odpadów w ramach kogeneracji oraz wykorzystania biogazu.

Słabością regionu jest duży odsetek terenów zdegradowanych i zdewastowanych w ogólnej powierzchni. Na chwilę obecną rekultywacji wymaga 6764 ha, co stawia województwo dolnośląskie na drugim miejscu w kraju. Głównie są to tereny po działalności wydobywczej i przemysłowej. Mocno zniszczone są także obszary byłych radzieckich baz wojskowych oraz obszary ich poligonów. Uszkodzone i zagrożone są obszary leśne wartościowe pod względem turystycznym.

W związku z tym w ramach priorytetu wspierane będą działania z zakresu rekultywacji obszarów zdegradowanych (poprzemysłowych i powojсковych) polegające na zagospodarowaniu tych terenów na cele przyrodnicze, rekreacyjno-wypoczynkowe oraz gospodarki proekologicznej. Preferowane będą projekty zlokalizowane na terenach turystycznych czy uzdrowiskowych oraz terenach objętych ochroną, np. siecią Natura 2000. W ramach priorytetu ważnym zadaniem będzie również likwidacja nieczynnych mogiłników i składowisk materiałów niebezpiecznych, a także rozminowanie terenów powojсковych

Województwo pod względem różnorodności biologicznej i walorów krajobrazowych należy do najbardziej atrakcyjnych w kraju. Walory przyrodniczo-krajobrazowe regionu chronione są w parkach narodowych, krajobrazowych i rezerwach. Jednak pomimo tego obecnie ochronie podlega zaledwie 18,1% powierzchni Dolnego Śląska, co plasuje województwo na przedostatnim miejscu w kraju. Bardzo istotne będą działania nastawione na ochronę bioróżnorodności w regionie oraz zwiększenie powierzchni obszarów chronionych poprzez realizację projektów:

- przyczyniających się do zahamowania strat różnorodności biologicznej na wszystkich poziomach jej organizacji, czyli różnorodności wewnątrzgatunkowej, międzygatunkowej i ponadgatunkowej (ekosystemów i krajobrazów),
- wzbogacających skład gatunkowy drzewostanów (w tym eliminacji monokultur) w celu zwiększania różnorodności genetycznej i biologicznej biocenoz leśnych,
- pozwalających na odbudowę i udrażnianie korytarzy ekologicznych (leśnych, rzecznych i innych) zapewniających wymianę genów pomiędzy różnymi populacjami lokalnymi),
- pozwalających na ochronę i utrzymanie siedlisk we właściwym stanie lub przywracających ich właściwy stan,
- przyczyniających się do renaturalizacji obszarów hydrograficznych i utrzymania obszarów wodno – błotnych, zmierzających do pozyskania gruntów pod obszary chronione.

Powyższe projekty ukierunkowane i realizowane powinny być w obszarach prawnie chronionych, planowanych do ochrony i atrakcyjnych turystycznie tak, aby region zachował najcenniejsze gatunki i walory krajobrazowe.

Istotnym w ramach priorytetu jest również kształtowanie na obszarze województwa terenów zieleni, parków i lasów komunalnych (szczególnie na obszarach miejskich) oraz rozwój ogrodów specjalnych o istotnym znaczeniu przyrodniczym.

Obszar Dolnego Śląska ze względu na ukształtowanie terenu oraz położenie geograficzne jest zagrożony występowaniem katastrof i nadzwyczajnych zdarzeń naturalnych o podłożu klimatycznym, hydrologicznym, geologicznym, a także spowodowanych działalnością człowieka. Niepokojący jest przede wszystkim stan infrastruktury zapobiegającej skutkom tych zdarzeń, w szczególności z zakresu ochrony przeciwpowodziowej (np. w regionie ponad 37% istniejących wałów przeciwpowodziowych wymaga odbudowy lub modernizacji). Potwierdzeniem tego była powódź w 1997 roku, która wykazała braki infrastrukturalne w tym zakresie i spowodowała olbrzymie straty materialne na znacznym obszarze województwa.

W związku z tym dla zapewnienia ochrony przeciwpowodziowej regionu konieczna jest realizacja projektów powiązanych, bądź znajdujących się w „Programie dla Odry 2006”, dotyczących budowy, odbudowy i przebudowy przeciwpowodziowej infrastruktury hydrotechnicznej.. W ramach tego rodzaju projektów preferowane będą przedsięwzięcia dotyczące budowy, odbudowy lub rozbudowy istniejących systemów zabezpieczenia przed zagrożeniami hydrologicznymi dla ochrony skupisk ludzi i majątku dużej wartości, gdzie zjawiska te mają największą skalę i powodują największe straty, a także przedsięwzięcia dotyczące obszarów górskich i podgórszych, na których ma miejsce gwałtowny i nieoczekiwany przybór wód powodujący największe straty. Działania związane z ochroną przeciwpowodziową będą wdrażane w kompleksowy sposób zgodnie z przepisami Ramowej Dyrektywy Wodnej oraz innym prawodawstwem wspólnotowym. Jednocześnie projekty w tym obszarze stanowiąc będą element realizacji Programu dla Odry 2006, który uwzględnia zintegrowane podejście do ochrony przed powodzią z zachowaniem następującej hierarchii

działań: retencja wody, zapobieganie powodziom, zarządzanie ryzykiem w sytuacji wystąpienia powodzi.

W priorytecie tym realizowane będą także projekty systemowe związane z zapobieganiem i zwalczaniem skutków suszy, szczególnie na obszarach górskich, wiejskich, leśnych i innych terenach o okresowych deficytach wody (np. obszary pogórnice), na których brak wody jest szczególnie istotny.

W celu przeciwdziałania wymienionym wyżej zagrożeniom możliwa będzie budowa i modernizacja wielofunkcyjnych zbiorników wodnych ze szczególnym uwzględnieniem tych o funkcji przeciwpowodziowej i zapobieganiu suszy. Przedsięwzięcia muszą być zgodne z Programem Małej Retencji Wodnej w Województwie Dolnośląskim,

W związku z zagrożeniem lasów, które spełniają wiele istotnych funkcji dla środowiska i społeczeństwa, wskazane jest wspieranie systemu ochrony przeciwpożarowej poprzez rozwój infrastruktury związanej z zapobieganiem i szybką likwidacją zagrożeń (np. leśnych dróg dojazdowych, punktów czerpania wody, itp.).

Znaczne uprzemysłowienie województwa stwarza ryzyko katastrof technologicznych nie tylko w obrębie terenów uprzemysłowionych, ale także na terenach, przez które transportuje się niebezpieczne środki chemiczne i biologiczne. W ramach priorytetu wspierane będą projekty dla istniejących i powstających publicznych struktur organizacyjnych zajmujących się bezpieczeństwem chemicznym i biologicznym w regionie. Szczególnie ważne będzie wsparcie dla zajmujących się tymi kwestiami centrów ratownictwa. Dofinansowanie uzyskają projekty dotyczące budowy, rozbudowy i wyposażenie w sprzęt centrów ratownictwa tak, aby mogły one skutecznie ograniczać i zwalczać skutki katastrof i klęsk żywiołowych.

Do właściwego funkcjonowania systemu bezpieczeństwa ekologicznego i przeciwpowodziowego województwa niezbędne jest tworzenie regionalnych systemów monitoringu środowiska naturalnego oraz usprawnianie systemu ostrzegania przed powodzią i innymi zagrożeniami.

Dodatkowo w ramach tego priorytetu wspierane będą projekty zmierzające do poprawy i podniesienia świadomości ekologicznej społeczeństwa z zakresu budowy, modernizacji i doposażenia infrastruktury służącej szeroko pojętej edukacji ekologicznej (punkty widokowe, ścieżki przyrodnicze, ośrodki dydaktyczno-promocyjne, centra informacyjne, regionalne centra edukacji ekologicznej, itp.). W ramach tego rodzaju projektów przewidziana jest możliwość zastosowania mechanizmu elastyczności (cross- finansingu - max do 10% wartości projektu).

W miarę możliwości i tylko w uzasadnionych przypadkach realizując inwestycje liniowe należy uwzględnić infrastrukturę niezbędną do wprowadzenia nowoczesnych rozwiązań ICT.

Wszystkie powyższe projekty wpisują się w politykę zrównoważonego rozwoju regionu i mają na celu racjonalne korzystanie z zasobów środowiska, zapobieganie jego degradacji i dewastacji, ponadto przyczynią się do wzrostu bezpieczeństwa w regionie dzięki szybkiemu ostrzeganiu, reagowaniu, zapobieganiu i likwidacji skutków potencjalnych zagrożeń.

Realizacja priorytetu wpłynie na poprawę warunków życia mieszkańców oraz ich bezpieczeństwa, co przełoży się na wzrost atrakcyjności i konkurencyjności Dolnego Śląska. Przyczyni się również do wypełniania zobowiązań akcesyjnych w dziedzinie ochrony środowiska i realizacji polityk horyzontalnych Unii Europejskiej.

3. Zgodność priorytetu z opracowaniami strategicznymi

- **Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla celów spójności (SWW).** Priorytet jest zgodny z wytyczną 1.1 „Zwiększenie atrakcyjności Europy i jej regionów pod względem inwestycji i zatrudnienia” szczególnie w pkt. 1.1.2 „Wzmacnianie synergii pomiędzy ochroną środowiska a wzrostem”. W punkcie tym zaproponowano następujące rodzaje działań: inwestycje w infrastrukturę w celu przestrzegania prawodawstwa w zakresie ochrony środowiska dotyczącego wody, odpadów, powietrza, ochrony przyrody i gatunków oraz różnorodności biologicznej; promowanie zagospodarowania przestrzennego, które pozwala na ograniczenie nadmiernego rozrostu miast oraz poprzez regenerację środowiska naturalnego łącznie z zasobami naturalnymi i kulturalnymi, w połączeniu z rozwojem inwestycji, które przyczynią się do realizacji zobowiązań z Kioto. Ponadto w wytycznej tej rekomendowane są działania w zakresie zapobiegania ryzyku poprzez ulepszenie zarządzania naturalnymi zasobami, bardziej ukierunkowane badania oraz lepsze wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych, a także bardziej innowacyjne polityki zarządzania publicznego, w tym np. monitorowanie prewencyjne.
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO).** Priorytet jest zgodny z założeniami Celu III NSRO – Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów, przede wszystkim w celu szczegółowym - zapewnienie i rozwój infrastruktury ochrony środowiska. Działania z tego obszaru powinny się więc koncentrować m.in. na: wsparciu przedsięwzięć zmierzających do zapewnienia skutecznych i efektywnych systemów gromadzenia i oczyszczania ścieków. Działania mających na celu zmniejszenie udziału składowanych odpadów komunalnych i rekultywacji terenów zdegradowanych, które przyczynią się do wdrażania unijnego prawa. Ponadto działania powinny koncentrować się na zapewnieniu odpowiedniej ilości zasobów wodnych na potrzeby ludności i gospodarki, a także ograniczać degradację środowiska naturalnego i strat różnorodności biologicznej. Powinno odbywać się to poprzez zwiększenie świadomości ekologicznej społeczeństw, przywracanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych, czy też przywracanie drożności korytarzy ekologicznych, co przyczyni się do wdrażania unijnych dyrektyw z tego zakresu. Dodatkowo zapewnienie działań mających na celu przeciwdziałanie poważnym awariom, a także takich, które minimalizują skutki negatywnych zjawisk naturalnych.
- **Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do roku 2020 (SRWD).** Realizacja niniejszego priorytetu Regionalnego Programu Operacyjnego w sposób bezpośredni i pośredni pozwoli zrealizować cele Strategii Województwa Dolnośląskiego w zakresie:
  - (2.3) Poprawa ładu przestrzennego, harmonijność struktur przestrzennych poprzez m.in. rewitalizację obszarów zdegradowanych.
  - (2.4) Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego społeczeństwa i gospodarki poprzez poprawę jakości powietrza atmosferycznego, wód powierzchniowych i podziemnych, ograniczenie negatywnego oddziaływania odpadów komunalnych i przemysłowych, racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych, ochronę obszarów o wysokich walorach przyrodniczych, podniesienie różnorodności biologicznej i krajobrazowej, propagowanie wiedzy ekologicznej oraz monitoring wszystkich elementów środowiska.

W priorytecie tym ponadto poruszono zagadnienia dot. prognozowania, reagowania i likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń dla zdrowia, życia, mienia i środowiska. Ponadto zapewnienia ochrony przeciwpowodziowej i zwiększenia retencji wód, w szczególności poprzez zapewnienie realizacji „Programu dla Odry 2006”.

4. Przykładowa lista Beneficjentów

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki sektora finansów publicznych, posiadające osobowość prawną,
- przedsiębiorcy,
- kościoły, związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- organizacje pozarządowe,
- PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne,
- Parki narodowe i krajobrazowe.

Wyżej wymieniona przykładowa lista beneficjentów kwalifikujących się do wsparcia w ramach Priorytetu zostanie doprecyzowana w *Szczegółowym opisie osi priorytetowych RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013* oraz w ogłoszeniach o naborze wniosków w ramach Programu.

5. Komplementarność i demarkacja

5.1 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach innych priorytetów RPO:

W ramach priorytetu przewidziano wsparcie dla przedsiębiorców świadczących usługi wodno-ściekowe w ramach realizacji zadań jednostek samorządu terytorialnego oraz świadczących usługi w zakresie gospodarki odpadowej w ramach realizacji zadań jednostek samorządu terytorialnego.

Projekty z zakresu terenów zieleni na obszarach atrakcyjnych turystycznie (np. uzdrowiskowych) i przy obiektach zabytkowych będą realizowane w ramach priorytetu „Turystyka i Kultura”.

Wsparcie dla przedsiębiorstw dostosowujących się do wymogów ochrony środowiska wymaganych przez UE będzie udzielane dla firm z sektora MŚP z priorytetu RPO „Przedsiębiorstwa i innowacyjność”.

Projekty z zakresu termomodernizacji obiektów ochrony zdrowia oraz placówek edukacyjnych realizowane będą w ramach priorytetu „Energetyka”.

W niniejszym priorytecie nie będą wspierane projekty, wskazane do realizacji na obszarze wsparcia w ramach priorytetu „Miasta” (wymienione w załączniku do Lokalnego Programu Rewitalizacji, zgodnie z wytycznymi IZ).

5.2 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IG

W ramach niniejszego priorytetu nie przewiduje się działań komplementarnych do interwencji przewidzianych w Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka.

5.3 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IS

W ramach priorytetu realizowane będą komplementarne projekty do tych przewidzianych w ramach Priorytetu 1 – „Gospodarka wodno-ściekowa”; Priorytetu 2 – „Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi” w zakresie:

- kompleksowych przedsięwzięć z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych
- przywracania terenom zdegradowanym wartości przyrodniczych i ochrona brzegów morskich;

Priorytetu 3 – „Zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska” w zakresie:

- retencjonowania wody i zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpowodziowego;
- zapobiegania i ograniczania skutków zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałania poważnym awariom;
- monitoringu środowiska

Decydujące o możliwości wsparcia w RPO lub PO IS będzie charakter oraz wartość projektu.

5.4 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO KL

W ramach niniejszego priorytetu nie przewiduje się działań komplementarnych do interwencji przewidzianych w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki.

5.5 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach EWT

Projekty charakteryzujące się dużym efektem transgranicznym realizowane na obszarze wsparcia celu III „Europejska Współpraca Transgraniczna” oraz spełniające przynajmniej dwa z czterech warunków tj: wspólne przygotowanie, wspólna realizacja, wspólne finansowanie, wspólny personel, będą realizowane w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Saksonia - Polska 2007 – 2013 oraz Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska na lata 2007 – 2013.

5.6 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFRROW

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” są komplementarne do działań przewidzianych do wsparcia w ramach PROW 2007 – 2013 w zakresie:

- Działania 1.7 „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa”),
- Działania 2.4 „Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych”),
- Działania 3.3 „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”,
- Działania 4.1 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”.

O możliwości wsparcia w ramach RPO lub PROW decyduje charakter i umiejscowienie projektu.

5.7 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFR

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” są komplementarne do działań przewidzianych do wsparcia w ramach Programu

„Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013” w zakresie Priorytetu 2 „Akwakultura, rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i rynek rybny”, Priorytetu 3 „Środki służące wspólnemu interesowi”, Priorytetu 4 „Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa”. O możliwości wsparcia w ramach RPO decyduje charakter projektu.

6. Kategorie interwencji Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013

W ramach priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” będą miały zastosowanie następujące kategorie interwencji: 44, 45, 46, 47, 50, 51, 53,54.

7. Instrument elastyczności (cross financing)

W priorytecie „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” przewiduje się zastosowanie instrumentu elastyczności dla projektów zmierzających do podniesienia świadomości ekologicznej społeczeństwa (z wyłączeniem przedsiębiorców i ich pracowników) w zakresie wskazanym w pkt 2 „Uzasadnienie priorytetu i jego opis”, tak aby osiągnięte zostały zakładane cele projektów.

8. Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna:

W ramach Priorytetu możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany dobrych praktyk oraz doświadczeń w zakresie obszarów przewidzianych do realizacji w niniejszym priorytecie. Na realizację projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej zostanie przeznaczonych nie więcej niż 0,5% alokacji środków EFRR przewidzianych w tym Priorytecie.

9. Wskaźniki

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki produktu	Długość wybudowanej sieci wodociągowej	km	0	130	160
	Długość wybudowanej sieci kanalizacyjnej	km	0	430	540
	Liczba projektów dotyczących gospodarki odpadami	szt.	0	12	16
	Liczba projektów mających na celu poprawę jakości powietrza	szt.	0	25	32
	Liczba projektów z zakresu prewencji zagrożeń w tym: liczba projektów dotyczących infrastruktury zapobiegania powodziom i suszy	szt. szt.	0 0	12 4	15 5

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki rezultatu	Powierzchnia zrekultywowana/odzyskana	ha	0	5	6
	Liczba osób przyłączonych do sieci kanalizacyjnej w wyniku realizacji projektów	osoby	0	32 000	40 000
	Liczba osób przyłączonych do sieci wodociągowej w wyniku realizacji projektów	osoby	0	16 000	20 000
	Liczba osób objętych selektywną zbiórką odpadów w wyniku realizacji projektów	osoby	0	32 000	40 000
Dla wszystkich wskaźników: Źródło pozyskania/weryfikacji danych: IZ Częstotliwość pomiaru: rocznie					

Priorytet 5: Regionalna infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku („Energetyka”)

1. Cel priorytetu

Celem priorytetu będzie poprawa stanu infrastruktury energetycznej regionu poprzez modernizację sieci dystrybucji energii w celu zmniejszenia strat i zapewnienia bezpieczeństwa dostaw energii. Istotne będzie również zmniejszenie udziału paliw stałych oraz uwzględnienie wymagań ochrony środowiska w procesie wytwarzania energii, w tym z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii. Udział w budżecie priorytetu projektów dotowanych na obszarach wiejskich i małych miast wynosił będzie nie mniej niż 38%.

2. Uzasadnienie priorytetu i jego opis

Na terenie województwa dolnośląskiego zlokalizowane są obiekty elektroenergetyczne mające istotny wpływ na bezpieczeństwo energetyczne kraju. Pod względem zainstalowanej w elektrowniach mocy województwo dolnośląskie zajmuje piąte miejsce w kraju. Jednak tylko niewielki odsetek produkowanej energii elektrycznej pochodzi z elektrowni wodnych oraz źródeł niekonwencjonalnych. Dla całej Unii Europejskiej średnia produkcja „ekologicznej” energii elektrycznej jest prawie dwukrotnie większa niż w kraju. Nie ulega wątpliwości, że w następnych latach coraz większe znaczenie będzie miało wytwarzanie energii (zwłaszcza elektrycznej) ze źródeł rozproszonych (przede wszystkim źródeł odnawialnych). Występujące na terenie województwa dolnośląskiego uwarunkowania sprawiają, że należy oczekiwać powstawania nowych elektrowni wykorzystujących odnawialne źródła energii. W związku z tym, wykorzystując naturalne silne strony regionu finansowane będą projekty z zakresu:

- wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych, ze szczególnym uwzględnieniem elektrowni wodnych.

Od ponad 20 lat elektryfikacja obszarów o słabszym zaludnieniu (np. wsi i małych miast) nie jest finansowana z budżetu państwa. Jednocześnie brak jest innych źródeł mogących finansować tego typu inwestycje. Skutkuje to starzeniem się sieci elektroenergetycznych oraz obniżeniem jakości energii elektrycznej dostarczanej odbiorcom. Prowadzi to do osłabienia bezpieczeństwa energetycznego obszarów wiejskich i małych miast i może stanowić istotną barierę dla lokowania nowych inwestycji oraz rozwoju budownictwa mieszkaniowego. W związku z powyższym w ramach priorytetu wspierane będą projekty dotyczące:

- przebudowy istniejącej sieci dystrybucji energii elektrycznej niskiego i średniego napięcia. Działania te będą realizowane głównie na obszarach wiejskich i małych miast oraz prowadzone będą w oparciu o ocenę stanu technicznego sieci,
- budowy nowych sieci dystrybucji energii elektrycznej niskiego i średniego napięcia wyłącznie w celu zapewnienia niezbędnych potrzeb terenów inwestycyjnych oraz społecznego budownictwa mieszkaniowego na obszarach małych miast.

Ogrzewnictwo na terenie województwa dolnośląskiego oparte jest głównie na zdecentralizowanym systemie dostaw energii cieplnej. Pod względem długości połączeniowej sieci cieplnej województwo dolnośląskie zajmuje dwunaste miejsce w kraju. Wytwarzaniu energii cieplnej w regionie służą głównie kotły węglowe, choć coraz częściej stosowane są kotły zasilane gazem ziemnym czy olejem opałowym. Znaczna część mieszkań szczególnie w starej zabudowie wyposażona jest w indywidualne urządzenia grzewcze opalane paliwem stałym lub gazem, przy czym zdecydowana większość korzysta z paliwa stałego, przyczyniając się do zanieczyszczenia środowiska naturalnego. Mając na uwadze występującą

na Dolnym Śląsku przewagę niekorzystnych dla środowiska źródeł ciepła w ramach priorytetu finansowane będą:

- inwestycje zmierzające do budowy ciepłowni oraz ich przebudowy lub rozbudowy oraz wyposażenia w celu poprawy sprawności energetycznej. Preferowane będą ciepłownie wykorzystujące odnawialne źródła energii (np. biomasa, energia geotermalna), a w szczególności te, które przedstawiają się z paliw w formie ropy, gazu lub węgla na odnawialne źródła energii,
- inwestycje w zakresie produkcji ciepła i energii elektrycznej w układzie kogeneracji o wysokiej wydajności zgodnie z dyrektywą Nr 2004/8/WE,
- inwestycje dotyczące budowy, przebudowy i rozbudowy sieci dystrybucji ciepła.

Województwo dolnośląskie charakteryzuje się stosunkowo gęstą siecią przewodów gazowych. Łączna jej długość w regionie wynosi 7471,1 kilometrów, w tym 2082,6 kilometrów stanowi sieć przesyłowa. Z gazu sieciowego korzysta obecnie ponad trzy piąte ludności regionu. Gaz sieciowy jest jednak mało upowszechniony zwłaszcza na terenach wiejskich (jak wykazano w analizie społeczno-gospodarczej z sieci tej korzysta niewielki odsetek ludności wiejskiej). Dlatego też zgodnie z założeniami polityki ekologicznej i energetycznej państwa wspierane będą projekty polegające na:

- budowie i rozbudowie gazowych sieci dystrybucji gazu w celu większego upowszechnienia tego źródła energii, zwłaszcza dla celów grzewczych. Preferowane będą inwestycje prowadzące do obniżenia niskiej emisji na terenach atrakcyjnych turystycznie i w uzdrowiskach.

W przypadku projektów dotyczących sieci dystrybucji energii elektrycznej i gazu wnioskodawcy powinny wykazać w studium wykonalności, że rynek w zakresie sieci przesyłowych nie funkcjonuje prawidłowo. Jednocześnie należy zapewnić, że realizowane projekty nie będą zakłócać procesu liberalizacji rynku.

Na Dolnym Śląsku podmioty ochrony zdrowia oraz placówki edukacyjne zlokalizowane są często w starych, zdekapitalizowanych obiektach z czym wiąże się wysokie roczne zużycie energii cieplnej oraz duża emisja szkodliwych gazów i pyłów do atmosfery. Audyty energetyczne tych budynków wykazują, że bez działań termo modernizacyjnych nie są w stanie zapewnić prawidłowego funkcjonowania placówek w nich zlokalizowanych.

Konieczne jest zatem dofinansowanie przedsięwzięć w zakresie modernizacji istniejących obiektów ochrony zdrowia oraz placówek edukacyjnych (przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły średnie) poprzez termomodernizację, w tym z wykorzystaniem alternatywnych źródeł energii, które poprawią efektywność wykorzystania energii i zmniejszą emisję dwutlenku węgla.

W miarę możliwości i tylko w uzasadnionych przypadkach realizując inwestycje liniowe należy uwzględnić infrastrukturę niezbędną do wprowadzenia nowoczesnych rozwiązań ICT.

Wsparcie dla poprawy bezpieczeństwa energetycznego regionu odbywać się będzie z uwzględnieniem interesów regionalnej gospodarki i gospodarstw domowych dla zapewnienia rozwoju pozwalającego na efektywne wytwarzanie, przesyłanie i dostarczanie energii odbiorcom, tak, aby w pełni dostosować się do ich potrzeb oraz wymagań wynikających z procesów integracji z Unią Europejską. Rozwój systemów energetycznych powinien być więc zasadny ekonomicznie, akceptowalny społecznie i minimalizujący niekorzystne skutki dla środowiska.

3. Zgodność priorytetu z opracowaniami strategicznymi

- **Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla spójności (SWW)** – zgodnie wytyczną 1.1.3 Podjęcie kwestii intensywnego wykorzystywania tradycyjnych źródeł energii w Europie powinny być wspierane projekty mające na celu zwiększenie efektywności energetycznej oraz rozpowszechnianie modeli rozwoju opartych na niskiej energochłonności. Ponadto należy wspierać rozwój technologii wykorzystujących odnawialne i alternatywne źródła energii, a w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości na rynku, skoncentrować inwestycje dot. rozwoju sieci dystrybucji tradycyjnych źródeł energii.
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO)** – wśród celów szczegółowych NSRO jako trzeci wymienia się budowę i modernizację infrastruktury technicznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów, który ma być osiągnięty m.in. poprzez rozbudowę systemu transportu gazu oraz wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych i paliw alternatywnych.
- **Polityka dla przemysłu gazu ziemnego** – Priorytet przyczynia się do osiągnięcia celu Polityki dla przemysłu gazu ziemnego, jakim jest bezpieczeństwo energetyczne w sektorze gazowym poprzez wpływ na poprawę stanu technicznego i funkcjonalności systemów dystrybucyjnych i przesyłowych gazu ziemnego.
- **Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do roku 2020 (SRWD)** - Priorytet jest zgodny z Priorytetem 2.5 Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego – Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu, w którego skład wchodzi m.in. działania dotyczące:
  - rozbudowy i modernizacji sieci rozdzielczej,
  - wykorzystania źródeł energii odnawialnej z preferencją dla elektrowni wodnych,
  - sukcesywnej gazyfikacji terenów osadniczych,
  - rozbudowy i modernizacji systemów grzewczych oraz alternatywnych źródeł ciepła.

4. Lista przykładowych beneficjentów

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia;
- jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną;
- przedsiębiorcy;
- osoby prawne i fizyczne będące organami prowadzącymi szkoły i placówki;
- organizacje pozarządowe;
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych;
- zakłady opieki zdrowotnej działające w publicznym systemie ochrony zdrowia.

Wyżej wymieniona przykładowa lista beneficjentów kwalifikujących się do wsparcia w ramach Priorytetu zostanie doprecyzowana w *Szczegółowym opisie osi priorytetowych RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013* oraz w ogłoszeniach o naborze wniosków w ramach Programu.

5. Komplementarność i demarkacja

5.1 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Energetyka” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach innych priorytetów RPO:

W ramach priorytetu przewidziano wsparcie dla przedsiębiorców działających w sektorze energetyki.

Ponadto możliwa jest realizacja projektów, których celem jest termomodernizacja.

Wsparcie dla projektów dotyczące termomodernizacji i energii słonecznej przewidziano w ramach priorytetu "Przedsiębiorstwa i Innowacyjność" oraz wyłącznie jako element uzupełniający projektu w ramach Priorytetów RPO: "Edukacja", "Zdrowie", "Miasta", „Turystyka i Kultura”. Projekty dotyczące biogazu uzyskiwanego z oczyszczalni ścieków, a także gazu wysypiskowego, mające zastosowanie w jednostkach służących do kogeneracji w celu generowania elektryczności i ciepła są możliwe do realizacji w ramach priorytetu "Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne". Również w tym Priorytecie realizowane mogą być projekty dot. modernizacji źródeł ciepła w obiektach użyteczności publicznej (z wyłączeniem obiektów ochrony zdrowia oraz placówek edukacyjnych).

W niniejszym priorytecie nie będą wspierane projekty, wskazane do realizacji na obszarze wsparcia w ramach priorytetu „Miasta” (wymienione w załączniku do Lokalnego Programu Rewitalizacji, zgodnie z wytycznymi IZ).

5.2 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Energetyka” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IG

W ramach niniejszego priorytetu nie przewiduje się działań komplementarnych do interwencji przewidzianych w Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka.

5.3 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Energetyka” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IS

W ramach priorytetu realizowane będą komplementarne projekty do tych przewidzianych w ramach:

Priorytetu 10 - „Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku” w zakresie:

Wysokosprawnego wytwarzania energii;

Efektywnej dystrybucji energii;

Wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych;

Sieci ułatwiających odbiór energii ze źródeł odnawialnych;

Priorytetu 11 „Bezpieczeństwo energetyczne” w zakresie” budowy systemów dystrybucji gazu ziemnego na terenach niezgazyfikowanych i modernizacja istniejących sieci dystrybucji. Decydujące o możliwości wsparcia w RPO lub PO IS będzie charakter oraz wartość projektu.

5.4 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Energetyka” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO KL

W ramach niniejszego priorytetu nie przewiduje się działań komplementarnych do interwencji przewidzianych w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki.

5.5 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Energetyka” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach EWT

Projekty charakteryzujące się dużym efektem transgranicznym realizowane na obszarze wsparcia celu III „Europejska Współpraca Transgraniczna” oraz spełniające przynajmniej dwa z czterech warunków tj: wspólne przygotowanie, wspólna realizacja, wspólne finansowanie, wspólny personel, będą realizowane w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Saksonia - Polska 2007 – 2013 oraz Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska na lata 2007 – 2013.

5.6 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Energetyka” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFRROW

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Energetyka” są komplementarne do działań przewidzianych do wsparcia w ramach PROW w zakresie:

- Działania 1.6 „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”,
- Działania 3.3 „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”.

O możliwości wsparcia w ramach RPO lub PROW decyduje charakter i umiejscowienie projektu.

5.7 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Energetyka” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFR

W ramach priorytetu nie przewidziano działań komplementarnych w tym obszarze wsparcia do działań objętych Programem „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013”.

6. Kategorie interwencji Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013

W ramach priorytetu „Energetyka” będą miały zastosowanie następujące kategorie interwencji: 33, 35, 41, 42, 43.

7. Instrument elastyczności (cross financing)

W priorytecie „Energetyka” nie przewiduje się zastosowania instrumentu elastyczności.

8. Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna:

W ramach Priorytetu możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany dobrych praktyk oraz doświadczeń w zakresie obszarów przewidzianych do realizacji w niniejszym priorytecie. Na realizację projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej zostanie przeznaczonych nie więcej niż 0,5% alokacji środków EFRR przewidzianych w tym Priorytecie.

9. Wskaźniki

Poziom wskaźnik a	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźnik i produktu	Liczba projektów dotyczących energii odnawialnej	szt.	0	4	6
	Długość sieci dystrybucji energii elektrycznej	km	0	80	100
	Długość wybudowanych gazociągów dystrybucyjnych	km	0	32	40
Wskaźnik i rezultatu	Dodatkowa moc produkcji energii ze źródeł odnawialnych	MW	0	4	5

	Liczba odbiorców energii elektrycznej podłączonych do nowowbudowanej lub zmodernizowanej sieci elektrycznej	szt.	0	400	500
	Dodatkowa roczna produkcja energii ze źródeł odnawialnych	MWh/rok	0	24 000	30 000
	Liczba użytkowników wybudowanego/zmodernizowanego gazociągu	szt.	0	800	1000
Dla wszystkich wskaźników: Źródło pozyskania/weryfikacji danych: IZ Częstotliwość pomiaru: rocznie					

Priorytet 6:

Wykorzystanie i promocja potencjału turystycznego i kulturowego Dolnego Śląska („Turystyka i Kultura”)

1. Cel Priorytetu

Głównym celem priorytetu jest wzrost konkurencyjności dolnośląskiej oferty turystycznej oraz wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa przeszłości dla podniesienia atrakcyjności regionu na rynku krajowym i międzynarodowym. Realizacja priorytetu przyczyni się do wzrostu znaczenia turystyki i kultury jako czynnika stymulującego rozwój gospodarczy i społeczny województwa.

2. Uzasadnienie priorytetu i jego opis

Położenie geograficzne, warunki środowiska przyrodniczego oraz historia regionu powodują, że turystyka na Dolnym Śląsku jest jedną z wiodących branż regionalnej gospodarki. Rozwój sektora turystyki na Dolnym Śląsku jest ściśle powiązany z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego regionu, które ze względu na swoją bezcenną wartość, należy w sposób szczególnie chronić i popularyzować. Jak wykazano w Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 sektor kultury, poprzez zwiększenie atrakcyjności regionu, odgrywa coraz istotniejszą rolę jako czynnik stymulujący rozwój gospodarczy. Analiza sytuacji społeczno – gospodarczej Dolnego Śląska wykazuje, że w porównaniu z innymi obszarami Polski, województwo jest stosunkowo dobrze wyposażone w infrastrukturę turystyczną. Jednakże jej jakość w dalszym ciągu odbiega od standardów oczekiwanych przez turystów, zwłaszcza gości zagranicznych. Zjawisko to jest szczególnie niepokojące w odniesieniu do podwojonego wzrostu zainteresowania regionem ze strony turystów zagranicznych w latach 1999 - 2005. Wzrost zainteresowania regionem wymaga większego wykorzystania naturalnych i kulturowych walorów województwa, które charakteryzuje się największym skupieniem zabytków objętych ochroną prawną w Polsce. Jak wskazano w analizie społeczno-gospodarczej region posiada wyjątkowe w skali kraju zabytki: wpisane na listę światowego dziedzictwa kultury i przyrody UNESCO oraz zabytki uznane za pomniki historii. Niestety, większość dolnośląskich obiektów zabytkowych jest w złym stanie, który ulega stałemu pogarszaniu, co utrudnia, a często uniemożliwia właściwe i długofalowe wykorzystanie oraz promocję ich walorów turystycznych, historycznych i estetycznych.

W celu budowy potencjału ekonomicznego regionu w oparciu o walory turystyczne i kulturowe, w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego, preferowane będą projekty, wykazujące wyraźny wpływ na gospodarkę regionu. Istotne będą przede wszystkim te przedsięwzięcia, które przyciągną turystów spoza regionu. Realizowane projekty powinny wpisywać się w założenia Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego.

W związku z powyższym działania prowadzone w ramach niniejszego priorytetu będą komplementarne do projektów realizowanych w pozostałych priorytetach RPO (szczególnie „Transport”, „Środowisko”, „Przedsiębiorstwa i innowacyjność”) i będą skoncentrowane na wspieraniu najważniejszych regionalnych produktów turystycznych.

Produkt „Turystyka uzdrowiskowa”

Sektor usług związanych z turystyką uzdrowiskową w najbliższej przyszłości będzie odgrywał istotną rolę, między innymi ze względu na postępujące starzenie się społeczeństwa oraz modę na zdrowy styl życia. Bogate zasoby surowców leczniczych oraz wyjątkowy mikroklimat regionu sprzyjają rozwojowi turystyki uzdrowiskowej. Szczególnym przedmiotem zainteresowania są górskie i podgórskie miejscowości turystyczne z XIX-wiecznymi tradycjami uzdrowiskowymi i charakterystyczną stylową zabudową

sanatoryjno-pensjonatową oraz obfitymi źródłami leczniczych wód mineralnych (szczawy, radonowe, siarczkowe i termalne). Na terenie Dolnego Śląska funkcjonuje największa liczba uzdrowisk w Polsce (11 uzdrowisk statutowych spośród 43 w kraju). Jednak pomimo wielu atutów niepokojącym zjawiskiem jest zmniejszanie się liczby przyjeżdżających do dolnośląskich uzdrowisk kuracjuszy. Jest to spowodowane między innymi złym stanem infrastruktury miejscowości uzdrowiskowych i rozproszeniem działań promocyjnych wpływającym na ich niską skuteczność. Dlatego też w zakresie produktu uzdrowiskowego preferowane będą przedsięwzięcia zmierzające do wzrostu poziomu konkurencyjności miejscowości uzdrowiskowych względem innych uzdrowisk w kraju i za granicą.

W tym kontekście wspierane będą projekty dotyczące między innymi:

- odbudowy i renowacji architektury zdrojowej, w tym m.in. pijalni wód oraz rewitalizacji parków,
- promowania dolnośląskiego produktu uzdrowiskowego w kraju i za granicą poprzez przygotowanie materiałów promocyjnych i ich rozpowszechnianie z wykorzystaniem skutecznych kanałów dystrybucji i narzędzi marketingowych.

Produkt „Turystyka aktywna”

Bogactwo i różnorodność walorów naturalnych Dolnego Śląska stwarza atrakcyjne warunki do rozwoju różnych form turystyki aktywnej. Jednakże w dalszym ciągu w tym zakresie obserwuje się niedostosowanie infrastruktury do standardów europejskich (np. wyciągi narciarskie, stacje wodne, ścieżki rowerowe). Szczególnie zauważalne jest to na tle konkurencji ośrodków rekreacyjnych zlokalizowanych w Republice Czeskiej i w Saksonii.

Dlatego w ramach priorytetu realizowane będą kompleksowe przedsięwzięcia dotyczące opracowywania i wdrażania koncepcji z zakresu rozwoju infrastruktury (w tym modernizacji i budowy obiektów rekreacyjnych i sportowych) niezbędnej do uprawiania aktywnych form turystyki, między innymi: narciarskiej, górskiej, rowerowej, pieszej i wodnej.

W niniejszym obszarze będą także wspierane przedsięwzięcia promujące infrastrukturę związaną z uprawianiem turystyki aktywnej.

Produkt „Turystyka biznesowa”

Ze względu na walory turystyczne regionu oraz atrakcyjne położenie geograficzne, a także intensywną współpracę międzyregionalną i międzynarodową Dolny Śląsk posiada szczególne uwarunkowania do rozwoju turystyki biznesowej. Skuteczne wykorzystanie tego potencjału wymaga wsparcia odpowiedniej infrastruktury, która pozwoli na organizację w regionie imprez wysokiej rangi. Z tego względu w ramach priorytetu wspierane będzie:

- tworzenie nowych oraz rozwój istniejących centrów wystawienniczych i kongresowych zdolnych obsłużyć imprezy o charakterze co najmniej regionalnym,
- promocja i marketing regionu jako atrakcyjnego miejsca dla organizacji kongresów, konferencji, wystaw gospodarczych oraz innych imprez biznesowych.

Produkt „Turystyka kulturowa”

Bogate walory historyczne i różnorodność kulturowa Dolnego Śląska oraz imprezy o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym przyczyniają się do rozwoju turystyki kulturowej. W tym zakresie za czynniki obniżające atrakcyjność regionu należy uznać zły stan techniczny wielu obiektów zabytkowych.

W związku z powyższym w ramach priorytetu wspierane będą projekty, mające na celu poprawę stanu nieruchomości i ruchomych obiektów wpisanych do rejestru zabytków

dotyczące: konserwacji, restauracji, renowacji, jak również adaptacji i zastosowania środków ochrony (technicznej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej). Realizacja przedsięwzięć związanych z poprawą stanu obiektów dziedzictwa kulturowego przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu poprzez szersze dostosowanie zabytków do potrzeb ruchu turystycznego.

W produkcie „turystyka kulturowa” preferowane będą projekty:

- będące impulsem do podejmowania kolejnych przedsięwzięć (np. związanych z adaptacją i wykorzystaniem zabytków do pełnienia nowych funkcji mających pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy regionu), które przyczynią się do tworzenia nowych miejsc pracy,
- przewidziane do realizacji na szlakach turystycznych o znaczeniu regionalnym,
- umożliwiające jak najszersze udostępnienie obiektów dziedzictwa kulturowego.

Rozwój produktu „turystyka kulturowa” wymaga ponadto wzmocnienia innych elementów infrastruktury turystycznej, takich jak informacja turystyczna. Dlatego też w ramach priorytetu preferowane będą projekty związane z miejscowościami, obiektami i imprezami o znaczeniu regionalnym, zlokalizowanymi w otoczeniu szlaków, takich jak np.: szlak zabytków Światowego Dziedzictwa UNESCO, szlak cysterski, szlak zamków piastowskich, szlak rzeki Odry.

Istotnym elementem inwestycji w obszarze kultury na Dolnym Śląsku jest także rozwój infrastruktury jednostek kultury o znaczeniu ponadlokalnym lub co najmniej regionalnym. Realizacji tego celu służyć będą przedsięwzięcia:

- przyczyniające się do poprawy stanu obiektów zajmowanych przez instytucje kultury,
- polegające na doposażeniu w sprzęt niezbędny do prawidłowego funkcjonowania instytucji kultury.

Realizowane inwestycje powinny prowadzić do poszerzenia oferty artystycznej danej jednostki. Preferowane będą projekty mające pozytywny wpływ na podwyższenie atrakcyjności turystycznej regionu.

W ramach produktu „turystyka kulturowa” na projekty realizowane przez instytucje kultury, które nie mają bezpośredniego wpływu na rozwój gospodarczy Dolnego Śląska zostanie przeznaczonych maksymalnie 15% alokacji środków EFRR na priorytet.

W ramach produktu „turystyka kulturowa” możliwa będzie realizacja przedsięwzięć promocyjnych i kampanii informacyjnych propagujących dolnośląskie dziedzictwo kulturowe oraz imprezy, wydarzenia kulturalne i artystyczne o znaczeniu co najmniej regionalnym.

Działania wspierające infrastrukturę turystyczną i kulturową.

W celu wzmocnienia infrastruktury turystycznej i kulturowej w ramach priorytetu wsparcie zostanie także skierowane na rozwój turystycznej publicznej bazy noclegowej.

Rozwojowi wszystkich opisanych regionalnych produktów turystycznych towarzyszyć będzie realizacja projektów z zakresu szeroko rozumianej informacji i promocji turystycznej i kulturowej, w tym działań z wykorzystaniem technologii informacyjno – komunikacyjnych.

Uzupełnieniem działań w zakresie rozwoju regionalnej infrastruktury turystycznej i kulturowej będzie realizacja projektów mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa turystom. Wsparcie zostanie skierowane na zakup sprzętu i modernizację bazy infrastrukturalnej służb i organizacji ratowniczych, działających w tym zakresie na obszarach

turystycznych (m.in. Straż Miejska, Straż Pożarna, Policja, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratownicze, Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratownicze). Będzie to możliwe wyłącznie w przypadku projektów ściśle powiązanych z zapewnieniem bezpieczeństwa turystom.

W ramach projektów realizowanych w niniejszym priorytecie możliwe będzie również wsparcie dla działań z zakresu termomodernizacji oraz wykorzystania energii słonecznej.

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Turystyka i „Kultura” powinny także w jak najszerszym aspekcie uwzględniać poprawę dostępu osób niepełnosprawnych do infrastruktury turystycznej oraz do obiektów dziedzictwa kulturowego i instytucji kultury.

3. Zgodność priorytetu z opracowaniami strategicznymi

- **Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla spójności (SWW).** Działania przewidziane do realizacji w ramach priorytetu „Turystyka i Kultura” są zbieżne z Wytyczną 1.1 „Zwiększenie atrakcyjności Europy i jej regionów pod względem inwestycji i zatrudnienia”, zgodnie z którą fundusze strukturalne powinny zasadniczo koncentrować się na rozwoju infrastruktury, która powiązana jest ze środkami wpływającymi na wzrost gospodarczy, takimi jak rozwój turystyki. Wytyczna 1.1 wskazuje również, że promowanie oraz rozwój bogactw kulturowych przyczynią się do zapewnienia atrakcyjnych warunków dla przedsiębiorstw i ich pracowników. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego i historycznego została także wskazana jako jeden ze środków promowania wewnętrznej spójności w obszarach miejskich.
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO).** Działania przewidziane do realizacji w ramach priorytetu „Turystyka i Kultura” są zgodne z założeniami Celu III NSRO „Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski”, w którym wskazano konieczność zwiększenia nakładów inwestycyjnych w branży turystycznej, co doprowadzi do lepszego wykorzystania istniejącego potencjału turystycznego. Inwestycje w tym zakresie mają służyć tworzeniu szeroko rozumianej bazy turystycznej. Zgodnie z celem III NSRO działania w dziedzinie infrastruktury kultury powinny się koncentrować na wykorzystaniu potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego dla zwiększenia atrakcyjności Polski. Ponadto powinny skupić się na ochronie i zachowaniu dziedzictwa kulturowego oraz na poprawie stanu infrastruktury kultury, a także na zwiększeniu dostępu do kultury.
- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013.** Przedsięwzięcia z zakresu zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz instytucji kultury realizują cele częściowe Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, do których zaliczono: zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury, wzrost udziału kultury w PKB, zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków, modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury oraz wzrost uczestnictwa w kulturze.
- **Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku (SRWD).** Przedsięwzięcia możliwe do dofinansowania w ramach priorytetu „Turystyka i Kultura” umożliwią realizację założeń SRWD, przede wszystkim w zakresie priorytetu „Wspieranie aktywności gospodarczej na Dolnym Śląsku” (w ramach działania dotyczącego promowania produktów regionalnych i ich marketingu oraz wspierania integracji i rozbudowy gospodarczej dolnośląskiego potencjału turystycznego oraz uzdrowiskowego i ich promocji) oraz w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i cywilizacyjnego a także rozwoju tożsamości regionalnej.

4. Przykładowa lista beneficjentów

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- administracja rządowa
- szkoły wyższe
- instytucje kultury
- PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych
- organizacje pozarządowe

Wyżej wymieniona przykładowa lista beneficjentów kwalifikujących się do wsparcia w ramach Priorytetu zostanie doprecyzowana w *Szczegółowym opisie osi priorytetowych RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013* oraz w ogłoszeniach o naborze wniosków w ramach Programu.

5. Komplementarność i demarkacja

5.1 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Turystyka i Kultura” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach innych priorytetów RPO:

- w ramach priorytetu RPO „Przedsiębiorstwa i innowacyjność” będą wspierane:
  - o projekty inwestycyjne przedsiębiorstw związane z prowadzeniem działalności gospodarczej w obiektach wpisanych do rejestru zabytków,
  - o projekty inwestycyjne przedsiębiorstw prowadzących działalność uzdrowiskową;
- w ramach priorytetu RPO „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” będą realizowane m.in. projekty z zakresu rekultywacji zdegradowanych i zdewastowanych obszarów znajdujących się na terenach turystycznych czy uzdrowiskowych, mających na celu rekultywację i zagospodarowanie tych terenów na cele rekreacyjne i wypoczynkowe;
- w priorytecie RPO „Edukacja” będą realizowane projekty w obiektach wpisanych do rejestru zabytków związane z ich dostosowaniem do potrzeb edukacji (dydaktyki);
- w priorytecie RPO „Zdrowie” będą realizowane projekty w obiektach wpisanych do rejestru zabytków związane z ich dostosowaniem do potrzeb Zakładów Opieki Zdrowotnej działających w publicznym systemie ochrony zdrowia;
- w niniejszym priorytecie nie będą wspierane projekty, wskazane do realizacji na obszarze wsparcia w ramach priorytetu „Miasta” (wymienione w załączniku do Lokalnego Programu Rewitalizacji).

5.2 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Turystyka i Kultura” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IG

Przedsięwzięcia przewidziane do realizacji w ramach Priorytetu „Turystyka i Kultura” w zakresie promocji atrakcji turystycznych o znaczeniu lokalnym i regionalnym oraz inwestycji w liniowe produkty turystyczne o znaczeniu lokalnym i regionalnym są komplementarne z projektami przewidzianymi do wsparcia w ramach Priorytetu VI PO IG „Polska gospodarka na rynku międzynarodowym” w zakresie:

- projektów dotyczących budowy produktów turystycznych o znaczeniu ponadregionalnym,
- projektów mających na celu powiązanie wielu elementów, zlokalizowanych w różnych regionach, należących do różnych właścicieli, w spójne produkty, postrzegane przez turystów jako jednolita oferta.

5.3 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Turystyka i Kultura” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IŚ

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Turystyka i Kultura” są komplementarne z projektami przewidzianymi do wsparcia w zakresie Priorytetu XII PO IŚ „Kultura i dziedzictwo kulturowe”. O możliwości wsparcia w ramach RPO lub PO IŚ decyduje charakter i wartość projektu.

5.4 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Turystyka i Kultura” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO KL

Obszar interwencji Priorytetu RPO „Turystyka i Kultura” jest komplementarny do działań realizowanych w ramach PO KL w zakresie wsparcia przewidzianego dla struktur świadczących usługi lokalne w tworzeniu nowych miejsc pracy, w tym inwestycji w kulturę.

5.5 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Turystyka i Kultura” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach EWT

Projekty charakteryzujące się dużym efektem transgranicznym realizowane na obszarze wsparcia celu III „Europejska Współpraca Transgraniczna” oraz spełniające przynajmniej dwa z czterech warunków tj: wspólne przygotowanie, wspólna realizacja, wspólne finansowanie, wspólny personel, będą realizowane w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Saksonia - Polska 2007 – 2013 oraz Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska na lata 2007 – 2013.

5.6 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Turystyka i Kultura” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFRROW

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Turystyka i Kultura” są komplementarne do działań przewidzianych do wsparcia w ramach PROW w zakresie:

- Działania 3.4 „Odnowa i rozwój wsi”,
- Działania 4.1 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”.

O możliwości wsparcia w ramach RPO lub PROW decyduje charakter i umiejscowienie projektu.

5.7 Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Turystyka i Kultura” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFR

W ramach Programu „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013” przewidziane jest wsparcie projektów dotyczących m.in.:

- rozwoju nowych rynków oraz kampanii promocyjnych dotyczących rybołówstwa i produktów akwakultury (Priorytet 3 EFR „Działania wspólne”);
- ekoturystyki, infrastruktury związanej z turystyką oraz ochrony i rozwoju dziedzictwa kulturowego i naturalnego (Priorytet 4 EFR „Zrównoważony rozwój obszarów rybołówstwa”).

6. Kategorie interwencji Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013

W ramach priorytetu „Turystyka i Kultura” będą miały zastosowanie następujące kategorie interwencji: 55, 57, 58, 59, 60, 11,13.

7. Instrument elastyczności (cross financing)

W priorytecie „Turystyka i Kultura” nie przewiduje się zastosowania instrumentu elastyczności.

8. Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna :

W ramach Priorytetu możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany dobrych praktyk oraz doświadczeń w zakresie obszarów przewidzianych do realizacji w niniejszym priorytecie. Na realizację projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej zostanie przeznaczonych nie więcej niż 0,5% alokacji środków EFRR przewidzianych w tym Priorytecie.

9. Wskaźniki

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki produktu	Liczba projektów z zakresu turystyki	szt.	0	90	112
	w tym: liczba projektów dotyczących informacji i promocji turystycznej	szt.	0	40	50
	Liczba obiektów dziedzictwa kulturowego udostępnionych dla ruchu turystycznego	szt.	0	18	23
	Liczba wspartych instytucji kultury	szt.	0	5	7
Wskaźniki rezultatu	Liczba utworzonych miejsc pracy w turystyce	etaty	0	160	200
	w tym: kobiety	etaty	0	80	100
	mężczyźni	etaty	0	80	100
	Liczba osób odwiedzających instytucje kultury wsparte w ramach Priorytetu	osoby	0	750 000	750 000
dla wszystkich wskaźników: Źródło pozyskania i weryfikacji danych - IZ Częstotliwość pomiaru - rocznie					

Priorytet 7:

Rozbudowa i modernizacja infrastruktury edukacyjnej na Dolnym Śląsku („Edukacja”)

1. Cel priorytetu

Głównym celem priorytetu jest podniesienie jakości i efektywności systemu kształcenia i szkolenia poprzez inwestycje w bazę dolnośląskich placówek edukacyjnych.

Przyczyni się to m.in. do wzmocnienia roli szkół wyższych i przygotowania ich do odegrania roli kluczowej w procesie tworzenia konkurencyjnej gospodarki regionalnej. Konkurencyjność ta wzmocniona zostanie także poprzez poprawę bazy szkół i placówek funkcjonujących w systemie oświaty z uwzględnieniem placówek kształcenia ustawicznego w tym kształcenia i doskonalenia nauczycieli. Udział w budżecie priorytetu projektów dotowanych na obszarach wiejskich i w małych miastach wynosił będzie nie mniej niż 15%.

2. Uzasadnienie priorytetu i jego opis

Jak wykazano w analizie społeczno-gospodarczej województwa dolnośląskiego region charakteryzuje się stosunkowo dobrymi wskaźnikami w zakresie liczby osób studiujących oraz dobrze rozwiniętą siecią placówek kształcących na poziomie wyższym. Liczba studiujących na 10 tys. ludności wynosi na Dolnym Śląsku 574 przewyższając ten sam wskaźnik bardziej rozwiniętych krajów Unii Europejskiej (przeciętnie ok. 320 studentów na 10 tys. ludności). Szybkiemu w ostatnich latach rozwojowi ilościowemu szkolnictwa wyższego nie towarzyszy jednak równie szybki rozwój infrastruktury naukowo-dydaktycznej, wynika to m.in. ze znaczącego w ostatnich latach wzrostu liczby osób studiujących (o około 1/3). W związku z powyższym w ramach priorytetu przewiduje się wsparcie inwestycji dot.:

- budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów infrastruktury edukacyjnej oraz naukowo-badawczej powiązanej z dydaktyką,
- budowy, rozbudowy, przebudowy obiektów sportowych funkcjonujących przy szkołach wyższych oraz bazy socjalnej takiej jak akademiki, bursy, stołówki,
- wyposażenia w/w obiektów w niezbędny sprzęt.

Preferowane będą projekty dotyczące kierunków studiów posiadających akredytację, a zwłaszcza tych istotnych dla rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, czyli inżyniersko-technicznych, matematycznych (w tym informatycznych), przyrodniczych.

Na ograniczoną dostępność oferty edukacyjnej na poziomach przedszkolnym, podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym wpływ mają czynniki związane z:

- reformą strukturalną polskiego systemu oświaty wymuszającą konieczność przemodelowania sieci szkolnej. W wielu gminach (przede wszystkim na obszarach wiejskich i w małych miastach) nie zrealizowano ostatnich etapów inwestycyjnych. Głównie dotyczy to przyszkolnej infrastruktury sportowej;
- stopniowym obniżeniem obowiązkowego wieku szkolnego, co spowoduje kilkudziesięcioprocentowy wzrost liczby dzieci uczęszczających do przedszkola i wymusi rozbudowę i modernizację stosownej infrastruktury;
- zmianami w ustawie o systemie oświaty, zmierzającymi do porządkowania sieci szkół i placówek o charakterze regionalnym, umożliwiającymi przekazywanie ich przez powiaty samorządom wojewódzkim np. placówek szkolno-wychowawczych oraz szkół rolniczych;

- reformą programową oraz związanym z nią zewnętrznym systemem egzaminacyjnym wymagającym gruntownej poprawy standardu wyposażenia placówek edukacyjnych;
- migracją wynikającą z inwestycji lokowanych na obszarze województwa wymagającą zapewnienia odpowiedniej oferty edukacyjnej.

W związku z powyższym w celu usprawnienia realizacji zmian w systemie edukacji, w ramach priorytetu przewiduje się wsparcie inwestycji dotyczące obiektów przedszkolnych oraz szkolnych obiektów dydaktycznych i socjalnych, laboratoriów dydaktycznych, sal do praktycznej nauki zawodu w szkołach ponadgimnazjalnych, centrów kształcenia praktycznego, bibliotek, obiektów sportowych wykorzystywanych w systemie edukacyjnym. Przewiduje się również realizację projektów zapewniających odpowiednią bazę edukacyjną dla dzieci osób migrujących. Istotne znaczenie będzie miało wyposażenie wyżej wymienionych obiektów w nowoczesny sprzęt (w tym komputerowy i stosowne oprogramowanie) oraz pomoce dydaktyczne.

Ponieważ większość negatywnych uwarunkowań w zakresie edukacji na poziomie przedszkolnym, podstawowym oraz gimnazjalnym skumulowana jest na obszarach wiejskich i w małych miastach, dlatego w ramach priorytetu preferowane będą projekty realizowane na tych terenach. Wyrównywaniu szans młodzieży ze wskazanych obszarów sprzyjać będzie także wsparcie rozwoju bazy socjalnej (np. internatów, stołówek, itp.).

Rolę wspomagającą, wobec posiadanej wiedzy teoretycznej i praktycznej dla osób pracujących oraz wchodzących na rynek pracy, pełni edukacja ustawiczna. Obecnie ludność Dolnego Śląska charakteryzuje się niższym niż w UE wskaźnikiem uczestnictwa w tego rodzaju edukacji - w 2005 r. wynosił on 5,9% w grupie wiekowej 25-64 lata (w UE - 8,9%). Bariery w jej rozwoju jest m.in. słabo rozwinięta sieć placówek kształcenia ustawicznego, nie dość atrakcyjna oferta, ograniczony dostęp do Internetu oraz brak powszechnej informacji na temat możliwości doksztalcenia się. W ramach opisywanego priorytetu wspierane będą inwestycje zmierzające do zwiększenia oferty kształcenia ustawicznego na Dolnym Śląsku zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Uwzględniane tu będą przedsięwzięcia zmierzające do: budowy, rozbudowy, przebudowy i wyposażenia placówek kształcenia ustawicznego.

Dla poprawy jakości i efektywności edukacji kluczowe znaczenie ma organizacja kształcenia i szkolenia nauczycieli. Istotna jest tutaj baza szkoleniowa i jej wyposażenie, w szczególności w zakresie technologii informacyjnych i multimedialnych. Obecnie zasób tej bazy nie jest wystarczający wobec wzrastających potrzeb związanych z doskonaleniem nauczycieli. Dlatego też planowane jest wspieranie inwestycji, w zakresie edukacji ustawicznej, ukierunkowanych na podnoszenie kwalifikacji nauczycieli.

W niniejszym priorytecie przewiduje się również wsparcie projektów inwestycyjnych realizowanych przez jednostki prowadzące działalność skierowaną do dzieci i młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych (np. przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu, zwalczających patologie wśród dzieci i młodzieży, prowadzących warsztaty terapii zajęciowej, itp.).

Projekty realizowane w ramach priorytetu będą uwzględniać działania mające na celu poprawę dostępu dla osób niepełnosprawnych.

W ramach priorytetu będą także realizowane działania z zakresu efektywności energetycznej, dotyczące termomodernizacji oraz wykorzystania energii słonecznej.

Mając na względzie jak najbardziej efektywne wykorzystanie i kompleksowe użytkowanie wspieranych obiektów edukacyjnych w stosownych sytuacjach i w miarę możliwości obiekty

edukacyjne, które uzyskają wsparcie w ramach priorytetu będą udostępniane do szerszego użytku np. w zakresie kształcenia ustawicznego.

Przewidywane powyżej wsparcie poprawi efektywność i jakość edukacji, stanowiącej kluczowy warunek rozwoju społeczeństwa. Tylko taka edukacja może być czynnikiem stymulującym wzrost gospodarczy, badania i innowacje, konkurencyjność, utrzymanie poziomu zatrudnienia, spójność społeczną i aktywne postawy obywatelskie.

3. Zgodność priorytetu z opracowaniami strategicznymi

- **Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla spójności (SWW).** Priorytet jest zgodny z SWW. Zgodność ta dotyczy wytycznej (3): Większa liczba lepszych miejsc pracy, w ramach której przewiduje się m.in. zwiększenie inwestycji w kapitał ludzki poprzez lepszą edukację i zdobywanie kwalifikacji, poprawę zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw oraz elastyczność rynku pracy i in.
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO).** Priorytet jest harmonijny z NSRO - wpisuje się swoją treścią w cel horyzontalny nr 3: Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów. Cel ten zakłada zwiększenie dostępności edukacji poprzez budowę i modernizację jej infrastruktury, a w szczególności poprzez budowę i rozbudowę obiektów naukowo-badawczych i obiektów dydaktycznych, a także wyposażenie ich w sprzęt naukowo-badawczy (laboratoria, pracownie komputerowe, biblioteki) oraz budowę i modernizację infrastruktury uczelni (np. domy studenckie).

– **Strategia Rozwoju Edukacji 2007-2013**

Założenia niniejszego priorytetu są komplementarne z celami Strategii Rozwoju Edukacji 2007-2013, której wszystkie działania są zgodne z trzema priorytetowymi obszarami strategii Lizbońskiej: zwiększanie dostępu do edukacji, wspieranie otwartości systemu edukacji oraz doskonalenie jakości edukacji. Działanie 5.20 Strategii Rozwoju Edukacji 2007-2013 przewiduje inwestowanie w bazę materialną – jej rozbudowę w uzasadnionych przypadkach oraz utrzymanie i modernizację na miarę potrzeb nowoczesnej dydaktyki i badań.

- **Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku (SRWD).** W opisywanym priorytecie przewidziane zostały działania spójne z działaniami przewidywanymi do realizacji w SRWD. Dotyczy to przede wszystkim priorytetu 3.3 „Poprawa jakości i efektywności systemu edukacji i badań”, w ramach którego przewiduje się: podniesienie jakości kształcenia i doskonalenia zawodowego, zwiększenie liczby studiujących na kierunkach matematyczno-przyrodniczych i technicznych, kształtowanie drożnego systemu edukacyjnego umożliwiającego kształcenie ciągłe, czy zapewnienie powszechnego dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych, itp. W opracowaniu jest również załącznik do Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego dotyczący rozwoju nauki i edukacji.

4. Przykładowa lista beneficjentów

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną
- jednostki naukowe, w tym placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk

- szkoły wyższe
- osoby prawne i fizyczne będące organami prowadzącymi szkoły i placówki
- organizacje pozarządowe
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych
- partnerzy społeczni i gospodarczy

Wyżej wymieniona przykładowa lista beneficjentów kwalifikujących się do wsparcia w ramach Priorytetu zostanie doprecyzowana w *Szczegółowym opisie osi priorytetowych RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013* oraz w ogłoszeniach o naborze wniosków w ramach Programu.

5. Komplementarność i demarkacja

5.1. Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Edukacja” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach innych priorytetów RPO:

- przedsięwzięcia z zakresu społeczeństwa informacyjnego (e-learningu) realizowane przez więcej niż jeden podmiot współfinansowanie będą w ramach priorytetu „Społeczeństwa informacyjne”;
- przedsięwzięcia dotyczące wsparcia potencjału naukowego dla innowacyjności gospodarki (a nie dla dydaktyki) realizowane będą w ramach priorytetu „Przedsiębiorstwa i innowacyjność”;
- przedsięwzięcia inwestycyjne dotyczące edukacji ekologicznej realizowane będą w priorytecie „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”;
- projekty których celem jest termomodernizacja obiektów placówek edukacyjnych (przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły średnie) realizowane będą w ramach priorytetu „Energetyka”;
- w niniejszym priorytecie nie będą wspierane projekty, wskazane do realizacji na obszarze wsparcia w ramach priorytetu „Miasta” (wymienione w załączniku do Lokalnego Programu Rewitalizacji, zgodnie z wytycznymi IZ).

5.2. Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Edukacja” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IG

Priorytet „Edukacja” jest komplementarny z Priorytetem 2 PO IG – „Infrastruktura sfery B+R” w zakresie:

- rozwoju ośrodków o wysokim potencjale badawczym
- wsparcia tworzenia wspólnej infrastruktury badawczej jednostek naukowych
- inwestycji związanych z rozwojem infrastruktury informatycznej nauki.

W ramach Priorytetu „Edukacja” wsparciem zostaną objęte głównie inwestycje w infrastrukturę związaną z dydaktyką regionalnych ośrodków edukacyjnych natomiast założeniem PO IG jest wspieranie projektów dotyczących podnoszenia konkurencyjności polskiej nauki o charakterze ponadregionalnym oraz dotyczących przede wszystkim infrastruktury badawczo-rozwojowej i informatycznej.

5.3 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Edukacja” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IŚ

Działania w ramach priorytetu „Edukacja” są komplementarne do przedsięwzięć przewidzianych do dofinansowania w PO IS - Priorytet 14 – „Infrastruktura szkolnictwa wyższego”. W zależności od wartości projektu PO IS będzie wspierał przedsięwzięcia dotyczące infrastruktury dydaktycznej (budynki i wyposażenie) uczelni w zakresie studiów II i III stopnia głównie kierunków nauk ścisłych i uczelni kształcących w zakresie nowoczesnych technologii na kierunkach związanych z głównymi obszarami PO IS. Wsparciem będą również objęte kompleksowe projekty infrastrukturalne w zakresie rozwoju technologii informacyjnych i komunikacyjnych, które wykorzystywane będą do celów dydaktycznych w szkolnictwie wyższym. W ograniczonym zakresie wsparcie uzyskają inne kierunki kształcenia oraz infrastruktura towarzysząca np. (sportowo–rekreacyjna).

5.4 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Edukacja” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO KL

Jednym z celów strategicznych Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, jest „Upowszechnienie edukacji społeczeństwa na każdym etapie kształcenia przy równoczesnym zwiększeniu jakości usług edukacyjnych i ich silniejszym powiązaniu z potrzebami gospodarki opartej na wiedzy” głównie poprzez działania niematerialne. Komplementarność Priorytetu „Edukacja” z PO KL dotyczy w szczególności Priorytetu III „Wysoka jakość systemu oświaty”, Priorytetu IV „Szkolnictwo wyższe i nauka”, Priorytetu VII „Promocja integracji społecznej” oraz Priorytetu IX „Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach”

5.5 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Edukacja” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach EWT

Projekty charakteryzujące się dużym efektem transgranicznym realizowane na obszarze wsparcia celu III „Europejska Współpraca Transgraniczna” oraz spełniające przynajmniej dwa z czterech warunków tj: wspólne przygotowanie, wspólna realizacja, wspólne finansowanie, wspólny personel, będą realizowane w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Saksonia - Polska 2007 – 2013 oraz Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska na lata 2007 – 2013.

5.6 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Edukacja” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFRROW

W ramach PROW nie przewiduje się wsparcia działań w zakresie infrastruktury edukacyjnej. W priorytecie RPO „Edukacja” przynajmniej 15% alokacji przeznaczonych jest na projekty realizowane na obszarach wiejskich i małych miast. Ponadto w przypadku obiektów edukacyjnych nie związanych ze szkolnictwem wyższym preferowane będą projekty zlokalizowane na tych terenach.

5.7 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Edukacja” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFR

W ramach Programu „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013” nie przewidziano działań komplementarnych w tym obszarze wsparcia.

6. Kategorie interwencji Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013

W ramach priorytetu „Edukacja” będą miały zastosowanie następujące kategorie interwencji: 75, 77, 13, 79.

7. Instrument elastyczności (cross financing)

W priorytecie „Edukacja” przewiduje się zastosowanie instrumentu elastyczności – w ramach projektów polegających na wyposażeniu w nowoczesny sprzęt (np. komputerowy, do nauki zawodu itp.). Możliwe będzie wsparcie finansowe opracowania programów nauczania bazujących na danym sprzęcie oraz kursów obsługi dla osób prowadzących zajęcia.

8. Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna:

W ramach Priorytetu możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany dobrych praktyk oraz doświadczeń w zakresie obszarów przewidzianych do realizacji w niniejszym priorytecie. Na realizację projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej zostanie przeznaczonych nie więcej niż 0,5% alokacji środków EFRR przewidzianych w tym Priorytecie.

9. Wskaźniki

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki produktu	Liczba projektów z zakresu edukacji	szt.	0	62	78
	w tym:				
	liczba projektów dotyczących infrastruktury szkolnictwa wyższego	szt.	0	10	12
	liczba projektów dotyczących infrastruktury kształcenia ustawicznego i zawodowego	szt.	0	4	6
Wskaźniki rezultatu	Liczba uczniów korzystających z efektów projektów (z wyłączeniem e-edukacji)	osoby	0	11 000	14 500

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
	Liczba studentów korzystających z efektów projektów (z wyłączeniem e-edukacji)	osoby	0	25 000	32 000
	Liczba miejsc w przedszkolach na obszarach wiejskich wspartych w ramach priorytetu	osoby	0	240	300
Dla wszystkich wskaźników: Źródło pozyskania/weryfikacji danych: IZ Częstotliwość pomiaru: rocznie					

Priorytet 8: Modernizacja infrastruktury ochrony zdrowia na Dolnym Śląsku („Zdrowie”)

1. Cel priorytetu

Głównym celem priorytetu jest poprawa jakości opieki zdrowotnej poprzez podniesienie standardu usług medycznych oraz zwiększenie dostępności do usług świadczonych przez zakłady opieki zdrowotnej. Podjęte działania prowadzić będą do racjonalizacji sieci placówek ochrony zdrowia. W ramach priorytetu nie będzie możliwe finansowanie bieżącej działalności sektora.

2. Uzasadnienie priorytetu i jego opis

Dolny Śląsk charakteryzuje się stosunkowo dobrze rozwiniętą siecią placówek ochrony zdrowia. Wskaźnik ilości łóżek szpitalnych na 10 tys. mieszkańców (wynoszący – 49) przewyższa wskaźniki bardziej rozwiniętych krajów Unii Europejskiej (np. Dania, Irlandia). Jak wykazano w analizie społeczno-gospodarczej najistotniejszym problemem jest niewłaściwa ich struktura. Przedstawione dane wskazują na zbyt małą liczbę łóżek opieki długoterminowej wobec nadmiernej ich liczby w opiece krótkoterminowej. Z problemem tym wiąże się występowanie regionalnej asymetrii w dostępie do świadczeń w niektórych specjalnościach i nieekonomiczne wykorzystanie dostępnych zasobów medycznych. Ponadto występują znaczące dysproporcje jakościowe w poziomie infrastruktury ochrony zdrowia. Alokacja zasobów nie jest adekwatna do uwarunkowań demograficznych i epidemiologicznych, a istniejąca infrastruktura często nie odpowiada standardom jakości nowoczesnej medycyny. Problemy w tym zakresie dotyczą niespełnienia wymagań, jakim powinny odpowiadać pod względem fachowym oraz sanitarnym pomieszczenia i urządzenia zakładów opieki zdrowotnej. Na Dolnym Śląsku podmioty ochrony zdrowia zlokalizowane są często w starych, zdekapitalizowanych obiektach, niedostosowanych do obowiązujących wymogów, znacznie odbiegających od poziomu europejskiego. Z badań przeprowadzonych w 2006 r. na zlecenie Ministerstwa Zdrowia dot. samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej podległych samorządowi województwa wynika, że potrzeby dotyczące koniecznych remontów i modernizacji w latach 2006 – 2010 wynoszą ok. 518 mln zł. Ponadto należy podkreślić, że część budynków objętych opieką konserwatora zabytków nie nadaje się do wykorzystania jako obiekty ochrony zdrowia (ponad 100 zostało wybudowanych przed 1939 r.). Wszystkie zakłady opieki zdrowotnej prowadzące działalność, a nie spełniające wymagań określonych prawem mają obowiązek dostosować pomieszczenia i urządzenia zakładu do tych wymagań w określonym terminie. W przypadku szpitali i innych zakładów przeznaczonych dla osób wymagających całodobowych świadczeń termin ten wyznaczono do 31.12.2012 r., a w przypadku innych zakładów opieki zdrowotnej do 31.12.2008 r.⁶ Taka sytuacja stwarza potrzebę zwiększenia nakładów finansowych w ochronie zdrowia. W związku z powyższym w ramach priorytetu wspierane będą przedsięwzięcia w zakresie modernizacji istniejących obiektów (również poprzez termomodernizację i wykorzystanie energii słonecznej) w celu umożliwienia dostosowywania ich do obowiązujących przepisów prawa, w tym do potrzeb osób niepełnosprawnych. Współfinansowanie budowy nowych obiektów będzie możliwe wyłącznie w sytuacji, gdy modernizacja istniejącej infrastruktury jest ekonomicznie nieuzasadniona. Wszystkie dotowane zadania muszą prowadzić do racjonalizacji sieci placówek opieki zdrowotnej w regionie.

---

⁶ Dz.U.Nr 213 poz.1568 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 10.11.2006r. w sprawie wymagań jakim powinny odpowiadać pod względem fachowym i sanitarnym pomieszczenia i urządzenia zakładu opieki zdrowotnej.

Realizacja postulatów strategii rozwoju województwa w zakresie poprawy dostępu do specjalistycznych świadczeń zdrowotnych uzależniona jest od poziomu wyposażenia w urządzenia i sprzęt medyczny placówek ochrony zdrowia. W tym zakresie sytuacja na Dolnym Śląsku nie odbiega od warunków występujących w całym kraju. Przeważa zdekapitalizowany sprzęt wykorzystujący przestarzałe technologie, funkcjonujący często na granicy dopuszczalnych prawem norm. Dla przykładu najpilniejsze potrzeby z zakresu modernizacji lub wymiany sprzętu do diagnostyki wizualnej i radiologii inwazyjnej wyłącznie w SP ZOZ, dla których organem założycielskim jest samorząd województwa wynoszą ponad 100 mln zł.⁷ W związku z powyższym wspierane będą projekty polegające na wyposażeniu placówek ochrony zdrowia w aparaturę i sprzęt medyczny. Inwestycje w nowoczesne urządzenia diagnostyczne umożliwią wczesne wykrywanie i leczenie chorób, co w efekcie doprowadzi do utrzymania liczby osób aktywnych zawodowo na rynku pracy.

Współfinansowanie zakupu nowego sprzętu możliwe będzie przede wszystkim w sytuacji, gdy posiadany sprzęt nie spełnia obowiązujących norm lub gdy jego wymiana doprowadzi do racjonalizacji procesu leczenia, bądź też jego brak uniemożliwia leczenie. Inwestycje w tym zakresie opierać się będą na szczegółowej analizie zapotrzebowania oraz optymalnego poziomu świadczenia usług.

Ze względu na niekorzystną relację liczby łóżek opieki długoterminowej w stosunku do krótkoterminowej, w ramach priorytetu wpierany będzie rozwój zakładów leczenia i opieki długoterminowej przebiegający na bazie zasobów znajdujących się w posiadaniu zakładów opieki zdrowotnej. Rozwój ten powinien być rezultatem procesu racjonalizacji sieci placówek opieki zdrowotnej.

Dla podniesienia jakości opieki zdrowotnej istotne będą działania zmierzające do racjonalizacji funkcjonowania placówek ochrony zdrowia poprzez wdrażanie informatycznych systemów w zakresie zarządzania oraz udostępniania informacji obywatelom.

Podejmowane działania w ramach priorytetu mają doprowadzić do redukcji zagrożeń wynikających z braku odpowiedniej jakości i dostępności do świadczeń zdrowotnych. Brak poprawy zdrowia społeczeństwa zwiększy koszty społeczne i koszty pracy, a przez to wpłynie na zmniejszenie konkurencyjności regionalnej gospodarki.

Realizowane w ramach RPO przedsięwzięcia będą przyczyniać się do osiągnięcia celu Strategii Rozwoju Ochrony Zdrowia w Polsce na lata 2007 – 2013.

3. Zgodność priorytetu z opracowaniami strategicznymi

- **Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla spójności (SWW).** Priorytet jest kompatybilny ze SWW. Spójność ta dotyczy wytycznej (3): Większa liczba lepszych miejsc pracy, w ramach której przewiduje się m.in. pomoc w utrzymaniu zdrowej siły roboczej. Efektem tego założenia mają być działania na rzecz zapobiegania zagrożeniom zdrowia oraz wypełnianie luk infrastrukturalnych istniejących w odniesieniu do funkcjonowania ochrony zdrowia.
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO).** Priorytet jest harmonijny z NSRO - wpisuje się swoją treścią w cel horyzontalny nr 3: Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski. Cel ten zakłada podejmowanie działań służących poprawie ochrony zdrowia, zmniejszenie nierówności w dostępie do infrastruktury medycznej

⁷ dane – opracowanie własne, badanie ankietowe na zlecenie Ministerstwa Zdrowia, 2006 r.

oraz zwiększenie efektywności w systemach opieki zdrowotnej poprzez inwestycje w ICT, wiedzę i innowacje.

- **Strategia Rozwoju Ochrony Zdrowia w Polsce na lata 2007 – 2013 (SROZ).** Priorytet jest spójny ze SROZ zarówno w zakresie celu strategicznego jak i celów nadrzędnych. Najważniejszym zagadnieniem Strategii jest poprawa zdrowia społeczeństwa polskiego poprzez realizację celów dotyczących m.in. poprawy efektywności funkcjonowania systemu ochrony zdrowia oraz dostosowania opieki zdrowotnej do dynamiki długookresowych trendów demograficznych.
- **Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku (SRWD).** W opisywanym priorytecie przewidziane zostały rodzaje przedsięwzięć spójne z działaniami wytyczonymi do realizacji w SRWD. Dotyczy to przede wszystkim priorytetu 3.4. Stałe podnoszenie stanu bezpieczeństwa i zdrowia mieszkańców województwa, w ramach którego przewiduje się m.in. zapewnienie dostępu do specjalistycznych świadczeń zdrowotnych wykonywanych w najbardziej optymalny i efektywny sposób; zwiększenie skuteczności zapobiegania, wczesnego wykrywania i leczenia chorób oraz zapobiegania i leczenia uzależnień; rozwój systemu opieki nad kobietami w ciąży i noworodkami, i in.

4. Lista przykładowych beneficjentów

- zakłady opieki zdrowotnej działające w publicznym systemie ochrony zdrowia

Wyżej wymieniona przykładowa lista beneficjentów kwalifikujących się do wsparcia w ramach Priorytetu zostanie doprecyzowana w *Szczegółowym opisie osi priorytetowych RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013* oraz w ogłoszeniach o naborze wniosków w ramach Programu.

5. Komplementarność i demarkacja

5.1 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Zdrowie” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach innych priorytetów RPO

- projekty zgłaszane przez zakłady opieki zdrowotnej działające poza publicznym systemem ochrony zdrowia będą realizowane w priorytecie „Przedsiębiorstwa i innowacyjność”
- projekty dotyczące technologii informacyjno – komunikacyjnych zgłaszane przez więcej niż jeden podmiot będą realizowane w priorytecie „Społeczeństwo informacyjne”;
- projekty których celem jest termomodernizacja obiektów ochrony zdrowia realizowane będą w ramach priorytetu „Energetyka”.

5.2 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Zdrowie” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IŚ

Przedsięwzięcia realizowane w ramach priorytetu „Zdrowie” są komplementarne z projektami przewidzianymi do wsparcia w zakresie priorytetu XIII Bezpieczeństwo zdrowotne i poprawa efektywności systemu ochrony zdrowia. O możliwości wsparcia w ramach RPO lub PO IŚ decyduje charakter i wartość projektu.

5.3 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Zdrowie” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IG

W ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka nie przewidziano działań komplementarnych w tym obszarze wsparcia.

5.4 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Zdrowie” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO KL

Obszar interwencji priorytetu RPO „Zdrowie” jest komplementarny do działań realizowanych w ramach priorytetu II PO KL Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących. Przedsięwzięcia komplementarne dotyczą w szczególności celów szczegółowych nr 4 Poprawa stanu zdrowia osób pracujących poprzez opracowywanie programów profilaktycznych oraz programów wspierających powrót do pracy, nr 5 Podnoszenie kwalifikacji i umiejętności personelu medycznego oraz nr 6 Podniesienie jakości w jednostkach służby zdrowia.

5.5 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Zdrowie” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach EWT

Projekty charakteryzujące się dużym efektem transgranicznym realizowane na obszarze wsparcia celu III „Europejska Współpraca Transgraniczna” oraz spełniające przynajmniej dwa z czterech warunków tj: wspólne przygotowanie, wspólna realizacja, wspólne finansowanie, wspólny personel, będą realizowane w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Saksonia - Polska 2007 – 2013 oraz Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska na lata 2007 – 2013.

5.6 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Zdrowie” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFRROW

W ramach PROW nie przewiduje się wsparcia działań w zakresie ochrony zdrowia. W tym priorytecie RPO pomoc będą mogły wszystkie rodzaje przedsięwzięć zlokalizowane na obszarach wiejskich i małych miast na zasadach niedyskryminujących.

5.7 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Zdrowie” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFR

W ramach Programu „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013” nie przewidziano działań komplementarnych w tym obszarze wsparcia.

6. Kategorie interwencji Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013

W ramach priorytetu „Zdrowie” będą miały zastosowanie następujące kategorie interwencji: 76, 11, 13.

7. Instrument elastyczności (cross financing)

W priorytecie „Zdrowie” nie przewiduje się zastosowania instrumentu elastyczności.

8. Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna:

W ramach Priorytetu możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany dobrych praktyk oraz doświadczeń w zakresie obszarów przewidzianych do realizacji w niniejszym priorytecie. Na

realizację projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej zostanie przeznaczonych nie więcej niż 0,5% alokacji środków EFRR przewidzianych w tym Priorytecie.

9. Wskaźniki

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki produktu	Liczba projektów z zakresu ochrony zdrowia	szt.	0	48	60
	w tym: liczba projektów dotyczących wyłącznie zakupu aparatury i sprzętu medycznego	szt.	0	20	25
Wskaźniki rezultatu	Liczba oddziałów/jednostek/działów w zakładów opieki zdrowotnej dostosowanych do wymogów określonych prawem	szt.	0	60	75
	Potencjalna liczba specjalistycznych badań przeprowadzonych sprzętem zakupionym w wyniku realizacji RPO	szt.	0	80 000	100 000
Dla wszystkich wskaźników: Źródło pozyskania/weryfikacji danych: IZ Częstotliwość pomiaru: rocznie					

Priorytet 9

Odnowa zdegradowanych obszarów miejskich na terenie Dolnego Śląska („Miasta”)

1. Cel priorytetu

Głównym celem priorytetu jest przeciwdziałanie marginalizacji obszarów miast województwa dolnośląskiego, na których nasilają się negatywne zjawiska społeczne i ekonomiczne oraz ulega degradacji stan fizyczny przestrzeni. Działania podjęte w ramach priorytetu prowadzić będą do odnowy najbardziej zdegradowanych obszarów miejskich oraz wzmocnienia struktur społeczno – ekonomicznych. Wsparcie udzielone zostanie w szczególności na zintegrowane rozwiązania traktujące kompleksowo problemy gospodarcze, społeczne i środowiskowe.

2. Uzasadnienie priorytetu i jego opis

Województwo dolnośląskie, jak wykazano w analizie, wyróżnia się wysokim poziomem urbanizacji. Ze względu na fakt, że w grudniu 2006 roku w miastach regionu zamieszkiwało 70,9% ogółu ludności, ośrodki miejskie odgrywają istotną rolę w rozwoju gospodarczym i społecznym województwa. Widoczne jest jednak zróżnicowanie ich potencjału. Obok dynamicznie rozwijających się miast (np. Wrocław, niektóre miasta z obszaru Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego) istnieją jednostki, w przypadku których można mówić o zapaści cywilizacyjnej (np. ośrodki miejskie na południu województwa, borykające się z problemami wynikającymi z likwidacji przestarzałych branż przemysłu wydobywczego i tekstylnego). Zróżnicowanie to widoczne jest także wewnątrz samych miast, gdyż rozwój miasta nigdy nie przebiega równomiernie na całym jego obszarze i często prowadzi do powstawania lub utrzymania dysproporcji między poszczególnymi jego częściami. Problem ten dotyczy także miast dynamicznie rozwijających się - przykładowo we Wrocławiu wartość wskaźnika udziału gospodarstw domowych zamieszkujących lokale socjalne waha się w poszczególnych częściach miasta między 0,83 a 61,72⁸.

Zjawisko degradacji obszarów miejskich ma kilka wymiarów, wśród których najistotniejsze to wymiar gospodarczy, społeczny i środowiskowy. Degradacja środowiska miast przejawia się w postępującej destrukcji tkanki urbanistyczno–architektonicznej. Niszczeniu ulega przede wszystkim nieremontowana od lat zabudowa (często zabytkowa) oraz towarzysząca jej infrastruktura, np. wodno–kanalizacyjna, energetyczna, drogowa, tereny tzw. małej architektury czy zieleni miejskiej. Ponadto przemiany gospodarcze ostatniej dekady XX wieku doprowadziły do likwidacji wielu obszarów przemysłowych. Zachodząca w tym samym czasie zmiana sytuacji geopolitycznej spowodowała także upadek znaczenia przestrzeni militarnych, które w efekcie zostały opuszczone przez wojsko. Niejednokrotnie w/w obszary zakłócają zrównoważony rozwój przestrzeni miejskich stwarzając zagrożenie dla zdrowia ludzi i środowiska naturalnego. Obok degradacji fizycznej i ekologicznej tkanki miejskiej, obszary wymagające rewitalizacji borykają się z degradacją gospodarczą i społeczną. Na opisywanych terenach najczęściej występuje kumulacja negatywnych zjawisk np. niski poziom aktywności gospodarczej, wysokie bezrobocie, wyższe niż w innych rejonach natężenie występowania zjawisk patologicznych, wysoki stopień przestępczości. W niektórych miastach regionu w/w problemy w sposób szczególny dotyczą mniejszości etnicznych i narodowych. W tym wypadku zjawiska te bardzo trudno poddają się kwantyfikacji statystyce publicznej na poziomie regionu, jednakże w skali poszczególnych miast bywają zauważalne (np. Bystrzyca Kłodzka, Kłodzko, Wrocław). Wobec widocznej wieloaspektowej degradacji wielu obszarów miejskich nasila się potrzeba ich trwałych

⁸ Dane cytowane za Urban Audit, dane z roku 2001 (highest and lowest sub city score for the proportion of households living in social housing).

przeobrażeń. Jest to szansa na ożywienie społeczno-gospodarcze nie tylko określonych obszarów miejskich, lecz także i sąsiednich terenów. Istotna jest też poprawa stanu środowiska naturalnego na tych obszarach.

Ze względu na znaczenie dolnośląskich miast oraz występowanie opisanych wyżej negatywnych tendencji w ramach niniejszego priorytetu zostanie udzielone wsparcie dla realizacji Lokalnych Programów Rewitalizacji⁹. Będą to zintegrowane programy zmierzające do trwałej odnowy zdegradowanych obszarów w największych miastach Dolnego Śląska¹⁰. Przy opracowywaniu lub aktualizacji Lokalnych Programów Rewitalizacji władze miejskie będą zobowiązane do:

Wyznaczenia obszaru wsparcia, na którym będą realizowane projekty, które uzyskają wsparcie w ramach priorytetu „Miasta”,

Przygotowania załącznika do LPR zawierającego listę przedsięwzięć proponowanych do wsparcia w ramach priorytetu „Miasta”. Przedsięwzięcia te będą zlokalizowane na obszarze wsparcia, a ich wdrożenie przyczyni się do osiągnięcia skwantyfikowanych celów LPR.

Skoncentrowanego podejścia w procesie selekcji projektów do realizacji. Zapewni to trwałą poprawę obszarów rewitalizowanych. Władze miast będą dążyć do wyznaczenia takiego obszaru wsparcia, aby intensywność pomocy wyniosła co najmniej 1100 zł na jednego mieszkańca tego obszaru. Ponadto możliwe będzie wykorzystanie preferencji w priorytecie „Przedsiębiorstwa i innowacje” dla rozwoju przedsiębiorstw i instytucji otoczenia biznesu na tych obszarach.

Uwzględnienia terenów przemysłowych i powojkowych w stopniu adekwatnym do występujących w tym zakresie problemów.

Uwzględnienia poprawy efektywności energetycznej budynków oraz wykorzystania odnawialnych źródeł energii w stopniu adekwatnym do zidentyfikowanych potrzeb, również poprzez zgłaszane projekty.

Uwzględnienia równego dostępu osób niepełnosprawnych do tworzonej bądź modernizowanej infrastruktury, również poprzez zgłaszane projekty,

Zwrócenia uwagi na potrzeby imigrantów, mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych oraz uchodźców w stopniu adekwatnym do występujących w tym zakresie problemów,

Uwzględnienia przedsięwzięć o charakterze społecznym, zmierzających do przeciwdziałania negatywnym zjawiskom występującym na obszarze wsparcia. W tym zakresie możliwe jest m.in. wykorzystanie instrumentu elastyczności (cross-financing), zaplanowanie sfinansowania tych projektów w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki bądź zapewnienie innych środków budżetowych lub pozabudżetowych na ich realizację. W przypadku zaniechania realizacji tych przedsięwzięć Instytucja Zarządzająca RPO może podjąć decyzję o ograniczeniu wsparcia dla realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji.

Zasady wyznaczenia obszaru wsparcia oraz uzgadniania wysokości wkładu EFRR w realizację Lokalnych Programów Rewitalizacji z Instytucją Zarządzającą RPO WD zostały przedstawione w załączniku nr 3 do programu. Obszar wsparcia będzie mógł być zmieniany tylko w wyjątkowych i uzasadnionych sytuacjach za zgodą Instytucji Zarządzającej.

⁹ Dopuszcza się stosowanie innej nazwy dokumentu pod warunkiem zachowania zintegrowanego podejścia do problemów związanych z obszarami miejskimi oraz przyjęcia tego dokumentu przez organ stanowiący miasta.

¹⁰ maksymalnie 37 miast o liczbie mieszkańców co najmniej 10 000 mieszkańców wg faktycznego miejsca zamieszkania w dniu 31.12.2005 r. na podstawie danych GUS.

W ramach LPR wspierane będą projekty odpowiadające swym zakresem typom przedsięwzięć wymienionym w priorytetach „Społeczeństwo informacyjne”, „Transport” (z wyłączeniem zakupu taboru komunikacji miejskiej), „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”, „Energetyka”, Turystyka i Kultura” oraz „Edukacja”, drobne inwestycje poprawiające funkcjonalność przestrzeni publicznych oraz wsparcie infrastruktury użytkowanej przez instytucje i organizacje pełniące kluczowe funkcje społeczne na rzecz społeczności lokalnej obszaru wsparcia. Wspierane będą także przedsięwzięcia z zakresu budownictwa mieszkaniowego¹¹. Finansowanie tego typu zadań będzie ograniczone do wysokości 25% alokacji EFRR przewidzianej na wsparcie danego LPRu.

Oprócz możliwości kompleksowego wsparcia Lokalnych Programów Rewitalizacji, przewidziano również możliwość dotowania przedsięwzięć w zakresie budownictwa mieszkaniowego³. Projekty te będą wybierane w drodze konkursu i realizowane w miastach zamieszkiwanych przez mniej niż 10 000 mieszkańców. Przedsięwzięcia te muszą być elementem Lokalnego Programu Rewitalizacji. Preferowane będą projekty dotyczące zapewnienia odpowiednich warunków mieszkaniowych dla:

- gospodarstw domowych o niskich dochodach,
- osób niepełnosprawnych;
- imigrantów, mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych lub uchodźców.

Ponadto w ramach priorytetu „Miasta” dopuszcza się możliwość zastosowania inicjatywy JESSICA obejmującej wsparcie w postaci odnawialnych instrumentów finansowych (funduszy pożyczkowych i poręczeniowych oraz innych instrumentów pochodnych).

3. Zgodność priorytetu z opracowaniami strategicznymi

- **Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla spójności (SWW).** Priorytet jest kompatybilny z SWW. Spójność ta dotyczy wytycznej „Uwzględnienie terytorialnego wymiaru polityki spójności” i zarysowano wagę wkładu miast w rozwój gospodarczy i tworzenie miejsc pracy (Wytyczna 2.1). We wskazanym dokumencie podkreślono zarówno znaczenie działań podejmowanych w celu regeneracji fizycznego środowiska miast, jak i działań prowadzących do promocji przedsiębiorczości, lokalnego zatrudnienia i rozwoju społeczności lokalnych.
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO).** Priorytet realizuje piąty cel NSRO dotyczący wzrostu konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałania ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej, w zakresie wykorzystania tkwiącego w miastach potencjału. Pełne osiągnięcie tak sformułowanego celu jest nierozzerwalnie związane rewitalizacją obszarów zdegradowanych, dotkniętych problemami społecznymi i gospodarczymi, włączając w to odnowę infrastruktury mieszkaniowej.
- **Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku (SRWD).** W opisywanym priorytecie przewidziane zostały rodzaje przedsięwzięć spójne

---

¹¹ Na realizację projektów z zakresu mieszkalnictwa zostanie przeznaczonych maksymalnie 3% alokacji Programu (w ramach kategorii interwencji nr 78). Przedsięwzięcia z zakresu budownictwa mieszkaniowego będą realizowane w zakresie i na zasadach określonych w art. 47 Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 roku ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

z działaniami wytyczonymi do realizacji w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego. Dotyczy to przede wszystkim priorytetów Strategii: 2.1 Poprawa spójności przestrzennej regionu oraz 2.3 Poprawa ładu przestrzennego i harmonijności struktur przestrzennych. W ramach wskazanych priorytetów przewiduje się m.in.: przeciwdziałanie degradacji obszarów peryferyjnych i zagrożonych marginalizacją; kształtowanie atrakcyjnych form różnorodnych zespołów zabudowy, w tym rewitalizację obszarów zdegradowanych; ochronę dziedzictwa kulturowego, i in.

4. Lista przykładowych beneficjentów

- beneficjenci wymienieni w priorytetach „Społeczeństwo informacyjne”, „Transport”, „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”, „Energetyka”, „Turystyka i Kultura” oraz „Edukacja”,
- spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, TBS
- partnerzy społeczni i gospodarczy

Wyżej wymieniona przykładowa lista beneficjentów kwalifikujących się do wsparcia w ramach Priorytetu zostanie doprecyzowana w *Szczegółowym opisie osi priorytetowych RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013* oraz w ogłoszeniach o naborze wniosków w ramach Programu.

5. Komplementarność i demarkacja Priorytetu „Miasta”

5.1 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Miasta” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach innych priorytetów RPO

W ramach niniejszego priorytetu nie będą wspierane projekty mogące uzyskać dotacje w ramach priorytetów „Przedsiębiorstwa i innowacyjność” oraz „Zdrowie” nawet w sytuacji, kiedy realizowane będą na obszarach wsparcia określonych zgodnie z wytycznymi IZ w Lokalnych Programach Rewitalizacji. Projekty, które mogą być realizowane w priorytetach „Społeczeństwo informacyjne”, „Transport” (z wyłączeniem zakupu taboru komunikacji miejskiej), „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”, „Energetyka”, „Turystyka i Kultura”, oraz „Edukacja” są kwalifikowane do realizacji w ramach priorytetu „Miasta”. W tym wypadku muszą one być zlokalizowane na wyznaczonym obszarze wsparcia oraz zostać umieszczone w załączniku do Lokalnego Programu Rewitalizacji, przygotowanego zgodnie z wytycznymi IZ. Wskazane w ten sposób przedsięwzięcia podlegają wykluczeniu z możliwości realizacji w ramach pozostałych priorytetów programu

5.2 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Miasta” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IG.

W ramach priorytetu „Miasta” będą mogły być realizowane projekty zgodnie z linią demarkacyjną wyznaczoną dla następujących priorytetów RPO: „Społeczeństwo informacyjne”, „Transport”, „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”, „Energetyka”, „Turystyka i Kultura”, oraz „Edukacja”.

Przedsięwzięcia z zakresu budownictwa mieszkaniowego będą dofinansowane wyłącznie w ramach RPO (nie będą wspierane w ramach PO Innowacyjna Gospodarka).

5.3 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Miasta” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO IŚ.

W ramach priorytetu „Miasta” będą mogły być realizowane projekty zgodnie z linią demarkacyjną wyznaczoną dla następujących priorytetów RPO: „Społeczeństwo informacyjne”, „Transport”, „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”, „Energetyka”, „Turystyka i Kultura”, oraz „Edukacja”.

Przedsięwzięcia z zakresu budownictwa mieszkaniowego będą dofinansowane wyłącznie w ramach RPO (nie będą wspierane w ramach PO Infrastruktura i Środowisko).

5.4 Komplementarność Priorytetu RPO „Miasta” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO KL

Efekt synergii w sferze społecznej zostanie zapewniony w przypadku skoordynowania przez władze miast wsparcia inwestycyjnego udzielonego w ramach RPO na zdegradowanych obszarach miast z przedsięwzięciami finansowanymi w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w szczególności z priorytetów „Zatrudnienie i integracja społeczna”, „Rynek pracy otwarty dla wszystkich” oraz „Promocja integracji społecznej”.

5.5 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Miasta” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach EWT

Projekty charakteryzujące się dużym efektem transgranicznym realizowane na obszarze wsparcia celu III „Europejska Współpraca Transgraniczna” oraz spełniające przynajmniej dwa z czterech warunków tj: wspólne przygotowanie, wspólna realizacja, wspólne finansowanie, wspólny personel, będą realizowane w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Saksonia - Polska 2007 – 2013 oraz Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska na lata 2007 – 2013.

Przedsięwzięcia z zakresu budownictwa mieszkaniowego nie będą wspierane w ramach celu III „Europejska Współpraca Transgraniczna”.

5.6 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Miasta” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFRROW

W ramach PROW nie przewidziano działań komplementarnych w tym obszarze wsparcia.

5.7 Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Miasta” z przedsięwzięciami współfinansowanymi z EFR

W ramach Programu „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013” nie przewidziano działań komplementarnych w tym obszarze wsparcia.

6. Kategorie interwencji Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013

W ramach priorytetu „Miasta” będą miały zastosowanie następujące kategorie interwencji: 61, 78.

7. Instrument elastyczności (cross-financing)

W ramach instrumentu elastyczności istnieje możliwość współfinansowania szkoleń dla mieszkańców obszaru wsparcia (np. dzielnicy miasta o niskiej jakości życia), pod warunkiem, że związki z inwestycjami w infrastrukturę są wyraźne i jednoznaczne, oraz że mieszczą się w ramach programu rewitalizacji miasta (działania szkoleniowe wspierane z EFRR w ramach instrumentu elastyczności): są one kwalifikowalne tylko, jeżeli wchodzi w skład szerszego programu rewitalizacji miasta a ich skala jest niewielka; w tym przypadku priorytetem jest

inwestycja w infrastrukturę, a związane z nią szkolenie ma charakter podporządkowany. Maksymalny pułap zastosowania instrumentu elastyczności w ramach priorytetu wynosi 10%.

8. Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna :

W ramach Priorytetu możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany dobrych praktyk oraz doświadczeń w zakresie obszarów przewidzianych do realizacji w niniejszym priorytecie. Na realizację projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej zostanie przeznaczonych nie więcej niż 0,5% alokacji środków EFRR przewidzianych w tym Priorytecie.

9. Wskaźniki

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki produktu	Liczba Lokalnych Programów Rewitalizacji, które otrzymały wsparcie w tym:	szt.	0	37	37
	uwzględniające obszary przemysłowe	szt.	0	8	8
	uwzględniające obszary powojaskowe	szt.	0	3	3
	Liczba projektów zapewniających zrównoważony rozwój oraz poprawiających atrakcyjność miast	szt.	0	88	111
Wskaźniki rezultatu	Liczba projektów oferujących usługi promujące równość szans i zapobiegających wykluczeniu społecznemu przedstawicieli mniejszości narodowych i ludzi młodych	szt.	0	8	10
	Liczba osób zamieszkujących budynki mieszkalne odnowione w ramach priorytetu	osoby	0	11 000	15 700
	Powierzchnia zagospodarowana w ramach Priorytetu	ha	0	2 050	2 050.
Dla wszystkich wskaźników: Źródło pozyskania/weryfikacji danych: IZ Częstotliwość pomiaru: rocznie					

Priorytet 10: Pomoc Techniczna

1. Cel priorytetu

Celem priorytetu jest podniesienie zdolności absorpcyjnych środków funduszy strukturalnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego na Dolnym Śląsku. Zostanie to osiągnięte poprzez wsparcie dla sprawnego i efektywnego przebiegu realizacji RPO. W ramach priorytetu możliwe będzie finansowanie przygotowań do kolejnego okresu programowania.

2. Uzasadnienie priorytetu i jego opis

2.1 Podstawowe uwarunkowania

Wysokość środków planowanych do wykorzystania na realizację RPO w latach 2007-2013 kilkakrotnie przewyższa wielkość alokacji, jaka była przeznaczona na wsparcie województwa dolnośląskiego w ramach ZPORR w latach 2004-2006. Zmienia się także funkcja samorządu województwa we wdrażaniu funduszy strukturalnych. Po raz pierwszy będzie on pełnił rolę Instytucji Zarządzającej programem. Wymaga to od administracji wojewódzkiej odpowiednich przygotowań oraz zaangażowania znacznie większych zasobów i środków, szczególnie związanych z zapewnieniem kadry zaangażowanej we wdrażanie funduszy strukturalnych, podnoszeniem jej kwalifikacji zawodowych oraz zapewnieniem odpowiednich warunków technicznych (przestrzeń biurowa, sprzęt i wyposażenie biurowe, koszty bieżące). Ponadto od działań informacyjnych i promocyjnych zależeć będzie liczba oraz jakość składanych projektów, a także powszechna akceptacja obywateli dla działań finansowanych z funduszy strukturalnych.

Nowe zadania administracji regionalnej wymagają:

- a) zwiększenia liczby i poprawy jakości kadr,
- b) wsparcia w zakresie procesu zarządzania i wdrażania programu,
- c) działań informacyjnych i promocyjnych.

Mając na uwadze wyżej wymienione uwarunkowania Instytucja Zarządzająca zagwarantowała w ramach niniejszego priorytetu środki finansowe niezbędne do realizacji zadań dot. między innymi: ewaluacji, działań informacyjnych i promocyjnych, monitoringu oraz podniesienia poziomu wiedzy w zakresie stosowania procedur zamówień publicznych i pomocy publicznej.

2.2 Główne obszary interwencji:

Obszar A - wzmocnienie potencjału administracyjnego między innymi poprzez;

- Finansowanie zatrudnienia pracowników uczestniczących w realizacji zadań związanych z RPO. W „Programie przygotowania Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego do pełnienia funkcji Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym na lata 2007-2013 dla Województwa Dolnośląskiego” zaakceptowanym i przyjętym do realizacji przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 29.08.2006 r. określono indykatywną strukturę zatrudnienia oraz indykatywny poziom wynagrodzeń. Zaproponowano również wdrożenie systemu motywacji płacowych i pozapłacowych dla pracowników uczestniczących w realizacji RPO. W ramach struktury Instytucji Zarządzającej powołane zostanie stanowisko „Menedżera ds. Środowiska”. Ze środków

programu możliwe będzie finansowanie wynagrodzeń pracowników realizujących zadania związane ze Zintegrowanym Programem Operacyjnym Rozwoju Regionalnego na lata 2004-2006.

- Podnoszenie kwalifikacji zawodowych personelu obsługującego program na poziomie Instytucji Zarządzającej oraz innych instytucji zaangażowanych w przygotowanie i wdrażanie RPO WD (np. krajowe i zagraniczne szkolenia językowe, krajowe i zagraniczne staże, wizyty studyjne, spotkania informacyjne np. Open day's, w tym również przygotowanie do nowego okresu programowania po roku 2013),
- Zapewnienie pracownikom odpowiednich warunków technicznych między innymi w zakresie: sprzętu, wyposażenia i materiałów biurowych, środków transportu, sprzętu komputerowego wraz z oprogramowaniem oraz instalacją, usług telekomunikacyjnych oraz audiowizualnych, dostępu do Internetu, literatury fachowej (m.in. publikacji, słowników),
- zapewnienie powierzchni przeznaczonych na potrzeby obsługi programu (w tym zakup, modernizacja i remont);

Obszar B - wzmocnienie procesu zarządzania i wdrażania RPO WD między innymi poprzez:

- Wsparcie dla każdego z etapów naboru, oceny i wyboru projektów (m.in. wsparcie eksperckie, finansowanie kosztów oceny projektów);
- Wsparcie obsługi prac zespołów (w tym szkolenia) związanych z wdrażaniem programu wynikających ze stosowania zasady partnerstwa (np. Komitetu Monitorującego, konsultacji z partnerami regionalnymi);
- Wsparcie procesu zarządzania finansowego i monitorowania
- Wsparcie procesu kontroli
- Wsparcie procesu ewaluacji,
- Przygotowanie raportów, analiz, badań, ewaluacji i sprawozdań, w tym również na potrzeby kolejnego okresu programowania po roku 2013.
- Utrzymanie funkcjonowania, modernizacja, rozbudowa istniejących lub tworzenie nowych systemów informatycznych i sieci komputerowych służących RPO (IZ opracuje wewnętrzny system informatyczny wspierający proces implementacji RPO. System będzie kompatybilny z systemami krajowymi i systemem SFC 2007). Wsparcie to umożliwi pełne uczestnictwo w jednolitym komputerowym systemie monitoringu.
- Zakup baz danych oraz literatury fachowej
- Dodatkowe usługi wspomagające proces zarządzania i wdrażania (np. usługi prawne, audyt zewnętrzny);
- Archiwizacja dokumentów dotyczących RPO WD.

Obszar C- komunikacja i promocja między innymi poprzez;

- Organizację konferencji, seminariów, szkoleń (w tym w zakresie zamówień publicznych i pomocy publicznej)
- Utworzenie, wyposażenie i utrzymanie funkcjonowania punktów informacyjnych;

- Przygotowanie i upowszechnienie publikacji oraz innych materiałów informacyjnych, promocyjnych;
- Przygotowanie i przeprowadzanie akcji i imprez informacyjno-promocyjnych (m.in. promocja w mediach, targi, konkursy, konferencje prasowe, spotkania ze środowiskami branżowymi);
- Współpracę z mediami, której celem będzie informowanie opinii publicznej o rezultatach wdrażania RPO, kreowanie powszechnej akceptacji dla działań wynikających z realizacji RPO oraz instytucji zaangażowanych w proces ich wdrażania;
- Utworzenie i utrzymanie stron oraz serwisów internetowych dotyczących programu;
- Udział w krajowych i zagranicznych imprezach promujących RPO,
- Działania informacyjno - promocyjne dotyczące okresu programowania po roku 2013;

Działania realizowane w ramach tego obszaru będą zgodne ze Strategią Komunikacji Funduszy Strukturalnych w Polsce w latach 2007 –2013 oraz komplementarne z Programem Operacyjnym - Pomoc Techniczna. Ponadto IZ RPO opracuje „Plan Komunikacji Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013”

2.3 Podsumowanie

W ramach wszystkich wyżej wymienionych obszarów pomocy technicznej (A, B, C) możliwe będzie finansowanie kosztów bieżących funkcjonowania Instytucji Zarządzającej oraz pozostałych beneficjentów PT RPO w zakresie działań, które dotyczą wdrażania RPO WD. W ramach RPO kwalifikowane jest także finansowanie zadań związanych ze ZPORR. Realizacja priorytetu Pomoc Techniczna przyczyni się do sprawnego i efektywnego wykorzystania środków w ramach RPO.

3. Zgodność priorytetu z opracowaniami strategicznymi

- **Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla spójności (SWW)** – priorytet jest zgodny z propozycjami działań przedstawionymi w wytycznej: „Zdolności administracyjne”, w której m.in. przewiduje się wspieranie dobrego kształtowania polityki i programów oraz wzmocnienie budowy zdolności w realizacji tych polityk i programów.
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO)** - priorytet jest zgodny z założeniami przedstawionymi w rozdziale NSS „Wzmocnienie zdolności administracyjnych w Polsce latach 2007-2013”, w którym stwierdzono m.in., że jedną z najistotniejszych kwestii jest wzmocnianie umiejętności wypracowania i wdrażania długofalowych strategii i programów.
- **Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku (SRWD)** - priorytet „Pomoc Techniczna” jest niezbędny do zapewnienia skutecznego wdrażania pozostałych priorytetów RPO, które umożliwią realizację działań zapisanych w SRWD.

4. Lista przykładowych beneficjentów

- Instytucja Zarządzająca RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013;

- Instytucje Pośredniczące, którym zostanie powierzone wdrażanie całości lub części działań realizowanych w ramach poszczególnych priorytetów;
- Wojewódzka samorządowa jednostka organizacyjna – jednostka budżetowa.

5. Komplementarność i demarkacja

5.1. Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Pomoc Techniczna” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach PO PT

Wsparcie przewidziane do realizacji w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna (PO PT) wykazuje komplementarność z zakresem wsparcia w ramach Priorytetu „Pomoc Techniczna” RPO. Komplementarność odnosi się przede wszystkim do wsparcia w zakresie; zatrudnienia, podnoszenia kwalifikacji, zakupu wyposażenia, sprzętu i materiałów biurowych, ewaluacji, promocji i informacji, wymiany dobrych praktyk i doświadczeń, szkoleń dla beneficjentów i archiwizacji. W ramach PO PT wsparcie dotyczące ww. działań dotyczy Instytucji horyzontalnych, centralnych nie korzystających z pomocy technicznej innych PO. Wsparcie realizowane w ramach Priorytetu „Pomoc Techniczna” RPO odnosi się Instytucji Zarządzającej i Pośredniczącej wskazanych w liście beneficjentów PT RPO. Ponadto w ramach PO PT możliwe będzie finansowanie prawidłowego przygotowania najistotniejszych projektów, które ubiegać będą się o finansowanie ze środków RPO WD.

5.2. Komplementarność i demarkacja Priorytetu RPO „Pomoc Techniczna” z przedsięwzięciami współfinansowanymi w ramach EWT

Komplementarność odnosi się przede wszystkim do współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej. Wsparcie w priorytecie „Pomoc Techniczna” RPO dotyczyć będzie tworzenia i utrzymania sieci współpracy polegającej głównie na wymianie dobrych praktyk

5.3.. Komplementarność z inicjatywą JASPERS

Ze środków inicjatywy możliwe będzie finansowanie przygotowania realizacji dużych projektów.

6. Kategorie interwencji Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013

W ramach priorytetu „Pomoc Techniczna” będą miały zastosowanie następujące kategorie interwencji: 85, 86.

7. Instrument elastyczności (cross-financing)

W priorytecie „Pomoc Techniczna” nie przewiduje się zastosowania instrumentu elastyczności.

8. Współpraca międzynarodowa i międzyregionalna:

W ramach Priorytetu możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej w celu zapewnienia wymiany dobrych praktyk oraz doświadczeń w zakresie obszarów przewidzianych do realizacji w niniejszym priorytecie. Na realizację projektów z zakresu współpracy międzyregionalnej zostanie przeznaczonych nie więcej niż 0,5% alokacji środków EFRR przewidzianych w tym Priorytecie.

9. Wskaźniki

Poziom wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2013)	Zakładana wartość wskaźnika w roku docelowym (2015)
Wskaźniki produktu	Liczba etatów współfinansowanych z PT RPO	etaty	0	241	241
	Liczba zakupionego sprzętu komputerowego	szt.	0	267	267
Wskaźniki rezultatu	Liczba osób odwiedzających punkty informacyjne	osoby	0	12 300	15 360
	Liczba uczestników szkoleń, konferencji, spotkań informacyjnych i seminariów itp., dotyczących przygotowania i wdrażania projektów	osoby	0	14 000	16 000
	Odsetek pracowników, którzy uczestniczyli w przynajmniej jednej formie doskonalenia zawodowego w ciągu roku w stosunku do ogólnej liczby pracowników, których etat współfinansowany jest z PT RPO	%	0	95	95
	Liczba odwiedzin portali internetowych dotyczących RPO	szt.	0	1 720 000	2 160 000
<p>Dla wszystkich wskaźników: Źródło pozyskania/weryfikacji danych: IZ Częstotliwość pomiaru: rocznie</p>					

IV. Plan finansowy Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013

Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007 – 2013 będzie realizowany przy zaangażowaniu łącznie **1 576,7 mln euro**. Na kwotę tę składa się **1240,2 mln euro** środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, **205,4 mln euro** środków publicznego wkładu krajowego oraz **131,1 mln euro** wkładu prywatnego.

W realizację celów Strategii Lizbońskiej jest zaangażowanych **497,5 mln euro** z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, czyli **40,11 %** przyznanej alokacji.

Podział środków na poszczególne priorytety RPO jest jedną z kluczowych kwestii warunkujących osiągnięcie celów Programu. Ustalenie właściwego podziału środków wymagało przeprowadzenia analizy występującego w regionie popytu na środki wspólnotowe. W grudniu 2005 uruchomiony został System Ewidencji Przedsięwzięć, do którego potencjalni beneficjenci mogli składać propozycje inwestycji, dla których oczekiwali wsparcia. Do systemu zgłoszono ponad 3300 przedsięwzięć.

Wyniki uzyskane z tego systemu zostały przedstawione Grupie Roboczej ds. przygotowania projektu Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013, do której zadań należało m.in. wypracowanie propozycji podziału środków w ramach Programu. Po zapoznaniu się z tymi wynikami, a także uwzględniając kierunki polityki regionalnej zapisane w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego oraz wytyczne Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w zakresie pożądanej struktury wydatków w ramach RPO (określone limity dotyczące minimalnego bądź maksymalnego pułapu wsparcia poszczególnych obszarów polityki rozwoju regionalnego) Grupa Robocza wypracowała w kolejnych etapach prac w sumie 8 wariantów podziału środków.

Propozycje te zostały zweryfikowane metodami makroekonomicznymi pod względem ich wpływu na gospodarkę regionu przy pomocy modelu HERMIN (badanie przeprowadzone przez Wrocławską Agencję Rozwoju Regionalnego), co pozwoliło wybrać wariant optymalny ze względu na jego wpływ na PKB, zatrudnienie oraz inne istotne aspekty związane z rozwojem województwa. Wpływ Programu na gospodarkę regionalną został także oszacowany przy użyciu modelu MaMoR2 (badanie przeprowadzone przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową).

Zweryfikowana została także możliwość zapewnienia współfinansowania przez jednostki samorządu terytorialnego z obszaru województwa, które wg szacunków będą głównym beneficjentem Programu. Szacuje się, że ich potencjał inwestycyjny w latach 2007-2013 wynosi około 10 282,2 mln złotych¹² (w przybliżeniu 2,5 mld euro). W związku z zapotrzebowaniem na środki publiczne służące jako wkład własny beneficjenta, szacowanym w wysokości ok. 186,4 mln euro, można przyjąć, że w regionie nie występuje ryzyko niezapewnienia wkładu własnego beneficjentów dla kierowanej pomocy strukturalnej.

Zgodnie z art. 53 ust 1 pkt a *Rozporządzenia (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące EFRR, EFS i FS*¹³ przyjęto, że wkład funduszy na poziomie Programu oblicza się w odniesieniu do całkowitej kwoty wydatków kwalifikowalnych, w tym

---

¹² Ramy finansowe Strategii Rozwoju Województwa na lata 2007-2013, pod red. W. Misiąg, Warszawa 2006

¹³ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999, (Dz. Urz. UE L 210 z 31.07.2006, str. 25-78)

wydatków publicznych i prywatnych. Ponadto Instytucja Zarządzająca będzie przestrzegać zasady, zgodnie z którą projekty generujące dochody muszą być zgodne z Artykułem 55 Rozporządzenia Rady Nr 1083/2006.

Dokładny podział środków na poszczególne priorytety i lata przedstawiają poniższe tabele:

Tabela nr 1. Plan finansowy dla RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 podający roczne zobowiązania (w euro)

Lata	Fundusze Strukturalne (EFRR lub EFS)	Fundusz Spójności	Ogółem
2007	170 066 906	-	170 066 906
2008	174 049 345	-	174 049 345
2009	178 005 561	-	178 005 561
2010	175 683 428	-	175 683 428
2011	179 315 312	-	179 315 312
2012	179 290 342	-	179 290 342
2013	183 773 198	-	183 773 198
2007-2013	1 240 184 092	-	1 240 184 092

Tabela nr 2. Plan finansowy dla RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 podający, dla całego okresu programowania, kwotę całkowitej alokacji finansowej EFRR, odpowiedni wkład krajowy i stopę zwrotu wg osi priorytetowej (w euro)

Priorytety	Wkład wspólnoty	Wkład krajowy	Indykatorywny podział wkładu krajowego		Finansowanie ogółem	Poziom współfinansowania	Dla celów informacyjnych	
			Krajowe środki publiczne	Krajowe środki prywatne			Wkład EBI	Inne źródła finansowania
	a	b=c+d	c	d	e=a+b	f=a/e		
Przedsiębiorstwa i innowacyjność	297 842 736	145 375 621	36 000 384	109 375 237	443 218 357	67,20%	-	-
Społeczeństwo informacyjne	97 051 591	17 126 751	17 058 415	68 336	114 178 342	85,00%	-	-
Transport	273 196 914	48 211 220	41 792 470	6 418 750	321 408 134	85,00%	-	-
Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne	128 759 928	22 722 340	21 921 663	800 677	151 482 268	85,00%	-	-
Energetyka	36 394 347	11 650 995	5 037 412	6 613 583	48 045 342	75,75%	-	-
Turystyka i Kultura	108 479 487	26 546 013	23 622 023	2 923 990	135 025 500	80,34%	-	-
Edukacja	99 050 316	21 054 347	20 441 494	612 853	120 104 663	82,47%	-	-
Zdrowie	52 722 970	10 952 114	9 123 669	1 828 445	63 675 084	82,80%	-	-
Miasta	107 160 013	25 875 384	23 389 173	2 486 211	133 035 397	80,55%	-	-
Pomoc techniczna	39 525 790	6 975 139	6 975 139	0	46 500 929	85,00%	-	-
Ogółem	1 240 184 092	336 489 924	205 361 842	131 128 082	1 576 674 016	78,66%	-	-

Wkład funduszy na poziomie programu operacyjnego obliczany będzie w odniesieniu do całkowitej kwoty wydatków kwalifikowanych, w tym wydatków publicznych i prywatnych.

Tabela nr 3. Indykatywny podział wkładu wspólnoty w RPO na lata 2007-2013 dla Województwa Dolnośląskiego wg kategorii (w euro)

Kategoria interwencji	Alokacja EFRR
02	10 000 000
03	22 321 866
04	2 000 000
05	110 757 973
07	14 100 000
08	136 630 897
09	2 032 000
10	47 885 796
11	25 077 196
13	36 643 631
16	34 178 445
18	9 861 286
23	196 376 051
33	10 801 963
35	2 547 604
41	2 547 604
42	14 193 795
43	6 303 381
44	19 961 452
45	13 047 252
46	60 547 475
47	3 000 000
50	4 127 755
51	3 959 871
52	32 781 132
53	21 577 837
54	2 538 285
55	7 952 634
57	58 290 021
58	29 936 523
59	3 972 496
60	527 814
61	74 877 266
75	94 735 992
76	48 870 179
77	2 542 429

Forma pomocy	Alokacja EFRR
1	1 140 910 119
2	99 273 973
3	-
4	-

Terytorium	Alokacja EFRR
1	720 626 555
2	10 318 354
3	-
4	-
5	266 663 942
6	-
7	-
8	-
9	-
10	-
0	242 575 241

78	32 282 747
79	869 654
85	35 206 317
86	4 319 473
Ogółem	1 240 184 092

Tabela nr 4. Indykatorywny podział wkładu funduszu (EFRR) w RPO Województwa Dolnośląskiego 2007-2013 zaangażowanego w realizację Strategii Lizbońskiej wg kategorii interwencji (w euro)

Kategoria interwencji	Alokacja EFRR
02	10 000 000
03	22 321 866
04	2 000 000
05	110 757 973
07	14 100 000
08	136 630 897
09	2 032 000
10	47 885 796
11	25 077 196
13	36 643 631
16	34 178 445
41	2 547 604
42	14 193 795
43	6 303 381
52	32 781 132
Ogółem	497 453 716

V. System zarządzania i wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013

5. Przepisy wykonawcze

5.1 Kompetencje instytucji zaangażowanych w zarządzanie Regionalnego Programu Operacyjnego

5.1.1 Koordynacja

5.1.1.1 Koordynacja na poziomie NSRO - Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego

Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego prowadzi nadzór nad prawidłowym funkcjonowaniem systemu realizacji NSRO, a także odpowiada za prowadzenie badań ewaluacyjnych na poziomie NSRO, w tym badań horyzontalnych oraz badań uzupełniających i badań *ad hoc*, wynikających z monitorowania realizacji NSRO.

Za koordynację działań realizowanych w ramach Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej, Wspólnej Polityki Rybackiej, Strategii Lizbońskiej, a także Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Szwajcarskiego Mechanizmu Finansowego oraz innych instrumentów finansowych (w przypadku finansowania przedsięwzięć objętych Polityką Spójności) odpowiadać będzie Komitet Koordynacyjny NSRO.

Komitet Koordynujący NSRO powoła grupę roboczą, złożoną z przedstawicieli wszystkich instytucji zarządzających programami finansowanymi ze środków EFRR, EFS, EFRROW i EFR. Zadaniem powyższej grupy roboczej będzie opracowanie propozycji mechanizmów kontroli krzyżowej dla inwestycji wspieranych w ramach poszczególnych programów (np. odpowiednie pytania we wnioskach o dofinansowanie, kontrole na próbie projektów, wspólny dostęp do baz danych). Celem ww. działań będzie unikanie podwójnego finansowania projektów i zagwarantowanie przestrzegania ustalonej linii demarkacyjnej.

5.1.1.2 Koordynacja 16 Regionalnych Programów Operacyjnych – Instytucja Koordynująca Regionalne Programy Operacyjne (IK RPO)

Funkcję Instytucji Koordynującej RPO (IK RPO) pełnić będzie Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego obsługiwany w przedmiotowym zakresie przez Departament Koordynacji i Wdrażania Programów Regionalnych (DKR) w ramach MRR.

Instytucja Koordynująca RPO odpowiedzialna jest w szczególności za:

- weryfikację regionalnych programów operacyjnych pod względem ich zgodności z NSRO;
- negocjowanie regionalnych programów operacyjnych z KE we współpracy z instytucjami zarządzającymi RPO;
- zapewnienie spójności stosowanych wytycznych;
- monitorowanie efektów wdrażania RPO w regionach (analizy porównawcze).

Wzajemne relacje oraz szczegółowy zakres obowiązków i podział zadań między Instytucją Koordynującą RPO a Instytucją Zarządzającą RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 zostaną określone w porozumieniu zawartym między tymi instytucjami.

5.1.1.3 Koordynacja RPO z innymi programami realizowanymi w ramach NSRO oraz innymi programami finansowanymi z funduszy UE.

W wymiarze instytucjonalnym, na poziomie regionalnym, koordynacja RPO z innymi programami realizowanymi w ramach NSRO oraz z Europejskim Funduszem Rolnym na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich i Europejskim Funduszem Rybołówstwa zostanie zagwarantowana poprzez regularne spotkania na forum, powołanej w strukturze Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, Grupy Roboczej ds. RPO z przedstawicielami podmiotów zaangażowanych we wdrażanie innych programów w regionie, w tym m.in. programów realizowanych w ramach celu 3 Europejska Współpraca Terytorialna, komponentu regionalnego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 oraz Programu „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013”.

Ponadto kwestie te będą istotnym elementem prac Komitetu Monitorującego Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013.

Na poziomie wdrażania programu IZ RPO wykluczy potencjalne zagrożenie podwójnego finansowania tych samych przedsięwzięć z różnych programów operacyjnych oraz funduszy, poprzez zobligowanie beneficjentów do deklaracji o realizacji projektów wyłącznie ze środków jednego funduszu, jednego programu, w tym jednej osi priorytetowej.

5.1.2 Zarządzanie Regionalnym Programem Operacyjnym

5.1.2.1 Instytucja Zarządzająca RPO (IZ RPO)

IZ RPO zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju jest Zarząd Województwa Dolnośląskiego. Zgodnie z Regulaminem Organizacyjnym Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego przyjętym Uchwałą nr 3972/II/06 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2006 r. (z późn. zm.) obowiązki IZ pełnią jednostki organizacyjne w ramach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego. Obecnie funkcję tę sprawują: Departament Regionalnego Programu Operacyjnego, Departament Budżetu i Finansów, Departament Marszałka, Wydział Audytu Wewnętrznego.

Instytucja Zarządzająca, zgodnie z art. 60 rozporządzenia Rady nr 1083/2006, jest odpowiedzialna za zarządzanie regionalnym programem operacyjnym i jego realizację zgodnie z zasadą należytego zarządzania finansami, a w szczególności za:

- zapewnienie, że operacje są wybierane do finansowania zgodnie z kryteriami mającymi zastosowanie do regionalnego programu operacyjnego oraz że spełniają one mające zastosowanie zasady wspólnotowe i krajowe przez cały okres ich realizacji;
- weryfikację, że współfinansowane towary i usługi są dostarczone oraz że wydatki zadeklarowane przez beneficjentów na operacje zostały rzeczywiście poniesione i są zgodne z zasadami wspólnotowymi i krajowymi;
- zapewnienie istnienia informatycznego systemu rejestracji i przechowywania zapisów księgowych dla każdej operacji w ramach regionalnego programu operacyjnego oraz zapewnienie, że dane na temat realizacji, niezbędne do celów zarządzania finansowego, monitorowania, weryfikacji, audytu i oceny są gromadzone;
- zapewnienie utrzymywania przez beneficjentów i inne podmioty uczestniczące w realizacji operacji odrębnego systemu księgowego albo odpowiedniego kodu

---

księgowego dla wszystkich transakcji związanych z operacją, bez uszczerbku dla krajowych zasad księgowych;

- zapewnienie, że ocena regionalnego programu operacyjnego, o której mowa w art. 48 ust. 3 rozporządzenia Rady nr 1083/2006 jest prowadzona zgodnie z art. 47 ww. rozporządzenia;
- ustanowienie procedur dla zapewnienia, że wszystkie dokumenty dotyczące wydatków i audytów, wymagane do zapewnienia właściwej ścieżki audytu, są przechowywane zgodnie z wymogami art. 90 rozporządzenia Rady nr 1083/2006;
- zapewnienie otrzymywania przez instytucję certyfikującą wszystkich niezbędnych informacji o procedurach i weryfikacjach prowadzonych w odniesieniu do wydatków na potrzeby poświadczania;
- kierowanie pracą komitetu monitorującego i dostarczanie mu dokumentacji wymaganej w celu umożliwienia monitorowania jakościowego realizacji programu operacyjnego w świetle jego szczegółowych celów;
- opracowanie i przedkładanie Komisji rocznych i końcowych sprawozdań z realizacji, po ich uprzednim zatwierdzeniu przez komitet monitorujący;
- zapewnianie przestrzegania wymogów w zakresie informacji i promocji ustanowionych w art. 69 rozporządzenia Rady nr 1083/2006;
- dostarczanie Komisji Europejskiej informacji umożliwiających jej dokonanie oceny dużych projektów.

Instytucja Zarządzająca RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007 - 2013 może zlecić wykonywanie części swoich zadań o charakterze zarządczym lub operacyjnym do innych podmiotów. Dokonując delegacji, Instytucja Zarządzająca RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007 - 2013 zachowuje jednak całkowitą odpowiedzialność za całość realizacji RPO.

5.1.2.2 Instytucje Pośredniczące (IP)

IZ RPO na podstawie art. 59 rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 deleguje część swoich uprawnień do Instytucji Pośredniczącej. Funkcję IP w ramach osi priorytetowej „Przedsiębiorstwa i innowacyjność” dla działań dotyczących: wsparcia inwestycyjnego dla przedsiębiorstw, wzmocnienia potencjału usługowego instytucji otoczenia biznesu, ułatwienia dostępu do specjalistycznego wsparcia doradczego dla przedsiębiorstw oraz wspierania nawiązywania kontaktów gospodarczych, będzie pełnił wojewódzka samorządowa jednostka budżetowa, należąca do sektora finansów publicznych.

Do wyżej wymienionej Instytucji Pośredniczącej będą delegowane także zadania związane z osią priorytetową „Energetyka” w zakresie działań dotyczących produkcji energii z odnawialnych źródeł energii oraz ciepłownictwa i kogeneracji.

Instytucji Pośredniczącej zostaną powierzone w szczególności następujące zadania:

- Obsługa procedury naboru wniosków
- Obsługa procedury oceny formalnej i merytorycznej wniosków o dofinansowanie
- Obsługa procedury zawierania umów z beneficjentami oraz ewentualnych aneksów

- Weryfikacja, przyjmowanie i przechowywanie zabezpieczeń
- Weryfikacja wniosków o płatność beneficjentów RPO i przygotowanie zbiorczych wniosków o płatność
- Realizacja czynności związanych z obsługą finansową powierzonej części priorytetu, w tym przekazywanie środków do beneficjentów, odzyskiwanie kwot nienależnie pobranych
- Prowadzenie monitoringu i sprawozdawczości, w tym przygotowanie sprawozdań okresowych, rocznych i końcowych z realizacji zadań oraz innych dokumentów niezbędnych do prowadzenia monitoringu powierzonych zadań
- Udział w działaniach ewaluacyjnych prowadzonych przez IZ
- Prowadzenie informacji i promocji w zakresie wdrażania Programu zgodnie z Planem Komunikacji RPO WD
- Wykonywanie czynności kontrolnych
- Wykrywanie i raportowanie nieprawidłowości
- Gromadzenie i przetwarzanie danych w systemie informatycznym oraz przekazywanie i wprowadzanie danych do krajowego i regionalnego systemu informatycznego;
- Prowadzenie ewidencji księgowej
- Przechowywanie, udostępnianie i archiwizacja dokumentów

Szczegółowy zakres obowiązków powierzonych Instytucji Pośredniczącej określi porozumienie pomiędzy IZ RPO WD i IP .

Schemat instytucjonalny RPO został przedstawiony w załączniku nr 2.

5.1.2.3 Instytucja Certyfikująca (IC)

Zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, minister właściwy ds. rozwoju regionalnego certyfikuje Komisji Europejskiej prawidłowość poniesienia wydatków w ramach programów operacyjnych. Instytucja Certyfikująca, to komórka organizacyjna utworzona zarządzeniem ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego w sprawie ustalenia regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, odpowiedzialna za certyfikację wydatków ponoszonych w ramach EFRR, EFS i FS. IC w zakresie realizowanych zadań jest komórką niezależną od komórek wykonujących funkcje instytucji zarządzających poszczególnymi programami operacyjnymi, wchodzących w skład odrębnych pionów podległych innym Członkom Kierownictwa Ministerstwa. Członek Kierownictwa MRR nadzorujący Instytucję Certyfikującą podlega bezpośrednio Ministrowi Rozwoju Regionalnego i podejmuje w sposób niezależny decyzje w zakresie dokonywania oraz wstrzymywania procesu poświadczania deklaracji wydatków oraz wniosków o płatność do Komisji Europejskiej. Obsługę Ministra Rozwoju Regionalnego w zakresie zadań Instytucji Certyfikującej zapewnia Departament Instytucji Certyfikującej. Instytucja Certyfikująca odpowiada w szczególności za:

- opracowanie i przedłożenie Komisji Europejskiej poświadczonych deklaracji wydatków i wniosków o płatność;
- poświadczanie, że deklaracja wydatków jest dokładna, wynika z wiarygodnych systemów księgowych i jest oparta na weryfikowalnej dokumentacji uzupełniającej;
- poświadczanie, że zadeklarowane wydatki są zgodne z mającymi zastosowanie zasadami wspólnotowymi i krajowymi;

- zapewnianie, do celów poświadczania wydatków, że otrzymała od Instytucji Zarządzającej odpowiednie informacje na temat procedur i weryfikacji prowadzonych w związku z wydatkami zawartymi w deklaracjach wydatków;
- uwzględnianie, do celów poświadczania wydatków, wyników kontroli/audytów wykorzystania środków z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności oraz krajowego współfinansowania, prowadzonych przez uprawnione instytucje;
- utrzymywanie w formie elektronicznej zapisów księgowych dotyczących wydatków zadeklarowanych do Komisji Europejskiej;
- prowadzenie ewidencji kwot podlegających procedurze odzyskiwania i kwot wycofanych po anulowaniu całości lub części wkładu dla operacji oraz przesyłanie do Komisji Europejskiej rocznej deklaracji w tym zakresie;
- uwzględnianie, do celów poświadczania wydatków, informacji o wykrytych nieprawidłowościach w programie operacyjnym;
- analizowanie, do celów poświadczania wydatków, procedur Instytucji Zarządzających;
- przeprowadzanie kontroli w Instytucjach Zarządzających lub w instytucjach do których IZ delegowała swoje zadania oraz w szczególnych przypadkach przeprowadzanie czynności kontrolnych u beneficjentów;
- monitorowanie zasady $n+3/n+2$ na podstawie danych otrzymywanych od Instytucji Zarządzającej.

Zgodnie z art. 35 ust. 9 *ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju* zadania ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego, wynikające z art. 35 ust. 2 pkt 7 ww. ustawy, mogą zostać przekazane Wojewodzie, w zakresie i na zasadach określonych w odrębnym porozumieniu. Instytucja Certyfikująca w MRR deleguje Wojewodom część swoich zadań w zakresie certyfikacji, przy zachowaniu odpowiedzialności za delegowane zadania zgodnie z art. 59 ust. 2 *rozporządzenia nr 1083/2006*. Powierzenie Wojewodom wykonywania części zadań Instytucji Certyfikującej następuje, zgodnie z art. 12 *rozporządzenia nr 1828/2006* oraz art. 35 ust. 9 *ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju*, poprzez zawarcie przez Ministra Rozwoju Regionalnego porozumień z poszczególnymi Wojewodami. Wojewodowie, do których delegowane są zadania Instytucji Certyfikującej, pełnią funkcję Instytucji Pośredniczących w Certyfikacji. Komórki organizacyjne w urzędach wojewódzkich, które obsługują Wojewodę w zakresie delegowanych zadań, są funkcjonalnie niezależne od komórek, które wykonują zadania delegowane przez Instytucję Zarządzającą.

Instytucja Certyfikująca deleguje Wojewodzie jako Instytucji Pośredniczącej w Certyfikacji w szczególności następujące zadania:

- weryfikację pod względem formalnym i rachunkowym otrzymywanego od Instytucji Zarządzającej poświadczania wydatków oraz wniosku o płatność dla Regionalnego Programu Operacyjnego;
- poświadczanie przed IC, że deklaracja wydatków jest dokładna, wynika z wiarygodnych systemów księgowych i jest oparta na weryfikowalnej dokumentacji uzupełniającej;
- poświadczanie przed IC, że zadeklarowane wydatki są zgodne z mającymi zastosowanie zasadami wspólnotowymi i krajowymi;
- zapewnianie, do celów poświadczania wydatków, że otrzymała od Instytucji Zarządzającej RPO odpowiednie informacje na temat procedur i weryfikacji prowadzonych w związku z wydatkami zawartymi w deklaracjach wydatków;

- uwzględnianie, do celów poświadczania wydatków, wyników kontroli/audytów wykorzystania środków z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności oraz krajowego współfinansowania, prowadzonych przez uprawnione instytucje;
  - przeprowadzanie kontroli w Instytucji Zarządzającej RPO lub w instytucjach do których IZ delegowała swoje zadania oraz w szczególnych przypadkach przeprowadzanie czynności kontrolnych u beneficjentów;
  - analizowanie, do celów poświadczania wydatków, procedur Instytucji Zarządzającej RPO;
  - uwzględnianie, do celów poświadczania wydatków, informacji o stwierdzonych nieprawidłowościach w ramach RPO;
- analizowanie elektronicznej ewidencji kwot podlegających procedurze odzyskiwania i kwot wycofanych po anulowaniu całości lub części wkładu dla danego projektu, prowadzonej przez Instytucję Zarządzającą lub instytucje, do których IZ delegowała swoje zadania.

5.1.2.4 Instytucja Audytowa (IA)

Określone w rozporządzeniu Rady nr 1083/2006 zadania Instytucji Audytowej wykonuje Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej, którego funkcję pełni sekretarz lub podsekretarz stanu w Ministerstwie Finansów, w oparciu o przepisy ustawy z dnia 28 września 1991 r. o kontroli skarbowej¹⁴. Instytucja Audytowa jest niezależna od Instytucji Zarządzającej RPO, Instytucji Pośredniczących, Instytucji Pośredniczących II stopnia oraz Instytucji Certyfikującej.

Zadania Instytucji Audytowej wykonywane są za pośrednictwem jednostek organizacyjnych kontroli skarbowej podległych Generalnemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej, tj. wyodrębnionej komórki organizacyjnej w Ministerstwie Finansów (obecnie Departament Ochrony Interesów Finansowych Unii Europejskiej) oraz *Urzędu Kontroli Skarbowej we Wrocławiu*, w którym została utworzona wyodrębniona komórka organizacyjna odpowiedzialna za kontrolę środków pochodzących z Unii Europejskiej.

Instytucja Audytowa odpowiedzialna jest za ogół prac związanych z wydaniem zapewnienia, że system zarządzania i kontroli RPO spełnia wymogi rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006, w tym za przygotowanie przed złożeniem pierwszego wniosku o płatność okresową, lub nie później niż w terminie 12 miesięcy od zatwierdzenia RPO, sprawozdania zawierającego wyniki oceny utworzenia systemów i opinii na temat zgodności systemu zarządzania i kontroli RPO z art. 58-62 rozporządzenia. Prace w ramach audytu zgodności przeprowadzane są przez Departament Certyfikacji i Poświadczeń Środków z Unii Europejskiej oraz Urząd Kontroli Skarbowej we Wrocławiu, opinię podpisuje Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej.

Instytucja Audytowa zapewnia, iż czynności audytowe uwzględniają uznane w skali międzynarodowej standardy audytu. Do głównych zadań IA należy w szczególności:

1. zapewnienie prowadzenia audytów w celu weryfikacji skutecznego funkcjonowania systemu zarządzania i kontroli RPO,
2. zapewnienie prowadzenia audytów operacji na podstawie stosownej próby w celu weryfikacji zadeklarowanych wydatków,
3. przedstawianie KE, w terminie dziewięciu miesięcy od zatwierdzenia RPO, strategii audytu obejmującej podmioty, które będą przeprowadzać audyty, o których mowa

¹⁴ Dz. U. z 2004 r., nr 8, poz. 65 ze zmianami

- w p. 1. i 2., metodologię, która zostanie zastosowana, metody doboru próbek danych dla potrzeb audytu operacji oraz indykatywny rozplanowanie audytów w celu zapewnienia przeprowadzenia audytu głównych podmiotów oraz równomiernego rozkładu audytów w całym okresie programowania,
4. do dnia 31 grudnia każdego roku w latach 2008–2015:
- przedłożenie KE rocznego sprawozdania audytowego, przedstawiającego wyniki audytów przeprowadzonych w okresie poprzednich 12 miesięcy, zakończonym dnia 30 czerwca danego roku, zgodnie ze strategią audytu dla RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 oraz informującego o wszelkich brakach wykrytych w systemie zarządzania i kontroli RPO. Pierwsze sprawozdanie, które należy złożyć do dnia 31 grudnia 2008 r., obejmuje okres od dnia 1 stycznia 2007 r. do dnia 30 czerwca 2008 r. Informacje dotyczące audytów przeprowadzonych po dniu 1 lipca 2015 r. zostają włączone do końcowego sprawozdania audytowego, stanowiącego uzupełnienie deklaracji zamknięcia,
  - wydawanie opinii, na podstawie kontroli i audytów przeprowadzonych na jej odpowiedzialność, w kwestii tego, czy system zarządzania i kontroli funkcjonuje skutecznie, tak aby dawać racjonalne zapewnienie, że deklaracje wydatków przedstawione KE są prawidłowe, oraz aby dawać tym samym racjonalne zapewnienie, że transakcje będące ich podstawą są zgodne z prawem i prawidłowe,
  - przedkładanie, częściowego zamknięcia RPO, deklaracji częściowego zamknięcia zawierającej ocenę zgodności z prawem i prawidłowości danych wydatków,
  - przedłożenie KE, nie później niż dnia 31 marca 2017 r., deklaracji zamknięcia, zawierającej ocenę zasadności wniosku o wypłatę salda końcowego oraz zgodności z prawem i prawidłowości transakcji będących podstawą wydatków objętych końcową deklaracją wydatków, do której dołącza się końcowe sprawozdanie audytowe.

W ramach wyżej opisanych prac Departament Certyfikacji i Poświadczeń Środków z Unii Europejskiej nadzoruje, koordynuje i zapewnia odpowiednią jakość pracy urzędu kontroli skarbowej.

Celem zapewnienia jakości prac wykonywanych przez urzędy kontroli skarbowej, Departament ten zapewnia stosowanie odpowiednich mechanizmów kontroli. Polegają one w szczególności na:

- wprowadzeniu systemu zarządzania dokumentacją (w tym określenie kryteriów jej sporządzania, weryfikacji i akceptacji, standaryzacja oraz informatyzacja dokumentacji),
- nadzorze nad wykonywaniem prac (przypisanie pracownikom odpowiedzialności za wykonanie zadania i weryfikacja jego wykonania),
- przeprowadzaniu corocznie kontroli mających na celu sprawdzenie jakości wykonanych prac (w ramach tzw. *re-performance audits* oraz audytów mających na celu weryfikację poprawności stosowania przez urzędy kontroli skarbowej metodologii).

5.1.2.5 Instytucja odpowiedzialna za otrzymywanie płatności

Instytucją odpowiedzialną za otrzymywanie płatności dokonywanych przez KE jest Ministerstwo Finansów. Zgodnie z regulaminem pracy Ministerstwa Finansów obsługą rachunków bankowych, na które będą dokonywane płatności ze środków wspólnotowych zajmuje się obecnie Departament Instytucji Płatniczej.

Schemat organizacyjny wykazujący relacje między IZ, IC, IA i instytucją odpowiedzialną za otrzymywanie płatności z KE został przedstawiony w załączniku nr 4 (schemat nr 2).

5.1.2.6 Instytucja lub instytucje odpowiedzialne za dokonywanie płatności na rzecz beneficjentów

Środki na rzecz beneficjentów przekazywane są przez Bank Gospodarstwa Krajowego. Podstawą dokonania płatności na rzecz beneficjenta jest zlecenie płatności wystawione przez instytucję, z którą beneficjent zawarł umowę o dofinansowanie projektu oraz pisemna zgoda dysponenta części budżetowej na dokonanie płatności, z zastrzeżeniem, że w przypadku, gdy projekt realizuje instytucja zarządzająca zlecenia płatności są wystawiane przez zarząd województwa.

5.2. Monitorowanie

Monitorowanie Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 obejmuje zarówno efekty rzeczowe, jak i postęp finansowy realizacji programu.

Zgodnie z zapisami Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006, monitorowanie prowadzone jest przez Instytucję Zarządzającą i Komitet Monitorujący. W procesie monitorowania, a w tym w sprawozdawczości, uczestniczą wszystkie podmioty zaangażowane w realizację Programu, na zasadach określonych w przepisach prawa oraz odpowiednich dokumentach programowych.

Sporządzane cyklicznie sprawozdania stanowiąc będą podstawę do opracowania przez Instytucję Zarządzającą zbiorczych sprawozdań z realizacji RPO. Przed przekazaniem do zatwierdzenia przez Komitet Monitorujący projekt sprawozdania zatwierdza Zarząd Województwa. Sprawozdania z realizacji RPO IZ przekazuje IK RPO na zasadach określonych w „Krajowych wytycznych dot. sprawozdawczości” oraz Komisji Europejskiej zgodnie z art. 67 Rozporządzenia Rady 1083/2006. Sprawozdania przekazywane są KE drogą elektroniczną, po zatwierdzeniu ich przez Komitet Monitorujący RPO.

5.2.1 Komitet Monitorujący (KM RPO WD)

Komitet Monitorujący Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 zostanie powołany w ciągu trzech miesięcy od daty przekazania Polsce decyzji o zatwierdzeniu programu przez Komisję Europejską. W skład komitetu wejdą m.in.:

- przedstawiciele strony samorządowej (w tym przedstawiciele IZ RPO, IP PO KL właściwej dla województwa dolnośląskiego, przedstawiciel Miasta Wrocław, przedstawiciele pozostałych gmin oraz powiatów w województwie dolnośląskim, przedstawiciel Sejmiku Województwa; wśród przedstawicieli gmin zostanie zapewniona odpowiednia reprezentacja gmin wiejskich, miejsko-wiejskich oraz miast)
- przedstawiciele strony rządowej (w tym m.in. przedstawiciel Wojewody, Ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego oraz pozostałych ministerstw zaangażowanych we wdrażanie i zarządzanie funduszami strukturalnymi w Polsce, w tym m.in. przedstawiciel Ministra właściwego do spraw rolnictwa i rozwoju wsi);
- przedstawiciele partnerów społeczno – gospodarczych (w tym przedstawiciele organizacji związków zawodowych/pracowników, związków pracodawców, przedstawiciele samorządu gospodarczego oraz izb gospodarczych, przedstawiciele organizacji pozarządowych z terenu województwa dolnośląskiego, w tym przedstawiciele organizacji ekologicznych i odpowiedzialnych za wspieranie równości kobiet i mężczyzn, przedstawiciele środowiska naukowego z województwa dolnośląskiego, w tym przedstawiciele podmiotów związanych z innowacyjnością oraz badaniami i rozwojem.

IZ RPO powołując Komitet Monitorujący zapewni zgodnie z otrzymanymi zgłoszeniami i rekomendacjami odpowiedni udział kobiet w składzie Komitetu.

Ponadto IZ RPO umożliwi przedstawicielowi sieci działającej w ramach Inicjatywy „Regiony na rzecz zmian gospodarczych” składanie sprawozdań w Komitecie Monitorującym z postępu w działaniach podejmowanych przez sieć.

Komitet Monitorujący Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 upewnia się co do skuteczności i jakości realizacji regionalnego programu operacyjnego zgodnie z następującymi przepisami:

- analizuje i zatwierdza kryteria wyboru projektów w ramach regionalnego programu operacyjnego w terminie sześciu miesięcy od zatwierdzenia programu operacyjnego i zatwierdza wszelkie zmiany tych kryteriów zgodnie z potrzebami programowania;
- dokonuje okresowego przeglądu postępów na drodze do osiągnięcia konkretnych celów programu operacyjnego na podstawie dokumentów przedkładanych przez instytucję zarządzającą;
- analizuje wyniki wdrażania, w szczególności osiągnięcie celów określonych dla każdej osi priorytetowej oraz oceny, o której mowa w art. 48 ust. 3 rozporządzenia Rady nr 1083/2006;
- analizuje i zatwierdza roczne i końcowe sprawozdania z realizacji, o których mowa w art. 67 rozporządzenia Rady nr 1083/2006;
- jest informowany o treści rocznego sprawozdania audytowego lub jego części odnoszącej się do regionalnego programu operacyjnego i o wszelkich istotnych uwagach, jakie Komisja może przedstawić po przeanalizowaniu tego sprawozdania lub odnoszących się do tej części sprawozdania;
- może występować do Instytucji Zarządzającej z wnioskiem o przeprowadzanie wszelkiego rodzaju przeglądów lub analizy programu operacyjnego mogących prawdopodobnie przyczynić się do osiągnięcia celów funduszy, o których mowa w art. 3 rozporządzenia Rady nr 1083/2006, lub do usprawnienia jego zarządzania programem, w tym zarządzania finansowego;
- analizuje i zatwierdza wszelkie wnioski o zmianę treści decyzji Komisji w sprawie wkładu funduszy.

Wybór projektów w ramach RPO uzależniony będzie od spełnienia kryteriów zatwierdzonych przez Komitet Monitorujący (zgodnie z art. 65 lit. b rozporządzenia 1083/2006), oraz od zatwierdzenia projektu do dofinansowania przez IZ lub IP II. Te strategiczne, formalne i merytoryczne kryteria (z włączeniem przygotowania odpowiedniej dokumentacji i gotowości do wdrożenia) będą jednakowe dla wszystkich potencjalnych beneficjentów wszystkich projektów dotyczących danej kategorii operacji RPO.

W ramach programu stosowane będą następujące tryby wyboru projektów: indywidualny, konkursowy, systemowy, pomocy technicznej. W zależności od charakteru danej osi priorytetowej zapewniona zostanie odpowiednia równowaga pomiędzy różnymi trybami wyboru projektów. Zastosowanie danego trybu wyboru projektów winno służyć polepszeniu osiągania strategicznych celów poszczególnych osi priorytetowych RPO. Szczegóły, co do zakresu zastosowania danego trybu w danej osi priorytetowej oraz instytucji uczestniczących w procedurze wyboru będą określone w „Szczegółowym opisie osi priorytetowych programu operacyjnego”. Tryb wyboru projektów będzie zgodny z odpowiednimi wytycznymi MRR w danym zakresie.

5.3 System kontroli

Instytucja Zarządzająca zapewnia realizację dwóch typów kontroli:

- kontroli systemowej, stanowiącej element zadania określonego w art. 60 lit. a) Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006.
- kontroli projektów, zgodnie z art. 60 lit. b) Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006. Kontrola prowadzona jest przez IZ RPO, IP lub w ich imieniu przez inne wyznaczone instytucje (niezależne od Instytucji Audytowej). W zakresie kontroli realizacji projektów podejmowane będą w szczególności następujące działania:
  - weryfikacja, czy projekt został wybrany zgodnie z kryteriami wyboru w programie operacyjnym, czy został wdrożony zgodnie z decyzją przyznającą pomoc oraz spełnia stosowne warunki dotyczące jego funkcjonalności, użyteczności i osiąga wyznaczone cele;
  - weryfikacja, czy deklarowane wydatki znajdują odzwierciedlenie w zapisach księgowych i dokumentach wspierających prowadzonych przez beneficjenta;
  - weryfikacja, czy wydatki deklarowane przez beneficjenta są zgodnie z zasadami oraz prawem wspólnotowym i krajowym;
  - weryfikacja, czy środki publiczne zostały wypłacone beneficjentowi w całości, i bez nieuzasadnionych opóźnień;
  - sprawdzenie sposobu przechowywania i archiwizacji dokumentacji związanej z realizowanym projektem;
  - wykrywanie i raportowanie nieprawidłowości.

5.4 Krajowy System Informatyczny na okres 2007-2013 (SIMIK 07-13)

Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego obsługiwany przez Departament Koordynacji i Zarządzania Podstawami Wsparcia Wspólnoty w MRR prowadzi nadzór nad przygotowaniem nowego systemu informatycznego i określa standardy w zakresie gromadzenia danych przez wszystkich uczestników systemu realizacji NSRO. Minister właściwy do spraw finansów publicznych obsługiwany przez Departament Rozwoju Systemów Informatycznych w MF, odpowiada za budowę i rozwój systemu informatycznego na podstawie standardów w zakresie gromadzenia danych określonych przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego.

Poszczególne moduły Krajowego Systemu Informatycznego będą gotowe do użytku od lipca br. Pełną zdolność operacyjną w zakresie wszystkich komponentów System osiągnie pod koniec 2007 r.

Zgodnie z artykułem 58 d) oraz artykułem 60 c) rozporządzenia 1083/2006 system zarządzania i kontroli powinien posiadać wiarygodne, skomputeryzowane systemy rachunkowości i księgowości, monitorowania i sprawozdawczości finansowej mające na celu zapewnienie rejestracji i przechowywania zapisów księgowych dla każdej operacji w ramach programu operacyjnego oraz zapewnienie gromadzenia danych na temat realizacji każdej operacji niezbędnych do celów zarządzania finansowego, monitorowania, weryfikacji, audytu i oceny.

Dla celów zarządzania i sprawozdawczości, w Instytucji Zarządzającej, instytucjach pośredniczących, instytucjach pośredniczących II stopnia oraz Instytucji Certyfikującej będą wykorzystywane dwa podstawowe systemy informatyczne tj.:

- system finansowo-księgowy spełniający wymogi ustawy o rachunkowości,

-
- Krajowy System Informatyczny monitoringu i sprawozdawczości

oraz opcjonalnie lokalny system monitoringu i sprawozdawczości na poziomie instytucji odpowiedzialnej za wdrażanie programu operacyjnego.

Krajowy System Informatyczny jest zgodny i kompatybilny z systemem sprawozdawczości i monitorowania ustanowionym dla programu operacyjnego.

Dostęp do danych gromadzonych w Krajowym Systemie Informatycznym będą miały wszystkie podmioty uczestniczące w procesie wdrażania, tj. Instytucja Zarządzająca, instytucje pośredniczące, instytucje pośredniczące II stopnia, Instytucja Certyfikująca oraz Instytucja Audytorowa, w zakresie niezbędnym dla prawidłowego realizowania zadań.

Krajowy i lokalne systemy monitoringu i sprawozdawczości.

Krajowy System Informatyczny (system scentralizowany) udostępniony dla potrzeb monitoringu i sprawozdawczości będzie gromadził na poziomie kraju dane niezbędne dla systemu zarządzania i kontroli ustanowionego dla programu operacyjnego.

Charakterystyka Krajowego Systemu Informatycznego

Zgodnie z przyjętymi założeniami Krajowy System Informatyczny będzie przede wszystkim systemem rejestracyjnym, tzn. będzie gromadził dane, wprowadzane do centralnej bazy danych po wystąpieniu zdarzeń. W szczególności system będzie umożliwiał gromadzenie informacji w następującym zakresie:

- ewidencja danych dotyczących programów operacyjnych,
- obsługa cyklu życia projektu, w tym:
  - ewidencjonowanie wniosków aplikacyjnych spełniających wymogi formalne,
  - ewidencjonowanie dużych projektów w zakresie określonym przez Rozporządzenie KE (WE) nr 1828/2006,
  - ewidencjonowanie umów o dofinansowanie,
  - ewidencjonowanie wniosków o płatność,
  - ewidencjonowanie danych dotyczących kontroli poszczególnych projektów,
  - ewidencja wskaźników postępu rzeczowego, w tym prowadzenie jednolitego słownika wskaźników,
- ewidencja danych dotyczących nieprawidłowości,
- prowadzenie rejestru kwot odzyskanych (w tym rejestru dłużników)

Ponadto Krajowy System Informatyczny będzie umożliwiał tworzenie określonych raportów, w szczególności:

- zestawień wydatków z poziomu instytucji pośredniczącej oraz zestawień wydatków i wniosków o płatność przygotowywanych na wyższych poziomach,
- prognozy wydatków.

System będzie obejmował i dostarczał dane określone w Załączniku III rozporządzenia implementacyjnego 1828/2006.

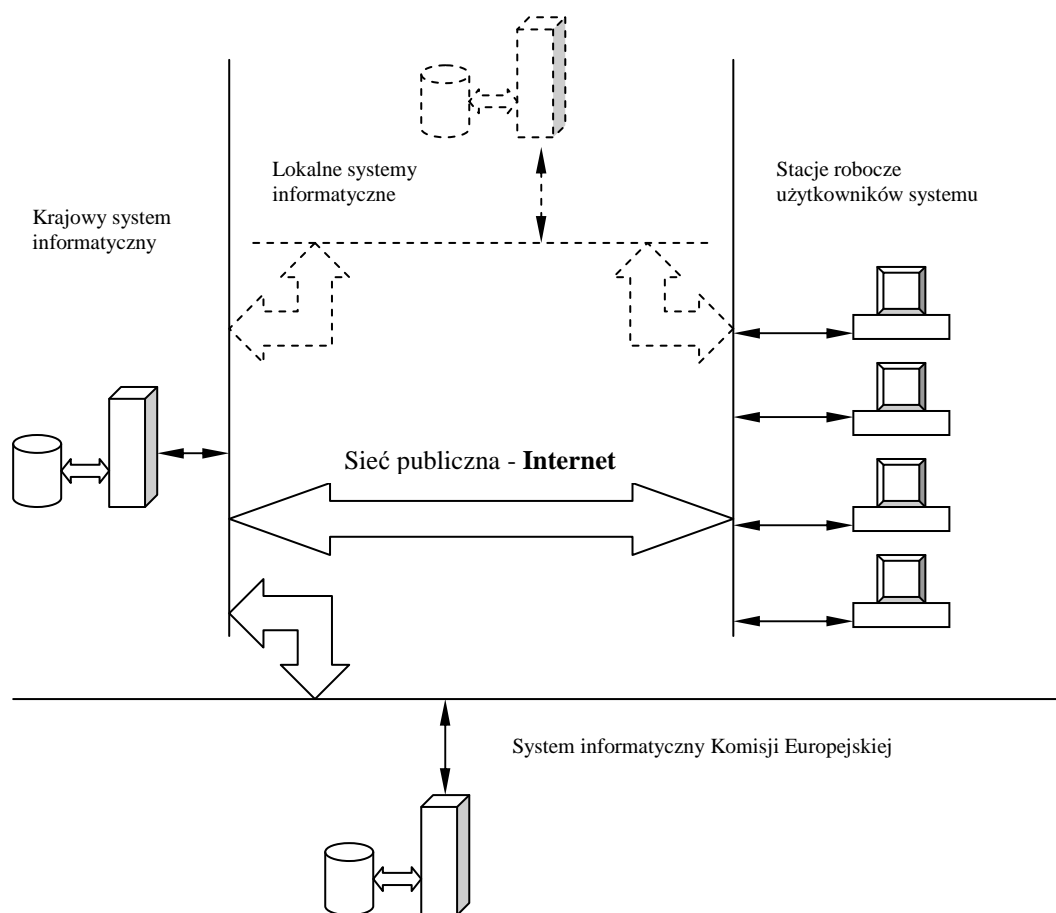
Architektura Krajowego Systemu Informatycznego.

Krajowy System Informatyczny zbudowany jest w oparciu o technologię webową, tzn. dostęp do danych gromadzonych w centralnej bazie danych realizowany jest za pośrednictwem przeglądarki internetowej uruchamianej na komputerze z dostępem do publicznej sieci Internet.

W ramach RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 wdrożony zostanie krajowy system informatyczny wspierający realizację NSRO, finansowany ze środków osi priorytetowej 2 Wsparcie informatyczne realizacji NSRO w ramach PO PT 2007-2013.

Jednocześnie dopuszcza się możliwość budowy odrębnego systemu informatycznego na potrzeby zarządzania i wdrażania RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 System będzie w pełni kompatybilny z krajowym systemem informatycznym, a zakres gromadzonych i przetwarzanych w nim danych będzie zgodny z zakresem danych określonym w załączniku III do Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r.”

Schemat architektury Krajowego Systemu Informatycznego został przedstawiony poniżej.

5.5 Opis procedur przewidzianych dla zapewnienia niezawodności komputerowych systemów raportowania księgowego, monitoringu i finansowego

Polityka bezpieczeństwa Krajowego Systemu Informatycznego realizowana jest na wielu płaszczyznach.

Wykorzystanie bezpiecznego protokołu https wraz z odpowiednią architekturą dostępowych urządzeń sieciowych w siedzibie Wykonawcy systemu, minimalizuje ryzyko włamania oraz dostępu, a co za tym idzie i modyfikacji danych w systemie przez osoby nieupoważnione. Ponadto uniemożliwia zmianę danych w trakcie transmisji danych na serwer.

Rozbudowana funkcjonalność nadawania uprawnień dla użytkowników (trójwymiarowy model uprawnień: funkcja systemu, poziom wdrażania, region) powoduje, że mają oni dostęp tylko do tych danych, które są niezbędne do realizowania zadań.

Odpowiednia polityka wykonywania kopii bezpieczeństwa gwarantuje, że w przypadku poważnej awarii systemu, której skutkiem jest zniszczenie bazy danych, możliwość odtworzenia danych gromadzonych w systemie maksymalnie na jeden dzień przed wystąpieniem awarii.

5.6 Informacje dotyczące wewnętrznego obiegu informacji pomiędzy „podmiotem centralnym (MS Liaison)” oraz podmiotami zgłaszającymi zapotrzebowanie na dostęp/modyfikację praw dostępu do SFC2007

Elektroniczna wymiana danych z Komisją Europejską zgodnie z art. 39 Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r.

Zasady dostępu do systemu elektronicznej wymiany danych z Komisją Europejską (SFC2007) zostały uregulowane w *Procedurze przyznawania dostępu użytkownikom do systemu elektronicznej wymiany danych z Komisją Europejską SFC2007* opracowanej przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Zgodnie z niniejszą procedurą funkcja MS Liaison dla Europejskiego Funduszu Społecznego, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności, wynikająca z obowiązku nałożonego przepisami z art. 41 *Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006*, zgodnie z którymi Państwa Członkowskie występują o prawa dostępu do systemu SFC2007 w sposób scentralizowany, została przypisana jednostce organizacyjnej w ramach Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Zgodnie z zasadami ustanowionymi przez Komisję, funkcje MS Liaison oraz MS Liaison Deputy pełnią wyznaczeni i zatwierdzeni przez służby Komisji pracownicy ww. jednostki organizacyjnej.

W celu zapewnienia bezpieczeństwa dostępu do systemu SFC2007 ww. *Procedura* określa zasady na jakich użytkownicy ubiegają się o dostęp. Zgodnie z przyjętym na poziomie krajowym założeniem i strukturą *Node Hierarchy* dostęp do systemu uzyskują (jako tzw. *Key Users*) wyłącznie pracownicy następujących instytucji:

- Instytucji koordynującej na poziomie krajowym (status *Member State Authority*)
- Instytucji Zarządzającej programem (status *Member State Managing Authority*)
- Instytucji Certyfikującej (status *Certifying Authority*)
- Instytucji Audytowej (status *Audit Authority*).

Procedura określa także zasady weryfikacji zgłoszonego kandydata na użytkownika przez MS Liaison i adekwatności wnioskowanego zakresu uprawnień (*Permissions, Role*), a także zasady informowania o wszelkich zmianach dotyczących *Key Users*.

Wykaz *Key Users*, tj. osób posiadających dostęp do systemu SFC2007, jest prowadzony w jednostce organizacyjnej w ramach Ministerstwa Rozwoju Regionalnego pełniąc funkcję MS Liaison, z poszanowaniem przepisów prawnych w zakresie ochrony danych osobowych.

5.7 Ewaluacja

Obowiązek przeprowadzenia ewaluacji (oceny) programu operacyjnego wynika z zapisów art. 47 Rozporządzenia (WE) 1083/2006. Ewaluacja ma na celu poprawę jakości, efektywności pomocy udzielanej w ramach polityki spójności. Ocena służy przede wszystkim poprawie strategii Programu oraz systemu jego wdrażania z uwzględnieniem problemów strukturalnych na poziomie krajowym i regionalnym.

Za realizację zadań związanych z ewaluacją odpowiada Instytucja Zarządzająca RPO, która pozyskuje i gromadzi dane z systemu monitoringu niezbędne do przeprowadzenia oceny. IZ RPO zagwarantuje odpowiednie środki w ramach Pomocy Technicznej RPO na realizację procesu ewaluacji Programu. Skala środków finansowych przeznaczonych na ewaluację umożliwi skuteczną i efektywną realizację wszystkich zadań w tym zakresie.

Badania ewaluacyjne RPO będą realizowane głównie przez podmioty zewnętrzne, funkcjonalnie niezależne od Instytucji Certyfikującej i Instytucji Audytowej. Badania będą uwzględniały wytyczne w zakresie metodologii dokonywania ocen określone przez Komisję Europejską. Wyniki przeprowadzonych badań ewaluacyjnych będą podawane do wiadomości publicznej oraz przekazywane do Komitetu Monitorującego RPO, Krajowej Jednostki Oceny i Komisji Europejskiej.

Ocena programu przeprowadzana jest przed (*ewaluacja ex-ante*), podczas (*ewaluacja on-going*) i po (*ewaluacja ex-post*) zakończeniu okresu programowania. W okresie programowania 2007-2013 główny nacisk został położony na ewaluację on-going.

Ewaluacja ex-ante RPO została przeprowadzona przez firmę doradczą WYG International sp. z o.o. na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego.

W trakcie wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego IZ będzie realizować między innymi następujące działania:

- opracowanie w terminie nie dłuższym niż 1 miesiąc po przyjęciu RPO przez KE Planu ewaluacji RPO, który będzie spójny z Planem ewaluacji NSRO. W Planie ewaluacji RPO wskazane zostaną działania, jakie IZ RPO zamierza prowadzić na różnych etapach wdrażania Programu, w tym m.in. planowane ewaluacje tematyczne;
- opracowywanie okresowych planów ewaluacji zawierających listę szczegółowych przedsięwzięć, terminy ich realizacji oraz planowane budżety;
- realizowanie ewaluacji strategicznych, których celem będzie ocena i analiza ewolucji RPO w odniesieniu do odpowiednich priorytetów Programu, polityk krajowych oraz wspólnotowych. IZ RPO będzie prowadzić ewaluacje strategiczne m.in. w zakresie wpływu realizacji RPO na stopień osiągania celów poszczególnych priorytetów Programu (np. Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” oraz „Miasta”), a także poszczególnych celów szczegółowych RPO. Ponadto prowadzone będą badania analizujące zakres przyczyniania się interwencji podejmowanych w ramach Programu na realizację celów horyzontalnych NSRO a także polityk Unii

Europejskiej, w tym m.in. polityki równości kobiet i mężczyzn w aspekcie zmian na rynku pracy.

- realizowanie ewaluacji operacyjnych, których celem będzie wspieranie procesu monitorowania RPO (m.in. w przypadku, gdy system monitoringu wykaze znaczące odchylenia od zakładanych celów oraz w przypadku wprowadzenia znaczących zmian w RPO),
- współpraca z Krajową Jednostką Oceny w zakresie przeprowadzenia do dnia 30 czerwca 2011 roku ewaluacji stopnia realizacji RPO w odniesieniu do wybranych osi priorytetowych, której wyniki posłużą do dokonania alokacji krajowej rezerwy wykonania;
- współpraca z Komisją Europejską oraz Krajową Jednostką Oceny przy ewaluacjach operacyjnych i strategicznych dotyczących kwestii horyzontalnych wykonywanych z inicjatywy Komisji Europejskiej lub Krajowej Jednostki Oceny;
- współpraca z Komisją Europejską oraz Krajową Jednostką Oceny przy ewaluacji ex-post (opracowywanej na zakończenie programu RPO), która bada stopień wykorzystania zasobów, skuteczność i efektywność programowania funduszy oraz wpływ społeczno-gospodarczy.

5.8 Komunikacja i promocja

Zgodnie z zapisami art. 2 pkt 1 Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006 określającymi zasady wdrażania Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego ogólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności oraz Rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Polska przygotowuje Strategię Komunikacji Funduszy Europejskich w Polsce na lata 2007-2013 dla wszystkich funduszy i programów. Wspólna Strategia ma na celu zapewnienie skutecznej koordynacji działań prowadzonych przez poszczególne instytucje, dzięki której wzrośnie skuteczność i efektywność działań informacyjnych i promocyjnych.

Strategia komunikacji jest przygotowywana przez Instytucję Koordynującą NSRO (umiejscowioną w strukturze ministerstwa właściwego ds. rozwoju regionalnego) we współpracy z Instytucjami Zarządzającymi. Uwzględnia ona zasady przyjęte w Wytocznych Ministra Rozwoju Regionalnego w zakresie informacji i promocji.

Strategia komunikacji określa podstawowe zasady prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych na potrzeby wszystkich programów operacyjnych i Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, a w szczególności cele i ideę przewodnią, określenie grup docelowych, wskazanie instytucji zaangażowanych w działania informacyjne i promocyjne, a także wymagane minimum podejmowanych działań.

Instytucja Zarządzająca opracuje Plan komunikacji RPO zawierający cele działań, charakterystykę grup docelowych, opis planowanych działań informacyjnych, promocyjnych i szkoleniowych, opis podziału zadań i stopnia odpowiedzialności w zakresie działań promocyjno-informacyjnych i szkoleniowych pomiędzy IZ i poszczególne IP, opis działań IZ, IP i innych partnerów zaangażowanych w proces informowania i promocji w obrębie Programu, z uwzględnieniem podmiotów, o których mowa w art. 5 ust. 3 rozporządzenia wykonawczego, ramowy harmonogram, indykacyjny budżet, sposób ewaluacji działań oraz zasady sprawozdawczości ze stopnia realizacji działań promocyjno-informacyjnych i szkoleniowych. Plan komunikacji RPO podlega konsultacji z IK NSRO

w zakresie ich zgodności ze Strategią komunikacji, a następnie akceptacji Komitetu Monitorującego dany program.

Instytucja Zarządzająca będzie przygotowywać również roczny plan działań o charakterze wykonawczym.

Instytucja Zarządzająca zapewni adekwatne środki finansowe w celu właściwej realizacji zadań związanych z informacją i promocją

Cel Planu Komunikacji:

Celem głównym będzie upowszechnianie informacji nt. wkładu Unii Europejskiej oraz środków krajowych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla rozwoju województwa dolnośląskiego.

Cel główny będzie realizowany poprzez cele szczegółowe:

- zapewnienie powszechnego dostępu do informacji na temat możliwości uzyskania pomocy w ramach Programu
- podnoszenie wiedzy beneficjentów i opinii publicznej o możliwościach i efektach wykorzystania EFRR w ramach RPO
- informowanie społeczeństwa z terenu województwa dolnośląskiego o efektach realizacji RPO i wpływie na rozwój regionu

Grupy odbiorców:

- Potencjalni beneficjenci programu
- Beneficjenci programu

Ogół społeczeństwa

w tym szczególnie:

- Partnerzy społeczno-gospodarczy
- Organizacje pozarządowe
- Regionalne i lokalne władze oraz agencje rozwoju
- Organizacje przedsiębiorców
- Instytucje oświatowe
- Media
- Centra informacji europejskiej
- Społeczeństwo Dolnego Śląska

Zarys strategii:

Działania informacyjno-promocyjne prowadzone w ramach Planu Komunikacji mają za zadanie zapewnienie beneficjentom oraz mieszkańcom regionu dolnośląskiego rzetelnej i przystępnej informacji na temat działań prowadzonych przez IZ w ramach RPO oraz ich efektów, a także upowszechnianie informacji nt. możliwości ubiegania się o wsparcie ze środków EFRR. Realizacja planowanych działań ma na celu uświadomienie mieszkańcom województwa dolnośląskiego korzyści płynących z wykorzystania środków EFRR w ramach RPO.

Głównymi instrumentami komunikacji będą m.in:

- organizacja konferencji, szkoleń, seminariów, spotkań i innych imprez dotyczących możliwości wsparcia, wdrażania i efektów programu
- przygotowanie, publikacja i rozpowszechnianie dokumentów programowych oraz innych wydawnictw informacyjno-promocyjnych
- utworzenie i utrzymanie strony oraz serwisu internetowego dotyczącego programu

- stworzenie, wyposażenie i funkcjonowanie punktów informacyjno-kontaktowych
- współpraca z mediami m.in. poprzez programy telewizyjne, radiowe oraz ogłoszenia i artykuły w gazetach regionalnych
- przygotowanie i przeprowadzenie akcji i imprez informacyjno-promocyjnych (m.in. targi, konkursy, konferencje prasowe, spotkania ze środowiskami branżowymi)

Sposób oceny działań informacyjnych i promocyjnych:

- stały monitoring efektów prowadzonych działań w postaci sprawozdań okresowych, rocznych i na zakończenie programu oraz ankiet
- ewaluacja działań jako badanie zleczone na zewnątrz

5.9 Przepływy finansowe w RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013

1. Przepływy finansowe między KE a krajem członkowskim

Komisja Europejska przekazuje środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego/Europejskiego Funduszu Społecznego/Funduszu Spójności na finansowanie programu w formie płatności zaliczkowych, płatności okresowych i płatności salda końcowego. Powyższe środki wpływają na wyodrębniony rachunek bankowy, prowadzony w euro i zarządzany przez Ministra Finansów.

2. Finansowanie programu¹⁵

Na potrzeby finansowania programu w ramach budżetu państwa wyodrębniono budżet środków europejskich, z którego przekazywane są środki odpowiadające wkładowi UE. Współfinansowanie krajowe z budżetu państwa przekazywane jest przez właściwego dysponenta części budżetowej w formie dotacji celowej.

Środki odpowiadające wkładowi UE są przekazywane do beneficjentów za pośrednictwem Banku Gospodarstwa Krajowego (Płatnik), który wypłaca je na podstawie zleceń wypłaty środków wystawianych przez instytucję podpisującą umowę o dofinansowanie (IZ/IP/IPII) z beneficjentem.

Środki w ramach współfinansowania krajowego z budżetu państwa są wypłacane beneficjentom przez IZ/IP/IPII.

Wypłata na rzecz beneficjenta zarówno w części środków UE, jak i współfinansowania z budżetu państwa może mieć formę płatności zaliczkowych bądź zwrotu poniesionych przez beneficjenta wydatków.

Środki na rzecz beneficjentów są przekazywane na podstawie umowy o dofinansowanie¹⁶ oraz wniosku beneficjenta o płatność, z uwzględnieniem wcześniejszych wypłat.

¹⁵ Nie dotyczy pomocy technicznej. Projekty pomocy technicznej finansowane są ze środków właściwego dysponenta części budżetowej lub w przypadku instytucji niebędących dysponentem ze środków dotacji celowej.

¹⁶ W przypadku projektów własnych Instytucji Zarządzającej środki będą przekazywana na podstawie uchwały Zarządu Województwa oraz/lub zatwierdzonego wniosku o płatność.

Wydatki beneficjenta wykazywane w składanym przez niego wniosku o płatność, są ujmowane przez IZ/IP/IPII w deklaracjach wydatków składanych do IPOC, a następnie do IC, celem certyfikacji wydatków do KE.

5.10 Procedury dotyczące uzyskanych odsetek

W ramach programu operacyjnego odsetki narosłe od środków otrzymanych przez poszczególne instytucje biorące udział w finansowaniu RPO przeznaczone są na realizację danej osi priorytetowej/działania Programu i są wykazywane w sprawozdaniu z realizacji osi priorytetowej/działania.

Ad. art. 83:

Dla obsługi środków otrzymywanych z UE w ramach perspektywy finansowej 2007-2013 zostanie utrzymany podobny system rachunków bankowych jak dla perspektywy 2004-2006, czyli rachunki I poziomu – funduszowe i rachunki II poziomu – programowe.

Wszystkie rachunki bankowe, zarówno funduszowe jak i programowe będą oprocentowane, a odsetki będą dopisywane do stanów na rachunkach. Niezwłocznie po naliczeniu odsetek Instytucja przyjmująca środki z KE będzie przekazywała odpowiednie kwoty na rachunek dochodów Budżetu Państwa i będą one wykorzystane na współfinansowanie krajowe.

5.11 Zasada partnerstwa

Instytucja Zarządzająca, podobnie jak miało to miejsce w trakcie przygotowania RPO, będzie realizować swoje zadania, zgodnie z wymaganiami art. 11 rozporządzenia nr 1083/2006 oraz prawa krajowego, w ścisłej współpracy z właściwymi władzami regionalnymi, lokalnymi, miejskimi i innymi władzami publicznymi, a także partnerami społeczno – gospodarczymi, w tym odpowiednimi podmiotami reprezentującymi społeczeństwo obywatelskie, partnerów zajmujących się zagadnieniami z zakresu środowiska naturalnego oraz organizacjami pozarządowymi i podmiotami odpowiedzialnymi za wspieranie równości kobiet i mężczyzn.

Najistotniejszym elementem stosowania zasady partnerstwa będzie udział wyżej wymienionych partnerów w Komitecie Monitorującym, który zapewni partycypowanie w najważniejszych decyzjach dotyczących Programu, w szczególności w zakresie kryteriów wyboru projektów do wsparcia, czy monitorowania realizacji RPO. W składzie Komitetu Monitorującego zachowano równowagę podziału miejsc pomiędzy przedstawicielami strony samorządowej, rządowej oraz partnerów społeczno – gospodarczych. Szczegółowe informacje na temat składu Komitetu Monitorującego zostały przedstawione w rozdziale dotyczącym systemu zarządzania i wdrażania RPO.

Jednocześnie funkcjonujący w strukturze Instytucji Zarządzającej Menedżer ds. Środowiska będzie odpowiedzialny za utrzymywanie bieżących kontaktów z przedstawicielami organów środowiskowych oraz organizacji ekologicznych, którzy będą uczestniczyć w pracach Komitetu Monitorującego oraz z którymi będą konsultowane kwestie środowiskowe dotyczące przygotowania, oceny i realizacji zarówno Programu, jak i poszczególnych priorytetów. Na etapie oceny projektów planowanych do realizacji w ramach RPO Menedżer ds. Środowiska będzie także odpowiadał za konsultacje poszczególnych przedsięwzięć z partnerami zajmującymi się zagadnieniami z zakresu środowiska naturalnego (z wyłączeniem projektów, których zakres rzeczowy nie ma związku z kwestiami środowiskowymi, tj. m.in. z zakresu współpracy międzyregionalnej, pomocy technicznej i instrumentów inżynierii finansowej). Zasada partnerstwa będzie również przestrzegana w procesie ewaluacji RPO, poprzez zapewnienie udziału przedstawicieli poszczególnych

partnerów w pracach grup sterujących, koordynujących poszczególne badania ewaluacyjne prowadzone w ramach Programu.

Ponadto Instytucja Zarządzająca zobowiąże beneficjentów RPO do przestrzegania zasady partnerstwa zarówno na etapie przygotowania jak i realizacji poszczególnych projektów.

Współpraca w zakresie realizacji, monitorowania oraz ewaluacji RPO będzie realizowana z pełnym poszanowaniem odpowiednich kompetencji instytucjonalnych, prawnych i finansowych każdej kategorii partnerów.

VI. Synteza wyników Szacunkowej Oceny Projektu Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007 – 2013 oraz wyniki ocen spodziewanych efektów makroekonomicznych.

6.1 Synteza wyników Szacunkowej Oceny Projektu Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007 – 2013

Przygotowanie szacunkowej oceny projektu RPO (ocena - ex-ante) zostało zlecone przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w drodze zamówienia publicznego firmie doradczej WYG International sp. z o.o. Przedmiotem analizy był projekt RPO z dnia 19 czerwca 2006 r. Pełny raport oceny ex-ante można znaleźć na stronie: www.rpo.dolnyslask.pl w zakładce ocena ex-ante. Ocena składa się z 5 zadań badawczych, których wyniki zostały ujęte w programie w następujący sposób:

Zadanie pierwsze – weryfikacja analizy społeczno-gospodarczej.

Ewaluator podkreślił trafność doboru obszarów diagnostycznych, a samą analizę uznał za oddającą aktualny stan regionu. Zwrócił też uwagę na wskazanie głównych tendencji w większości obszarów diagnozy. Wysoko ocenione zostały walory użytkowe części diagnostycznej oraz stopień spójności i kompletności diagnozy.

W dokumencie dostrzeżono jednak pewne niedociągnięcia. Zauważono w kilku miejscach nieadekwatność tytułów rozdziałów do treści, niekompletność i małą wnikliwość analityczną. W odpowiedzi na zgłoszone uwagi wprowadzono zmiany w zakresie silniejszego zaakcentowania potencjału społeczno-gospodarczego województwa, wprowadzono także zmiany edytorskie. Nie uwzględniono rekomendacji dotyczącej szerszej ekstrapolacji zjawisk. Po dokonanych analizach uznano, że dotychczasowy zakres wnioskowania o tendencjach rozwojowych jest wystarczający na potrzeby części projekcyjnej i odpowiada wytycznym Ministerstwa Rozwoju Regionalnego.

Zadanie drugie – ocena spójności wewnętrznej programu.

Wysoko oceniono przejrzystość i kompletność zapisów części projekcyjnej programu. Zaznaczono, że układ priorytetów stanowi spójny i całościowy obraz w świetle potrzeb rozwojowych zidentyfikowanych w części diagnostycznej. Równie wysoko oceniono spójność celu głównego z celami szczegółowymi i priorytetami oraz głębokie zakorzenienie warstwy aksjologicznej Programu w wartościach Wspólnoty Europejskiej. Ewaluator krytycznie ocenił natomiast dobór przyjętych wskaźników priorytetów oraz realizacyjność przyjętych wartości docelowych wskaźników w konfrontacji z alokowanymi środkami na realizację Programu. W odpowiedzi na tę uwagę przeformułowano większość wskaźników oraz poddano kolejnej analizie możliwości osiągnięcia wartości docelowych.

Zgodnie z przedstawionymi rekomendacjami zredukowano liczbę priorytetów, przeanalizowano cele programu pod kątem spełniania przez nie 5 pożądanych cech (SMART), dołączono tabelę przedstawiającą indykatywne rozbitcie środków pomiędzy kategorie interwencji, przeniesiono opis demarkacji i koordynacji działań na poziomie regionalnym do załącznika. Uzupełniono także argumentację dla realizacji priorytetu RPO „Zdrowie”. W analizie odniesiono się do kwestii osób pracujących w tzw. „szarej strefie” oraz emigracji zarobkowej po akcesji Polski do UE. Niestety ze względu na brak danych statystycznych nie przedstawiono skali tych problemów.

Nie uwzględniono natomiast uwagi dotyczącej umieszczenia uzasadnienia do stosowania instrumentu elastyczności (cross-financing). W tym zakresie ograniczono się do wymaganego prawem wspólnotowym wskazania zakresu stosowania tego instrumentu. Nie uwzględniono także uwagi dotyczącej dodania do RPO szczegółowej indykatywnej tabeli finansowej

w podziale na priorytety, lata i źródła finansowania, ponieważ nie jest to również wymagane prawem wspólnotowym.

Zadanie trzecie – ocena spójności zewnętrznej programu.

W tym zakresie zwrócono uwagę na dużą spójność zapisów Programu z zapisami programów na poziomie unijnym, krajowym i regionalnym zarówno w sferze wartości, jak i celów strategicznych, czy diagnozy. Nie stwierdzono sprzeczności zapisów RPO z żadnym z analizowanych programów. W tekście diagnozy i opisie priorytetów odniesiono się do regionalnych dokumentów.

Zadanie czwarte – ocena rezultatu i oddziaływania.

Ewaluator krytycznie ocenił system monitorowania Programu pod względem doboru wskaźników rezultatu i oddziaływania. Zaprezentowany zestaw wskaźników uznany został za niekompletny pod względem wymagań przedstawionych przez Komisję Europejską. Należy jednak zaznaczyć, że wytyczne Ministerstwa Rozwoju Regionalnego i Komisji Europejskiej w tym zakresie zostały przekazane Instytucji Zarządzającej po przekazaniu RPO do oceny szacunkowej. W odpowiedzi na zauważone uchybienia zweryfikowano liczbę i definicje wskaźników umieszczonych w programie, mając na uwadze przede wszystkim ich merytoryczne uzasadnienie, zachowanie wewnętrznej spójności oraz kompletność. Dodano wskaźniki wymagane przez Komisję Europejską oraz wskaźniki wypracowane w ramach współpracy z Instytucją Koordynującą. Zweryfikowano także wartości docelowe wskaźników w oparciu o szczegółowe analizy kosztowo-efektywnościowe (dla wielkości rzeczowych) oraz w oparciu o analizę modelem HERMIN (dla wielkości makroekonomicznych). Nie uwzględniono uwag, które nie były spójne z wytycznymi i rodzajami wskaźników zaproponowanych przez Ministerstwa Rozwoju Regionalnego.

Zadanie piąte – ocena systemu wdrażania.

Krytycznie oceniono prezentację systemu zarządzania przedstawioną w RPO. Zdaniem oceniających niejasne i zawile opisy kompetencji poszczególnych instytucji, nie pozwalają na weryfikację wykonalności, sprawności i efektywności przyjętych rozwiązań. Sama struktura systemu zarządzania uznana została za niejednorodną. Według ewaluatorów opisy instytucji i procesów nie zostały wyraźnie i funkcjonalnie rozdzielone. W odniesieniu do przedstawionych uwag dotychczasowy opis systemu zarządzania został, zgodnie z zaleceniami IK RPO, zamieniony opisem systemu zarządzania i wdrażania, opracowanym w sposób jednolity przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego dla wszystkich RPO.

6.2 Wyniki przeprowadzonych ocen makroekonomicznych

Wpływ realizacji programu na gospodarkę województwa dokonano za pomocą dwóch modeli makroekonomicznych: HERMIN oraz MaMoR2. Obydwa modele zakładały określenia zmian wielkości makroekonomicznych w scenariuszu bazowym (tj. w którym do gospodarki nie napływają fundusze strukturalne), a następnie określenie wpływu wykorzystania środków strukturalnych na zmiany tych wartości. Należy podkreślić, że zaprezentowane poniżej wartości wskaźników makroekonomicznych dotyczą wyłącznie realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego, bez uwzględnienia innych środków w ramach NSRO, które potencjalnie dostępne są dla regionu.

Modelem HERMIN dokonano kilkukrotnej oceny wpływu RPO na gospodarkę regionu. Badania przeprowadziła Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. Oceny dotyczyły kolejnych wersji projektu Programu i polegały na porównaniu wpływu kilku zaproponowanych wariantów alokacji środków na poszczególne priorytety Programu. Łącznie zweryfikowano wpływ 8 wariantów alokacji środków.

Według wyników analizy, dokonanej przy użyciu modelu HERMIN na podstawie wersji projektu RPO przyjętej przez Zarząd Województwa w dniu 19 czerwca 2006 roku, która podlegała ocenie szacunkowej – ocenie ex-ante, realizacja Programu powinna przyczynić się do osiągnięcia wartości PKB w roku 2013 wyższej niż w scenariuszu bazowym o 1,79 %. Wpływ Programu na wzrost zatrudnienia w roku 2013 szacuje się na 7030 osób, co powinno się przyczynić do spadku bezrobocia o 0,55 %. Realizacja RPO powinna spowodować wzrost poziomu inwestycji w roku 2013 o 4,76 %”. Powyższe wyniki zostały zamieszczone w Raporcie II z 28 lipca 2006 roku „Ocena efektu makroekonomicznego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 na gospodarkę województwa dolnośląskiego za pomocą modelu HERMIN”.

Uzyskany efekt makroekonomiczny został oceniony także przy wykorzystaniu modelu MaMoR2 będącego tzw. obliczeniowym modelem równowagi ogólnej (ang. computable general equilibrium model, CGE). Badanie zostało przeprowadzone przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową w listopadzie 2006 r.

W wyniku przeprowadzonych analiz realizacja Regionalnego Programu Operacyjnego powinna przyczynić się do osiągnięcia w roku 2015 PKB wyższego o 1,99% niż w scenariuszu bazowym. Ponadto do 2015 roku realizacja programu powinna się przyczynić do wzrostu zatrudnienia o 4,9 tys. osób, tj. o 0,68 % oraz wzrostu ogólnego poziomu wynagrodzeń o 2,22 %. Przewiduje się, że wzrost poziomu inwestycji w stosunku do scenariusza bazowego będzie najwyższy w roku 2013 i wyniesie 9,44 %.

Wykorzystane modele różniły się założeniami metodologicznymi, w efekcie uzyskane wyniki nie są jednolite, choć w większości wypadków zbliżone. Model HERMIN maksymalny wpływ realizacji Programu na gospodarkę regionu ocenił na rok 2013, natomiast według modelu MaMoR2 kulminacja efektu makroekonomicznego wystąpi w roku 2015 (za wyjątkiem poziomu inwestycji, gdzie wskazano 2013 jako rok o maksymalnym wpływie programu na tą wielkość). Pełne wersje ocen efektu makroekonomicznego Programu dostępne są na witrynie internetowej www.rpo.dolnyslask.pl w zakładce ocena ex-ante.

VII. Wyniki Prognozy Oddziaływania na środowisko RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013

Podstawą prawną dla wykonania prognozy oddziaływania na środowisko Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 są wymagania dotyczące postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko skutków realizacji planów i programów zawarte w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2006 r. Nr 129, poz. 902, z późn. zm). Przygotowana prognoza oddziaływania na środowisko uwzględnia również wytyczne określone w Podręczniku do Strategicznych Ocen oddziaływania na Środowisko dla polityki spójności na lata 2007-2013 przekazanych przez Ministerstwo Środowiska. Ponadto, prognoza spełnia wymogi Dyrektywy nr 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko (dz. urz. UE L 197 z 21.07.2001 r., str. 30; Dz. Urz. Polskie wydanie specjalne rozdz. 15, t. 6, str. 157).

Zakres prognozy oddziaływania na środowisko Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 został określony przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego na podstawie uchwały nr 3671/II/06 z dnia 31 maja 2006 roku. Zgodnie z postanowieniem Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego we Wrocławiu z dnia 12 kwietnia 2006 roku (sygnatura nr ZNS-60-623/JŁ/06) zakres i stopień szczegółowości prognozy został określony na podstawie art. 41 ust. 2 ustawy Prawo ochrony środowiska. Ponadto, zgodnie z wymogami ustawy Prawo ochrony środowiska, zakres ten został także skonsultowany z Wojewodą Dolnośląskim.

Przygotowanie prognozy oddziaływania na środowisko (w trybie zamówienia publicznego) zostało powierzone niezależnemu wykonawcy - BMT Polska Sp. z o.o. z siedzibą we Wrocławiu. Przedmiotem oceny był projekt Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 w wersji zaakceptowanej przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego w dniu 19 czerwca 2006 r. Pierwsza wersja prognozy została opracowana w czerwcu 2006 roku. Prognoza ta została poddana konsultacjom społecznym, które trwały od 30 czerwca do 24 lipca 2006 roku. W wyniku przeprowadzonych konsultacji dokument został m.in. rozszerzony o zapisy dotyczące: edukacji ekologicznej, gleb leśnych, projektów z zakresu zachowania bioróżnorodności i bezpieczeństwa przeciwpożarowego. Zmodyfikowano również macierz skutków środowiskowych.

Opracowana prognoza wykazała zgodność Regionalnego Programu Operacyjnego z zasadą zrównoważonego rozwoju i innymi dokumentami strategicznymi w odniesieniu do środowiska naturalnego. W prognozie przedstawiono charakterystykę najważniejszych komponentów środowiska na terenie województwa dolnośląskiego, określając przy tym najistotniejsze problemy i zagrożenia. W prognozie scharakteryzowano także warunki klimatyczne panujące na terenie województwa dolnośląskiego oraz wymieniono najważniejsze obszary cenne przyrodniczo wraz z siecią obszarów chronionych Natura 2000. Na podstawie oceny stanu środowiska i identyfikacji podstawowych zagrożeń przeprowadzono prognozę oddziaływania na środowisko wszystkich priorytetów, definiując ich wpływ na środowisko naturalne. Oceniając poszczególne priorytety stwierdzono, że w ramach RPO nie będą realizowane (z wyjątkami, których określenie będzie możliwe po zgłoszeniu projektu) przedsięwzięcia, które mogą być szczególnie uciążliwe dla środowiska. Ponadto w prognozie odniesiono się do możliwości wystąpienia transgranicznego oddziaływania Regionalnego Programu Operacyjnego na środowisko oraz przedstawiono ocenę ewentualnych możliwych konfliktów społecznych i środowiskowych.

Raport z prognozy oddziaływania na środowisko Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 wraz z podsumowaniem przeprowadzonych

---

konsultacji społecznych jest dostępny na witrynie internetowej www.rpo.dolnyslask.pl
w zakładce „Prognoza oddziaływania na środowisko”.

VIII. Organizacja prac oraz konsultacje społeczno-gospodarcze Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013

8.1. Organizacja prac

Prace związane z przygotowaniem Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 rozpoczęto w 2005 roku. Zarządzeniem nr 41/2005 Marszałek Województwa powołał Grupę Roboczą ds. przygotowania projektu RPO (zwaną dalej Grupą Roboczą) w skład, której weszli m.in. dyrektorzy poszczególnych departamentów urzędu, a także wybrani dyrektorzy wydziałów i kierownicy działów. Głównym zadaniem Grupy Roboczej było przygotowanie założeń RPO oraz opiniowanie jego kolejnych wersji w miarę postępów prac. Za koordynację i zadania redakcyjne związane z przygotowaniem projektu RPO odpowiedzialny był Wydziału Funduszy Europejskich i Polityki Regionalnej (WFEiPR). W trakcie prac korzystano z pomocy ekspertów w zakresie zagadnień problemowych m.in. Głównego Specjalisty Ośrodka Statystyki Regionalnej Urzędu Statystycznego we Wrocławiu w zakresie analizy społeczno - gospodarczej Dolnego Śląska. Ponadto w ramach przygotowań do nowego okresu programowania uruchomiono System Ewidencji Przedsięwzięć planowanych do realizacji w okresie 2007-2013 (SEP). Głównym celem Systemu było rozpoznanie oczekiwań i zamierzeń inwestycyjnych podmiotów z terenu województwa dolnośląskiego w kontekście możliwości wykorzystania środków z Funduszy Strukturalnych Unii Europejskiej. Dodatkowo informacje pozyskane z systemu pozwoliły na zebranie propozycji typów beneficjentów, rodzajów projektów oraz wskaźników monitoringu na potrzeby RPO. Łącznie zgłoszono 3701 przedsięwzięć (stan na koniec listopada 2006 r.), których całkowita wartość wyniosła ponad 27 miliardów złotych. SEP był głównym źródłem identyfikacji projektów kluczowych umieszczonych w Indykatorywnym Planie Inwestycyjnym RPO.

8.2. Konsultacje społeczno-gospodarcze Regionalnego Programu Operacyjnego

Pierwsza wersja Regionalnego Programu Operacyjnego została zatwierdzona przez Grupę Roboczą w styczniu 2006 roku. Był to wstępny projekt programu i stanowił podstawę do pierwszych konsultacji społecznych, których efektem był projekt RPO zaakceptowany przez Zarząd Województwa w dniu 21 marca 2006 roku.

Konsultacje wszystkich wersji Regionalnego Programu Operacyjnego prowadzone były w otwartej formule ze szczególnym uwzględnieniem przedstawicieli wszystkich szczebli samorządu terytorialnego, administracji rządowej, organizacji pracodawców i związków zawodowych, organizacji pozarządowych, szkół wyższych, kościołów i związków wyznaniowych.

Konsultacje prowadzone były między innymi za pośrednictwem:

- Subregionalnych grup konsultacyjnych. W celu uwzględnienia specyfiki Dolnego Śląska, na zaproszenie Marszałka Województwa, Prezydenci Jeleniej Góry, Legnicy, Wałbrzycha i Wrocławia powołali grupy konsultacyjne, które opiniowały kolejne wersje programu. Grupy konsultacyjne składały się z partnerów społeczno-gospodarczych z terenu subregionów (dawne województwa Dolnego Śląska).
- Regionalnego Komitetu Sterującego ds. Rozwoju Regionu (RKS) – projekt RPO został przedstawiony Komitetowi Sterującemu na posiedzeniu w dniu 11 kwietnia 2006 roku. Członkowie RKS pozytywnie odnieśli się do przedstawionego projektu Programu. W trakcie dyskusji poruszono m.in. kwestie wsparcia innowacyjności w ramach RPO oraz kwestię kryteriów w zakresie obszarów wsparcia Priorytetu „Miasta”.

- Sejmiku Województwa Dolnośląskiego. Kolejne wersje programu były kilkakrotnie omawiane na posiedzeniach Komisji Polityki Rozwoju Regionalnego i Gospodarki w dniach 22 listopada 2005 r., 7 lutego 2006 r., 21 marca 2006 r., 4 kwietnia 2006 r., 25 kwietnia 2006 r., 28 czerwca 2006 r., 24 lipca 2006 roku Radni Sejmiku Województwa Dolnośląskiego otrzymywali informacje o stanie prac nad programem.
- Dyskusyjne forum internetowe. Konsultacje były również prowadzone z wykorzystaniem Internetu poprzez forum dyskusyjne znajdujące się na witrynie www.rpo.dolnyslask.pl. Łącznie na forum internetowym zarejestrowano 293 posty.
- Administracji rządowej. Projekty RPO były przekazywane do Ministerstwa Rozwoju Regionalnego oraz administracji rządowej w terenie, w tym przede wszystkim do Wojewody Dolnośląskiego.
- Konferencji. W okresie od stycznia do kwietnia 2006 roku zorganizowano 2 konferencje konsultacyjne, w których uczestniczyło 485 osób reprezentujących jednostki samorządu terytorialnego oraz partnerów społeczno-gospodarczych. Projekt Regionalnego Programu Operacyjny był również prezentowany w trakcie konferencji konsultacyjnej Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, która została zorganizowana wspólnie z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego. W konferencji wzięło udział 209 osób.

Wszystkie ze zgłoszonych w trakcie konsultacji sugestii, propozycji zmian lub uwag były przedmiotem analizy członków Grupy Roboczej, którzy podejmowali decyzję o ich uwzględnieniu lub odrzuceniu. Efektem przeprowadzonych konsultacji są zmiany wprowadzone w dwóch kolejnych projektach RPO (z dnia 21 marca oraz z dnia 20 czerwca 2006 roku). Jedną z najważniejszych zmian było wprowadzenie priorytetu „Miasta”. Pozostałe zmiany dotyczyły przede wszystkim rozszerzenia grup beneficjentów lub zakresu wsparcia w ramach poszczególnych priorytetów RPO. W efekcie do grona beneficjentów dopisano m.in. organizacje pozarządowe (w zakresie priorytetu dotyczącego środowiska) oraz jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych, w tym instytucje, dla których organem założycielskim są organy administracji rządowej lub samorządowej (w zakresie priorytetu dotyczącego turystyki). Zmiany w zakresie rodzajów beneficjentów zostały uwzględnione również w efekcie konsultacji Prognozy oddziaływania RPO na środowisko. W odniesieniu do zakresu wsparcia m.in. podniesiono limit wartości projektów z zakresu infrastruktury służącej szeroko pojętej edukacji ekologicznej, a także uwzględniono mechanizm cross-finansingu w tego typu przedsięwzięciach. Ponadto rozszerzono zakres wsparcia w ramach priorytetu dotyczącego infrastruktury energetycznej o kwestie związane z systemem ciepłownictwa. Generalnie należy stwierdzić, że większość ze zgłoszonych uwag nie wymagała wprowadzenia zasadniczych zmian do Programu, lecz jedynie doprecyzowania lub wyjaśnienia poszczególnych jego zapisów.

Reasumując, należy podkreślić, że proces konsultacji społecznych w dużym stopniu potwierdził trafność doboru obszarów wsparcia określonych w Regionalnym Programie Operacyjnym. Dowodem na to jest także duża liczba oraz charakter przedsięwzięć zgłoszonych do Systemu Ewidencji Przedsięwzięć planowanych do realizacji w okresie 2007-2013.

Szczegółowy wykaz działań informacyjnych w zakresie programowania funduszy strukturalnych na lata 2007-2013 oraz wykaz spotkań konsultacyjnych dotyczących kolejnych projektów RPO został zamieszczony na witrynie internetowej www.rpo.dolnyslask.pl w zakładce „Konsultacje RPO”.

IX. Przegląd i renegotjacje programów operacyjnych w ramach NSRO na lata 2007 – 2013

1. Podstawy prawne i formalne

Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 poddany został procesowi przeglądu i renegotjacji z Komisją Europejską programów operacyjnych w ramach NSRO na lata 2007-2013.

Przegląd RPO WD został dokonany na podstawie:

- Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/ 2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności i uchylająca Rozporządzenie (WE) nr 1260/ 1999 (Dz. U. UE. L. 06. 210.25 z późn. zm.);
- Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U.09. 84. 712 j. t. z późn. zm.);
- Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.);
- Wytycznych dotyczące dokonywania przeglądu i renegotjacji z Komisją Europejską programów operacyjnych w ramach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007 – 2013 z dnia 1 września 2008 r.

Proponowane zmiany w RPO WD zostały dokonane na podstawie:

- Uchwały nr 53 Komitetu Koordynacyjnego NSRO 2007-2013 z dnia 9 lutego 2011r. *w sprawie alokacji dodatkowych środków wspólnotowych oraz realokacji w ramach regionalnych programów operacyjnych*;
- Dokumentu pn. *„Ukierunkowania środków wspólnotowych w ramach krajowych i regionalnych programów operacyjnych”*;
- Badania ewaluacyjnego pn.: *„Ocena listy wskaźników Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013”*;
- Dokumentu pn.: *„Efekty realizacji Polityki Spójności Unii Europejskiej w Województwie Dolnośląskim ze szczególnym uwzględnieniem wpływu Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 przy użyciu modelu regionalnego HERMIN”*;
- Badania ewaluacyjnego pn.: *„Ocena stanu realizacji wybranych priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 w kontekście przeglądu Programu w 2011 roku”*.

2. Zgodność z dokumentami strategicznymi:

a) Strategia Lizbońska/Strategia Europa 2020 (Strategia UE 2020)

Wprowadzone zmiany w RPO WD są zgodne ze Strategią Lizbońską. Dodatkowo alokowane i realokowane środki przeznaczone na rozwój infrastruktury transportowej wpisują się w kwestię Strategii Lizbońskiej *„Liberalizacji rynku transportu”* w obszar transportu kolejowego, w tym także obsługę transportu miejskiego i podmiejskiego. Realizacja **Priorytetu 3 Rozwój infrastruktury transportowej na**

Dolnym Śląsku („Transport”) może odbywać się przez: budowę i modernizację dróg (przede wszystkim o dużym natężeniu ruchu) w celu poprawy jakości połączeń z siecią TEN-T oraz innymi drogami krajowymi, budowę i modernizację obwodnic miast i miejscowości, budowę i modernizację dróg w celu poprawy połączeń tranzytowych przez miasta, w których występuje duże natężenie ruchu (w tym również budowa i modernizacja obiektów inżynierskich oraz infrastruktury towarzyszącej), likwidacji ograniczeń wynikających z braku lub złego stanu sieci kolejowej (wyłącznie projekty o dużym znaczeniu dla regionu). Ponadto, może odbywać się przez zakup nowych, przyjaznych dla środowiska środków transportu zbiorowego do obsługi istniejących i planowanych linii tramwajowych i autobusowych, zakup nowych, przyjaznych dla środowiska środków transportu kolejowego (wyłącznie dla potrzeb komunikacji miejskiej i podmiejskiej), zakup urządzeń oraz budowy i modernizacji infrastruktury niezbędnej do uruchomienia nowych linii. Propozycja zmiany w RPO WD dot. zwiększenia alokacji środków na infrastrukturę transportową jest spójna z **Priorytetem Strategii UE 2020: Zrównoważony rozwój – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej**. W szczególności wpisuje się w **Projekt przewodni: Europa efektywnie korzystająca z zasobów** gdzie zakłada się że: państwa członkowskie na poziomie krajowym będą musiały: stworzyć inteligentne, zmodernizowane i w pełni wzajemnie połączone infrastruktury transportowe oraz korzystać z pełni potencjału technologii ICT, zapewnić skoordynowaną realizację projektów infrastrukturalnych w ramach sieci bazowej UE, które będą miały ogromne znaczenie dla efektywności całego systemu transportowego UE, skierować uwagę na transport w miastach, które są źródłem dużego zagęszczenia ruchu i emisji oraz w **Projekt przewodni: Polityka przemysłowa w erze globalizacji**, w którym KE na poziomie UE podejmuje się zadbać o to, by sieci transportowe i logistyczne umożliwiały sektorowi przemysłu w Unii skuteczny dostęp do jednolitego rynku i rynków międzynarodowych.

b) Strategia Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego (SUE RMB)

Propozycja zmiany w RPO WD dot. zwiększenia alokacji środków na rozwój infrastruktury transportowej jest zgodna z **Filarem III (SUE RMB): Rejon Morza Bałtyckiego jako obszar Dostępny i Atrakcyjny, Zagadnieniem Priorytetowym nr 11: Wzmocnienie wewnętrznych i zewnętrznych połączeń transportowych**. W szczególności wpisuje się w działanie: **Koordinacja polityki transportowej i inwestycji infrastrukturalnych w poszczególnych krajach**, działanie: **Zwiększanie roli Morza Bałtyckiego w systemach transportowych regionu** oraz w działanie: **Promowanie zrównoważonego transportu pasażerskiego i towarowego oraz ułatwianie przejścia na intermodalność**.

c) Raport Polska 2030

Propozycja zmiany w RPO WD dot. zwiększenia alokacji środków na rozwój infrastruktury transportowej jest zgodna z **Wyzwaniem IV Raportu Polska 2030: Odpowiedni potencjał infrastruktury**. Wyzwanie to ma na celu modernizację infrastruktury transportowej dzięki czemu zwiększy się dostępność transportowa Polski z innymi państwami oraz pomiędzy poszczególnymi regionami Polski.

d) Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do roku 2020 (SRWD)

Proponowane zmiany RPO WD wpisują się w cel nadrzędny Strategii: ***Podniesienie poziomu życia mieszkańców Dolnego Śląska oraz poprawa konkurencyjności regionu przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.*** Propozycja zmiany w RPO WD dot. zwiększenia alokacji środków na rozwój infrastruktury transportowej wpisuje się w cel „przestrzenny”: ***Zwiększenie spójności przestrzennej i infrastrukturalnej regionu i jego integracja z europejskimi obszarami wzrostu,*** Priorytet 1: ***Poprawa spójności przestrzennej regionu,*** działania 4: ***Kształtowanie układów komunikacyjnych sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi społecznemu i gospodarczemu regionu.***

3. Streszczenie wprowadzonych zmian do RPO WD

a) **Dodatkowe środki z Krajowej Rezerwy Wykonania**

Dodatkowe środki z Krajowej Rezerwy Wykonania przypadającej na RPO WD, przeznacza się na:

- **Priorytet „Transport”** (infrastruktura drogowa) – **15 754 748 EUR**

Zgodnie ze stanowiskiem KK NSRO oraz KE, w zakresie infrastruktury drogowej dodatkowe środki wprowadzone do Priorytetu „Transport” zostaną wykorzystane wyłącznie na dofinansowanie inwestycji dotyczących ciągów dróg wojewódzkich.

Uzasadnienie:

Zarząd Województwa zdecydował o przeznaczeniu w/w środków na dziedzinę mającą strategiczne znaczenie dla wzrostu poziomu konkurencyjności gospodarki regionu (infrastruktura transportowa).

Infrastruktura transportowa, decyduje w dużej mierze o poziomie konkurencyjności gospodarki regionu. Rozwinięta sieć transportowa pozwala m.in.:

- na obniżenie kosztów związanych z transportem ładunków, a tym samym poprawę warunków wymiany handlowej w regionie,
- poprawę dostępności turystycznej regionu, co ma ogromne znaczenie dla tej branży gospodarki,
- poszerzenie lokalnych rynków pracy – poprawa mobilności siły roboczej, czyli usprawnienie możliwości dojazdu pracowników do potencjalnych miejsc pracy, ma ogromne znaczenie dla walki z bezrobociem, szczególnie w przypadku zróżnicowania terytorialnego tego zjawiska,
- skrócenie czasu podróży i dojazdów, co oprócz wymiernych korzyści ekonomicznych powoduje także ogromne korzyści w wymiarze społecznym (możliwość poświęcenia większej ilości czasu na aktywność zawodową lub społeczną).

Pomimo faktu, iż wsparcie infrastruktury drogowej nie jest wliczane do tzw. lizbońskich kategorii interwencji, biorąc pod uwagę powyższe oddziaływania należy uznać, iż wsparcie to przyczynia się do osiągnięcia celów tej strategii. Dotychczasowy zakres wsparcia przewidziany w RPO w priorytecie „Transport” odpowiada tym wyzwaniom i zakres interwencji w tym zakresie nie wymagałby modyfikacji. Ponadto, dotychczasowe projekty

z zakresu transportu drogowego w ramach RPO WD charakteryzuje wysoka efektywność oraz sprawne wdrażanie.

Potrzeba przeznaczenia dodatkowego wsparcia na infrastrukturę transportową, została wyraźnie wskazana w badaniu ewaluacyjnym pn.: „Ocena stanu realizacji wybranych priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 w kontekście przeglądu Programu w 2011 roku”, przygotowanym na zlecenie IZ RPO WD. Respondenci biorący udział w w/w badaniu (w tym także reprezentanci przedsiębiorców w Komitecie Monitorującym RPO WD) wskazywali na kluczową rolę jaką dla rozwoju regionu odgrywa infrastruktura transportowa. Respondenci wskazywali również na bezpośredni wpływ infrastruktury drogowej na polepszenie klimatu inwestycyjnego w regionie. Jednocześnie podkreślali że działania w zakresie infrastruktury transportowej są niewystarczające w stosunku do charakterystyki i potrzeb regionu (w szczególności w odniesieniu do infrastruktury drogowej).

Przyjęte rozwiązanie dot. przeznaczenia dodatkowych środków na infrastrukturę drogową, jest zgodne z zaleceniami MRR i KE dot. kontraktacji dodatkowych środków tylko na wybrane i najistotniejsze dla regionu dziedziny. Zasadność ukierunkowania alokowanych środków potwierdzają wnioski i rekomendacje zawarte w badaniu ewaluacyjnym pn.: „Ocena stanu realizacji wybranych priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 w kontekście przeglądu Programu w 2011 roku”, przygotowanym na zlecenie IZ RPO WD. Dodatkowo przeznaczenie otrzymanych dodatkowych środków na wskazaną dziedzinę, ma pozytywny wpływ na realizację poszczególnych strategicznych dokumentów na poziomie wspólnotowym, krajowym i regionalnym, tj.:

- Strategia Lizbońska/Strategia Europa 2020,
- Strategia Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego,
- Raport Polska 2030,
- Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do roku 2020 (SRWD).

b) Dodatkowe środki z dostosowania technicznego z puli przypadającej na regionalne programy operacyjne

Dodatkowe środki z dostosowania technicznego przypadające na RPO WD, przeznacza się na **Priorytet „Transport”**, w tym w szczególności na:

- infrastrukturę drogową – **6 491 542 EUR**
- linie kolejowe oraz transport miejski i podmiejski – **4 500 000 EUR**

Uzasadnienie:

Dostosowanie techniczne alokacji zostało przeprowadzone w związku z niedoszacowaniem wyników gospodarczych niektórych państw członkowskich UE (Polski, Czech i Słowacji). W ramach budżetu unijnego środki na zwiększenie alokacji będą pochodzić z dwóch źródeł oszczędności w dziale 1B (Spójność dla wzrostu i zatrudnienia) poczynionych w latach 2007-2010.

Podział środków dostosowania technicznego na programy operacyjne, zgodnie z decyzją KK NSRO z dnia 25 czerwca 2010 r., został dokonany również przy zastosowaniu proporcji przyjętych dla NSRO. Dodatkowo, ze względu na wystąpienie sytuacji kryzysowej,

wydzielono pulę środków na wsparcie usuwania skutków powodzi (o której mowa w kolejnym podpunkcie niniejszego rozdziału).

Województwo Dolnośląskie znajduje się w zasięgu oddziaływania Trzeciego Paneuropejskiego Korytarza Transportowego. Gęstość sieci drogowej jak i sieci linii kolejowych na 1 km² jest wyższa od odpowiednich średnich krajowych. Mimo, iż sieć drogowa i kolejowa Dolnego Śląska jest gęsta, boryka się z problemem niewydolności. Niemożność jej prawidłowego i skutecznego eksploataowania wynika przede wszystkim ze złego stanu technicznego i złych rozwiązań logistycznych. Wieloletnie zaniedbania wynikające z braku odpowiednich środków finansowych zarówno w utrzymaniu jak inwestowaniu w systemy infrastruktury komunikacji drogowej i kolejowej z jednej strony, a bardzo znaczny popyt na usługi transportowe oraz skokowy przyrost środków transportu drogowego z drugiej strony, spowodowały, że te systemy komunikacji w regionie są mało wydolne, a stan techniczny podstawowej sieci drogowej (szczególnie dróg wojewódzkich) i sieci kolejowej (szczególnie linii kolejowych nie włączonych do sieci AGC i AGTC,) jest w bardzo złym stanie.

Jak wykazało przytaczane badanie ewaluacyjne pn.: *„Ocena stanu realizacji wybranych priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 w kontekście przeglądu Programu w 2011 roku”*, jednym z kluczowych czynników rozwoju Województwa Dolnośląskiego jest usprawnienie połączeń drogowych. Stwierdzono silny, pozytywny wpływ rozwoju transportu drogowego na rynek pracy i dostępność turystyczną na Dolnym Śląsku. Również zwiększenie spójności i dostępności komunikacyjnej obszarów miejskich z podmiejskimi ma istotny wpływ na rozwój gospodarczy i mobilność zawodową mieszkańców. Dolny Śląsk charakteryzuje się także niskimi parametrami technicznymi i przestarzałym taborem kolejowym. Kierunki polityki przestrzennej Dolnego Śląska, w tym zakresie, związane są przede wszystkim z dostosowaniem infrastruktury kolejowej do standardów Unii Europejskiej oraz ze stworzeniem w pełni zintegrowanego systemu logistycznego. Ważna jest również kwestia stworzenia dogodnych połączeń między krajowymi i zagranicznymi centrami gospodarczymi.

Uzasadnienie odnośnie obszaru wsparcia – infrastruktura drogowa, zawarto w podpunkcie poprzedzającym.

Przyjęte rozwiązanie jest zgodne z zaleceniami MRR i KE dot. realokowania środków tylko na wybrane i najistotniejsze dla regionu dziedziny. Zgodnie ze stanowiskiem KK NSRO oraz KE, w zakresie infrastruktury drogowej realokowane środki do Priorytetu „Transport” zostaną wykorzystane wyłącznie na dofinansowanie inwestycji dotyczących ciągów dróg wojewódzkich.

Dodatkowo realokowane środki na wskazane dziedziny, mają pozytywny wpływ na realizację poszczególnych strategicznych dokumentów na poziomie wspólnotowym, krajowym i regionalnym, tj.:

- Strategię Lizbońską/Strategię Europa 2020,
- Strategię Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego,
- Raport Polska 2030,
- Strategię Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do roku 2020 (SRWD).

c) Dodatkowe środki z dostosowania technicznego z puli przypadającej na usuwanie skutków powodzi i kryzysu

W/w środki przeznacza się na wsparcie usuwania skutków powodzi z 2010r., poprzez dofinansowanie projektu Gminy Bogatynia umieszczonego na liście projektów popowodziowych typu A, pn.: „Odbudowa zniszczeń popowodziowych przy ul. Waryńskiego” (w priorytecie „Miasta”, Działanie 9.1. Odnowa zdegradowanych obszarów miejskich w miastach powyżej 10 tysięcy mieszkańców z dofinansowaniem wg obecnych szacunków w kwocie ok. 1 366 400 PLN).

d) Realokacja środków pomiędzy Priorytetami

Dokonane zostają następujące realokacje środków pomiędzy Priorytetami:

- **Realokacja środków z priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” (kategorie „lizbońskie”) do priorytetu „Transport” (kategorie „lizbońskie”)**

Linie kolejowe oraz transport miejski i podmiejski – 12 000 000 EUR

- **Realokacja środków z priorytetu „Pomoc Techniczna” (kategorie „nie lizbońskie”) do priorytetu „Transport” (kategorie „lizbońskie” oraz kategorie „nie lizbońskie”)**

Infrastruktura drogowa – 1 500 000 EUR

Linie kolejowe oraz transport miejski i podmiejski – 5 000 000 EUR

Uzasadnienie:

Zauważalne jest niskie zainteresowanie wnioskodawców naborami w zakresie doradztwa i inwestycji dla Instytucji Otoczenia Biznesu (IOB) oraz Infrastruktury wspierającej innowacyjność i przedsiębiorczość w regionie. W przypadku wsparcia IOB w pierwszym konkursie złożono 7 wniosków, 3 wnioski pod względem formalnym oceniono pozytywnie, natomiast po ocenie merytorycznej nie rekomendowano do dofinansowania żadnego z projektów. W wyniku pozytywnie zakończonej procedury odwoławczej, podpisano 1 umowę o dofinansowanie w ramach tego naboru w listopadzie 2010r. na kwotę dofinansowania 0,5 mln PLN. W drugim konkursie (powtórzonym) złożono 6 wniosków, z których 4 odpadły podczas oceny. W zakresie infrastruktury wspierającej innowacyjność i przedsiębiorczość przeprowadzono 4 nabory wniosków. W konkursie dotyczącym infrastruktury badawczo-rozwojowej złożony został tylko 1 projekt na 4% alokacji przewidzianej na nabór. W konkursie dotyczącym transferu technologii złożono 3 projekty na 23% alokacji.

Niskie zainteresowanie wsparciem w w/w zakresie spowodowane jest między innymi ograniczeniami wynikającymi z regulacji dotyczących pomocy publicznej (niski poziom dofinansowania oraz problem z zapewnieniem wkładu własnego nie pochodzącego ze środków publicznych). Ponadto, warunki wsparcia, które można zaoferować w ramach RPO są mało atrakcyjne dla potencjalnych beneficjentów także ze względu na konkurencję ze strony Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki oraz Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, który w największym zakresie zaspakaja obszar związany z B+R, innowacyjnością i przedsiębiorczością (Dolny Śląsk, jest po województwie mazowieckim

województwem najlepiej wykorzystującym środki z tego Programu). W efekcie istnieje duże ryzyko niewykorzystania w pełni środków pierwotnie przeznaczonych na doradztwo oraz infrastrukturę Instytucji Otoczenia Biznesu wspierających przedsiębiorczość w regionie.

Powyższe potwierdza również badanie ewaluacyjne pn.: "Ocena stanu realizacji wybranych priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 w kontekście przeglądu Programu w 2011 roku", przygotowanym na zlecenie IZ RPO WD. Respondenci biorący udział w w/w badaniu wskazywali na duże ryzyko nie wykorzystania środków w tym Priorytecie, lecz jednocześnie podkreślali, iż nie należy realokować wszystkich nie wykorzystanych środków, gdyż warto również ponowić wsparcie na bezpośrednie inwestycje dla przedsiębiorstw. IZ RPO WD przychyliła się do rekomendacji wskazanego raportu i nie realokuje wszystkich niewykorzystanych środków w tym Priorytecie, lecz jedynie ich część (ok. 20%), pozostałe zaś zamierza przeznaczyć przede wszystkim na wsparcie inwestycji o wysokim stopniu innowacyjności, w tym w zakresie B+R. W rekomendacjach przytoczonego badania, wskazano na potrzebę dokonania realokacji części niewykorzystanych środków z Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” do Priorytetu „Transport”.

Realokacja środków z Priorytetu Pomoc Techniczna RPO WD wynika z faktu, iż w wyniku stosowania przepisów prawa zamówień publicznych urealniono wydatki, które na etapie planowania były jedynie szacowane w oparciu o doświadczenia w realizacji podobnych przedsięwzięć w jednostce oraz zapotrzebowania zgłaszanego przez poszczególne komórki organizacyjne zaangażowane w proces realizacji RPO WD. Mimo powstałych oszczędności zadania realizowane w ramach Pomocy Technicznej były prowadzone rzetelnie i nie miały wpływu na jakość zaplanowanych usług gwarantując sprawny i efektywny przebieg realizacji RPO WD.

Uzasadnienie potrzeby zasilenia dodatkowymi środkami Priorytetu „Transport” we wskazanym zakresie, przedstawiono w powyższych podpunktach.

W związku z powyższym, mając na względzie ryzyko niewykorzystania dostępnych środków w ramach Priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” oraz powstałe oszczędności środków wynikające z realizacji Priorytetu „Pomoc Techniczna”, IZ RPO WD dokonuje ich częściowej realokacji na wsparcie infrastruktury transportowej, decydującej w dużej mierze o poziomie konkurencyjności gospodarki regionu.

Przyjęte rozwiązanie jest zgodne z zaleceniami MRR i KE dot. realokowania środków tylko na wybrane i najistotniejsze dla regionu dziedziny. Zgodnie ze stanowiskiem KK NSRO oraz KE, w zakresie infrastruktury drogowej realokowane środki do Priorytetu „Transport” zostaną wykorzystane wyłącznie na dofinansowanie inwestycji dotyczących ciągów dróg wojewódzkich.

Dodatkowo realokowane środki na wskazane dziedziny, mają pozytywny wpływ na realizację poszczególnych strategicznych dokumentów na poziomie wspólnotowym, krajowym i regionalnym, tj.:

- Strategię Lizbońską/Strategię Europa 2020,
- Strategię Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego,
- Raport Polska 2030,
- Strategię Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do roku 2020 (SRWD).

e) **Zmiany wskaźników**

W 2009 roku przeprowadzona została ewaluacja „Ocena listy wskaźników Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013”. Przedmiotem ewaluacji były także prognozy osiągnięcia wartości docelowych wskaźników ujętych w RPO WD. Biorąc pod uwagę wyniki powyższej ewaluacji, a także rekomendacje Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (będące efektem opiniowania przez Ministerstwo wstępnej propozycji zmian Programu) oraz uwagi Komisji Europejskiej (będące efektem oceniania Propozycji zmiany RPO WD) wprowadzono modyfikacje wybranych wskaźników programowych. Do najważniejszych zmian należą:

- zmiany wartości docelowych we wskaźnikach celu głównego oraz celów szczegółowych, a także we wskaźnikach dot. Priorytetów: „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność”, „Transport”, „Energetyka”, „Turystyka i Kultura”, „Zdrowie”, „Pomoc techniczna”;
- dodanie nowych wskaźników w Priorytecie „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność” oraz „Energetyka”;
- usunięcia wskaźników w Priorytecie „Społeczeństwo informacyjne”;
- zmiany zakresu rzeczowego wskaźników, zmiany w zakresie nazewnictwa wskaźników, ujednoczenie jednostek pomiarów wskaźników, zmiany porządkujące.

f) **Pozostałe zmiany (w tym zmiany o charakterze technicznym)**

- w wyniku negocjacji Programu z KE dodany został nowy obszar wsparcia w ramach Priorytetu 5 „Energetyka” dot. wsparcia w zakresie modernizacji istniejących obiektów ochrony zdrowia oraz placówek edukacyjnych poprzez termomodernizację, w tym z wykorzystaniem alternatywnych źródeł energii, które poprawią efektywność wykorzystania energii i zmniejszą emisję dwutlenku węgla. W związku z powyższą zmianą uzupełnione zostały również zapisy dot. listy przykładowych beneficjentów w Priorytecie oraz w zakresie komplementarności poszczególnych Priorytetów w tym zakresie;
- w związku z wejściem w życie od 1 stycznia 2010 r. znowelizowanej ustawy o finansach publicznych, zmodyfikowane zostały zapisy związane z finansowaniem Programu;
- dodano informację o powołaniu jednostki budżetowej Dolnośląska Instytucja Pośrednicząca, której powierzono wdrażanie części priorytetu „Przedsiębiorstwa i Innowacyjność”, a także o powierzeniu tej jednostce wdrażania części priorytetu

---

„Energetyka”, tj. zadań związanych z produkcją energii z odnawialnych źródeł energii oraz ciepłownictwem i Kogeneracją;

- dostosowano zapisy Programu do zapisów zawartych w Opisie Systemu Zarządzania i Kontroli dot. opiniowania środowiskowego;
- dokonano aktualizacji zapisów dotyczących Instytucji Zarządzającej oraz Instytucji Certyfikującej;
- w związku z podjęciem prac przez Samorząd Województwa Dolnośląskiego nad aktualizacją Dolnośląskiej Strategii Innowacji, zaktualizowano zapisy w tym zakresie w RPO WD;
- w związku z utworzeniem przez Sejmik Województwa jednostki budżetowej pod nazwą Biuro Obsługi Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, która zastąpiła zlikwidowane gospodarstwo pomocnicze – Zakład Obsługi Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, nastąpiła konieczność dodania nowo utworzonej jednostki do katalogu beneficjentów Priorytetu „Pomoc techniczna”;
- dokonano dostosowania pojęć w rozdziale X „Objaśnienia pojęć” do zmian w legislacji wspólnotowej, a także dokonano aktualizacji informacji o aktach prawa krajowego;
- w związku z nie zidentyfikowaniem projektów w Województwie Dolnośląskim które są realizowane w ramach Inicjatywy „Regiony na rzecz zmian gospodarczych” oraz z nie zgłaszaniem do IZ RPO WD potrzeby zaprezentowania wyników działań podejmowanych przez sieć, wprowadzono zmiany dot. tej inicjatywy;
- dodano informację o realizacji dużego projektu w ramach Programu;
- dodano informację w zał. nr 3 dot. Lokalnych Programów Rewitalizacji o możliwości zwiększenia limitu środków przypadających na dane miasto, w przypadku konieczności usuwania skutków katastrof naturalnych na terenie województwa dolnośląskiego;
- usunięto (zgodnie z rekomendacją MRR) Schemat przepływów finansowych, którego umieszczenie w Programie nie jest konieczne w związku ze zmianą ustawy o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009r.
- ponadto w ramach dokumentu wprowadzono kilka zmian o charakterze porządkującym w zakresie poprawy użytego nazewnictwa oraz aktualizacji informacji.

Niektóre z przedstawionych powyżej zmian, zostały zatwierdzone uchwałą nr 37/10 z dnia 22 stycznia 2010 roku Komitetu Monitorującego Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013, a także przedstawione zostały Komisji Europejskiej, która nie zgłosiła do nich uwag oraz wyraziła zgodę na potraktowanie ich jako zmianę techniczną wymagającą jej formalnego wprowadzenia do Programu przy jego najbliższej modyfikacji.

X. Objasnienia pojęć

Analiza SWOT – metoda pozwalająca przeanalizować atuty i słabości regionu wobec szans i zagrożeń stwarzanych przez otoczenie.

Beneficjent – zgodnie z zapisami art. 2 pkt 4) Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 z 11 lipca 2006 r. ustanawiającego dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 [Dz. Urz. L 210 z 31.07.2006 r.] jest to podmiot gospodarczy, podmiot lub przedsiębiorstwo, publiczne lub prywatne, odpowiedzialne za inicjowanie lub inicjujące i realizujące operacje. W ramach programów pomocy objetych art. 87 TWE / art. 107 TFUE beneficjentami są przedsiębiorstwa publiczne lub prywatne, realizujące indywidualny projekt i otrzymujące pomoc publiczną.

Cele polityki strukturalnej w latach 2007-2013 – cele służące osiągnięciu spójności społeczno - gospodarczej Unii Europejskiej. W latach 2007-2013 są to: cel „Konwergencja”, cel „Konkurencyjność regionalna i zatrudnienie” oraz cel „Europejska współpraca terytorialna”.

Cel „Konwergencja” – jest ukierunkowany na przyspieszenie konwergencji najslabiej rozwiniętych państw członkowskich i regionów poprzez poprawę warunków dla wzrostu i zwiększania zatrudnienia dzięki zwiększaniu ilości i poprawie jakości inwestycji w kapitał ludzki i rzeczowy, rozwijaniu innowacyjności i społeczeństwa opartego na wiedzy, zwiększaniu zdolności przystosowawczych do zmian gospodarczych i społecznych, ochronie i poprawie jakości środowiska, jak również zwiększaniu wydajności administracji. Cel „Konwergencja”: jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności. Regiony kwalifikujące się do finansowania z funduszy strukturalnych w ramach celu „Konwergencja” to regiony odpowiadające poziomowi II Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS II) w rozumieniu (Rozporządzenie (WE) nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 maja 2003 roku w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) [Dz. Urz. L 154 z 21.06.2003 r.], których PKB na mieszkańca mierzony paritetem siły nabywczej i wyliczony na podstawie danych Wspólnoty za lata 2000-2002 wynosi mniej niż 75% średniego PKB dwudziestu pięciu państw członkowskich UE.

Działalność pożytku publicznego – zgodnie z art. 3 ust.1 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.), działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych określonych w ustawie.

Inkubator przedsiębiorczości – niekomercyjny instrument wsparcia powstawania i rozwoju nowych przedsiębiorstw, zwłaszcza małych i średnich (MŚP). Głównym celem jest ułatwienie warunków tworzenia i startu MŚP oraz pomoc w przetrwaniu wczesnych faz cyklu rozwojowego. Inkubator to określona przestrzeń - z reguły w formie szeregu pomieszczeń przygotowanych do podejmowania w nich działalności produkcyjnej lub usługowej na ulgowych warunkach finansowych dla potencjalnych przedsiębiorców z dobrze przygotowanym i zaakceptowanym biznes planem nowego przedsięwzięcia. MŚP

zlokalizowane w inkubatorze mogą też obniżyć koszty dzięki: wspólnemu korzystaniu z mediów, infrastruktury, urządzeń, pomieszczeń administracyjnych i sali konferencyjnej oraz z wspólnej obsługi administracyjno-księgowej. Inkubator jest narzędziem pobudzania aktywności ekonomicznej w słabiej rozwiniętych regionach.

Inkubator technologiczny – wyodrębniona organizacyjnie, budżetowo i lokalowo jednostka, która zapewnia początkującym przedsiębiorcom z sektora MŚP pomoc w uruchomieniu i prowadzeniu firmy oferującej produkt lub usługę powstałą w wyniku wdrożenia nowej technologii. Inkubator technologiczny oferuje przede wszystkim:

- atrakcyjne cenowo warunki lokalowe przystosowane do rozwoju działalności gospodarczej opartej na wykorzystaniu technologii;
- obsługę administracyjno-biurową firm w inkubatorze;
- doradztwo biznesowe (kształtowanie profilu firmy, dostęp do pomocy prawnej, patentowej, pomoc w pozyskaniu zewnętrznego finansowania, dostęp do ekspertów technologicznych);
- promocję firm działających w inkubatorze;
- dostęp do laboratoriów i bibliotek lokalnej instytucji naukowej o profilu technicznym;
- sprzyjające środowisko innych, nie konkurujących z sobą przedsiębiorców z inkubatora, stojących w obliczu podobnych problemów.

Innowacja - zgodnie z Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data¹⁷, przez innowację rozumie się wprowadzenie do praktyki w przedsiębiorstwie nowego lub znacząco ulepszonych rozwiązania w odniesieniu do produktu (towaru lub usługi), procesu, marketingu lub organizacji. Istotą innowacji jest wdrożenie nowości do praktyki. Wdrożenie nowego produktu (towaru lub usługi) polega na zaoferowaniu go na rynku. Wdrożenie nowego procesu, nowych metod marketingowych lub nowej organizacji polega na ich zastosowaniu w bieżącym funkcjonowaniu przedsiębiorstwa.

Innowacja procesowa - oznacza wprowadzenie do praktyki w przedsiębiorstwie nowych, lub znacząco ulepszonych, metod produkcji lub dostaw.

Innowacja produktowa - oznacza wprowadzenie na rynek przez dane przedsiębiorstwo nowego towaru lub usługi, lub znaczące ulepszenie oferowanych uprzednio towarów lub usług w odniesieniu do ich charakterystyk lub przeznaczenia. Ulepszenie może dotyczyć charakterystyk technicznych, komponentów, materiałów, wbudowanego oprogramowania, bardziej przyjaznej obsługi przez użytkownika oraz innych cech funkcjonalnych.

Innowacyjność – zdolność przedsiębiorstw do tworzenia i wdrażania innowacji oraz faktyczna umiejętność wprowadzania nowych i zmodernizowanych wyrobów, nowych lub zmienionych procesów technologicznych lub organizacyjno - technicznych.

Instrument elastyczności (cross-financing) – bez uszczerbku dla odstępstw ustanowionych w rozporządzeniach szczególnych w sprawie funduszy, EFRR i EFS mogą finansować, w sposób komplementarny i z zastrzeżeniem pułapu 10% finansowania wspólnotowego, projektu realizowanego w ramach danego priorytetu, zgodnie z wytycznymi Instytucji

---

¹⁷ Podręcznik metodologiczny z zakresu badań statystycznych innowacji technicznych (technologicznych) - „Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data”, wydanie trzecie z 2005 roku, wspólna publikacja OECD (Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju) oraz Eurostatu.

Zarządzającej RPO, pod warunkiem że są one konieczne, są bezpośrednio z nim powiązane oraz służą osiągnięciu celów RPO.

Instytucje kultury – zgodnie z art. 8-10 Ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tj. Dz. U. z 2001 r. Nr 13, poz. 123, z późn. zm.) przez pojęcie instytucji kultury bez bliższego określenia, należy rozumieć zarówno państwową, jak i samorządową instytucję kultury. Ministrowie oraz kierownicy urzędów centralnych organizują działalność kulturalną, tworząc państwowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym.

Instytucje Otoczenia Biznesu – Instytucje nie działające dla zysku oferujące przedsiębiorcom usługi wspierające w szerokim zakresie. Pomoc może dotyczyć zagadnień związanych z tworzeniem, prowadzeniem i rozwojem przedsiębiorstwa. Oferta instytucji otoczenia biznesu obejmuje udzielanie informacji, szkolenia, doradztwo, usługi B+R itp. Do instytucji otoczenia biznesu zaliczamy np. regionalne i lokalne agencje rozwoju, stowarzyszenia przedsiębiorców i osób działających na ich rzecz, izby gospodarcze, samorządy przedsiębiorców, centra wspierania przedsiębiorczości, inkubatory przedsiębiorczości, centra transferu technologii, instytucje sfery B+R, fundusze pożyczkowe, firmy prywatne świadczące usługi dla przedsiębiorstw itd.

Jednostki naukowe - podmioty prowadzące w sposób ciągły badania naukowe lub prace rozwojowe określone w art.2 pkt 9 Ustawy z dnia 8 października 2004 r. o zasadach finansowania nauki (Dz. U. Nr 238, poz. 2390 ze zmianami) / w art. 2 pkt 9 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki (Dz. U. z 2010 r. Nr 96, poz. 615). .

Jednostki sektora finansów publicznych – podmioty określone w art. 4 ust.1 Ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1240 z późn. zmianami).

Kategoria interwencji – zagadnienie tematyczne w ramach kategoryzacji interwencji Funduszy Strukturalnych, wchodzące w skład dziedziny działalności społeczno-gospodarczej. Dziedzina interwencji Funduszy Strukturalnych pomocna przy identyfikacji, badaniu i monitorowaniu działań. Kategorie interwencji są wykorzystywane do wykonywania rocznych sprawozdań dotyczących Funduszy Strukturalnych i ich obciążenia w celu ułatwienia przekazu informacji dotyczących różnych polityk.

Krajowy Program Reform 2005-2008 (KPR) – jest to dokument przedstawiający działania, jakie rząd polski zamierza podjąć w latach 2005-2008 dla realizacji podstawowych celów odnowionej Strategii Lizbońskiej. KPR jest jednocześnie syntezą działań rządu w sferze gospodarczej i społecznej do 2008 r. zawartych w najważniejszych programach oraz w projekcie budżetu na ten okres. Ich urzeczywistnienie ma służyć zrównoważonemu finansowo, ekonomicznie, społecznie i ekologicznie rozwojowi kraju, a w rezultacie - odrabianiu dystansu rozwojowego i cywilizacyjnego Polski w stosunku do innych krajów UE. Do stworzenia Narodowego Planu Reform zobowiązała nas Unia Europejska na średniookresowym przeglądzie Strategii Lizbońskiej w marcu 2005 r.

Krajowy System Usług dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw (KSU). Misją KSU jest partnerskie wspieranie rozwoju MŚP. Podstawowym celem systemu jest podniesienie

konkurencyjności polskich MŚP poprzez dostarczenie im kompleksowej oferty wysokiej jakości usług oraz przygotowanie ich do procesu integracji z UE. KSU prowadzony jest w oparciu o zapisy Rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 27 stycznia 2005 r. w sprawie Krajowego Systemu Usług dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw (Dz. U. Nr 27, poz. 221).

Kwalifikowalność wydatków – zasady określone w art. 56 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 z 11 lipca 2006 r. ustanawiającego dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 [Dz. Urz. L 210 z 31.07.2006 r.]. Odnoszą się one do wydatków ponoszonych przez beneficjenta, zarówno w ramach współfinansowania krajowego, jak również ze środków wspólnotowych, w ramach realizacji projektu współfinansowanego z funduszy strukturalnych, zgodnie z kryteriami określonymi przez Instytucję Zarządzającą RPO, w oparciu o przepisy wspólnotowe i krajowe.

Mikro, Małe i Średnie Przedsiębiorstwa – przedsiębiorstwa spełniające warunki określone w Załączniku I do Rozporządzenia Komisji (WE) Nr 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu (ogólne rozporządzenie o wyłączeniach blokowych) (*DZ. Urz. UE L 214 z 09.08.2008, str. 3*).

Model HERMIN – makroekonomiczny instrument modelowania wpływu Funduszy Strukturalnych, który kładzie nacisk na długofalowe bodźce wzrostu, jakie wynikają z wpływających środków WE, głównie poprzez inwestycje w kapitał ludzki (edukacja i systemy szkoleń) oraz poprawę warunków produkcji (infrastruktura), co przyczynia się do zwiększenia wydajności i konkurencyjności. Główne założenia tego modelu odnoszą się do pozytywnych efektów podażowych – jako rzeczywistych źródeł wzrostu poprawy wydajności i konkurencyjności gospodarki, których efekty ujawniają się w dłuższym horyzoncie czasowym.

Modernizacja obiektu budowlanego – rozbudowa, przebudowa lub nadbudowa obiektu budowlanego podnosząca standard obiektu, która nie polega wyłącznie na odtworzeniu stanu pierwotnego.

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO) – dokument strategiczny przygotowywany przez poszczególne państwa członkowskie, określający priorytety i obszary wykorzystania oraz system wdrażania funduszy unijnych: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz Funduszu Spójności w ramach budżetu Wspólnoty na lata 2007–2013.

Obszary wiejskie i małe miasta – jednostki osadnicze poza granicami miast oraz miasta zamieszkałe przez populację poniżej 10 000 mieszkańców wg faktycznej liczby mieszkańców w dniu 31 grudnia 2005 r.

Obszar wsparcia – określony na zasadach wskazanych w Regionalnym Programie Operacyjnym w Priorytecie 9 „Odnowa zdegradowanych obszarów miejskich na terenie Dolnego Śląska”, obszar miasta, na terenie którego realizowane będą przedsięwzięcia, które otrzymają wsparcie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji.

Organizacje pozarządowe – zgodnie z art. 3 ust. 2 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.), organizacjami pozarządowymi są, nie będące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu przepisów o finansach publicznych, i nie działające w celu osiągnięcia zysku, osoby prawne lub jednostki nie posiadające osobowości prawnej utworzone na podstawie przepisów ustaw, w tym fundacje i stowarzyszenia, z zastrzeżeniem ust. 4 (przedmiotowej ustawy).

Osoby prawne i fizyczne będące organami prowadzącymi szkoły i placówki – podmioty określone w art. 2 Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tj. Dz. U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572 ze zmianami).

Park technologiczny – zespół wyodrębnionych nieruchomości wraz z infrastrukturą techniczną, utworzony w celu dokonywania przepływu wiedzy i technologii pomiędzy jednostkami naukowymi a przedsiębiorcami, w którym oferowane są przedsiębiorcom wykorzystującym nowoczesne technologie, usługi w zakresie doradztwa w tworzeniu i rozwoju przedsiębiorstw, transferu technologii oraz przekształcania wyników badań naukowych i prac rozwojowych w innowacje technologiczne, a także stwarzający tym przedsiębiorcom możliwość prowadzenia działalności gospodarczej przez korzystanie z nieruchomości i infrastruktury technicznej na zasadach umownych.

Park przemysłowy – zespół wyodrębnionych projektowo, organizacyjnie i własnościowo nieruchomości i gruntów, stwarzający możliwość prowadzenia działalności gospodarczej przedsiębiorcom, w szczególności MŚP.

Podmiot prawa publicznego – określony w art. 1 pkt. 9 Dyrektywy 2004/18/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi (Dz. Urz. L 134 z 30.04.2004 r.).

Pomoc publiczna – zgodnie z art. 107 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), pomocą publiczną jest wszelka pomoc przyznawana przez państwo członkowskie

lub przy użyciu zasobów państwowych, w jakiegokolwiek formie, która zakłóca lub grozi zakłóceniem konkurencji poprzez sprzyjanie niektórym przedsiębiorstwom lub produkcji niektórych towarów, jest niezgodna z rynkiem wewnętrznym w zakresie, w jakim wpływa na wymianę handlową między państwami członkowskimi.

Z art. 107 ust. 1 TFUE wynikają podstawowe kryteria pomocy publicznej, które służą Komisji Europejskiej do badania czy ma do czynienia z występowaniem pomocy publicznej:

1. wsparcie jest przyznane przez państwo lub przy wykorzystaniu zasobów państwowych,
2. wsparcie uprzywilejowuje konkretne przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw, bądź produkcję określonych towarów,
3. wsparcie zakłóca lub grozi zakłóceniem konkurencji,
4. wsparcie wpływa na wymianę handlową między państwami członkowskimi.

Priorytet – jeden z obszarów programu operacyjnego obejmujący grupę powiązanych ze sobą działań posiadających szczególne wymierne cele.

Program operacyjny – dokument przedłożony przez państwo członkowskie i przyjęty przez Komisję Europejską określający strategię rozwoju obejmującą spójny zestaw priorytetów,

które mają być osiągnięte za pomocą jednego z Funduszy lub, w przypadku celu „Konwergencja”, za pomocą Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, zgodnie z zapisami art. 2 pkt 1) Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 z 11 lipca 2006 r. ustanawiającego dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 [Dz. Urz. L 210 z 31.07.2006 r.].

Przedsiębiorstwa – podmioty zgodne z art. 1 Załącznika I do Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu (ogólne rozporządzenie o wyłączeniach blokowych) (*DZ. Urz. UE L 214 z 09.08.2008, str. 3*).

Remont – zgodnie z art. 3 pkt 8 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane tj. Dz. U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.) należy przez to rozumieć wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, a niestanowiących bieżącej konserwacji, przy czym dopuszcza się stosowanie wyrobów budowlanych innych niż użyto w stanie pierwotnym.

Sieć Natura 2000 (Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000) – jest przyjętym przez UE systemem ochrony wybranych elementów przyrody, które są najważniejsze z punktu widzenia całej Europy. System ten ma uzupełniać systemy krajowe, będąc merytoryczną podstawą do zachowania dziedzictwa przyrodniczego w skali kontynentu. Polega on na wybraniu i skutecznym chronieniu określonych obszarów. Sieć obszarów Natura 2000 w Polsce obejmuje obszary specjalnej ochrony ptaków i specjalne obszary ochrony siedlisk. Jest ona regulowana przez Ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2004 r. Nr 92, poz. 880 z późn. zm.).

Społeczeństwo informacyjne – nowy typ społeczeństwa, kształtujący się w krajach postindustrialnych, których rozwój technologii osiągnął najszybsze tempo. W społeczeństwie informacyjnym zarządzanie informacjami, ich jakość i szybkość przepływu są zasadniczymi czynnikami konkurencyjności zarówno w przemyśle, jak i usługach. Główne zasady odnoszące się do społeczeństwa informacyjnego to: powszechny dostęp wszystkich ludzi do podstawowego zakresu techniki komunikacyjnej i informacyjnej, otwarta sieć, czyli nieskrępowany dostęp do sieci wszystkich operatorów i usługodawców, zdolność współpracy wszelkiej techniki umożliwiająca pełen kontakt bez względu na miejsce pobytu ludzi, stworzenie warunków dla konkurencji w tej dziedzinie.

Strategia Lizbońska – program społeczno-gospodarczy Unii Europejskiej, który ma na celu stworzenie do 2010 r. na terytorium Europy najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki na świecie, opartej na wiedzy, zdolnej do długotrwałego rozwoju, tworzącej większą liczbę lepszych miejsc pracy oraz charakteryzującej się większą spójnością społeczną. Uchwalona została w 2000 roku podczas szczytu Rady Europejskiej w Lizbonie (Communication from the Commission: Common Actions for Growth and Employment: The Community Lisbon Programme, 20.7.2005, COM(2005) 330 final).

Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 (SRK) – jest podstawowym dokumentem strategicznym określającym cele i priorytety polityki rozwoju w perspektywie najbliższych lat oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewnić. Strategia jest nadrzędnym, wieloletnim dokumentem strategicznym rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, stanowiącym bazę

---

odniesienia dla innych strategii i programów rządowych, jak i opracowywanych przez jednostki samorządu terytorialnego.

Szkoły wyższe – jednostki działające na podstawie przepisów Ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. nr 164, poz.1365 ze zmianami).

Strategiczne Wytyczne Wspólnoty dla spójności (SWW) – dokument ustanowiony na poziomie Wspólnoty Europejskiej, dotyczący spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, określający ramy interwencji funduszy strukturalnych, z uwzględnieniem innych odpowiednich polityk WE, zgodnie z Decyzją Rady z dnia 6 października 2006 r. w sprawie strategicznych wytycznych Wspólnoty dla spójności (Dz. Urz. L 291 z 21.10.2006 r.)”.

Wskaźniki – miara celów, jakie mają zostać osiągnięte, zaangażowanych zasobów, uzyskanych produktów, efektów oraz innych zmiennych (w szczególności ekonomicznych, społecznych, dotyczących ochrony środowiska).

Wskaźniki produktu – wskaźniki odnoszące się do działalności. Liczone są w jednostkach materialnych lub monetarnych (np. długość zbudowanej drogi, ilość firm, które uzyskały pomoc).

Wskaźniki rezultatu – wskaźniki odpowiadające bezpośrednio z natychmiastowych efektów wynikających z programu. Dostarczają one informacji o zmianach np. zachowania, pojemności lub wykonania, dotyczących beneficjentów. Takie wskaźniki mogą przybierać formę wskaźników materialnych (skrócenie czasu podróży, liczba skutecznie przeszkolonych, liczba wypadków drogowych, itp.) lub finansowych (zwiększenie się środków finansowych sektora prywatnego, zmniejszenie kosztów transportu).

XI. Wykaz skrótów

B+R – Badania i Rozwój

DPR - Departament Koordynacji Programów Regionalnych

DSI / RSI WD – Dolnośląska Strategia Innowacji / Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2011-2020

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

EFS – Europejski Fundusz Społeczny

FS- Fundusz Spójności

GDDKiA – Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad

GUS – Główny Urząd Statystyczny

IA – Instytucja Audytowa

IC – Instytucja Certyfikująca

ICT – ang. *Information and Communications Technology* – technologie informacyjno-komunikacyjne

INTERREG – Inicjatywa Wspólnotowa mająca na celu wspieranie współpracy przygranicznej, międzynarodowej i międzyregionalnej

ISPA – ang. *Instrument for Structural Policies for Pre-Accession* - Przedakcesyjny Instrument Polityki Strukturalnej

IUNG – Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa

IK - Instytucja Koordynująca Regionalne Programy Operacyjne

IZ RPO – Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym

JST – Jednostki Samorządu Terytorialnego

KSU – Krajowy System Usług dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw

LGOM – Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy

LPR – Lokalny Program Rewitalizacji

MF – Ministerstwo Finansów

MRR – Ministerstwo Rozwoju Regionalnego

MŚP – Małe i Średnie Przedsiębiorstwa

NSP'2002 – Narodowy Spis Powszechny'2002

NSRO – Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia

NUTS – ang. *Nomenclature of Units for Territorial Statistics* – Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych

PAOW – Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich

Phare – Poland, Hungary - Assistance for Restructuring of their Economies
program powstały w celu udzielania pomocy materialnej państwom kandydującym do Wspólnot Europejskich

PKB – produkt krajowy brutto

PO – Program Operacyjny

PO IG – Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka

PO IŚ – Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

PPS – Purchasing Power Standard (Parytet Siły Nabywczej)

PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

RKS – Regionalny Komitet Sterujący ds. Rozwoju Regionu

RLM – równoważna liczba mieszkańców

RPO – Regionalny Program Operacyjny

SAPARD – ang. *Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development* -
Przedakcesyjny Instrument Rozwoju
Rolnictwa i Obszarów Wiejskich

SPO WKP – Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw

SRK - Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015

SRWD – Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku

SSE – Specjalne Strefa Ekonomiczna

SWOT – Mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia

SWW – Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla spójności

UE – Unia Europejska

UMWD – Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego

UNESCO – ang. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* -
Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury

WFEiPR – Wydział Funduszy Europejskich i Polityki Regionalnej

ZOZ – Zakład Opieki Zdrowotnej

ZPORR – Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego

XII. Załączniki do Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013

Załącznik nr 1. Schemat najistotniejszych relacji między celami szczegółowymi RPO a priorytetami KPR oraz wytycznymi i celami SWW i NSRO

Cel szczegółowy RPO	Priorytet KPR	Cel SWW	Cel NSRO
<i>I. Wzrost aktywności gospodarczej opartej o wiedzę i innowacyjność</i>	Priorytet 2. „Rozwój przedsiębiorczości” Priorytet 3. „Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw”	Wytyczna 1.2. „Poprawa poziomu wiedzy i innowacyjności na rzecz wzrostu”	4. „Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług”
<i>II. Rozwój infrastruktury służącej poprawie jakości środowiska, warunków inwestowania i prowadzenia działalności gospodarczej</i>	Priorytet 4. „Rozwój i modernizacja infrastruktury oraz zapewnienie warunków konkurencji w sektorach sieciowych”	Wytyczna 1.1. „Zwiększenie atrakcyjności Europy i jej regionów pod względem inwestycji i zatrudnienia”	3. „Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów” 5. „Wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej” 6. „Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich”
<i>III. Poprawa bytu mieszkańców i wzrost konkurencyjności regionu poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury społecznej</i>	Priorytet 1. „Konsolidacja finansów publicznych i poprawa zarządzania finansami publicznymi” (w zakresie ochrony zdrowia) Priorytet 4. „Rozwój i modernizacja infrastruktury oraz zapewnienie warunków konkurencji w sektorach sieciowych” (w zakresie dostępności mieszkań) Priorytet 6. „Poprawa zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw poprzez inwestowanie w kapitał ludzki” (zakresie edukacji i kształcenia ustawicznego)	Wytyczna 1.1. „Zwiększenie atrakcyjności Europy i jej regionów pod względem inwestycji i zatrudnienia” Wytyczna 1.3. „Zwiększenie liczby i poprawa jakości miejsc pracy” Wytyczna 2.1. „Wkład miast we wzrost i zatrudnienie”	2. „Poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej” 5. „Wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej”

Załącznik nr 2. Wskaźniki kontekstowe RPO

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lp	Nazwa zmiennej lub wskaźnika	Jedn. Miary	Rok bazowy	Źródło	Ogółem (średnia)		Dolnośląskie	Wskaźniki i priorytety RPO powiązane ze wskaźnikami kontekstowymi
					UE 27	Polska		
	SPOŁECZEŃSTWO							
1	Wskaźnik zatrudnienia ogółem(15 lat i więcej, wg BAEL)	%	2005	GUS-BDR	51,7	45,2	42,0	Liczba utworzonych miejsc pracy brutto i netto - wskaźniki celu głównego
	a) wg grup wieku							
	15-64 lat	%	2005	Eurostat	63,3	52,8	49,3	
	15-24 lat	%	2005	Eurostat	35,8	22,5	18,2	
	25-34	%	2005	Eurostat	75,4	70,8	68,6	
	35-44	%	2005	Eurostat	79,7	75,9	75,2	
	45-54	%	2005	Eurostat	75,2	63,3	57,7	
	55-64,	%	2005	Eurostat	42,2	27,2	23,2	
	b) ogółem wg płci							
	kobiety	%	2005	GUS-BDR	44,2	38,6	36,0	
	mężczyźni	%	2005	GUS-BDR	51,7	52,4	48,7	
	c) ogółem wg miasto/wieś							
	miasto	%	2005	GUS-BDR		44,1	42,8	
	wieś	%	2005	GUS-BDR		47,0	40,1	
2	Stopa bezrobocia (wg. BAEL)	%	2005	GUS-BDR	8,7	17,7	22,8	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu
	- w tym kobiety	%	2005	GUS-BDR	9,7	19,1	23,6	
	Stopa bezrobocia rejestrowanego	%	2005	GUS-BDR		17,6	20,6	
	- w tym bezrobocia długotrwałego	%	2005	GUS-BDR	3,8	11,6	13,4	
3	Stopa bezrobocia rejestrowanego	%	2005	GUS-BDR		17,6	20,6	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu
4	Pracujący ogółem	w tys	2005	GUS-publ		12 576,3	886,5	Liczba utworzonych miejsc pracy w MŚP (brutto, zatrudnienie w pełnym
	rok 2004 =100	%	2005	GUS-publ	100,9	101,3	101,2	

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY DLA WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO
NA LATA 2007-2013

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lp	Nazwa zmiennej lub wskaźnika	Jedn. Miary	Rok bazowy	Zródło	Ogółem (średnia)		Dolnośląskie	Wskaźniki i priorytety RPO powiązane ze wskaźnikami kontekstowymi
					UE 27	Polska		
	- w tym w sektorze prywatnym	%	2005	GUS-publ		73,4	72,8	wymiarze czasu) - wskaźnik rezultatu priorytetu „Przedsiębiorstwa i innowacyjność”
	- w tym MSP (agregacja wg siedziby przedsiębiorstwa)	%	2005	GUS-publ		58,1	55,1	
5	Wykształcenie ludności w wieku 15 lat i więcej (BAEL):							Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania priorytetu „Edukacja”
	- podstaw i niepełne podstaw (w tym gimnazjum); poziom 0-2 (ISCED 1997)	%	2005	Eurostat	42,1	27,7	25,8	
	- ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne; poziom 3-4 (ISCED 1997)	%	2005	Eurostat	48,0	59,2	61,0	
	- wyższe; poziom 5-6 (ISCED 1997)	%	2005	Eurostat	19,3	13,1	13,2	
6	Udział osób uczących się i dokszał.w liczbie lud. w wieku 25-64 lat	%	2005	GUS-BDR	9,5	5,2	6,2	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania priorytetu „Edukacja”
7	Studenci	os.	2006	GUS-BDR		1 927 699	169 140	Liczba studentów korzystających z efektów projektów (z wyłączeniem e-edukacji) - wskaźnik rezultatu priorytetu „Edukacja”
	- w tym szkół wyższych technicznych	os.	2006	GUS-BDR		318 905	32 962	
8	Absolwenci	os.	2006	GUS-BDR		391 696	33 060	Liczba studentów korzystających z efektów projektów (z wyłączeniem e-edukacji) - wskaźnik rezultatu priorytetu „Edukacja”
	- w tym szkół wyższych technicznych	os.	2006	GUS-BDR		55 696	4 325	
9	Udział szkół wyposażonych w komputery	%	2005/2006			55,0	51,8	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania priorytetów „Społeczeństwo informacyjne” i „Edukacja”
	- w tym szkoły podstawowe i gimnazja	%	2005/2006			73,9	80,1	
	- w tym szkoły ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne	%	2005/2006			27,6	25,9	
	- w tym szkoły policealne	%	2005/2006			16,0	10,3	
10	Liczba uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do internetu	liczba	2005/2006	GUS		23,6	22,3	
	- w tym szkoły podstawowe i gimnazja	liczba	2005/2006	GUS		11,3	11,2	

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY DLA WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO
NA LATA 2007-2013

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lp	Nazwa zmiennej lub wskaźnika	Jedn. Miary	Rok bazowy	Źródło	Ogółem (średnia)		Dolnośląskie	Wskaźniki i priorytety RPO powiązane ze wskaźnikami kontekstowymi
					UE 27	Polska		
	- w tym szkoły ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne	liczba	2005/2006	GUS		42,9	38,6	
	- w tym szkoły policealne	liczba	2005/2006	GUS		42,8	33,6	
11	Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do internetu					.	.	Liczba osób, które uzyskały dostęp do szerokopasmowego Internetu, w tym na obszarach wiejskich - wskaźnik rezultatu priorytetu „Społeczeństwo informacyjne”
12	Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do internetu w % ogółu gospodarstw domowych	%	2005	GUS	48	22,5	22,7	
13	Saldo migracji wewnętrznych:	liczba	2005	GUS		x	-930	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu
	- w miastach	liczba	2005	GUS		-32 618	-3 587	
	- na wsi	liczba	2005	GUS		32 618	2 657	
	Saldo migracji zagranicznych:	liczba	2005	GUS		-12 878	-919	
14	Szpitala publiczne	obiekt	2005	GUS-BDR		611	52	Liczba zakładów opieki zdrowotnej podlegających Samorządowi Województwa objętych konsolidacją lub procesem konsolidacji w wyniku realizacji Programu - wskaźnik celu szczegółowego
15	Łóżka w szpitalach i oddziałach	łóżko	2005	GUS-BDR		179 493	14 146	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania priorytetu „Zdrowie”
16	Miejsca noclegowe ogółem w obiektach zbiorowego zakwaterowania	miejsce	2006	GUS-BDR		574 612	45 018	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania priorytetów „Przedsiębiorstwa i innowacyjność” i „Turystyka i Kultura”
17	Udzielone noclegi w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na 1 tys. mieszkańców	liczba	2005	GUS		1 274,2	1 629,3	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania priorytetów „Przedsiębiorstwa i innowacyjność” i „Turystyka i Kultura”
	w tym turystom zagranicznym	liczba	2005	GUS		276,3	432,6	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lp	Nazwa zmiennej lub wskaźnika	Jedn. Miary	Rok bazowy	Źródło	Ogółem (średnia)		Dolnośląskie	Wskaźniki i priorytety RPO powiązane ze wskaźnikami kontekstowymi
					UE 27	Polska		
18	Turyści korzystający z noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania	osoba	2006	GUS-BDR		17 512	1 850	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania priorytetów „Przedsiębiorstwa i innowacyjność” i „Turystyka i Kultura”
	w tym turyści zagraniczni:	osoba	2006	GUS-BDR	-	4 313 578	487 118	
19	Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 ludności	liczba	2006	GUS-BDR		251,8	272,9	Liczba odwiedzających instytucje kultury, wsparte w ramach Priorytetu - wskaźnik rezultatu priorytetu VI
20	Ofiary śmiertelne wypadków drogowych:	liczba	2005	GUS	41400	5 444	364	Długość nowych i zmodernizowanych dróg – wskaźniki produktu priorytetu „Transport”
	- na 100 tys. Ludności	liczba	2005	GUS	8,4	14,3	12,6	
	- na 100 tys. zarejestrowanych pojazdów	liczba	2005	GUS		32,0	31,0	
	- (rok poprzedni=100)	%	2005	GUS	100,5	95,3	98,1	
21	Liczba ludności korzystającej z przewozów komunikacją miejską	mln	2005	GUS-publ		3 994,5	265,7	Przyrost liczby ludności korzystającej z komunikacji miejskiej wspartej z programu - wskaźnik rezultatu priorytetu „Transport”
22	Długość dróg publicznych (o twardej nawierzchni) ogółem	km	2005	GUS-publ		253 781	18 099	Długość nowych dróg - wskaźnik produktu priorytetu „Transport”
	- na 100 km ²	km	2005	GUS-publ		81,2	90,7	
	- w tym wojewódzkich	km	2005	GUS-publ		28 406	2 411	
	- w tym powiatowych	km	2005	GUS-publ		114 447	8 454	
	- w tym gminnych	km	2005	GUS-publ		92 674	5 914	
23	Linie kolejowe eksploatowane ogółem	km	2005	GUS-publ		20 253	1 766	Długość zmodernizowanych linii kolejowych - wskaźnik produktu priorytetu „Transport”
	- na 100 km ²	km	2005	GUS-publ		15,4	11,3	

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY DLA WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO
NA LATA 2007-2013

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lp	Nazwa zmiennej lub wskaźnika	Jedn. Miary	Rok bazowy	Źródło	Ogółem (średnia)		Dolnośląskie	Wskaźniki i priorytety RPO powiązane ze wskaźnikami kontekstowymi
					UE 27	Polska		
24	Ludność zamieszkująca miasta w stosunku do ogólnej liczby ludności wg faktycznego miejsca zamieszkania (wskaźnik urbanizacji)	%	2006	GUS-BDR		61,3	70,9	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu
25	Udział mieszkań w miastach wyposażonych w centralne ogrzewanie w ogólnej liczbie mieszkań w miastach	miesz.	2005	GUS-BDR		84,1	79,7	Liczba osób zamieszkujących budynki mieszkalne odnowione w ramach priorytetu - wskaźnik rezultatu priorytetu „Miasta”
26	Roboty remontowe (wymiana instalacji, remont dachu, wymiana stolarki budowlanej) mieszkań:							Liczba osób zamieszkujących budynki mieszkalne odnowione w ramach priorytetu - wskaźnik rezultatu priorytetu „Miasta”
	- komunalnych zasobów mieszkaniowych	miesz.	2005	GUS-BDR		196 040	18 367	
	- spółdzielni mieszkaniowych	miesz.	2005	GUS-BDR		1 605 436	121 907	
	- wspólnot mieszkaniowych	miesz.	2005	GUS-BDR		833 097	66 255	
	- TBS	miesz.	2005	GUS-BDR		3 628	361	
27	Odbiorcy energii elektrycznej na niskim napięciu na wsi	szt.	2005	GUS-BDR		4 651 214	265 081	Liczba odbiorców energii elektrycznej na obszarach wiejskich podłączonych do nowowyprowadzonej lub zmodernizowanej sieci elektrycznej - wskaźnik rezultatu priorytetu „Energetyka”
	GOSPODARKA							
28	Produkt krajowy brutto na mieszkańca	zł	2004	GUS-BDR		24 181	24 632	Wpływ Programu na poziom PKB w województwie dolnośląskim - wskaźnik celu głównego
29	Produkt krajowy brutto na mieszkańca w PPS (UE27=100)	%	2004	GUS+Eustat	100	50,8	51,7	
30	Wzrost PKB w cenach stałych(rok poprzedni = 100)	%	2003	Eurostat		3,8	2,9	
31	Wartość dodana brutto na 1 pracującego- ogółem	zł	2004	GUS-BDR		63 561	69 451	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu
		Polska=100	%	2004	GUS-BDR		100,0	

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY DLA WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO
NA LATA 2007-2013

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lp	Nazwa zmiennej lub wskaźnika	Jedn. Miary	Rok bazowy	Źródło	Ogółem (średnia)		Dolnośląskie	Wskaźniki i priorytety RPO powiązane ze wskaźnikami kontekstowymi
					UE 27	Polska		
	wg sektor.ekonom.- rybołówstwo, łowiectwo, leśnictwo,rybołówstwo	zł	2004	GUS-BDR		17 901	22 493	
	Polska=100	%	2004	GUS-BDR		100,0	125,7	
	- przemysł	zł	2004	GUS-BDR		69 297	77 089	
	Polska=100	%	2004	GUS-BDR		100,0	111,2	
	- w tym przemysł przetwórczy	zł	2004	GUS-BDR		63 958	73 493	
	Polska=100	%	2004	GUS-BDR		100,0	114,9	
	- budownictwo	zł	2004	GUS-BDR		66 928	69 794	
	Polska=100	%	2004	GUS-BDR		100,0	104,3	
	- usługi rynkowe	zł	2004	GUS-BDR		86 444	82 103	
	Polska=100	%	2004	GUS-BDR		100,0	95,0	
	- usługi nierynkowe	zł	2004	GUS-BDR		53 882,0	55 268	
	Polska=100	%	2004	GUS-BDR		100,0	102,6	
32	Struktura pracujących wg sektorów ekonom (województ=100)	%						
	- rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo, rybołówstwo	%	31.12.2005	GUS-BDR	6,1	17,0	8,4	
	rok poprzedni =100					99,9	99,7	
	- przemysł ogółem	%	31.12.2005	GUS-BDR	19,8	23,0	26,5	
	rok poprzedni =100					99,0	99,6	
	- w tym przemysł przetwórczy	%	31.12.2005	GUS-BDR		19,8	22,1	
	rok poprzedni =100					99,3	100,1	
	- budownictwo	%	31.12.2005	GUS-BDR	7,8	5,0	5,4	
	rok poprzedni =100					105,7	106,6	
	- usługi rynkowe	%	31.12.2005	GUS-BDR	44,3	36,8	39,7	
	rok poprzedni =100					102,8	102,2	
	- usługi nierynkowe	%	31.12.2005	GUS-BDR	22	18,2	19,9	
								Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY DLA WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO
NA LATA 2007-2013

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lp	Nazwa zmiennej lub wskaźnika	Jedn. Miary	Rok bazowy	Źródło	Ogółem (średnia)		Dolnośląskie	Wskaźniki i priorytety RPO powiązane ze wskaźnikami kontekstowymi
					UE 27	Polska		
	rok poprzedni =100					101,5	100,8	
33	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	licz bezwz	31.12.2005	GUS-publ		947,6	1 047,8	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu
	- w tym udział MSP	%	31.12.2005	GUS-publ		99,9	99,9	
34	Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca;	w tys.zł	2005	GUS-publ		3,4	4,0	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu
	- w tym udział sektora prywatnego	%	2005	GUS-publ		65,1	67,0	Dodatkowe inwestycje indukowane w MŚP – wskaźnik celu szczegółowego
35	Kapitał zagranicz w podmiotach z kap. zagran na 1 mk	w tys.zł	31.12.2005	GUS-publ		2,9	3,3	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu
36	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB	%	2004	GUS-BDR	1,84	0,6	0,4	Liczba projektów z dziedziny B+R w MŚP - wskaźnik produktu priorytetu I
37	- w tym nakłady finansowane przez podmioty gospodarcze	%	2004	GUS-BDR	1,01	0,1	0,1	
38	Udział przedsiębiorstw, które prowadziły działalność innowacyjną w przemyśle	%	2005	GUS-publ		38,2	35,4	Liczba projektów dotyczących współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostkami badawczymi - wskaźnik celu szczegółowego
39	Zasoby ludzkie w nauce i technice	tys. os.	2005	Eurostat		5 485	404	Liczba utworzonych miejsc pracy w zakresie B+R – wskaźnik celu szczegółowego
	- jako % ludności czynnej zawodowo	%	2005	Eurostat		32,2	32,4	
	ŚRODOWISKO							
40	Emisja CO₂ ogółem	tys. ton/rok	2005	GUS-BDR		211 698,9	17 941,3	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu, w

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lp	Nazwa zmiennej lub wskaźnika	Jedn. Miary	Rok bazowy	Źródło	Ogółem (średnia)		Dolnośląskie	Wskaźniki i priorytety RPO powiązane ze wskaźnikami kontekstowymi
					UE 27	Polska		
	na 1 mk	ton	2005	GUS-BDR	8,5	5,5	6,2	szczegółności priorytetów „Transport”, „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” i „Energetyka”
41	Całkowita emisja zanieczyszczeń powietrza:							Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania Programu, w szczególności priorytetów „Transport”, „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne” i „Energetyka”
	pyłowych	kg	2005	GUS-BDR		353	399	
	(rok poprzedni=100)	%	2005	GUS-BDR		89,7	92,3	
	dwutlenku siarki (bez CO ₂)	kg	2005	GUS-BDR		2 736	3 031	
	(rok poprzedni=100);	%	2005	GUS-BDR		98,6	107,4	
	tlenków azotu	kg	2005	GUS-BDR		1 123	1 161	
	(rok poprzedni=100)	%	2005	GUS-BDR		100,5	101,5	
42	Ludność korzystająca z kanalizacji	tys.	2005	GUS-BDR		22 586,8	1 908,7	Liczba osób przyłączonych do sieci kanalizacyjnej w wyniku realizacji projektów - wskaźnik rezultatu priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”
	- w tym na wsi	tys.	2005	GUS-BDR		2 795,3	180,1	
	- w % ludności ogółem	%	2005	GUS-BDR		59,2	66,1	
	- w tym na wsi	%	2005	GUS-BDR		19,0	21,5	
43	Ludność korzystająca z wodociągów	tys.	2005	GUS-BDR		32 847,1	2 624,5	Liczba osób przyłączonych do sieci wodociągowej w wyniku realizacji projektu - wskaźnik rezultatu priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”
	- w tym na wsi	tys.	2005	GUS-BDR		10 627,7	645,7	
	- w % ludności ogółem	%	2005	GUS-BDR		86,1	90,9	
	- w tym na wsi	%	2005	GUS-BDR		72,1	77,2	
44	Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków w % ogólnej liczby ludności,	%	2005	GUS-BDR		60,2	74,1	Liczba osób przyłączonych do sieci kanalizacyjnej w wyniku realizacji projektów - wskaźnik rezultatu priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”
	- w tym na wsi	%	2005	GUS-BDR		20,4	22,5	
45	Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane:		2005	GUS-BDR				Ilość oczyszczanych ścieków w wyniku realizacji projektów - wskaźnik celu szczegółowego
	- na km ² powierzchni	m ³ /km ²	2005	GUS-BDR		6,2	8,0	
	- w % ścieków wymagających oczyszczenia	%	2005	GUS-BDR		91,2	96,3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lp	Nazwa zmiennej lub wskaźnika	Jedn. Miary	Rok bazowy	Źródło	Ogółem (średnia)		Dolnośląskie	Wskaźniki i priorytety RPO powiązane ze wskaźnikami kontekstowymi
					UE 27	Polska		
46	Udział odpadów poddanych odzyskowi w ogólnej ilości odpadów (z wyłączeniem komunalnych) wytworzonych	%	2005	GUS-BDR		79,3	76,2	Liczba projektów dotyczących gospodarki odpadami - wskaźnik produktu priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”
47	Odpady komunalne zebrane na 1 mieszkańca	kg	2005	GUS	518	245,0	309,0	
48	Ilość energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych (moc zainstalowana)	MW	2005	ARE		1 128,9	61,3	Dodatkowa moc w elektrowniach opartych o odnawialne źródła energii - wskaźnik rezultatu priorytetu „Energetyka”
49	Udział produkcji energii z OZE w produkcji ogółem	%	2005	GUS-BDR/ARE	14,2	3,2	2,2	
50	Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w % powierzchni ogólnej	%	2005	GUS		32,5	18,1	Wskaźnik kontekstowy dotyczący oddziaływania priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”
51	Grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji do ogólnej powierzchni	%	2005	GUS		0,2	0,3	Powierzchnia rekultywowana/odzyskana - wskaźnik produktu priorytetu „Środowisko i bezpieczeństwo ekologiczne”
52	Powierzchnia zrehabilitowanych i zagospodarowanych terenów do ogółu wymagających rekultywacji	%	2005	GUS		4,6	2,0	

Załącznik nr 3

Załącznik nr 3. Zasady dot. przygotowania Lokalnych Programów Rewitalizacji oraz podziału środków przeznaczonych na realizację Lokalnych Programów Rewitalizacji w miastach powyżej 10 tysięcy mieszkańców.

Informacje podstawowe

Lokalny Program Rewitalizacji (LPR)¹⁸ będzie podstawowym dokumentem warunkującym udzielenie wsparcia ze środków priorytetu „Miasta” w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007 – 2013 (RPO WD). Lokalny Program Rewitalizacji będzie uzgadniany z Instytucją Zarządzającą (IZ) RPO WD. Uzgodnieniom podlegać będą w szczególności:

- a. Zgodność LPR z wymaganiami wynikającymi z opisu priorytetu „Miasta”
- b. Prawdliwość wyznaczenia obszaru wsparcia
- c. Prawdliwość wyznaczenie wskaźników monitoringu celów LPR
- d. Lista projektów przewidzianych do wsparcia w ramach priorytetu „Miasta”, stanowiąca załącznik do LPR

Pozytywna opinia Instytucji Zarządzającej dotycząca LPR będzie warunkiem wstępnym do udzielenia wsparcia dla projektów zgłaszanych do realizacji.

Podstawowe zasady wyznaczenia obszaru wsparcia w ramach LPR

Obszar wsparcia musi być zlokalizowany w granicach administracyjnych miasta, w którym populacja liczona wg faktycznego miejsca zamieszkania w dniu 31.12.2005 wynosiła co najmniej 10 000 mieszkańców. Zasięg geograficzny obszaru wsparcia zostanie wskazany i precyzyjnie opisany w treści Lokalnego Programu Rewitalizacji (zaleca się dołączenie mapy obszaru wsparcia). Obszar wsparcia zostanie wyznaczony przez władze miasta przy wykorzystaniu co najmniej trzech z następujących kryteriów (w tym dwóch wymienionych w lit. od a do h):

- a. wysoki poziom ubóstwa i wykluczenia;
- b. wysoka stopa długotrwałego bezrobocia;
- c. niekorzystne trendy demograficzne;
- d. niski poziom wykształcenia, wyraźny deficyt kwalifikacji i wysoki wskaźnik przerywania nauki;
- e. wysoki poziom przestępczości i wykroczeń;
- f. szczególnie wysoki stopień degradacji środowiska;
- g. niski wskaźnik prowadzenia działalności gospodarczej;
- h. wysoka liczba imigrantów, grup etnicznych i mniejszościowych lub uchodźców;
- i. porównywalnie niski poziom wartości zasobu mieszkaniowego;
- j. niski poziom wydajności energetycznej budynków.

Wskaźniki społeczno-ekonomiczne, służące identyfikacji wyżej wymienionych kryteriów zostaną wyznaczone przez władze miast w oparciu o metodologię wskazaną przez Instytucję Zarządzającą RPO¹⁹. Obszary przemysłowe i powojaskowe, wskazywane jako obszary wsparcia Lokalnego Programu Rewitalizacji,

---

¹⁸ Dopuszcza się stosowanie innej nazwy dokumentu pod warunkiem zachowania zintegrowanego podejścia do problemów związanych z obszarami miejskimi oraz przyjęcia tego dokumentu przez Radę Miasta.

¹⁹ IZ RPO w tym zakresie uwzględni metodologię określoną wspólnie przez Komisję Europejską i Kraj Członkowski w odniesieniu do obszarów objętych operacjami w zakresie mieszkalnictwa zgodnie z art. 47 Rozp. (WE) 1828/2006.

---

nie muszą spełniać powyższych kryteriów. Jednakże ze względu na zapisy art. 47 Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006 nie będzie możliwe wspieranie przedsięwzięć z zakresu mieszkalnictwa na tak wyodrębnionym terenie.

Podstawowe zasady wyznaczenia wskaźników monitoringu celów LPR

Władze miasta aktualizując lub przygotowując Lokalne Programy Rewitalizacji uwzględnią wskaźniki monitoringu celów, w ramach których realizowane będą projekty zgłaszane do dofinansowania ze środków priorytetu „Miasta”. Wskaźniki będą w sposób ilościowy i jakościowy przedstawiały cele jakie zostaną osiągnięte w wyniku realizacji projektów. Zaleca się aby wskaźniki monitoringu odnosiły się do kryteriów wskazanych przy wyznaczaniu obszarów wsparcia.

Podstawowe zasady dot. przygotowania listy projektów stanowiących załącznik do LPR

Przedsięwzięcia umieszczone na liście projektów muszą być zlokalizowane na obszarze wsparcia i muszą realizować cele LPR. Przy wydawaniu opinii dot. LPR Instytucja Zarządzająca sprawdzi korelację pomiędzy wskaźnikami monitoringu poszczególnych projektów i wskaźnikami celów LPR. Projekty umieszczone na wyodrębnionej liście przedsięwzięć przewidzianych do sfinansowania w ramach priorytetu „Miasta” będą wyłączone z ubiegania się o dofinansowanie ze środków pozostałych priorytetów RPO.

Zasady uzgadniania wysokości wkładu EFRR z Instytucją Zarządzającą RPO WD.

Indykatywną wysokość wkładu Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na realizację LPR w poszczególnych grupach miast ustalono na podstawie liczby mieszkańców wg następujących zasad:

w miastach od 10 000 do 20 000 mieszkańców w wysokości 22,95 % alokacji EFRR na priorytet;

w miastach od 20 001 do 40 000 mieszkańców w wysokości 27,0 % alokacji EFRR na priorytet;

w miastach od 40 001 do 80 000 mieszkańców w wysokości 14,4 % alokacji EFRR na priorytet;

w miastach powyżej 80 000 mieszkańców w wysokości 16,2 % alokacji EFRR na priorytet;

we Wrocławiu w wysokości 9,45 % alokacji EFRR na priorytet.

Indykatywna wysokość wkładu EFRR może się różnić od rzeczywistej wysokości wkładu ze względu na decyzje o ograniczeniu bądź poszerzeniu finansowania poszczególnych LPR na podstawie oceny efektów realizacji LPR, bądź innych czynników mających wpływ na ogólną kwotę przeznaczoną na odnowę miast w ramach RPO. Ze względu na ograniczenie występujące w art. 7 ust. 2 pkt b *Rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 w sprawie*

---

*Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego*²⁰ ustalono limit wsparcia dla przedsięwzięć z dziedziny mieszkalnictwa na poziomie 25 % alokacji EFRR dla każdego LPR. Wartość wsparcia ze środków priorytetu "Miasta" Instytucja Zarządzająca wskaże w opinii na temat Lokalnego Programu Rewitalizacji.

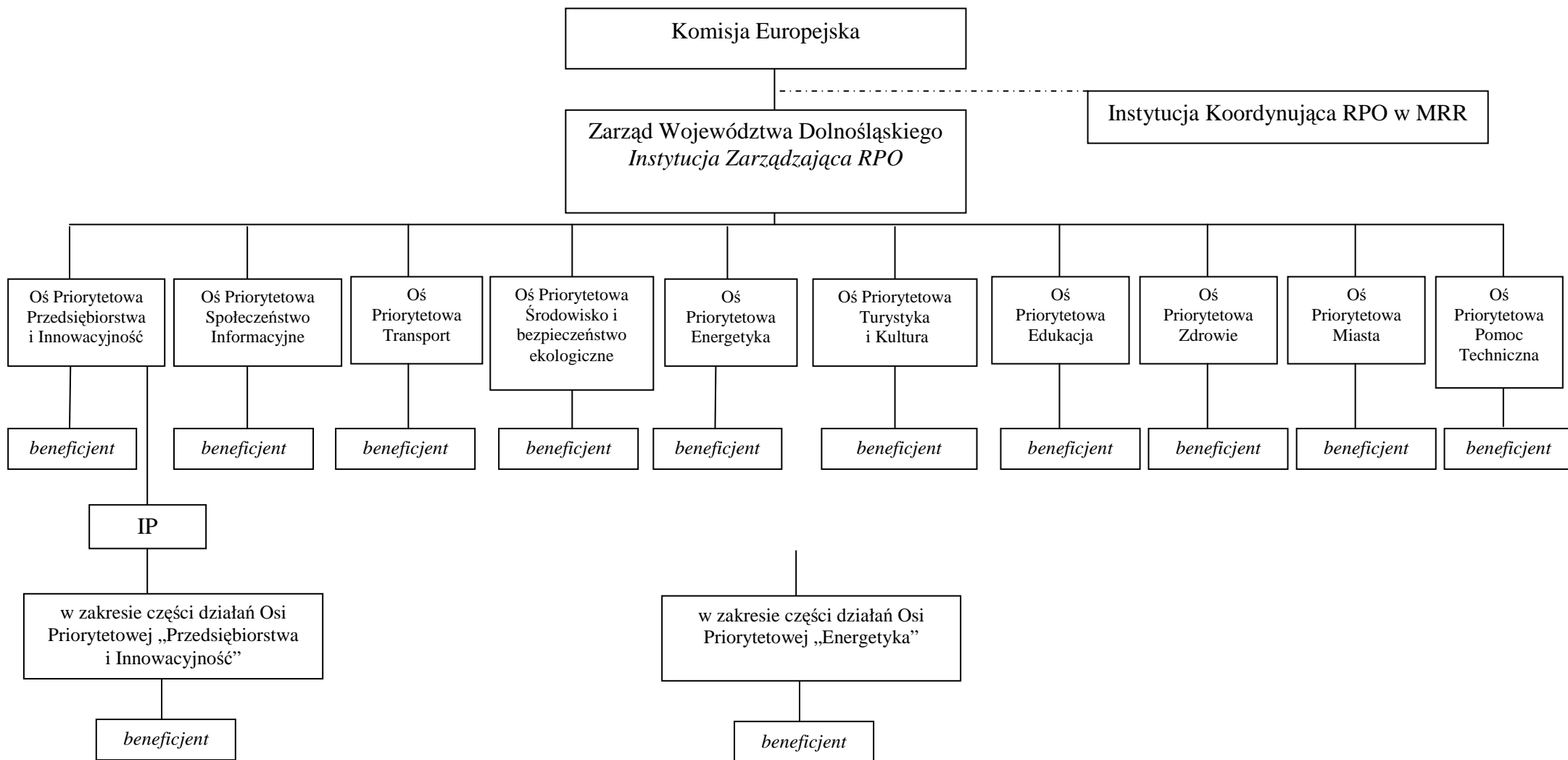
W przypadku konieczności usuwania skutków katastrof naturalnych na terenie województwa dolnośląskiego IZ RPO WD może podjąć decyzję o zwiększeniu limitu środków przewidzianych dla wybranych miast.

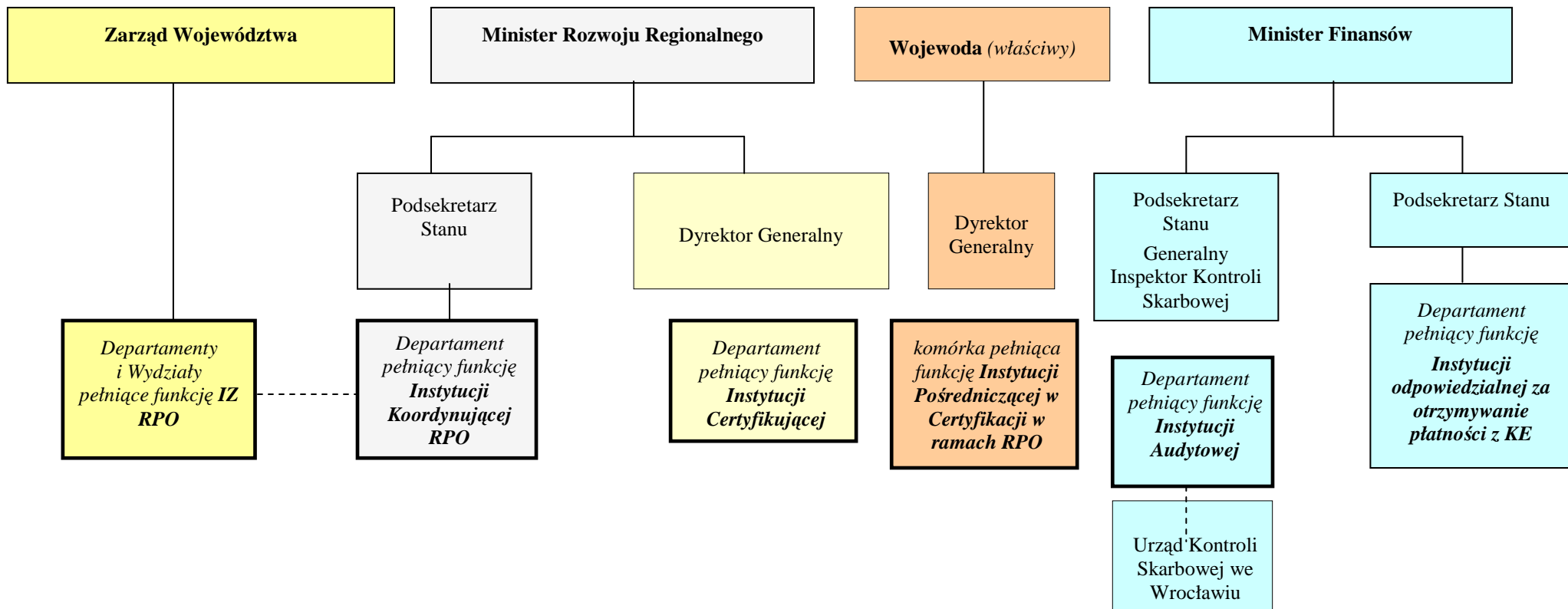
²⁰ Rozporządzenie (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1783/1999, (Dz. Urz. L 210 z 31.07.2006, str. 1-11)

Załącznik nr 4. Schematy instytucjonalne.

Schemat nr 1 Schemat instytucjonalny RPO dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013

Schemat nr 2 Schemat organizacyjny wskazujący rozmieszczenie Instytucji Zarządzających RPO, Instytucji Koordynującej RPO, Instytucji Certyfikującej i Instytucji Audytowej oraz instytucji odpowiedzialnej za otrzymywanie płatności z KE

Załącznik nr 5. Indykatory wykaz dużych projektów

Lp.	Nazwa projektu	Wnioskodawca	Szacunkowa wartość projektu (mln EUR)	Dofinansowanie z RPO (mln EUR)
1	Budowa drogi wojewódzkiej od drogi krajowej nr 94 do drogi wojewódzkiej nr 455 wraz z ich węzłami	Województwo Dolnośląskie reprezentowane przez Dolnośląską Służbę Dróg i Kolei we Wrocławiu	86,80	40,70